Mihail SHOLLOHOV

LEDINA E LAVRUEME

1951
„MUSTAFA BAKIJA"
PRISHTINË

BOTIM I SHTËPIS BOTUESE »MUSTAFA BAKIJA«/ ROMAN

Titulli i origjinalit:
M. Shollohov
PODNJATAJA CELINA

Përkëtheu prej serbishtes: Vehap Shita
Redaktoi: Hasan Vokshi

MIHAIL SHOLLOHOV

LEDINA E LAVRUEME

LIBRI I PARË

1951
»MUSTAFA BAKIJA«
PRISHTINË

KAPITULLI I

Kah fundi i kallnorit, u vjen erë e kandëshëme kopshtijeve, kur ato lahen n'erën e parë të jugut. Kudo nëpër vendet që s'i kap era, kur i nxen dielli në mesditë ngrihet aroma mezi e dallueshëme e lëvores së vishnjes me lageshti të pikueme të borës së shkrime, me duhëm të fuqishëme dhe shum të vjetër të tokës që qeti kryet prej bore, nën fletët pa jetë.

Era e mrekullueshëme e luleve të ndryshëme rrin pa u lëkundë mbi kopshtet e pemëve q'prej muzgut të kaltërt, derisa nëpër rrema të thatë s'e qet kryet drapni i blertë i hânës dhe lepujt e majmë s'e shkruejnë borën me gjurmat e veta të shkapërderdhuna lehtas ...

E, mandej, nga shkambijt e stepës tryma do t'i shtyjë nëpër lulishte ernat edhe mâ të bukura të pelinit të përcëlluem prej të ftohti, do të zhduken ernat dhe zanet e ditës, nëpër bár dhe therra të ndryshëme të stepës, nëpër brazdat valë—valë t'ugarëve si ulkoja e murrme pa u vû re, do të vijë nga lindja nata tue i lanë si gjurmët e veta hijet e muzgut, që i tërhjek me veti nëpër stepë. Në nji mbramje kallnori të vjetit 1930, nëpër rrugën e fundit që kufizohet me stepë, mbërrinte në katundin e kozakëve, në Gremjaçi Log, nji kalorës. Ai e ndali kalin e lodhun me vithe të kërleshta të mbulueme prej brymës te lumi i vogel. Atje nalt mbi kopshtet e errta të pemëve që shtriheshin në të dy anët e rrugicës së ngushtë, mbi ishujt e pyjeve të plepit, qëndronte hâna e shtangët. Në rrugicë ishte errësín dhe qetësí. Diku, përtej lumit, ulurinte qeni me zâ te fortë, drita e zverdhonte. Udhëtari thithi etshëm me hundë ajrin e ftohtë, hoq kadalë dorëzën, ndezi duhanin, dhe mandej e shtrëngoi kollanin, i shtiu gishtat nën plaf përfundi shalës dhe, tue e pá se kali e ka shpinën e lagtë, të nxehtë dhe të djersitun, i kërcei mjeshtrisht në shalë me

atê trup tëmadh .Filloi me e kalue lumin e vogël e të cekët, që nuk ngríhej as dimnit. Tue i tingëllue mbyllshëm patkojt mbi zall në fund të lumit kali u mat me pi ujë, tue hecë por kalorësi i grahu dhe ai, tue ngulshue me shpnetkë, këceu në bregun e rrafshët të lumit.

Kur ndëgjoi para vehtes fjalë dhe krismën e sajit, kalorësi përsëri e ndali kalin i cili, kur ndjeu zanin, i pupzoi veshët me vemendje dhe u këthye. Kollani i argjentë me rrethin e shalës kozake të prarueme n'argjend, mejherë shndëritën me nji shkëlqim të bardhë e të mprehtë në rrugicën e errët. Kalorësi i hodh rrypat në rreth, vu në krye përngut shamin kozake prej leshit të devës, që deri atëherë i varej në krahë, dhe, tue e mbështjellë fëtyrën, e lë shoi, trok. Tue kalue afër sajit, ai prap e ndali me hap, pa e hjekë shamín.

Mbassi pat hy mâ në kafund, e pyeti të parën grue që hasi:

— Më thuej, oj nuse, ku banon Jakov Ostrovnovi?

— Jakov Llukiqi a?

— Po, pra.

— Qe, atje mbas atyne plepave âsht shtëpija e tij, a po e shihni, ajo që âsht e mbulueme me tjegulla?

—Po e shoh, të falem nderit.

I zbriti kalit përpara shtëpís së madhe të mbulueme me tjegulla, e shtini kalin në derë, dhe, tue trokitë kadale me bisht të kamxhikut në dritare, thërriti.

— O, i zoti i shtëpís! O Jakov Llukiqi, dil pak nji herë!

I zoti i shtëpis duel në çardak pa kësulë, tue qitë krahëve palltën dhe, mbassi shiqoi të porsaardhunin, zbriti shkallëve.

— Kê shtyni, kështu, nevoja në këtê kohë? pyeti ai, tue buzëqeshë nepër mustakë të thîmë.

— Nuk po më njeh Llukiq a? Erdha ta kaloj natën. Mandej, edhe kalin duhet me e sigurue diku në të nxehtë?

— Jo, o shok i dashtun, nuk po mundem me të njohtë. Mos jeni ju prej Rikut[1]). Ndoshta prej drejtoratit të bujqësís? Ashtu po më përngjani pak. Zani i juej po më duket i njohtun.

1) Këshilli ekzekutiv i reonit — Shenim i përkëthyesit.

Tue i zgjatë më buzëqeshje mustakët e rruem, i ardhuni e hoqi shamín.

— A të kujtohet Polovcovi?

Dhe Jakov Llukiqi mejherë shiqoi rreth vehtes, dhe përhapëriti:

— Ekselenca e juej!... Prej kah ju kështu?... Zotni jesaul[2])!... Kalin mejherë do ta rregullojmë... N'ahër do ta shtijmë... Sa vjetë kanë kalue!...

— Hë-de, pak mâ kadalë! Shum, për zotin kanë kalue... A ke ndonji mbulesë për kalin? Po në shtëpi, a ke ndonji të huej?

I ardhuni ja lëshoi rrypat të zotit të shtëpís. Tue i u nënshtrue me pritesë lëvizjeve të dorës së huej, kali e hodhi kryet në qafën e zgjatun dhe tue i ngrehë lodhëshëm kambët e mbrapme, shkoi n'ahër... Ai tinglloi me patkue në podin e drujtë dhe hinglloi, kur e ndjeu mbrenda erën e kalit të huej. Dora e njeriut të huej e preku turinin e tij, gishtat ia shliruen mjeshtrisht dhe me kujdes fëlçijt e shtrëngueme me mëgojëse prej hekuri të tarkuem dhe msyni në sanë me andje.

— Ia shlirova kollanat, le të rrijë me shalë e kur të flladitet pak, atëherë do t'ia hjeki shalën, — tha i zoti i shtëpís tue ia hedhë kalit me kujdes mbulesën e ftohtë. E kur, tue prekë me gishta, kuptoi se a ishte e shtrëngueme nënbarkza përmbi nënshalzën, e se sa fort ishte shlirue rrypi që i bashkon frêjt nën bark, me nji herë e çmoi se miku kishte mbërrijtë prej së largëti dhe se atê ditë kishte kalue nji rrugë bukur të madhe.

— A ke tërshanë, o Jakov Llukiqi?

— Do të ketë pak. Mbassi t'i japim ujë, do t'i qesim tërshanë. Atëherë të shkojmë në shtëpí, nuk po di se si me u thirrë tash... Me u thirrë me të vjetrën — kam harrue dhe disi tash nuk âsht e përshtatshëme... — buzëqeshte paqejf i zoti i shtëpís n'errësín, me gjithëqë e dinte se nuk shihej buzëqeshja e tij.

— Thirrmë n'emën t'imin dhe të babës. Nuk ke harrue? — përgjegjet miku, tue dalë i pari prej ahrit.

---

2) Jesaul — gradë e oficerit (kapiten i kavaljerís n'ushtrin carîste të kozakëve — shenim i auktorit.

— Si mund të harrojë! Krejt luftën gjermane e kemi kalue bashkë, mandej, edhe këtë... Shpesh herë më kujtoheshit, o Aleksandër Anisimoviqi. Qysh se u ndamë atëherë në Novorosijsk, kurrgjâ për ju nuk kemi ndëgjue. Unë gjithënji mendojsha se keni shkue bashkë me kozakët në Turqi.

Hyn në kuzhinën e nxeme së tepërmi. Mysafiri e hoqi shamín dhe kallpakun e bardhë lëkurë qingji, tue zbulue, kështu, kafkën e fortë me qoshe të mbulueme me flokë të rrallë e të bardhë. Tue shique nën ballin e drejtë si tujkut, që kishte fillue me u bâ tullac, ai me nji shiqim të shpejtë e kqyri dhomën, dhe tue qeshë me sy të kaltërt, të cilët gaprroheshin dhe xixëllojshin randë prej gropave të tella të syve, i përshëndeti gratë — zojën e shtëpís dhe nusen, — që rrijshin në bankë!

— Jungatjeta, gra!

— Tungatjeta, — me rezervim iu përgjegj zoja e shtëpís, dhe në mënyrë pyetse, tue pritë, shiqoi të shoqin, sikur me dashtë me e pyetë: »Çfarë njeri ke pru kështu, dhe si duhet me u sjellë ndaj tij?«

— Sillni (bini) darkën, — urdhnoi shkurt i zoti i shtëpís, tue thirrë mikun me u ulë pranë tavolinës në dhomën e pritjes.

Tue hangër supën me mish derri, miku përpara grave flitte për motin e për shokët e luftës. Fëlqija e tij e poshtëme, tepër e madhe si me u pasë gëdhendë prej guri, memzi lëvizte; përtypte kadalë, lodhshëm, si nji kâ i lodhun në grazhd. Mbas darke ai u çue, u-kryqzue përpara figurave të zbukurueme me lule të letrës, dhe tue shkundë trohat e bukës që i kishin ra në setrën e vjetër dhe të rrudhun në krah, tha:

— Të falem nderit për mikpritjen, o Jakov Llukiqi! E tash eja të flasim.

Nusja dhe zoja e shtëpís e përgatitën tavolinën shpejt, dhe tue i u bindë lëvizjes së vetullave të zotit të shtëpis, duelën në kuzhinë.

KAPITULLI I II

Sekretari i Komitetit të rrethit të partís, shum drítëshkurtë dhe me lëvizje të plota, u ul pranë tavolinës, dhe

tue shique shtrembët Davidovin, tue i gaprrue syt dhe tue i mbledhë laprat nën sy, filloi me i lexue dokumentat e tij.

Përpara dritares fëshkllonte era nepër tela të telefonit e mbi shpinë të kalit, të lidhun me kopresh për gardh, mbi kurizin, shetitte nji sorrë dhe çukatte. Era ja këthente bishtin, ja hedhte në krah, por ajo prap binte në shpinë të kalit të këputun nga pleqnija, që ndaj çdo gjâje indiferent, triunfalisht shiqonte në të gjitha anët me sy lakmues. Mbi stacjonin kozak[1]) fluturojshin ulët copat e shkyeme të rêve. Kajherë nepër të çame të rêve pjershëm bijshin rrezet e diellit, dukej nji copë e diellit të kaltërt veruer dhe atëherë këthesa e Donit që shihej nepër dritare, pylli përtej ujit edhe lugina e largët me mullinin e vocërr që e sjell era fitojshin në horizont butësín mallëngjyese të pikturës.

— Pra, ti u ndale në Rostov për shkak të sëmundjes? Po shka t'i bajsh!... Ata tetë që patën ngelë prej atyne njizet e pesë mijve kanë mbërrijtë përpara tri ditëve. Ishte miting. I pritën përfaqësuesat e kolhozit. — Këtu Sekretari mendueshëm i rrudhi buzët. — Te na veçanisht tash âsht ndërlikue gjendja. Përqindja e kolektivizimit nepër katund âsht 14,8%. Të gjitha janë mâ tepër TOZ.[2]) katundarët pasanikë pjesërisht ende nuk e kanë dorëzue krejt ushqimin. Na nevojiten njerëz. Shu-um! Kolhozjanët i kanë kërkue katërdhetë e tre aktivista, e kanë vetëm nande vetë, vetëm juve mâ. Dhe ai, nën kapak t'ajun të syve, disi ndryshe, në mënyrë provuese, dhe bukur gjatë e shiqoi në drita të syve Davidovin, si me qenë tue e çmue se për shka âsht i aftë ky njeri.

— Ti je, pra, i dashtuni shok, mekanik? Shum mirë! Po a je tue punue mâ në fabrikën e Putillovit? Ndize!

— Qysh prej demobilizimit! Nandë vjet. — Davidovi e zgjati dorën me e marrë cigaren, dhe sekretari, tue e vû re shêjin e kaltërt të mbyllët të tetovimit (vulosjes) në dorën e Davidovit, nënqeshi tue varë buzët.

---

1) Stacjoni kozak-katund'i madh, qendër administrative dhe ushtarake e katundeve rreth e përqark — Shenim i përkëthyesit.

2) TOZ — Kooperativa për punimin e përbashktë të tokës. — Shenim i autorit.

— Për zbukurim dhe mburrje? Pse, ke qenë në marinë?

— Po.

— Prandej, po e shoh te ti spitancën e vogël...

— I ri kam qenë, e din... I ri axhami dhe qe, jam tetovue ... Davidovi shpervoeli mërzitshëm mangën teposhtë tue mendue: »Shih, se si po vëren ti shka nuk vyen. E mbledhjen e drithit për pak e ke lëshue pa e pá!«

Sekretari pak kohë heshti dhe mejherë largoi prej tëtyrës së vet fajun e të sëmundë buzëqeshjen mikpritëse që nuk kishte ndonji kuptim.

— Ti, shok, qysh sod do të shkojsh si i autorizuem : komitetit të partís me bâ kolektivizimin e plotë. A e ke lexue udhëzimin e fundit të Krajkomit?[1]) Je i njohtuem për të? Pra, ti do të shkojsh në sovjetin e katundit të Gremjaçit. Mbasandej do të punojsh. Tash nuk ka kohë. Puno me të gjitha fuqít derisa të kryejsh kolektivizimin 100%. Atje âsht nji artel[2]) i vogël, por na duhet ti krijojmë kolhozët—gjigante. Porsa ta organizojmë grupin e agjitatuesave, do ta dërgojmë edhe te ju. E tash, shko, dhe tue shkatrrue me kujdes kullakët, krijoje kolhozin. Të gjitha ekonomit shtëpijake të vogla dhe të mesme duhet ti përfshijsh në kolhoz. E, mandej, do ta krijoni edhe tondin e përbashktë të farës për krejt sipërtaqen e caktueme për mbjellje në vjetin njimijë e nandëqind e tridhetë. Atje të punojsh me kujdes. Katundarin e mesëm mos e prek! Në Gremjaç âsht celula e partís me tre komunista. Sekretari i celulës dhe kryetari i sovjetit të katundit janë burra të mirë, kanë qenë partizanë të kuq, — dhe, tue rrudh përsëri buzët shtoi, — kanë të gjitha vetít e partizanëve. A po kupton. Politikisht a'a janë pak të zhvilluem, mujnë edhe me gabue. Në rast se paraqiten veshtirësi, eja në rreth. Ah, ende nuk kemi lidhje telefonike, kjo nuk vlen. Por edhe kjo âsht: sekretari i celulës atje e ka medaljen e yllit të kuq, âsht pak idhnak; fjalë therrës, shpotitës.

Sekretari filloi me luejtë me bravën e çantës prej lëkure, dhe tue pa se Davidovi po çohet, i tha:

---

[1]) Komiteti krahinuer i partís. — Shenim i përkthyesit.

[2]) Kolektiv (zakonisht i zejtarëve) për punë të përbashktë. — Shenim i përkthyesit.

— Prit, të them edhe dishka: çdo ditë dërgo lajme me anë të korjerit, kalorës; nxiti njerëzit atje. E tash këthe te shefi i drejtoratit tanë organizativ, dhe nisu. Unë do ti urdhnoj që të përcjellin me kerr të këshillit të rrethit. Kështu pra, grahi që ti kolektivizojsh qind për qind. Simbas përqindjes do ta çmojmë edhe punën tande. Do të krijojmë një kolhoz madhështuer ku do të përfshijmë katundet e tetëmbëdhetë këshillave. Shka po thue ti? Fabrika bujqësore e kuqe e Putillovit? — dhe buzëqeshi për shkak të krahasimit që i pëlqeu edhe vetë atij.

— Shka më the ashtu për kujdesin ndaj kullakëve? Si duhet me e kuptue këtë? — Pyeti Davidovi. Qe si, — qeshi sekretari prej kënaqësis.

Ka kullakë, të cilët në pikpamje të dorëzimit të drithit e kanë krye detyrën e vet, ka edhe asish që me kryeneçsi nuk e kryejnë. Me këta kullakët e dytë çashtja âsht e qartë: nenin njiqind e shtatë atyne dhe merr fund. Por me të parët âsht çashtja mâ e ndërlikueme, për shembëll, si kishe me u sjellë ti me ta?

Davidovi mendohet...

— Unë atyne — u kisha caktue tatimin e ri.

— Mrekulli! Jo, shok, nuk bâhet ashtu. Ashtu mundet me u tundë çdo besim kundrejt masave që ndërmarrim na. Po shka do të thotë katundari i mesëm? Do të thotë: »Qe çfarë âsht pushteti sovjetik! Këndej-andej, dhe krejt në shpín të katundarit!« Lenini na ka mësue që përnjimend të kujdesohemi për gjendjen shpirtnore të katundarëve, e ti po thue »u kisha caktue tatimin e ri«. Kjo âsht, vlla, punë fëmijsh.

— Punë fëmijsh! — Davidovi u kuq..— Do me thanë, Stalini... simbas mendimit tand âsht mashtrue, a?

— Ç'hyn këtu Stalini?

— E kam lexue fjalimin e tij në konferencën e marksistave, atyne si u thojshin... More, ata që merren me çashtjen e tokës... po si thirreshin ata, dreqi i marrtë? A të çifligarëve, apo si qe!

— Agraristave?

— Po, po!

— E shka?

— Kërkoje ate fjalim në »Pravda«.

Protokollisti e pru »Pravdën«. Davidovi kërkonte et-shëm me sy.

Sekretari prite tue buzëqeshë dhe e shiqonte në fë tyrë.

— Qe. Shka thue për këtê?... »Zhdukja e kullakëve nuk ka mujtë me u lejue, deri sa kemi pasë për bazë vetë kufizimin e tyne...« E tash? Tash âsht çashtje tjetër. Tash na kemi mundësi me ndërmarrë sulm vendimtar kundër kullakëve, me thye qëndresën e tyne, që t'i likuidojmë si klasë... Si klasë, a kuptove. Pse nuk bâhet atëherë me u caktue përsëri tatim drithi? Pse nuk bâhet — krejtësisht me i u dhanë grushtin e fundit?

Sekretarit i zhduket buzëqeshja nga fëtyra, u-mrrol (u-vrâ).

— Matutje aty âsht thanë se **shkullakizimin** duhet ta bajë turma e katundarëve të vobegët dhe të mesëm, e cila hyn në kolhoz. A s'âsht kështu? Lexo.

— Ah, ti!

— More mos kukat! — idhnohet sekretari, derisa edhe zani i dridhet. — Po shka po mendon ti? Masën administrative pa dallim për çdo kullak? E këtê madje në rreth ku âsht krye katërmbëdhetë përqind kolektivizimi, ku katundari i mesëm memzi tash po përgatitet me hy në kolhoz. Në këtê çashtje për nji çast mund të thehet qafa. Po na'yrisht, kur vijnë asish, që nuk e njohin gjendjen e vendit... — Sekretari e zotnoi vehtën dhe vijoi mâ i qetë... — Me këso mendimesh nuk do të mbërrijsh larg.

— Si të thom...

— Mundesh me qenë krejt i qetë: Sikur nji masë e tillë t'ishte e nevojshëme dhe me vend, thjesht na kishte urdhnue krajkomi: »Të shkatërrohet kullaku:« . . . Dhe urdhnoni: Sa çel e mshel syt. Milicís, krejt aparatin e ke në dorë . . . Por tash për tash na vetëm pjesërisht, me anë të gjyqit të popullit, me nenin njiqind e shtatë, ekonomikisht e dënojmë kullakun që mëshehë drithin.

— E, atëherë simbas mendimit tand, rrogtarët, katundarët e vobegët dhe të mesëm pse janë kundër çkullakizimit? Për kullakun? A duhet me i ngrehë kundra kullakut?

Sekretari mprehshëm kërciti me bravë në çantën prej lëkurës, dhe tha ftohtas:

— Sa të duesh, ti mundesh në mënyrën tande me e shpjegue secilën fjalë të prijsit, por për rrethin âsht përgjegjës byroja e këshillit të rrethit, personalisht unë. Përpiqu, atje kah të dërgojmë na, që ta zbatojsh vijën tonë, jo atë që e ke mendue ti. E mue, më fal, se nuk kam kohë të kuvendoj me ty. Unë kam edhe punë të tjera, — dhe u çue.

Përsëri e kaploi gjaku në fëtyrë Davidovin, por ai e përmbajti vet-vehten dhe tha:

— Unë do ti përmbahem vijës së partís, e ty , shok, si puntuer do ta pres shkurt: vija jote âsht e gabueshëme, politikisht e padrejtë. Kjo âsht fakt:

— Unë përgjegjem për vijën teme . . . E ajo, »si puntuer« âsht e vjetër si . . .

N'atê moment ra zilja e telefonit. Sekretari e kapi dorëzën. Në dhomë filluen me u mbledhë njerëzit, prandej Davidovi shkoi te shefi i drejtoratit organizativ.

»Ai shqepon në kambën e djathtë . . . Fakt: »mendonte ai tue dalë prej rajkomit., »Do ta lexoj përsëri krejt fjalimin e mbajtun agraristave, nuk âsht e mundun që të jem gabue? Jo, vlla, më fal: Me durimin tand ti ja ke lëshue krejt kullakut. E deri edhe në komitetin e qarkut thonë për tê« njeri i aftë«, e kurse mbas kullakëve shkon varg e vijë drithi i pashitun. Tjetër gjâ âsht me e shtrëngue, e tjetër gjâ âsht me e shrranjosë si damtues. Pse nuk po e udhëheq turmën? — I drejtohej në mendime sekretarit, tue vijue grindjen. Si gjithëmonë, njeriut i vijnë ndër mend arsyet mâ bindëse vetëm mbasandej. Atje, në komitetin e rrethit, ashtu i ndezun dhe i ethuzjazmuem, ai kapej për të parën kundërarsye që i binte në mend. Asht dashtë me qenë pak ma gjak ftohtë.

Hecte tue u stërpikë nëpër kënetat e vogla të ngrime dhe zinte më thue në midis të sheshit në ndonji të ngrime.

— Kot që i mbaruem shpejt fjalët, se për ndryshe e kisha mbështetë për mur, — tha me zâ të naltë Davodovi, mandej mërzitshëm heshti, tue pa se po buzëqesh nji grue kah kalonte afër tij.

Tue këthye në »Shtëpín e kozakëve dhe të katundarëve«, Davidovi e muer valixhën e vet të vogël, dhe buzëqeshi kur i ra ndër mend se, përveç dy parë ndrresave,

çarapave dhe petkave, krejt teshat e tij kryesore që ka sjellë prej Leningradit janë të mbylluna si përdredhësja e burmave, danat amerikane, lima, dalltat, kompasat, çelsi suedez dhe veglat tjera të tij të zakonshëme... »Shka dreqin më duhen këto: Kam mendue se do të më nevojiten për reparimin e traktorave, e këtu nuk ka traktora. Po më duket se do të sjellem poshtë e nalt nëpër reon si i autorizuem. Do tja fali ndonji kolhozjanit farkatar, le ti marrë dreqi« — vendosi, tue e hedhë valixhen në sêj.

Kuajt e komitetit të rrethit, të ngimë me tërshanë, e ngrehin lehtë sajin »tavrijik« me mbështetëse të lyeme me ngjyrna që të merrshin syt. Porsa duelën jasht stacjonit Davidovi mërdhinte. Kot e mbështjellte fëtyrën me qaforen e grisun të lëkurës së qingjit dhe e rraste kësulën: era dhe bryma e lagshtë mbërrijshin mbas qatores, në mangë, dhe e bajshin m'u ngri nga të ftohtit. Sidomos i mërdhifshin kambët në këpucët e lehta e të vjetrueme.

Prej stacjonit deri në Gremjaçi Llog ka njizet e tetë kilometra nëpër nji rrugë plot shkambij të shkretë. E nxime prej borës së shkrime rruga të çon majës së shkambit. Rreth e përqark — kah do që kapin syt — gjithëkund borë e pashkelun. Skaj rrugës dhimbëshëm janë strukë majet e mbulueme me borë të pelinit dhe të therrës. Vetëm nga shpatijet e grykave të malit me sy shum të mëdhêj argjitorë e shiqon botën dheu; bora nuk ka mujtë me u mbajtë aty, e ka marrë era, por grykat e maleve dhe lugjet që i kanë çelë ujnat janë mbulue deri në majë me smeta të borës dendësisht të rrasun.

Davidovi ngau shum, tue u mbajtë për trinat e sêjit, me qëllim që ti nxejë kambët; mandej këceu në sêj, u mësheh dhe kotej. Binarët e sajit thumbat e patkojve të kualëve nguleshin në borë me nji kërcëllimë të thatë, e qaforja e kalit të djathtë lesh-dredhët tingëllonte. Kajherë, Davidovi nën kapak të syve të mbuluem me brymë shihte që si xhixhat ngjyrë vjollcë po shkëlqejnë në diell krahët e llapatanit, kur pa pritmas fluturon mbi rrugë dhe mandej gjumi ambël përsëri ja mbylli syt.

Ai u zgjue nga të ftohtit që i shtrëngonte zemrën dhe tue i hapë syt e përlotun që shkëlqejshin me ngjyrna ylberit e pa diellin e ftohtë, hapësinën madhështore të ste-

pës memece, qiellin e murrmë si plumbi në skajin e horizontit dhe në majën e bardhë të bregores mâ fatërme pa dhelpnen e kuqe dhe të verdhë me valë të zjarrta. Dhelpna përgjonte mijt. Ajo turrej, tue u përdredhë, këcente përpjetë, dhe tue ra n kambë të para, rrëmihte me to, tue u mbështjellë me pluhnin e shkëlqyeshëm fargjent, e bishti, tue i rrëshqitë butë e ndêtas, iu lëshonte në borë si çjuha e kuqe e flakës.

Në Gremjaçi Llog mbërriftën para mbramjes. N'oborrin e gjanë të sovjetit të katundit rrinte shprazët sêji dy pendësh. Afër shkallëve rrijshin dhe pijshin duhan shtatë tetë kozakë. Te shkallët u ndalën kuajt me qime të tërqethuna dhe të ngrime e të djersituna.

— Mirë dita, qytetarë: Ku âsht ahri i kuajve?

— Zoti ta dhashtë të mirën, — u përgjegj për të gjithë nji kozak bukur plak tue ia afrue dorën rrethit të kallpakut prej lëkurës së lepurit. — Ahri i kuajve, shok, qe tek âsht atje; ai i mbuluemi me kallam.

— Grahi atje, — e urdhnoi Davidovi karocjerin dhe këcej prej sêjit ashtu i trashë, i rrastë. Tue i tërkue taqet me dorëz, ai shkoi mbas sêjit. Kozakët gjithashtu u nisën në drejtim fahrit, tue u çuditë pse mysafiri, në dukje nëpunës, po e flitte fort »g« rusishte, po shkonte mbas sêjit e jo në sovjetin e katundit.

Nëpër dyer fahrit zbërthejshin rrathët e nxehta favullimit të plehut. Karrocjeri i komitetit reonal i ndali kuajt. Davidovi si njeri që din filloi me i hjekë rrypat nga trupi. Kozakët e mbledhun e shiquen njani tjetrin. Nji plak me bundë të bardhë të grave, tue i shkulë qirijt e akullit prej mustaqeve, dinak risht e luejti synin.

— Shiqo shok mos po të bje shkelmi.

Tue e shlirue ndërbishtën Davidovi iu këthye plakut, tue nënqeshë me buzë të nxime dhe këtê herë u pa se i mungonte nji dhamb i përparshëm.

— Unë kam qenë mitrolozjer, or plak, jam ngatërrue me kuaj pak mâ të mirë.

— Po atê dhamb, që nuk e paske, a mos ta ka thye kund pela? — pyeti nji i zi si korbi me mjekërr kaçurrel të rritun deri te syt. Kozakët pa të keq qeshën, por Davidovi tue i hjekë mjeshtërisht rrypat, ia këtheu me tallje:

— Jo, qysh moti kam ngelë pa dhamb, në pije. Po kështu âsht edhe mâ mirë: nuk do të trigohen gratë se do t'i kafshoj. Or plak, a s'âsht kështu?

Tallja pati sukses dhe plaku kinse përvujtshëm bani me krye.

— Unë, bre djalë, jam ngí së katshuemi. Dhambi i jem qysh moti po shiqon në tokë.

Kozaku mjekërr zi hingëllonte si hamshori ndër pela, tue i hapë fulqít dhambëbardhë, dhe gjithënji tue u kapë për brezin e rryptë të kuq të ngrehun fort rreth kaftanit, sikur me qenë tue u frigue se mos po këputet tue qeshë.

Davidovi u dhuroi kozakëve nga nji cigare, e ndezi edhe vetë dhe shkoi në sovjetin e katundit.

— Atje shko, atje âsht kryetari. Edhe sekretari i partís sanë âsht atje, — flitte plaku, kamba kambës tue shkue mbas Davidovit. Tue i pi cigaret në dy tyma, kozakët heeshin paralelisht. Menjiherë atyne u pëlqeu që mysafiri nuk bani ashtu sikurse zakonish bajshin ata nga kryesija e reonit: nuk këceu prej sajit dhe me kalue për brîj njerëzve pa folë, tue e shtrëngue çantën në sjetullë, e drejtë në sovjetin e katundit, por vetë filloi me i zgjidhë kuajt, tue i ndihmue karocjerit dhe tue tregue mjeshtrin dhe shkathtësín e moçme në përdorimin e kuajve. Por, njikohësisht kjo atyne u dukte edhe e çuditshëme.

— Si s'po të vjen mërzi, shok, me u varrakatë me kuaj? A mos âsht kjo, të thuesh, punë nëpunësash? Për shka âsht karocjeri? — Nuk mujti me u durue mjekërr-ziu.

— Kjo shum po na çudít, — pranoi sinqerisht plaku.

Davidovi nuk mbërrijti me u përgjegjë.

— Po ai âsht farkatar! — dishprueshëm bërtiti nji kozak me mustaqe të verdha tue tregue në duert e Davidovit me lëkurë ngjyrë plumbi në shuplaka nga puna me metale dhe me thoj plot me mbresa të vjetra.

— Mekanik. — Ja priti Davidovi. — E pse po shkoni ju në sovjet?

— Qe po na intereson, — për të gjithë u përgjegj vetem plaku, tue u ndalë në shkallën mâ fultë të hymjes. — Jemi kureshtarë për shka ke ardhë te na? Në qoftë se je prap për shkak të mbledhjes së drithit ...

— Për shkak të kolhozit.

asgjâ. Razmetnovi nuk pati mundësi që të japi një shembëll të tillë: ai âsht i vejë, e ka vetëm një nanë plakë. Me hy në komunë kishte me pasë thash e theme si therrat, nuk kishte mujtë me u mprojtë. Kishin me thanë: »Na ngjiti plakën si t'amën e jevgut e vetë nuk punon në fushë.« Kjo âsht çashtje delikate. Antari i tretë i çelulës sanë — tash âsht për rrugë — âsht i padorë; ja ka këputë maqina fshijse. Mandej, atij i vjen turp me shkue në kooperativë; por thotë, ka atje shum gojë t'unta edhe pa mue.

— Po, me TOZ-in tonë âsht punë e vështirë, — shtoi Razmetnovi — Kryetari i tij, Arkashka Losjevi, s'âsht shpinak i mirë. Dhe kanë gjetë se kê me e zgjedhë? Duhet me pranue, në këtê çashtje na kemi gabue. Nuk âsht dashtë me ia dhanë atê detyrë.

— E pse? — pyeti Davidovi tue e shique listën e tamiljeve kullake.

— Po për shkak, u përgjegj Razmetnovi tue buzëqeshë — se ai âsht njeri i sëmundë. Simbas natyrës së vet ai duhet t'ishte tregtar. Prej asaj ai âsht i sëmundë: gjithëshka ai dëshiron me ndrrue dhe shitë. E ka shkatrrue krejt TOZ-in! E ka ble një ká fisnik dhe mandej i ka ra në mend që ta ndrrojë me motorçikletë. I ka bindë të gjithë antarët e vet, me ne nuk âsht këshillue, veç kur pamë që po ngrehte prej stacionit hekurudhuer motorçikletën. Na gjimuem, e kapëm kryet me dorë. Dhe shka iu desht! Edhe qesharake edhe dam. E ngrehi në stacion. Atje e kontrolluen njerëzit, të cilët e njohin çashtjen dhe thanë: »Ma së liri kishte me qenë që t'i jepni ngjyrë tjetër dhe ta shpartalloni!« I mungojshin disa pjesë, të cilat munden me u mbarue vetëm në fabrikë. Ata duhet ta merrshin për kryetar Jakov Llukiqin Ostrovnovin. Ai âsht burr i mençëm! Prej Krasnodarit ka sjellë grunë të ri të llojit mellonopist, i cili mundet me i qëndrue çdo thatësije, e borën gjithëmonë e ndalon n'ara, prandej e ka gjithëmonë mâ të mirin fryt. Bagëtinë e ka ndërzye me racë të mirë. Me gjithëqë pak murmuron, kur ta shtrëngojmë me tatime, por âsht shpinak i mirë, ka marrë lavdatë.

— Ai gjithënji rrin m'anash, ftoftë, si gusani i huej në mes të gusave të shtëpís. Dhe Naduhovi dyshimshëm tundi kryet.

— Jo, Jo! Ai âsht njeri i jonë, — me bindje pohoi Rametnovi.

KAPITULLI I III

Atê natë që i erdh Jakov Llukiq Ostrovnovit ish komandri i tij i eskadronit, jesauli Polovcev, ata të dy kuvenduen gjatë. Jakov Llukiqi njihej në katund si njeri me mend shum, me qëndrim dhe urti dhelpnake, por që, nuk ndejt m'anash gjatë luftës së tërbueme, e cila shpërtheu nepër katund, prandej dredha e tërhoqi edhe atê në ngjarje. Dhe prej asaj dite jeta e Jakov Llukiqit u nisë teposhtës së rrezikshëme...

Atëherë, mbas darke, Jakov Llukiqi e nxuerr kutín e duhanit, u ul n'arkë tue e mbështjellë kambën në çarapën e trashë të leshtë, dhe filloi me folë — i derdhi ato që me vjetë i zieshin në shpirt:

— Mbi shka t'ju flas, o Aleksandër Anisimoviq? Jeta aspak nuk âsht e gëzueshëme. Qe, porsa kozakët filluen pak me u përmirësue, me u pasunue. Të dhanunat në vjetin 1926 dhe në 1927 kanë qenë, mundesh me thanë, të durueshëme. E tash prap âsht nisë mbrapshtë. Si âsht te ju në stacjon, a po flitet mbi kolektivizimin, a po jo?

— Po flitet, — u përgjegj shkurt miku, tue e lagë letrën me gjuhë dhe nën sy tue e shique të zotin e shtëpís.

— Do me thanë për shkak të njij kange gjithëkund po derdhin lotë? Por t'ju tregoj tash për vehten time. Më njizet u këtheva prej tërheqjes. Afër Detit të Zi më ngelën dy pendë kuaj dhe krejt pasunija. U këtheva në votër të thatë. Qysh atëherë kam punue dit' e natë. Herën e parë me caktimin e tatimit të parë të drithit ma banë pa të drejtë: ma muerën krejt drithin deri në kokrrën e fundit. E mandej këtyne padrejtësive edhe fijen ua humba. Me gjithëqë mundet me iu ba llogarija: e bajnë padrejtësín dhe e japin diftesën, që të mos harrojsh. — Jakov Llukiqi ngrihet në kambë, e fut dorën mbas pasqyrës, dhe tue buzëqeshë nën mustaqet e qethuna, nxuerr nji tufë letrash. — Qe, këtu janë dëftesat për ato që kam dhanë në vjetin njimijë e nandë qind e njizet e nji, e kam

Plaku ngrehshëm dhe mërzitshëm fëshkllòi dhe u largue i pari shkallëve.

Prej dhomës përdhese vinte era e avullimit të thartë të qyrkave të shkrimë prej lëkurës së deleve dhe e hinit të drunit. Pranë tavolinës rrinte nji njeri i gjatë dhe me shpinë të drejtë, me fëtyrë i këthyem kah Davidovi, tue ja çue fitilin llampës. Në këmishën e tij ngjyrë mishi xixëllonte medalja e yllit të kuq. Davidovit i u kujtue se ky do të jetë sekretari i çelulës së Partis së Gromjaçit.

— Unë jam i autarizuemi i komitetit të rrethit të partís. A je ti, shok, sekretar'i çelulës?

— Po, unë jam sekretar'i çelulës. Nagulnovi. Uluni, shok, kryetar'i sovjetit do të vijë tash.- Nagulnovi i ra murit me grusht, dhe iu afrue Davidovit.. E kishte krahnorin e gjanë dhe si të gjithë kalorësat i kishte kambët e shtrembëta. Përmbi syt e tij të verdhë — të mëdhej pa masë, i kishin ra vetullat e zeza si me i pasë ly me peshgëve. Ai kishte me qenë i bukur me hijeshin e vet mashkullore, e cila nuk bje në sy, por mbahet në mend vetëm po të mos kishte tepër grabitëse shprehjen e gavrave në hundën e vogël si të skyferit dhe pëlhurën e turbulltë në sy.

Prej dhomës përbrij duel nji kozak i fuqishëm me përkrejse të murrme lëkurë dhije, të hedhun në qatë, me palltë të gjatë në bel prej gëzofit ushtarak dhe me tirqë të gjanë të kozakëve me gryka të shtime në çarapa të bardha leshi.

— Qe, ky âsht kryetari i sovjetit, Andreja Razmetnovi.

Kryetari lëshoi tue u qeshë me dorë mustaqet e dredhëta e të shkëlqyeshëme, dhe me krenari i zgjati dorën Davidovit.

— Kush qetë ju? I autorizuemi i komitetit të rrethit? Aha: Dokumentat e juej a . . . A i këqyre ti, o Makare? Ju siguri sht për shkak të kolhozit keni ardhë? — Ai e vështronte Davidovin me paturpësi naive, shpeshherë tue lëvizë me sy të kthjelltë si qielli veruer. Në fëtyrën e tij zeshkane, shum kohë të parrueme me mbresë të mprehtë për mes ballit, gufonte qartazi pritja e paduruesheme.

Davidovi u ul pranë tavolinës, tregoi mbi detyrët që ia ka ngarkue partija për punën e luftën dymujore deri në kolektivizimin e plotë, dhe propozoi që qysh nesër të mba-

78.076

het mbledhja e të vobegtëve dhe e aktivit.

Tue shpjegue situatën, Nagulnovi filloi me folë mbi TOZ-in e Gremjaçit.

Razmetnovi edhe atê e ndëgjoi gjithashtu me vemendje tue shtue herë herë nga nji mendim të vetin dhe tue mos e largue shuplakën e dorës prej faqeve të kaplueme me kuqërim të mbyllët.

— Këtu te na gjindet e ashtuqujtuna kooperativa për punimin e përbashktë të tokës. Dhe qe — asht, thjeshtë unë do t'ju them se ajo asht fallje me kolektivizimin dhe dam i vërtetë për pushtetin sovjetik, — flitte Nagulnovi qartaz i enthuzjazmuem. — Në te gjinden tetëmbëdhetë shtëpi — të gjitha shum të vorfuna. E shka del prej kësaj. Domos fallje. Janë marrë vesh ata, pra, e në tetëmbëdhetë shtëpí kanë — katër kuaj, nji pendë kije dhe — njiqind e shtatë frymë. Qysh mujnë ata me i dalë në krye? Natyrisht, atyne u japin huana me afate të gjata për blemjen e maqinave dhe kafshëve të punës. Ata po i marrin huanat, por nuk mujnë me i këthye as mbrenda këtyne afateve. Menjiherë do ta shpjegoj përse: Të kishin traktor — kishem me folë ndryshej, por traktor nuk u kanë dhanë, e me kije nuk pasunohet shpejt. Do të them edhe se ata po ndjekin politikë të gabueshëme, edhe unë i kisha shpërnda ata qysh moti, pse janë shtri nën pushtetin sovjetik si viçi i zgjebun, edhe thithin sa mujnë, e kurrsesi nuk rriten. E disa ndër ta mendojnë kështu: »More njisoj ata do të na japin! E për borxh nuk kanë se shka marrin prej nesh!« Prandej te ata âsht thy disiplina, dhe ai TOZ-i nesër mbasnesër do të mbarojë. Ky mendim, që të mblidhen të gjithë në kolhoz, âsht shum i drejtë. Kjo do të jetë mrekulli, e jo punë e madhe! Por unë po ju them se kozakët janë popull shum i mbrapambetun, dhe do të duhet me u thye...

— A âsht ndonji prej jush n'atê kooperativë — pyeti Davidovi, tue i shique të pranishmit.

— Asnji nuk âsht, u përgjegj Nagulnovi. — Në të njizetën vjet unë kam hy në komunë. Ajo âsht shpartallue për shkak fegoizmit. Unë kam hjekë dorë nga pasunija vehtjake. Me ajithë shpirt unë jam kundra saj, prandej vetë i kam dhanë kijet dhe inventarin në komunen fqinje nr. 6 (ajo edhe sod egziston), e unë dhe grueja nuk kemi

kolhoz. Po i vjen fundi jetës sonë. Ke fitue, fitove plot grushtin me mbresa dhe gërben në shpín, e tash, domethanë, krejt pasunín tande duhet me e dhanë në kazanin e përbashktë: edhe bagtín, edhe drithin, edhe shpezët, edhe shtëpín? Kjo âsht si ajo fjala që thohet: gruen ia jep migjokut, e ti vet shko në. . . — kurrsesi ndryshej. Mendoje vetë, o Aleksandër Anisimoviqi, unë t'i jap në kolhoz nji pendë kije (penden tjetër mujta me ia shitë kasaphanës qendrore) ta jap pelën me gjithë maz, krejt inventarin, drithin, e të tjerët ndejësen plot pleshta. Të bahem bashkë me të dhe ta ndajë fitimin në pjesë të barabarta! Po a nuk âsht kjo padrejtësi kundër meje?... Ai ndoshta tanë jetën e vet e ka kalue ndejun pranë stufës dhe ka mendue për kafshatën e ambël, e unë... more shka të përjargem aty! Deri këtu më ka ardhë! — dhe Jakov Llukiqi ia krisi fytit me skajin e shuplakës së vrazhdë. — Por mjaft për këtë. Si po jetoni ju? Apo sherbeni tash në ndonji institut ose po merreni me zanat?

Mysafiri iu afrue Jakov Llukiqit, u ul në karrikë dhe filloi përsëri me mbështjellë cigaren. Ai i nguli syt në qesen e duhanit, e Jakov Llukiqi në qaforen e ngushtë të setrës së tij të shkyeme, e cila ishte ngjitë për qafë të zezë, të frytë, nga të dy anët e mollzave të së cilës ishin damarët e ajun.

— Ti, o Llukiq, ke shërbye në togën time... A të kujtohet nji herë, më duket në Jekaterinodor, në kohën e tërhekjes së si kam bisedue me kozakët mbi pushtetin sovjetik? Qysh atëherë unë u kam tërhjekë vërejtjen kozakëve, a mban mend? »Do të mashtroheni keq, or djelm! Do t'ju shtrëngojnë komunistat, do t'ju shtijnë në bira të minit. Do të hakmerreni, por do të jetë vonë«. — Ai heshti, dritat të vogla si maja e gjylpanës, u ngushtuen në syt e kaltërt, dhe dinakërisht buzëqeshi. — A nuk duel si thashë unë? Prej Novorosiskut unë nuk shkova me të mijt. Nuk pata sukses. Atëherë ne na trathtuen, na lanë vetëm vullnetarët[1]) dhe aleatët. Hyna n'Armatën e kuqe,

---

1) Vullnetarë — janë ushtrija e gardës bardhë në jug të Rusís, nën komandën e Kornillovit, e mâ vonë të Denikinit. Ajo ushtri thirrej »Armata vullnetare« — Shenim i autorit.

komandoya nji eskadron, në rrugën për frontin e Polonís... Ata e kanë pasë njifarë komisjoni të mbrapavijave për kontrollimin e ish oficerave... Ai komisjon mue më shkarkoi nga detyra, më burgosi dhe më dërgoi në gjyqin revolucjonar. Dhe, natyrisht, kishin me më mbytë shokët ose më kishin dërgue në fusha të përqëndrimit. Apo të bje ndër mend për shka? Nji bir qeni, nji i ashtuquejtun kozak prej stacjonit tim, më spijunoi se kam marrë pjesë në denimin e Potjolkovit[1]). Por në rrugën për në gjyq unë i thiki... Shum kohë jam mëshehë, kam jetue me emën të rrejshëm, e me 1923 këthehem në stacjonin tim. Dokumentin që dikur kam qenë komandir eskadroni dijta me e mëshehë, u gjetën burra të mirë, — me nji fjalë mbeta gjallë. Në fillim më thirrshin në qark, në byron politike të Donçekës[2]), dhe mandej diqysh u ngatrrova e u bana mësues. Deri para pak kohe kam qenë mësues. Eh, po tash... Tash âsht çashtja tjetër. Qe po shkoj me punë n'Usq—Hopersk, dhe këtheva te ti si te nji shok i vjetër i regjimentit.

— Keni qenë mësues? Ani — ani... Ju jeni njeri i këndueshëm, shum libra keni mësue, prandej më thueni shka do të bâhet mâ tutje? Deriku do të mbërrijmë me kolhoze?

— Deri në komunizëm, vlla. Deri në komunizëm të vërtetë, krejtësisht të vërtetë. E kam lexue unë Karl Mark-

---

[1]) Fjodor Potjolkovi — në kallnuer të vjetit 1918 e ka udhëheqë kongresin e kozakëve në stacjonin e Kamenskuj, në të cilën âsht zgjedhë për kryetar të Këshillit ushtarakorevolucjonar. Në prill të vetit 1918 âsht emnue për komesar ushtarak dhe komandant i Armatës sovjetike të Donit. Mbassi e pushtuen Rostovin të bardhët, Potjolkovi organizoi ekspeditën për me i mbledhë dhe mobilizue kozakët e qarqeve të veriut për luftë kundra kontrarevolucjonit. Në katundin Kallavnikov aradha e Potjolkovit u rrethue prej të bardhëve, u çarmatosë dhe me 11 prill 1918 u pushkatue në katundin Ponomarevski, e vet Potjolkovin e varren — Shenim i autorit.

2) Drejtorija e sigurimit shtetnuer të krahinës së Donit. — Shenim i përkëthyesit.

dhanë bukë, mish, tëlyn, lëkura, lesh, shpezë edhe krejt kijet i kam dërgue në zyrën e grumbullimit. E këto janë listat e tatimit për tatimin e përgjithshëm të katundit, për shtesa vullnetare të taksës, e mandej dëftesat për sigurim... edhe për tymin e oxhakut kam pague, edhe për atê që kafshët e gjalla rrijshin n'oborr... Shpejt do të mbledhi nji thes kësi letrash. Me nji fjalë o Aleksandër Anisimoviqi, kam jetue, vetë jam ushqye prej tokës; e, edhe të tjerë përveç vehtes i kam ushqye. Me gjithëqë aq herë m'a rjepën lëkurën, prap se prap ka fillue m'u rritë. Ma së pari bana nji pendë kije të vegjël, dhe ata u rritën. Të parin ia dhashë shtetit për mish. Tjetrin e vuna në vend, mbassi shita makinën qepëse të grues. Mbas disa kohe, në vjetin njimijë e nandëqind e njizet e pesë u bâ edhe nji pendë kije prej lopëve të mija. Kështu i bâna dy pendë kije dhe dy lopë. Nuk ma muerën të drejtën e votimit, e mandej më shtinë në radhën e katundarëve të mesëm që i zanë për mâ të fortë.

— Po a ke kuaj? — pyeti miku.

— Pritni pak, do të flas edhe për kuaj. Bleva prej fqinjës nji maz prej nji pele me gjak të pastër të Donit (nji e vetmja ka ngelë në krejt katundin), u rrit nji pelë e bukur — si fëmij i vërtetë! E shkurtë me shtat, nuk âsht për kollonë, nuk âsht e gjatë 144,4 centimetra[1]), e zjarrtë sa s'e kishte shoqen! N'ekspozitën bujqësore kam fitue për atê shpërblimin dhe diplomën, si me qenë prej gjakut fisnik. Fillova me i ndëgjue agronomët, fillova me u kujdesue për tokë si për gruen e sëmundë. Misrin e kam të parin në katund, prodhimi mâ i mirë se te askush. Edhe farën e pluhnojsha, edhe borën e ndalsha n'ara? Drithnat e pranverës i mbjellsha vetëm nepër ugarë pa lavër të pranverës, ugari im gjithëmonë ka qenë i pari. Me nji fjalë jam bâ shpinak i kulturuem, e prandej, e kam lavdatën e K.V. të qarkut, do me thanë të kryesís së vendit. Qe, shiqoni.

---

1) Para revolucionit kali për kollonë, në të dlin kozaku duhet ta kryente sherbimin ushtarak asht pranue në qoftë se ka qenë i gjatë të paktën 144,4 cm. — Shenim i përkëthyesit.

— Miku shiqoi lehtas në drejtim të gishtit të Jakov Llukiqit në një letër me vulë prej dyllit të kuq, e rrethuemë për rrethe prej drunit, e cila rrinte varrun përbrij figurave, krahas me fotografin e Voroshillovit.

— Po ma kanë dërgue dipllomën, agronomi deri në Rostov e ka dërgue një dorez të vogël të grunit tim gornist që t'ja dërgojë pushtetit, — vijoi Jakov Llukiqi tue u mburrë. Në vjetet e para kam mjellë nga pesë të dhetat, kur ndejta në kambë të mija, fillova dhe më tepër për me i ra punës me gjyks, dhe mbolla ka tri, ka pesë dhe ka shtatë rrethe[1]), kështu ka qenë! Kemi punue unë edhe djali me gruen. Vetëm dy herë, në hovin më të madh të punës, kemi marrë puntorë me rrogë. Kështu urdhnonte n'ato vjetë pushteti sovjetik — mbjell sa më tepër të mundesh! Dhe unë mbolla, shkurt më ka ra mulla tue punue pasha zotin! E tash, o Aleksandër Anisimoviqi, o bamirësi im, besomë — po kam frigë! Po kam frigë se për shkak t'atyne shtatë rretheve të mija të mbjelluna, mos po më shtijnë nepër birë të gjylpanës, mos po më shpallin në rendin e kullakëve. Kryetari i sovjetit tanë, partizani kuq Razmetnovi, të them të drejtën Andërjushka, më shtyen n'atë mëkat, dreqi e marrtë! »Mbjell — tha, o Jakov Llukiqi, sa më shum të mundesh, ndihmoje pushtetin sovjetik, atij tash i nevojitet shum drith«. Unë kam dyshue, e tash po më duket se ai maksimum po do me më dalë për hunde, zoti e vraftë!

— Apo regjistrohen te ju në kolhoz? — pyeti miku. Ai rrinte brij furrës, buzë shtratit, tue i hedhë duert mbas shpine, me krahë të gjanë, kryet të madh dhe i strukun si thesi më drith.

— Në kolhoz a? Deri tash nuk na merzitshin shum, e qe nesër do të jetë kuvendi i të vobegtëve. Pak pa u terrue shkuen e lajmuen. Njerëzit e tyne qysh prej kështndellave ngritën poterën: »Hyn, more hyn«. Por njerëzit vendosmenisht kundërshtuen, kurrkush nuk u regjistrue. A mund t'i bâhet njeriu vehtes anmik? Sigurisht edhe nesër do të përpiqen me gjuejtë. Po thonë se sonte ka ardhë njifarë puntori prej reonit dhe se do t'i shtijë të gjithë në

1) Rrethi — katër të dhetat (e dheta = 1,0925 hektarë) — Shenim i autorit.

— More unë këtë e thashë vetëm ashtu, ra fjala, por — shka të tjerët? Do me thanë, shka do të bajë populli tjetër, a do të ngrihet?

— Populli âsht si tufa e berreve. Âte duhet me e udhëheqë. Ti pra, ke vendosë?

— Unë thashë, o Aleksandër Anisimoviqi...

— Unë me siguri duhet ta dij a ke vendosë?

— S'kam kah me ia mbajtë, duhet të vendosi. Ju, me gjithate, më jepni kohë që të mendohem. Nesër në mëngjez do të ju thom fjalën e fundit.

— Përpos kësaj ti duhet t'i përvetsosh kozakët, te të cilët mund të besohet. Gjej asish që janë të pezmatuem në pushtetin sovjetik, — ia filloi menjiherë me urdhnue Pollovcevi.

— Me nji jetë të këtillë gjithëkush âsht i pezmatuem.

— Si qëndron puna me djalin tand?

— Nuk bje bujashka ma larg se cingu: Kah t'ja mbaj unë, andej edhe ai.

— A âsht djal i vyeshëm, besnik?

— Asht kozak i mirë — me mburrje u përgjegj i zoti i shtëpís.

Mikut ja shtruen nji plaf të murrmë me damkë me nji gëzof në dhomën e pritjes, pranë qymlekut. Ai i hjeku çizmet, por nuk deshti me u deshë, dhe e zu gjumi porsa i ra qafa në jastekun e ftohtë, të cilit i vinte era pendla.

. . . E Jakov Llukiqi para agimit e zgjoi nanën e vet plakë tetëdhetë vjeçare, e cila flente në nji dhomë të vogël në qoshe. Shkurtazi i tregoi se pse ka ardhë ish komandiri i tij i eskadronit. Plaka ndëgjonte, tue i varë teposhtë qymlekut kambët me deje të zeza, të shemtueme prej të ftohtit tue zgjatë me dorë laprën e verdhë të veshit.

— A do të më bekoni, nanë? — dhe Jakov Llukiqi ra në gjuj.

— Shko, shko kundra dushmanave, or djali im: Zoti të bekoftë. Kishat po i mbyllin... Priftat nuk po i lanë me jetue . . . Shko : . .

Në mëngjez Jakov Llukiqi e zgjoi mikun.

— Kam vendosë: Urdhnoni.

— Lexoje dhe nënshkrueje. — Polovcevi nxuerr nji letër prej xhepit në krahnuer.

»Zoti me ne âsht: Unë, kozak i Ushtrisë së madhe të krahinës së Donit, po hyjë në lidhjen e »Shlirimit të Donit tanë« dhe po betohem se deri në piken e fundit të gjakut do të luftoj me të gjitha fuqít dhe mjetet me urdhën t'udhëheqësave të mi kundër komunistave — bolshevikëve, anmiqëve të përbetuem të fesë kristjane dhe shtypësave të popullit rus. Po betohem se pa kundërshtim do t'i ndëgjoj udhëheqësat dhe komandantat e mi. Po detyrohem se do ta flijoj krejt pasunín time n'altarin e atdheut arthodoks. Këtë po e vërtetoj edhe me nënshkrimin tim«.

KAPITULLI IV

Tridhetë e dy burra — aktivi dhe të vorfnit e Gremjoçit — ishin nji shpirt. Davidovi nuk ishte i aftë për fjalime, por në fillim e ndëgjuen ashtu si me pasë qenë treguesi mâ i eftë i prrallave.

— Unë, shokë, edhe jam puntuer i fabrikës së Putillovit të kuq. Te ju më ka dërgue partija jonë komuniste dhe klasa puntore që t'ju ndihmoj për me e organizue kolhozin dhe me shkatërrue kullakun si gjakpirësin tanë të përbashktë. Unë do të flas shkurt. Ju të gjithë duhet të bashkoheni në kolhoz — tokën, krejt inventarin dhe bagëtín tuej duhet ta bani pasuni të përbashktë. E pse në kolhoz? Sepse kështu nuk mund të jetohet mâ! Me drith âsht çashtja keq për shkak se ai po kalbet në tokë te kullaku, e na duhet ta marrim prej tij me luftë. Ju kishit me e dhanë me qejf, por edhe ju vetë nuk keni mjaft. Me drith të katundarëve të vobegët dhe të mesëm nuk mundesh me e ngî Bashkimin Sovjetik. Duhet me mbjellë mâ shum. Po qysh do të mbjellish mâ shum ti me vllaçë dhe me parmendë, me nji ûm? Vetëm traktori mundet me na nxjerrë prej gjendjes së vështirë. Në të vërtetë unë nuk e dij sa tokë thehet te ju në Don me nji parmendë ...

— Prej agimit të parë të pranverës deri në natën e zezë të dimnit do t'i lavrosh mâ së shumti dymbëdhetë të dheta.

sin dhe manifestin e famëshem të partís komuniste. A e din si do të përfundojë çashtja e kolhozit? Ma së pari kolhoz, mandej komune — shkatrrim i plotë i pronës private. Jo vetëm kijet, por edhe fëmijt do t'i marrin që t'i edukojë shteti. Gjithëshka do të jetë e përbashktë: fëmijt, gratë, gotat, lugët. Ty të hahen makaronat me përmrendsat e gusës e ata t'ushqejnë me bukë të mrûme. Ke me u bâ skllav i lidhun për tokë.

— Po në qoftë se mue nuk më pëlqen ajo?

— Kërkush nuk të pyet ty për këtê.

— Qysh mundet me u bâ kështu?

— Po njashtu.

— Bukuri për zotin!

— Po si kujton ti! Prandej unë po të pyes ty tash: a mund të jetohet mâ kështu?

— Nuk mundet, qe besa!

— Pra kur nuk mundet, duhet me punue, duhet me luftue.

— More shka po flitni ju kështu, o Aleksandër Anisimoviqi! Kemi provue na, kemi luftue... kurrsesi nuk âsht e mundun. As me e mendue!

— Po ti provoje, — miku iu afrue bashkëfolësit krejt afër, kqyri në derë të mbyllun mirë të gjelltorës, dhe tue u zbehë mejherë, filloi me folë tue pëshpëritë: — Do të thom haptazi, unë kam shpresë në ty: në s'acjonin tanë, kozakët po përgatiten për kryengritje. Edhe kjo mos kujto se âsht dishka ashtu, pa u mendue mirë. Na jemi të lidhun me Moskë, me gjenerala që tash sherbejnë n'Armatën e kuqe, me ingjinjera që punojnë nepër fabrika dhe puntorina, e bile edhe mâ larg, me shtetet e jashtëme. Po, po! Në qoftë se na së bashku organizohemi dhe dalim mu tash, atëherë në pranverë me ndihmën e shteteve të jashtëme Doni do të jetë i pastruem. Arën tande ti do ta mbjellish me farën tande dhe vetëm për vehte... Ndalu, mbasandej ti do të flasish. Në rrethin tanë shum janë me ne. Duhet vetëm me i bashkue dhe me i mbledhë. Për këtê shkak edhe po shkoj n'Usq—Hopersk. A don me u bashkue me ne? N'organizatën tanë ka mâ se treqind kozakë luftarë. Në Dubrovski, Vojkovski, Tubjanski, Olhov-

ckin e Vogël dhe në katunde tjera ka grupe tona luftarake. Asi grupi duhet me formue edhe ke ju në Gremjaç... Hajt, fol.

— Njerëzit murmurisin kundra kolhozit dhe kundër dhanjes së drithit...

— Prit! Nuk âsht fjala mbi njerëzit, por fjala âsht për ty. Unë po të pyes ty, pra?

— Gjanat e tilla a vendosen me nji herë?... Këtu të vehet kryet në thes.

— Mendon... Simbas urdhnit do të mësyjmë mejherë prej të gjitha katundeve. Do ta pushtojmë stacjonin tuej të rrethit, milicinë, e komunistat do t'i kapim nji nga nji nepër shtëpija; mandej do të shkojë gjithëshka mbarë e mirë.

— Por me shka?

— Do të gjindet ndonji send! Ndoshta që edhe të ti ka ngelë ndonji send?

— Kush mundet me e dijtë... Më duket se diku âsht futë njifarë gasterre... duhet të jetë e modelit austrijak...

— Na duhet vetëm tja fillojmë, e për nji javë ditë vaporrat e huej do të na sjellin edhe topa, edhe pushkë. Kemi me pasë edhe aeroplana. Pra?

— Më leni të mendohem, zotni jesaull! Mos më detyroni kështu papritmas...

Ende gjithënji i zbehtë në fëtyrë, miku u mbështetë në qymlek dhe tha me nji zâ të mbyllun:

— More na nuk jemi tue thirrë në kolhoz, as edhe nuk e detyrojmë kend. Asht puna jote, e sa për gjuhë... rrudhe, or Llukiq! Gjashtë ty, e i shtati... — edhe kadalë e suell në xhep dallapin e nagantes i cili kërciti.

— Përsa i përket gjuhës, mundeni me qenë të qetë. Por puna e juej âsht e rrezikshëme. Dhe nuk do ta mëshehi: tmerr âsht me i hy asaj pune. Por edhe jetës i ka ardhë fundi. — Dhe aty ai heshti pak. — Mos me i ndjekë të pasunit, unë tash, ndoshta, me aftësín time edhe automobil kisha me mbajtë! — foli idhshëm i zoti i shtëpís mbas nji heshtjeje të shkurtë. — Por me gjithate, a vetëm t'i mësyej këta a?... Mejherë m'a kishin dredhë qafën.

— Pse vetëm? — e ndërpreu miku ashpër.

— Ma jepni fjalën me rend, — lutej Arkashka, mbassi mbërriti deri te tavolina. E pat mbledhë në grusht mjekrren e kuqe, tue u përgatitë me folë, por e largoi Davidovi.

— Kur ta mbaroj unë, e tash, të lutem, mos pengo! . . . Pra kështu, po ju thom, shokë: vetëm me anë të kolhozit mundet . . .

— More mos agjito ti ndër ne! Na do të hyjmë në kolhoz me të gjitha shka kemi, e ndërpreu partizani i kuq Pavle Lubishkini, i cili rrinte mâ afër derës.

— E pranojmë me hy në kolhoz!

— Në shoqni edhe murgu martohet.

— Vetëm me mend duhet me dijtë me e drejtue ekonomín.

Britmën e shurdhoi po ai Lubishkini: ai u çue prej karrikës e hoq kallpakun shum të madh të zi dhe, ashtu i gjatë, me krah si bjeshkë, e mbuloi derën.

— Shka po na agjiton, or njeri i çuditshëm, për pushtetin sovjetik? Na vetë këtu në luftë e kemi përforcue, vetë me krah i kemi dhanë mbështetje që të mos rrenohet. E dijmë na shka âsht kolhozi dhe do të hyjmë në të. Na i jepni maqinat! — dhe ai e zgjati shuplakën e vrazhdë. — Traktori âsht gjâ e mrekullueshëme, nuk ka fjalë, por ju puntorët keni fabrika pak, prandej, na po ju shajmë. Nuk kemi se për shka me u kapë, aty âsht halli . . . E me kije— me nji dorë grahju, me tjetrën fshij lotët — mundemi edhe pa kolhoz. Edhe unë përpara lëvizjes kolhozjane kam mendue me i shkrue Kalininit që t'u ndihmojë bujqëve që ta fillojnë nji farë jete të re. Sepse në vjetët e para, si në kohën e regjimit të vje tër, — paguej tatimet, e jeto si të dijsh. E për shka âsht PKP[1])? Mirë, e kemi fitue me luftë pushtetin, e shka mandej? Prap, si përpara, shka mbas pllugut, në qoftë se ka kush me ta ngrehë pllugun. Po ai që nuk ka bagëti për pllug? Para kishes me zgjatë dorën a? Ose nën urë me dajak në dorë me zanë pritën, me u pre tesha tregtarëve sovjetikë dhe nëpunësave të kooperativës? U kanë lejue pasanikëve me e marrë tokën me qira, me marrë puntorë me rrogë ... A kështu ka predikue revolucjoni në tetëmbëdheten? Ju ja keni mbyllë syt! Dhe kur të thu-

[1]) PKP — Partija komuniste puntore — Shenim i përkthyesit.

esh: »Po për shka kemi luftue?« — atëherë nëpunësat që nuk i kanë marrë erë barutit për këto fjalë të tallin, e mbas tyne i deshin dhambët edhe llojlloj të poshtrish të bardhë! Jo, mos na ban ti neve të marrë! Kemi ndëgjue na shum fjalë të bukura. Na jep ti neve maqina hua ose me drith, por jo parmendë, po maqinë të mirë! Ti na jep traktor, për të cilin po flet! Pse e kam fitue unë këtë, — dhe ai drejt mbi gjuj fatyne që rrijshin nëpër banka u nisë për te tavolina, tue i shpërthye rrugës pantallonat. E kur u afrue e çoi skajin e këmishës dhe me mjekërr e shtrëngoi në krahnuer. Në barkun dhe kofshen e zeshkët u pa lëkura e mbledhun prej mbresave të tmershëme. — Pse i kam fitue si shpërblim prej kadetëve copat e gjyles?

— Dreq i paturp! Çudi që s'i lëshove krejtsisht tëlinat! — bërtiti e pezmatueme e veja Anisija që rrinte afër Demka Ushakovit.

— Aha ti këtë kishe dëshirue a? — përbuzëshëm i hapi syt në të Demja.

— Shuej, halla Anisja! Nuk më vjen turp mue me ia tregue varrët e mija njeriut puntuer. Le ti shohi! Sepse në qoftë se edhe mâ tutje do të jetojmë kështu, nuk do të kem me shka me e mbulue të tanë këtë trup! Këto edhe tash nuk mund të thirren pantallona. Ditën mâ nuk guxoj me kalue afër vajzave, kisha me u shtí tmerin.

Mbrapa ja krisen të qeshunit, u bâ zhurmë; por Lubishkini i zgurdhulloi syt tmershëm, dhe prap mujte me u ndëgjue tue kërsitë kadalë fitili që digjej në llampë.

— Duket se unë paskam luftue kundër kadetëve [1]) që pasanikët përsëri të jetojnë mâ mirë se unë? Që ata përsëri të hanë ambëlsina të ndryshme, e unë bukë e qepë? A âsht ashtu, shok puntuer? Ti, së paku, mos m'a ban mue me sy. Unë njiherë në vjet flas dhe mundem me thanë atê që mendoj.

— Vijo! — i dha shej me krye Davidovi.

— Dhe do të vijoj! Në këtë vjet unë i kam tri të dheta me grun. I kam tre fëmij të vegjël, nji motër sakate dhe

[1]) Kadetët — antarë të Partís kushtetuese demokratike borgjeze. Këtu mendohet n'Armatën e tyne vullnetare — shenim i përkëthyesit.

— More shka po flitni ju aty! — u ndëgjue nji zâ i hollë femne. Për pllug duhen tri, e edhe katër pendë kije, e ku i kemi kijet? Ka, por nuk kanë të gjithë, gjindet ndonji pendë e coftë ..., por zakonisht po lavrojmë me kije më cica. Të pasunit kanë kije të vyshëm, atyne edhe era u ndihmon ...

— Nuk âsht fjala për atâ! Mâ mirë rrudhe gjuhën dhe hesht, -u ndî nji za i shtjerrun i dikujt.

— Bash më je i mençëm! Mësoje gruen tande, e jo mue!

— Po sa punohet me traktor?...

Davidovi priti që të qetësohen, mandej u përgjegj:

— E me traktor, të thomi edhe me tonin të Putillovit, me traktorista t'aftë munden me u lavrue në dy ndrrime për njizet e katër orë gjithashtu dymbëdhetë të dheta.

Të mbledhunit e hapën gojen nga çudija. Njani i habitun tha:

Ih... nana ime!

— Kjo âsht tjetër gjâ! Me asi kali të kishja me pasë me lavrue ... — fëshklloi nji fëshamë lakmuese.

— Davidovi i fëshini buzët e thame prej enthusiazmit, mandej vijoi:

— Qe, na në fabrikë mbarojmë traktora për ju. Si katundari i vobegët, si i mesmi vështirë mujnë me e ble secili për vehte traktorin: qesja e cekët! Do me thanë, për me e ble, duhet me u bashkue kolektivisht rrogtarët, shtëpijakët e vobegët dhe të mesëm. Traktori âsht, si e dini edhe vetë aso maqine që nuk ke hesap me i grahë në nji copë të vogël toke; atij i duhet hapsin' e madhe. E përsa i përket kolektivave të vegjël, prej traktorit ke aq fitim, sa undyrë prej pleshtit.

Ndoshta edhe mâ pak! — ia priti dikush me nji zâ të randë prej aradhëve të mbrame.

— Atëherë, si të bajmë? — vijoi Davidovi, tue mos i vû rê asaj ndërpremje. — Partija parasheh kolektivizimin e plotë, që me traktor të ju përfshijë edhe t'ju nxjerrë prej vështirësís. Shka ka thanë shoku Lenin pak pa vdekë? Shpëtimi i katundarit punues prej vobegësís âsht vetëm në kolhoz. Përndryshej — mbaroi. Kullaku lugat do ta thithë deri në palcë t'eshtnave... Edhe ju duhet të shkoni në këtê rrugë me besim të plotë. Të bashkuem me puntorët,

kolhozjanët do ti shkatrrojnë të gjithë kullakët dhe anmiqt. Po ju thom të drejtën. E tash të kalojmë në kolektivin tuej. Ai âsht i kalibrit të vogël, i dobtë, prandej për këtë shkak edhe puna e tij âsht e mjerë. E kështu vetëm çohet uji në mulli . . . Me nji fjalë kurrfarë uji, por vetëm dam i thatë prej tij: Por na duhet atê kolektiv me e shndërrue në kolhoz, me e marrë brumin e rreth atij brumi do të mblidhen familjet mesatare . . .

— Po ta pres fjalën pak: — u çue Demka Ushakovi, i vramë líje dhe syshtrembët, i cili për disa kohë ka qenë antar i kolektivit.

— Mâ së pari kërkoje fjalën, e mandej fol, — ja këtheu ashpër Nagulnovi, i cili rrinte pranë tavolinës afër Davidovit dhe Andreja Razmetnovit.

— Edhe pa lutje unë do të flas, — tha Demka dhe shiqoi me sy të shtrembët e dukej se po këqyr edhe kryesín edhe turmën. — Më falni, për shka kemi pësue humbje dhe i u ka ngarkue si barrë pushtetit sovjetik? Për shka, po ju pyes unë juve, kemi jetue na si parazitë në kooperativën kreditore? Për shkak të kryetarit shum të bukur të TOZ-it: Për shkak t'Arkashka Menkut:

— Po rren si element! — u ndi nji zâ i hollë si i gjelit nga fundi i turmës. Dhe Arkashka filloi me çelë rrugë me bryla në drejtim të tavolinës së kryetarit.

— Unë do ta argumentoj — Denkut të zbemë syt i erdhën deri te vetë hunda. Tue mos i vû oroe që Razmetnovi po trokit fort me grusht, ai iu këthye Arkashkës. — Nuk do të shpëtosh: Nuk kemi ra na në vështirësi për shkak që kemi pak, por për shkak të shkëmbimit tand. E për »element« unë do të rregulloj si duhet. A nuk e ke ndërrue pa pyet askênd kaun për motorcikletë? E ke ndërrue: Kush e ka shpikë me ndërrue pulat e mira voese për . . .

— Prap po rren! — mprohej Arkashka tue hecë.

A nuk ke nxjerrë ti me shitë tre deshë të tredhun dhe nji shterpë për nji kerr? E bash më je ti njifarë tregtari! Këtë unë po ta thom! — mburrej Demka.

— More, qetësohuni! Shka keni këcye në njani tjetrit si gjelat! — i qe'ësonte Nagulnovi. e muskula në faqe i filloi mejherë me i luejtë nën lëkurën e skuqun.

gruen e sëmundë. A e kam krye planin tim të drithit, Razmetnov?

— E ke krye. Por mos bërtit!

— Jo, due me bërtitë! Po kullaku Frolli Rrënjavi ... shpirtin e tij!...

— Hë-de! — Nagulnovi i ra tavolinës me grusht.

— A e ka krye planin e vet Frolli Rrënjavi? Po ose jo?

— Po atë e ka dënue gjyqi me të holla dhe i ka marrë drithin, — ndërhyni Razmetnovi, tue ndëgjue Lubishkinin me sy lakmonjës dhe me kënaqësi të dukshëme.

»Ty âsht dashtë me të prue këtu, or i pavendosun!« — iu kujtue Davidovit sekretari i komitetit të rrethit të partís.

— Edhe sivjet ai do të jetë Frolí Ignaviqi! E në pranverë mue do të më marri argat! — tha dhe e hodhi kallpakun e vet të zi përpara kambëve të Davidovit. — Shka po më flet ti mue për kolhoz?! Preja damorët kullakut, dhe mandej do të hyjmë! Na jepni maqinat e tij, kijet e tij, na jepni fuqín e tij, atëherë do të bahemi të barabartë! Përndryshe këto janë vetëm prralla »me e shkatrrue kullakun«, e ai prej vjetit në vjet po rritet si therra dhe po na zen diellin.

— Na jep ti neve pasunín e Frollit, mandej Arkashka Menoku do ta zavendësojë për roplan, — ndërhyni Demka.

— Ha... ha... ha... Ha!,,,

— Mejherë do ta bâjë ai këtë.

— Të gjithë më jeni dëshmitarë për fyemjen!

— Hesht! Nuk po mundet njeriu me ndëgjue prej teje!

— Kur do të pushoni ma njiherë, or dreqen!

— Po ma kadalë!...

Davidovit memzi i erdh përdorësh me e ndalë zhurmën që u bâ.

— Aty edhe âsht politika e partís sanë! Pse po trokitë, kur âsht çelë? Me të vërtetë duhet me e shkatërrue kullakun si klasë, pasunín e tij me ia dhanë kalhozit! Edhe ti, shok partizan, kot e ke hedhë kapelen nën tavolinë, që ende do t'i nevojitet kresë. Marrja e tokës me qira dhe marrja me rrogë e argatëve sod nuk mundet me vazhdue! Kullakun e kemi durue për nevojë: ai ka dhanë mâ shum drithë se kolhozi. E tash âsht e kundërta. Shoku Stalin e ka bâ hesap mirë dhe ka thanë me e largue kullakun nga je-

ta: Pasunín e tij me u a dhanë kolhozëve . . . Ti gjithënji po ankohesh për maqina . . . Pesëqind miljon rubla po u jepen kolhozëve për reparim, shka po thue për këtë. A ke ndëgjue për këtë! Pse po ban atëherë të gjithë këtë zhurmë! Mâ së pari duhet me krijue kolhozin, e mandej mu u kujdesue për maqina. E ti mâ së pari po don me i ble ligat, e mbasandej mbas ligave me e ble kalin. Shka po qeshesh? Kështu âsht kjo:

— Lubishkini e ka nisë punën mbrapshtë:

— Oho . . . ho . . .

— Po na me gjithë zemër duem me hy në kolhoz:

— Ajo me liga . . . mirë duel, qe besa . . .

— Qysh sonte

— Mejherë regjistro

— Na prini që ti shkatërrojmë kullakët.

— Kush po regjistrohet në kolhoz le ta çojë dorën, — pyeti Nagulnovi. Me rastin e numrimit të duerëve të çueme duelën tridhet e tri. Dikush, tue u hutue, i ka çue të dyjat. Bulçini e shtyni Davidovin me e hjekë edhe pallten edhe setren. E shpërthei qaforen e këmishës dhe tue buzëqeshë pritte që të qetësohen.

— Me të vërtetë, ju jeni shum të vetëdijshëm: Por, ju kujtoni se duhet vetëm me hy në kolhoz, dhe puna âsht e kryeme. Jo — kjo nuk mjafton: Ju të vobegtit — ju jeni shtylla e pushtetit sovjetik. Ju jeni palca e tij, prandej duhet edhe vetë me hy, e me vedi me e tërhjekë edhe katundarin e mesëm që âsht i luhatshëm.

— Po si ta tërhjekish, në qoftë se ai nuk dëshiron? Ai nuk âsht ndoshta ka që t'ja vejsh zgjedhen dhe ta ngrehish? — tha Arkashka Menoku.

— Binde: Çfarë luftari për të drejtën tonë je ti, në qoftë se nuk mundesh me ndikue te të tjerët? Qe, nesër ka me qenë konferenca. Ti voto »për«, e gjithashtu shtine edhe fqiun — katundarin e mesëm. Tash do të shohim se si t'ja bajmë me kullakët. A do të vendosim që të dëbohen prej krahinës së Kavkazit të veriut ose jo?

— Po nënshkruejmë!

— Duhet me i pre deri në rrâjë:

— Jo, edhe mâ mirë me rrajë, e jo deri në rrajë — e përmirësoi Davidovi, dhe iu kthye Razmetnovit: —

Shpallë listën e kullakëve. Tash do të vendosim, se cilin prej tyne duhet me shkullakizue.

Andreja nxuer prej kartonit nji copë letër dhe ia dha Davidovit.

— Froll Damaskovi, a e meriton nji dënim të tillë proletar?

Në nji kohë u çuen të gjitha duert. Por tue i numrue votat Davidovi pa se njani nuk kishte votue.

— Nuk pajtohesh ti? — I ngriti ai vetullat e djersituna.

— Nuk po votoj — shkurt u përgjegj ai që nuk kish votue, në dukje kozak i kadalëshem dhe i plogtë.

— Po pse kështu? — e pyeti Davidovi.

— Pse e kam fqin tim kullak dhe prej tij kam pa shum të mira. Prandej, unë nuk mundem me e çue dorën kundër tij.

— Mejherë ik prej kuvendit — urdhnoi Nagulnovi me zâ të dridhëshem, tue u çue përpjet si në zëngji të kalit.

— Jo, nuk duhet ashtu, shok Nagulnov: — e ndërpreu ashpër Davidovi. — Mos shko, or qytetar: Kollxo vijen tande. Simbas mendimit tand, a âsht Damaskovi kullak ose jo?

— Unë këtê nuk e kuptoj. — Unë jam njeri i padijshëm dhe ju lutem që të më lëshoni prej kuvendit.

— E jo, por të lutem, na shpjego ti neve çfarë të mire ke pá prej tij?

— Gjithëmonë më ka ndihmue, m'i ka dhanë kijet, më ka dhanë farë hua . . . gjithëshka më ka dhanë. — Por unë jam besnik i pushtetit. — Unë jam, për pushtetin . . .

— A ťu ka lutë që të ndërmjetsojsh për tê? A të ka dhanë të holla, drithë? Prano, mos ke frigë: — u përzie në bisedë Razmetnovi. Hajt, trego shka të ka premtue? — dhe tue u turpnue për shkak të njeriut dhe pyetjeve të veta ashtu të hapta, buzëqeshi paqejf.

— Po ndoshta nuk i ka premtue asgjâ, qysh e din ti?

— Po gënjen, o Timofej: Ti je i shitun dhe po kuptohet se po i mbron interesat e kullakëve: — bërtiti dikush prej rendeve.

— Më thirrni si të doni, puna juej . . .

Si me ia vû thikën në fyt, Davidovi e pyeti:

— A je ti për pushtetin sovjetik, apo për kullakët? Mos e turpno, or qytetar, klasën e të vobegtëve, por i thuej drejt kuvendit për ke je.

— Shka ta zgjasim punën me të: e nderpreu i nxemë Lubishkini. — Atë bashkë me pondlat e tij mundesh me e ble me nji gjysë rakije. Po më terohesh para syve, o Timofej, kur po të shoh!

Timofej Borshçevi, që nuk votoi, mâ në fund me qetësi të pavullnetshëme u përgjegj:

— Unë jam për pushtet, shka më keni rrethue? Padija më ka ngatrrue . . . por me rastin e votimit të përsëritun u pa se pa vullnet po ngren dorën.

Davidovi shkurtazi e shenoi në fletoren e shenimeve: Timofej Borshçevi i vërbuem prej anmikut të klasës. Duhet me e bindë.

Kuvendi edhe njiherë i vërtetoi edhe katër familje kullake.

Por kur lexoi Davidovi:

— Tit Borodini. Kush âsht »për«? — në kuvend mbretnci nji heshtje jo e kandshme. Nagulnovi dhe Razmetnovi shiquen njani tjetrin hutueshëm. Lubishkini me kallpak filloi me e fshi ballin e djersitun.

— Pse po heshtni? Ku âsht puna? — Me dyshim Davidovi i shiqoi me radhë njerëzit që rrijshin ulun dhe tue mos hasë në sy t'askujt e shiqoi Nagulnovin.

— Qe ku âsht çashtja, — filloi ai i pavendosun. Njat Borodinin, na ndër vedi e thërrasim Titko, në vjetin njimijë e nandëqind e tetëmbëdhetë bashkë me ne vullnetarisht ka hy në gardën e kuqe. Mbassi ka qenë i fisit të vorfunve ka luftue trimnisht. Shum herë ka qenë i plaguem dhe âsht dekorue me nji orë t'argjentë për marshime revolucjonare. Ka sherbye n'aradhën e Dumenkut. Edhe ti mundesh me e kuptue, o shok, se si na ka plagosë zemrën puna e tij. Si qeni për coftinën, âsht rrokë për ekonomín shtëpijake, mbassi âsht këthye në shtëpí . . . Dhe ka fillue me u pasunue, me gjithëse i kemi bâ vërejtje. Ka punue natën e ditën sa që prej punës as mjekrren s'ka mujtë me rrue. Me nji palë pantallona të shkyeme ka hecë verë e dimën. I ka fitue tri pendë kije, veç edhe mulla i ka ra tue bajtë sende të randa, dhe gjithënji dukeshin pak! Filloi me i zanë nga dy-tre rrogtarë. Ka mbarue nji mulli me erë, e

mandej ka ble nji motor me pesë kuaj fuqi dhe ka fillue me mbarue tlyen, me ba tregtí me bagti. Vetë ushqehet keq edhe puntorët i mbyt ûje, me gjithë që i punojnë nga njizet orë në ditë, e edhe natën çohen nga pesë herë për me u shtí kijeve sânë. Shum herë na e kemi thirrë në çelulë dhe në sovjet, e kemi sha tmerrsiht, i kemi thanë: »Largou o Tit, mos i zen rrugen pushtetit tanë sovjetik! Po ti ke vuejtë për tê në front në luftë kundër të bardhëve ... » — Nagulnovi fshani dhe bani me duer. — Shka mundet njeri me bâ kur e ka marrë dreqi? Po e shohim se po e han prona private! Përsëri e thërrasim, ja kujtojmë betejat dhe vuejtjet e përbashkta, e këshillojmë, i kërcnohemi se me kambë do ta fusim në tokë, kur të na zajë rrugën, po të bâhet borgjez dhe nuk do ta presi koha e revolucjonit botnuer.

— Ti pak mâ shkurt! — e luti me padurim Davidovi.

Nagulnovit iu dridh zani dhe u bâ i butë.

— Për këtê nuk mund të flitet mâ shkurt. Kjo âsht asi dhimbte që vetëm gjaku ... Kështu, ai, do me thanë Titku, ne na përgjegjet: »Unë po e kryej urdhnin e pushtetit sovjetik, po smadhoj të mbjellunat. E puntorin po e mbaj simbas ligjit: gruen e kam sëmundë prej sëmundjeve të grave. Kam qenë kurrkushi dhe kurrgjâ, e sod jam bâ dishka, gjithashtu kam, për këtê edhe kam luftue. Mandej edhe pushteti sovjetik kujtoj nuk mbahet me ju. Unë me duer të mija i jap shka don me ngranë e ju jeni »kuletaxhi«, unë nuk po ju shoh që jeni gjallë.« Kur i flasim për luftën dhe vështirësít që i kemi pësue bashkë, atij sikur i shkelqen loti në sy, por ai nuk e len me pikue, por këthehet, e shtrëngon zemren dhe thotë: »Shka ka qenë ka qenë. Dhe na ia kemi marrë të drejtën e votimit. Ai âsht sjellë andej këndej, ka shkrue letra në krahín edhe në Moskë. Por unë kujtoj se në vendet kryesore tudhëheqësive qendrore rrijnë revolucjonarët e vjetër dhe ata e dijnë, kur ka trathëtue, do me thanë se âsht anmik, dhe atëherë nuk ka për tê mëshirë!

—Me gjithatê shkurtoje pak ...

— Mejherë do të mbaroj. As atje nuk ja kanë këthye të drejtën e votimit, dhe ai deri tash âsht po n'atê gjendje puntorët me të vërtetë i ka lëshue ...

— Po ku âsht, atëherë, çashtja? — Davidovi shiqoi me vemendje në fëtyrë Nagulnovin. Por ky i mëshehi syt

me qepallat e shkurta, të djeguna prej diellit dhe u përgjegj:

— Prandej edhe po hesht kuvendi. Unë vetëm e kam shpjegue se çfarë ka qenë atëherë n'atê kohen e mirë Tit Borodoni, kullaku i sodshëm.

Davidovi i shtrengoi buzët, dhe u vrâ.

— Shka po na tregon këtu prralla të mallëngjyeshëme? Ka qenë partizan — të gjitha nderimet i përkasin për atê; âsht bâ kullak, anmik — duhet me e shkelë. Për këtê me bisedue e me hupë kohën?

— Unë fola kështu prej dhimbtes që ndjej për tê. Ti, shok, mos më bërtit mue kot!

— Kush âsht për atê që Borodini të shkullakizohet?

Davidovi i lëshoi syt kah të pranishmit.

Jo të gjitha së bashku, por nji nga nji, duert me gjith ate u çuen përpjetë.

Mbas kuvendit Nagulnovi e thirri Davidovin me buqjtë në shtëpí të tij.

— Nesër do t'ju gjejmë shtëpín — i tha tue dalë e tue prekë nëpër koridorin e errët të sovjetit.

Hecshin njani afër tjetrit nëpër borë që kërsitte nën kambë. Tue e shpërthye qyrkun, Nagulnovi filloi me folë kadalë!

— Unë, shok, po marr frymë mâ lehtë prej kur se kam ndëgjue se krejt pronën bujqësore do ta shtiimë në kolhoz. Qysh në fëmini e urrej. Të gjitha të këqijat vijnë prej saj; mirë kanë shkrue shokët e dijshëm Marksi dhe Engelsi. Sepse edhe nën pushtetin sovjetik njerëzit, si derrat rreth koritës, po përlahen, ungrojnë, po shtyhen për shkak t'asaj sëmundjeje! E si ka qenë nën regjimin e vjetër? Vetëm me e mendue âsht tmer! Baba im ka qenë kozak pasanik, i ka pasë katër pendë kije dhe 5 kuaj. Kemi mbjellë shum, gjashtëdhetë — shtatëdhetë dhe deri njiqind të dheta. Familja ka qenë e madhe, puntore. Vetë u kemi dalë në krye të gjithave. Dhe si mos me u dalë punëve në krye: i kam pasë tre vllazën të martuem. Dhe qe, më ka hy në trû nji rast i këtillë, prandej edhe jam ngritë kundër pronës. Ka hy njiherë derri i fqis sonë në kopshtin tanë dhe i ka shkatrrue disa rrâjë patate. E vû oroe nana, nxuer në nji enë pak ujë tue vlue prej kazanit dhe më tha: »Perzene ti, Makarka, e unë do të rrijë mbas dere«.

Unë atëherë isha dymbëdhetë vjetsh. Dhe natyrisht, unë e ndoqa derrin e mjerë. E nana ja lëshoi ujin e vluem. Bash iu tymue kreshta. Ishte kohë vere, zuni thiu krymba, për ditë më shum dhe ma në fund cofi. Fqija e mëshehu pezmatimin. E mbas nji jave në stepë na u dogjën njizet e tre mullarë grunë. Baba e dinte se kush kishte dorë n'atë dam, nuk mujti me durue dhe e paditi në gjyq. Asi urrejtje u krijue në mes të tyne — me sy nuk dojshin me e pa njani tjetrin! Dhe porsa fu dejshin pak — menjiherë grindja fillonte! U shtyen në gjyq nja pesë vjet; më në fund ra edhe gjaku ... Të diellen e bardhë âsht gjetë në lamë i vdekun djali i fqís. Me tërfurqë dikush ia kish shpërthye krahnorin në disa vende. Dhe mue prej disa shejave më ra në mend se këte e kanë bâ vllaznit e mij. U hetue çashtja, por vrasësit nuk u gjeten ... U mbarue proçes — verbali se âsht vra në pije e sipër. Dhe prej asaj kohe unë ika prej babës ndër puntorë. Mbërrijta në luftë. Unë rrijsha i shtrimë për tokë, ndërsa Gjermani gjuente me gjyle të randa, tymi i zi flutronte prej tokës në qiell. Rrijsha i shtrimë dhe mendojsha: »Po për cilin unë kështu, për pasuni të kujt unë po duroj frigën dhe vdekjen?« Dhe prej krismave të vjen me u bâ gozhdë dhe me u futë në tokë deri në krye! Ah, nana ime! Kam thithë gazna helmuese, kam qenë helmue. Tash posa të heci pakës malit përpjetë, më zihet fryma, gjaku më bje në krye, — nuk mundem me ardhë në vehte. Qysh në front më kanë mësue njerëzit e mençëm, jam këthye si bolshevik. E në kohën e luftës qytetare, oh, sa ndyesina kam vra, pa kurrfarë mëshire! Kam qenë i prekun në Kasternë, mbasandej kam tillue me pasë sulme të kohëmbaskohshëme të sëmundjes. Dhe tash qe e kam këtê shej. — Nagulnovi e vûni në dekoratë shuplakën e madhe, e në za i kumbuen me nxehtësi të çuditshëme dy nota: — Ajo tash më nxen edhe mâ tepër. E tash, o shokë të dashtun, më duket si në ditët e luftës qytetare, si në pozitë. Edhe sikur të futem në tokë, patjetër do ti fus të gjithë në kolhoz. Gjithënji jemi mâ pfër revolucjonit botnuer.

— A e njeh ti prej s'afërmi Titë Borodinin — pyeti Davidovi tue hecë i menduem afër tij.

— Si jo, kemi qenë shokë, por jemi nda mu për shkak se ai ka qenë tepër i dhanun mbas pronës. Në vjetin njizet

bashkë kemi qenë në shuemjen e kryengritjes në nji komune të qarkut të Donecit. Dy eskadrona dhe ÇON-i shkojshin bashkë në sulm. Afër këtij katundi mbeten shum Hollolla të vramë. Natën u paraqit titku në shtëpi ku banojshim, i binte disa bohçe me tesha në shtëpi. I lëshoi në tokë dhe i derdhi në dysheme tetë kambë të preme. »A je çmendë, o nanën ta kajsha...?! — i tha nji shok — Mejherë ik me to» E Titku ja këthej atij: »Nuk do të kundërshtojnë mâ kurvat! E mue do të më bajnë mirë katër parë çizme. Do të kemi me e veshë krejt familjen« i nxeu kambët në stufë sa me u lëshue lëkura dhe filloi me i hjekë çizmet. Me shpatë i shkepi të qepunat në gryka të çizmeve dhe i hjeki kambët lakuriqe, i çoi dhe i gropoi në mullar të kashtës. »I varrosa,« — tha. Ta kishim dijtë q'atëherë e kishim mbytë si qenin! Por shokët nuk e kanë pa. E mbasandej e pyêta unë: A âsht ajo e vërtetë? — »E vërtetë tha — âsht, nuk kam mujtë me e i hjekë, kanë qenë ajë kambët prej të ftohtit, prandej i kam pre me shpatë. Mue, si këpucar, më ka ardhë keq që çizmet e mira të kalben në dhé. E tash, tha, — edhe për mue âsht nji vepër shumë e tmershme. Nga njiherë deri edhe natën më del gjumi, dhe e lus gruen që të më lëshojë vend afër murit, sepse po frigohem në midis...« Por, qe erdhëm te shtëpija e ime. — Nagulnovi hyni n'oborr, tue tinglluе me rezë në derë.

KAPITULLI V

Andreja Razmetnovin e përcjellshin në vjetin 1913 në shërbimin ushtarak. Simbas rregullave fatëhershëme ai duhej të shkonte në ushtri edhe me kalin e vet. Por, jo vetëm kalin, por as pajën e nevojshëme kozake nuk kishte me se ta blejë. Prej të ndjerit babë i kishte ngelë trashëgim vetëm shpata e gjyshit me myll të nximë dhe të ndryshktë. Andreja kurr nuk mujti me i harrue përbuzjet e randa. Në mbledhjen e stacjonit pleqt vendosën që ta dërgojnë n'ushtri me shpenzimet e ushtrís kozake: ja blenë nji kal të lirë të murrmë, shalën, dy pallta ushtarake, dy palë pantallona, çizmet... »Po të dërgojmë Andërjushka me shpenzimet të përbashkta, prandej mos harro bamiresin tanë,

mos e harro stacjonin, shërbej perandorit me nderë...« i flitshin pleqt Andres.

E djelmt e kozakëve të pasun krenoheshin, si në vrapime, me kuaj të shtrejtë, prej ergeles së Karolevit, ose në kuaj të patredhun prej Provalit, me shala të shtrejta, frêj me zbukurime fargjente, me rrobe krejt të reja... Tokën e Andres e ka marrë kryesija e stacjonit dhe e ka dhanë me qira për krejt kohën deri sa Andreja âsht sjellë nëpër lufta, tue mprojtë pasunín e huej dhe jetën e huej të ngopun. Në luftë Andreja fitoi tre kryqa të Shën Gjergjit. Të hollat që i fitoi për këto kryqe ja dërgoi nanës dhe grues. Prej këtyne — jetonte plaka me të renë tue i kalue me skamje ditët e pleqnís dhe tue i ulë syt në botë të gjelbët, deri sa, mâ në fund, ia mbylli vetë Andreja.

Kah fundi i luftës grueja e Andres shkoi me fshî, fitoi pak të holla dhe shkoi në front me e pa të shoqin. Atje ndejti disa ditë (Regjimenti i dytë kozak i Donit, në të cilin shërbente Andreja ishte në pushim), flente në dorën e të shoqit. Ato net si xixilloja verore kaluen. Me gjithatê a duhet shum kohë për nji faj të zakonshëm, të cilit s'mund t'i shmangen as zogjt, e jo mâ për dëshirin e grues s'untueme? Prej andej u këthye me sy mâ të ndritshëm dhe mbas afatit të caktuem, pa britma dhe lot, si rastësisht, në lavrim e lindi vogëlushin, krejt si Andren.

Në vjetin njimijë e nandëqind e tetëmbëdhetë Razmetnovi këthej për pak kohë në Gremjaçi Llog. Në katund ndejti nji kohë të shkurtë: i ndreqi dyrekët dhe brinat që ishin kalbë në shtallë, i lavroi dy të dheta tokë, mandej krejt ditën e kaloi me djalin e vogël, e vente në qafë, që ishte e ngjitun në krah dhe i vinte era duhem ushtarake, ngante nëpër dhomë, qeshte, por në skaje të syve të tij të shkëlqyeshëm, zakonisht pak të rrebtë, grueja i vuni oroe lotët, dhe u zverdhë: »A mos po shkon, Andrejusha? — »Nesër, përgatite ushqimin.«

Dhe të nesërmen, ai, Makar Nagulnovi, atamanisti[1] Lubishkini, Tit Barodini dhe tetë kozakë frontista u mblodhën te shtëpija e Andres. Kuajt me ngjyra të ndryshëme i çuen mbas mullinit ferës, dhe shum kohë fluturonte rru-

[1] Atamanist — kozak' korp — gardës së regjimentit t'Atamanit, gardist — Shenim i përkthyesit.

gës pluhni i lehtë pranverues, i çuem prej kambëve të kuajve, të mbathuna me patkoj të verës.

Atë ditë mbi Gremjaçi Llog, mbi ujin e bujshëm, mbi stepë, mbi të tanë qiellin e kaltërt nga jugu në veri, mbi lëdinën e gjanë të qiellit nguteshin, fluturojshin pa britmë, pa asnji zâ grumbuj të shotave fletë—zeza dhe të patave fegra.

Në Kamenska Andreja ngeli mbas shokëve. Me nji njisi të Voroshillovit shkoi në drejtimi të Morozovskut—Caricinit. Makar Nagulnovi, Lubishkini dhe të tjerët mbërrijtën në Voronjezh. E mbas tre muejve te Kriva Muzga, Andreja i plagosun lehtë me nji copë të granatës, ndjeu prej nji katundari të vet që e takoi rastësisht, se mbas shkatërrimit faradhës së Potjolkovlevit, në Gremjaçi Llog Kozakët e bardhë, katundarët e tij, tue i u hakmarrë për shkak se ka shkue me të kuqt ia kanë shnderue gruen e tij, se âsht ndëgjue kjo punë në katund dhe se Javdokija nuk ka mujtë me e durue turpin e madh, por e ka vra vehten.

... Të fiohtë. Fundi i Dhetorit. Gremjaçi Llogu. Shtëpijat, shtallat, gardhet, pemët — gjithashtu janë mbulue me mbulesën e bardhë të brymës. Mbas kodrës së largët luta. Mbyllëshëm gjimojnë topat e gjeneralit Guselshçikov. Pak para mbramjes me kalin e frigsuem Andreja vrapoj në katund. Dhe tash i kujtohet, duhet vetëm t'i mbyllë syt dhe shpejt të shytet në të kaluemen ... Krisi dera. Memzi tue marrë frymë, Andreja e ngreh rrypin e shtin n'oborr kalin të cilit i merren kambët prej të lodhunit. Nana, pa lidhë kryet, vrapon prej hajatit.

Ih, si ja vrau veshët Andres vajtimi i saj për t'u vdekunen!

— Kuku, or djal im! u mbyllën syt e saj të kthjelltë!...

Si me pasë hy n'oborr të huej Razmetnovi i lidhi rrypat e kalit për shkallë dhe drejt në shtëpí. Me sy të hymë në rrashtë të të vdekunit fluturoi nëpër dhomë, në drejtim të djepit të zbrazët

— Po fëmija ku âsht?

Tue e futë fëtyrën në përparëse, nana lëkundte kryet me flokë të rralluem dhe të thimë.

Memzi muerr përgjegjen.

— Kuku, nuk mujta me e ruejtë skyfterthin tem! Në javën e dytë mbas Dunjashkës ... Prej gjilindonit.

— Mos kukatë... Sikur të mujsha unë... Sikur të mujsha unë me e gjetë lotin! Kush e ka dhunue Jevdokjen?

— Anikej Devjatkini e ka ngrehë në lamë... E mue... me kamxhik ... Djelmoshat i thirri në lamë. E ka rrahë me rrypa në duert e vogla e të bardha; ka ardhë krejt e mavihtë... Vetëm syt...

— A âsht tash ai në shtëpí?

— Asht tërhjekë.

— A âsht ndokush prej tyne në shtëpí?

— Gruen e ka këtu dhe babën plak. Andrejusha! Mos i vraj! Ata nuk duhet të përgjegjen për fajin e huej...

— Ti!... Ti po më urdhnon kështu? — Andreja u errësue dhe iu muer fryma. E këputi pullën në palltë, në qafore të blluzës dhe në këmishë. Tue e mbështetë krahnorin lakuriq ashtnuer, n'enë prej tuçi të mbushun me ujë, pinte ujë dhe me dhambë ia grihte rrethin. E mandej u çue dhe tue mos i ngritë syt, pyeti:

— Nanëz shka më ka porositë para vdekjes?

Nana u rrokullis në qoshen e përparme dhe e nxuer mbas figurës nji copëz letre të verdhë. Dhe si zâ i kandshëm jehuen fjalët paravdekëse: »I dashtuni im, Andrejushenjka! Më kanë shnderue të mallkuemit, janë tallë me mue dhe me dashunin time ndaj teje. Nuk do të shoh mâ, nuk do ta shoh botën e bardhë. Ndërgjegja nuk po më lejon me jetue me s'mundje të keqe. Andrejushenjka im, lule e ime e dashtun! Qe disa net që nuk flej dhe jastykun tem po e laj me lotë. Gjithënji kam nder mend dashunín tanë dhe do ta kujtoj dhe në botën tjetër. Dhe vetëm nji gjâ po më dhimbet — fëmija dhe ti, dhe që jeta jonë, dashunija jonë qenë kaq të shkurta. Kur ta sjellish në shtëpi tjetrën, — për hir të zotit le ta shiqojë voglushin tanë. Shiqoje edhe ti, jetimin tem. Nanës thuej që t'ja nep motrës sime rrobet e mija, shallat dhe fistanat. Ajo âsht e fejueme, i duhen...«

Deri n'oborrin e Devjatkinëve Andreja vrapoi me trok, i zbriti kalit, dhe tue e nxjerrë shpatën prej myllës, vrapoi në çardak. I ati i Anikej Devjatkinit — plak i gjatë, i thimë — porsa e pa, bani kryq, dhe ra në gjuj nën figure dhe vetëm thirri:

— Andrej Stepaniqi! — dhe i u përkul thellë Andrejës dhe nuk e tha mâ asnji fjalë dhe kryet e kuq tullac nuk e ngriti prej podit.

— Ti do të më paguejsh për djalin! Zotin e Krishtin tuej!... Me dorë të majtë Andreja kapi mjekrrën e thijun të plakut, me kambë e hapi derën dhe me krismë e ngrehi Devjatkinin nepër çardak. Plaka e pakun te stufa, por e reja e Devjatkinit — grueja e Anikijevit — i mblodhi në grumbull fëmijt e vegjël (e i kishte gjashtë), dhe, tue qajtë, ngau në çardak. Andreja, i bardhë si ashti i të vdekunit, i rrahun nga era, tue mbledhë fuqín ishte tue umatë me shpatë mbi qafën e plakut, kur i u derdhën rreth kambëve tue qajtë, piskatë e bërtitë fëmijt e përjarguem, e që të gjithë i vijshin njani tjetrit deri te veshët.

— Theri të gjithë! Të gjithë ata janë klysht e sojit t'Anikushkës! Vrajëm! — britke Avdotja, grueja e Anikejevit, tue shkue në drejtim t'Andres, tue shpërthye këmishën e kuqe dhe tue i tundë sisat e thata të shtimuna si ndonji kudër me shum klyshë. E te kambët e Andres hecshin zhagas fëmijt, të gjithë njani mbas tjetrit deri te veshi... Ai u zbraps, tue u këthye tërbueshëm, e hodhi shpatën në myllë dhe u drejtue te kali, disa herë tue zanë më thue në fushën e rrafshtë. Deri te dera e vogël shkonte mbas tij plaku, tue ngajtë prej gëzimit dhe frigës së pësueme dhe gjithënji shiqonte me u përkulë dhe puthë zenxhinë, por Andreja tue u vrâjtë prej gërdís, largonte kambën dhe me zâ të marrun flitte:

— Fati yt!... Fëmijt e vogjël...

— Tri ditë e tri natë ka pi në shtëpi raki, ka qajtë i dejun, natën e dytë e ndezi katuen n'arë, në të cilën ka pasë qenë vjerrë Jevdokja, e të katërtën ditë, i vranët dhe i tmershëm, urtësisht falesh me t'amën, e ajo, tue e shtrëngue kryet e tij në krahnorin e vet për të panë herë i vuni re qimet e bardha si me pasë reshë borë në tufën e flokëve të të birit.

Mbas dy vjetëve u këthye Andreja në Gremjaçi prej frontit polonez. Nji vjet ka shkue nepër qarkun e Donit t'epërmë me aradhën që mbledhte ushqim, e mandej e kapi punën shtëpijake. Në këshillimet e t'amës që të martohet, kundërshtonte. Por nji herë nana kërkoi me kambëngulje që t'i përgjegjet.

— Martou Andrejusha! Unë ma nuk kam fuqí t'i udhëheqi kazanat. Secila vajzë kishte me të marrë ty me krahë hapët. Te kush të kërkojmë?

— Nuk due nanë mos lyp kurrkund!

— Ke ngulë kambë dhe gjithënji nji gjâ po thue! Shih nepër krye të ka ra bryma. Po kur do të vendosish? Kur të zbardhesh krejtësisht a? Për nanën — s'po të bje në mend. E unë kam mendue se do t'i rris nipat. Prej dy dhive kam mbledhë lesh të butë që t'ju mbaroj fëmijve çarapa... Që t'ju laj fëtyrën, trupin — kjo âsht punë për mue. Lopën tash nuk po mundem me e mjelë. Gishtat nuk po më ndëgjojnë mâ. — Dhe kish me ja krisë vajit — dhe kah mujta me e lindë këtë bastardhë! Fëtyra si taraku dhe vetëm fryen. Pse po hesht, a? Djalo!

Andreja do ta merrte kapelën dhe në heshtje do të delte prej shtëpís. Por plaka nuk pushonte: Kuvendte me gra të fqijve, pështëritte, këshillohej...

— Mbas Jevdokjes as kend unë nuk do ta shtî në shtëpí. — Vranshëm rrinte në të vetëm Andreja. Dhe pezmatimi i nanës kalonte në të renë e ndjerë:

— I ka bâ ajo gjarpnesha! u flitte plakave kur takohesh me to rrugave, ose tue ndejtë para mbramjes përpara oborrit të vet. — Ajo ka vjerrë vehten dhe po don edhe këtij me ja marrë shpirtin. Nuk po don me marrë tjetër. Leht e kam unë-a? Kuku, e dashtuna ime! Kur t'i kqyri nipat e huej, krejt lahem në lotë: për plaka tjera ata janë gëzim dhe ngushllim, e unë jam vetëm si mini në zgavër...

Po n'atê vjet Andreja u familjarizue me Marinën, të vejën e kapterrit të kavaljerís Mihajl Pajarkovit, që âsht vra te Novoçerkashu. N'atê vjeshtë ajo ka pasë kalue të katërdhetat, por ende e ka pasë ruejtë atê bukuri të stepës që nuk bje në sy në trupin e trashë dhe të fuqishëm dhe në fëtyrën zeshkane.

Në Tetuer Andreja ja mbulonte shtëpín me rrogoz. Kah mbramja ajo e thirri në shtëpí, shkathtësisht e shtroi tavolinën, e vuni pjatën me borshç[1]), ja qiti në prehën Andres nji peshqir të pastër të qindisun, dhe u ul për kundrejt tij, tue mbështetë në dorë fëtyrën me mollëz të qitun

[1] Supë me lakna

jashtë. Me bisht të synit Andreja shiqoi pa bëzâjtë në kryet e saj krenar, të ngarkuem me flokë të zezë të shkëlqyeshëm, të mbështjellun rrotull. Flokët i kishte të shpeshtë, në dukje të mprehtë si kreshtat e kuajve, por rreth veshëve të vogjël si të fëmijs shqetësisht dhe butësisht dridheshin në kaçurrela. Marina me sy gjysëm të mbyllun, pa i lëvizë shiqonte n'Andren me synin e zi të zgjatun, pak të gemët.

A të qes prap? — pyeti ajo.

— Po, mundesh, — pranoi Andreja dhe me shuplakë e mëshini mustaqet e kaltërtë, dhe prap ja mësyni borshëçit. Tue u ulë pranë tij, Marina përsëri shiqonte me nji shiqim shtazarak, të matun dhe me pritje, por Andreja disi rastësisht e vuni oroe në qafën e saj të trashë dellin e kaltërtë se si po rreh shpejt dhe për dishka u hutue dhe e la lugën.

— Shka âsht? — çuditshëm lëvizi ajo me krahët e zezë të vetullave të veta.

— Ngishëm jam. Të falem nderit. Nesër herët do të vi me e krye mbulesën e pullazit.

Marina i shkoi rrotull tavolinës. Tue i zbardhë kadalë dhambët e shtrënguem fort në buzëqeshje, tue u strukë me gjoksin e vet të nallë e të butë n'Andren, e pyeti me gjysëm zani.

— Po ndoshta e kishe kalue natën te unë?

— Bahet edhe ashtu — nuk dijti shka me thanë tjetër Andreja i hutuem.

Dhe Marina, tue u hakmarrë për fjalën e guximshëme u përkul thellë me shtatin e vet të trashë.

— E të falem nderit, o mbajtsi im! E nderove të vejen e mjerë ... E unë e shkreta u frigova, mendova se nuk do të pranojsh...

Me shkathtësi ajo i fryni kandilit, n'errësinë e shtroi shtratin, në hajat ja vuni shulin derës, mandej me përbuzje dhe mërzi mezi të dallueshëme tha:

— Ti or kozak e ke — gjakun e ndytë! Si me të pasë bâ kacaxhiu i tambovskit.

— Si kështu? — Andreja e ndjeu vehten të fyem, dhe madje e la pa i zhdesh çizmet.

— Po ashtu edhe kjo punë duket sikur disa tjera. Po të gjykojmë simbas syve, duken të guximshëm, por me

gjithatë po frigohen me kërkue prej grues; kurse mb'anë tjetër ke fitue edhe dekorata në luftë! — Ajo filloi me folë pakuptueshëm tue mbajtë në dhambë fëlqetat e flokëve dhe tue i shkrehë flokët. — A të kujtohet Misha im? Ai ka qenë mâ i vogël se ti. Ti je i gjatë sa unë, e ai ka qenë pakëz mâ i shkurtë. Dhe qe, unë atê e kam dashunue vetëm për shkak të guximit të tij. Ai nuk do të prapsohej as edhe përpara të fortit në pijetore, edhe kur e kish hundën krejt të përgjakun, e ai kurrsesi nuk u ipte. Ndoshta për atê shkak edhe âsht vra. More ai e ka dijtë sepse e dashunoj̈sha unë... — përfundoi ajo me krenari.

Andres iu kujtue kallximi i kozakëve të katundit të tij, të cilët kanë sherbye n'atê regjiment, ku ka sherbye edhe burri i Marinës dhe kanë qenë dëshmitarë të vdekjes së tij. Kur ka qenë në pararojë, i ka prî në sulm togës së vet kundër patrrullës dy herë mâ të fortë fushtarëve të kuq, të cilët me »Luis«[1]) i detyruen me ikë, dhe në vdekje e sipër i qitën prej shalës katër kozakë, e vetë Mihajl Pajarkovin e këputen prej të tjerëve, tue u përpjekë me e zanë. E ai i vrau prej afërsís drejtpërsdrejti tre ushtarë të kuq, tue u mprojtë në vrapim, e mbassi ka qenë mâ i miri në regjiment në xhigotovkë, filloi me zhvillue mjeshtrina kalorsash për me mujtë me shpëtue prej plumbave dhe me ikë, por kalit i sharroi kamba në nji farë grope dhe tue u rrëxue ja theu zotnís kambën. Kështu i ka ardhë fundi kapterrit guximtar...

Andreja buzëqeshi tue iu kujtue kallximi mbi vdekjen e Pajarkovit.

Marina ra dhe tue marrë frymë shpesh iu afrue Andres. Mbas nji gjysëm ore, tue vijue bisedën e fillueme, pëshpëriti:

— Mishkon e kam dashunue për shkak të guximit, e ty, qe... ashtu, për kurrgjâ, — dhe e pështeti në krahnorin e Andres veshin e ndezun flakë. E atij si në gjysëm errësine iu duk se po i shëndritë syni si zjarm dhe papërkulmenisht si kalit kryeneç dhe të pahypun shum kohë. Vetëm pak para agimit ajo pyeti: — A do të vijsh nesër me e krye të mbuluemen e shtëpís?

— Po si jo? — u çudit Andreja.

---

[1]) »Luis« — sistem mitrolozash.

— Mos eja...

— Pse?

— Ih, bash më je nji farë mjeshtri për mbulesa! Gjyshi Shçukar mbulon mâ mirë se ti, — dhe u qesh fort. — Me qëllim të kam thirrë!... Si kisha me të tërhjekë ndryshej? Po sa dam m'i ke bâ shtëpís! Edhe kështu duhet prej themelit me ia ndërrue kulmin.

Mbas dy ditësh shtëpís ja ka ndërrue kulmin Gjyshi Shçukar tue e qortue punën e keqe t'Andres përpara zojës së shtëpís.

Prej asaj nate Andreja filloi me i shkue Marinës çdo natë. Dhe iu duk e ambël dashunija me gruen, dhetë vjetë mâ e vjetër se ai, e ambël si molla dimnore e djegun me ngricën e parë të vjeshtës.

Shpejt u muer vesh në katund për lidhjen e tyne, e cila u pranue në mënyra të ndryshme. Nana e Andres qajti, iu ankue grave të fqijve: »Turp! U lidh me plakën«. E mbasandej u qetësue, heshti. Njurka, vajza e fqijve, me të cilën kajherë Andreja âsht tallë dhe mahitë, shum kohë i ka ikë takimit me te, por njiherë, qysh përpara borës së parë, kur shkonte për me pre rrema, u takue me tê fëtyrë për fëtyrë dhe u zbehë.

— Të mashtroi plaka? — e pyeti, tue buzëqeshë me buzë të dridhshëme dhe tue u përpjekë me i mëshehë lotët që i shkëlqyen nën qepalla.

— S'po muj as me marrë frymë! — provoi me ia dredhë me tallje Andreja.

— A nuk ishte bâ me u gjetë ndonji ma e re? — pyeti Njurka tue shkue.

— Po shiqo se çfarë jam edhe unë vetë, — e hoqi Andreja kallpakun, tue tregue me dorë kokën e vet të larueme me flokë të thijun.

— E unë e marra, të dashunova, qenin, edhe ashtu të thijun! E po atherë lamtumirë, — dhe shkoi tue e ulë kryet fyeshëm.

Makar Nagulnovi ka thanë shkurt:

— Nuk lejoi, Andrejusha! Ajo edhe ty do të bajë kapterr dhe pronar të vogël. Hê-de, po tallem, nuk po sheh a?

— Kishe me u martue të paktën me tê simbas ligjit, u zbut njiherë nana. — Le të më bâhet nuse!

— S'ka kuptim — tërhiqej Andreja.

E Marina — sikur me i pasë hjekë 20 vjet prej shpinës. Natën e prritte Andrejën, me padurim dhe ndritshin syt e shtrembët, e përqafonte me fuqi mashkullore, dhe deri në zbardhim fagimit nuk i hiqej kuqërrimi i shkëlqyeshëm vishnjuer nga mollëzat e pupzueme të fryeme e të zeshkëta në faqe. Sikur me iu pasë këthye vajznija! I qindiske Andres tablla duhani lara-lara të përbame prej copave të mëndafshit, besnikisht u kapte për secilën lëvizje të tij, i shkonte simbas dëshirës, mandej me fuqí të mrekullueshëme u zgjue te ajo xhelozija dhe friga se mos po e humbë. Filloi me shkue nepër mbledhje vetëm për me e ruejtë atê: mos po luen me gra të reja? Mos po e këqyrë ndonjanën? Në fillim Andres i ka ardhë randë kjo mbikëqyrje e papritun, e ka sha Marinën dhe disa herë edhe e ka rrahë, e mandej âsht mësue, e mâ vonë kjo ka fillue edhe me e ledhatue egoizmin e tij mashkulluer. Që ta kënaqë Marina ja dha të gjitha rrobet e të shoqit. Dhe kështu Andreja, që deri atëherë hecte si zhelan, — me të drejtë trashëgimi, pa u turpnue, filloi me parakalue nepër Gremjaçi në pantallona prej cohe dhe në këmishë të kapterrit, mangët dhe jakat e të cilës bijshin në sy si të ngushta dhe të shkurta.

Ai i ndihmonte të dashunes së vet n'ekonomín e saj, prej gjuetís i sjellte lepuj të vramë ose plot fëllanza. Por Marina kurr nuk e ka keqperdorue pushtetin e vet dhe kurr njiherë me rastin e ndamjes nuk ka marrë dishka mâ tepër se nana e Andres, me gjithëse ndjente kundrejt asaj anmiqsi të mëshehtë.

Po Marina edhe vetë nuk ka qenë shtëpijake e keqe edhe kíshte mujtë me kalue leht edhe pa ndihmën e mashkullit. Shpesh herë me kënaqësi të mëshehtë Razmetnovi shiqonte se si ajo e çon në tëfurqë kabëzën e grunit të randë pesëdhetë kilesh, të mbështjellun me barë të gjelbër, ose, tue ndejtë në maqinën korrëse, tue hedhë prej krahëve kercëllues duejt e elbit të kositun të freskët. Në të kishte shum shkathsí dhe fuqí mashkullore. Deri edhe kalin e ngjitte në qerr si mashkull, tue u mbështetë me shputë në gjyksore të frênit, dhe mejherë kishte me e shtrëngue kopreshin dhe mbërthye për bigë.

Bashkë me vjetët edhe dashunija ndaj Marinës u poq, zû rrâjë të forta. Nga pak Andres i kujtohej grueja e parë, por kujtimi nuk i shkaktonte mâ aso dhimbjesh të mprehta si përpara. Vetëm kajherë, kur takohej me të birin e Anikej Devjatkinit që kishte emigrue në Francë, kishte me u zbehë: aq fortë i përngjante djali t'jatit.

Mbasandej përsëri në punë, në luftë për nji rriskë bukë, në rrëmujë shkapërderdhej urrejtja, dhe humbej ajo dhimbje e topitun që e shtynte, përngjitte dhimbjes që kajherë ndjente prej mbresës në ballë — kujtimit që i ka pasë lanë shpata e oficerit ungarez.

Prej kuvendit të të vobegtëve Andreja shkoi drejt te Marina. Ajo tjerrte lesh, tue e pritë. Në këthinën e ultë të nxeme tepër uturinte boshti që të vente në gjum. Edhe i lazdruem leshdredhtë rrahte podin e dheut me thundra të vogla, tue u përgatitë me këcye në shtrat.

Razmetnovi pezmatueshëm u vrâ:

— Lene atê furkë!

Marina e hjeku nga kamba e furkës kambën e mbathun në këpucë të mprehtë dhe u shtri kandshëm tue e përdredhë shpinën e gjanë si vithet e kalit.

— Shka u bâ në kuvend?

— Nesër do të fillojmë me i pastrue kullakët.

— Vërtetë?

— Sod kanë hy në kolhoz të gjithë të vobegtit që kanë qenë në kuvend. — Tue mos e hjekë pallton, Andreja u shtri në shtrat dhe e muer edhin në duer — nji top të nxehtë, të leshtë. — Ti nesër paraqite deklaratën.

— Çfarë deklarate? — u habit Marina.

— Që të të pranojmë në kolhoz.

Marina këcei dhe me fuqí e shtyni furkën në drejtim të stufës...

— A mos je çmendë ti? Çfarë lypi unë aty?

— Hajt, Marinë, të mos zihemi për këtê gjâ. Me domos ti duhet të jeshë në kolhoz. Kishin me thanë për mue: »Të tjerët po i shtin në kolhoz, e Marinën e vet nuk po e shtjen«. Do të më brejë ndergjegja.

— Unë nuk do të shkoj! Shkado që të bâhet, nuk do të shkoj! Marina shkoi në skaj të shtratit tue ja vra hundën Andres me erën e djersës, dhe trupit të ndezun.

— Atëherë shiqo, nuk na mbetet tjetër, vetëm me u nda e secili në punën e vet.

— Po kërcnohesh?

— Nuk po kërcnohem, por nuk mundem ndryshe.

— Atëherë shko! T'ju çoj lopën time, mandej shka të baj unë? Kur të vijsh ti, do të kërkojsh me hangër.

— Qumështi do të jetë i përbashktë.

— Ndoshta edhe gratë kanë me qenë të përbashkta? Me këtë po më frigëson ti-a?

— Ishte dashtë me të rrahë, por dishka nuk jam në qejf. — Andreja e shtyni edhin në pod, e kapi kapelën dhe si lakun e shtrëngoi rreth qafës shallin e butë prej leshi.

»Çdo djalli duhet me ja mbushë mendjen dhe me e lutë! Deri edhe Marishka nuk po pranon. Po nesër shka do të bahet në kuvendin e përgjithshëm? Edhe shkopijt mund të fitohen, në qoftë se ngulim kambë tepër«. Për shum kohë nuk e zuni gjumi, rrotullohej në shtrat, dy herë e ndjeu nanën që ishte çue me e këqyrë farën e bukës. Në treme këndonte gjeli me zâ të naltë sa kush e di ku ndihej. Andreja mendonte shqetsueshem mbi ditën e nesërme, mbi fillimin e riorganizimit të krejt ekonomís së katundit. Atij i hyni friga që Davidovi, ashtu i ftohtë dhe i pandjenja (ashtu si i dukej atij) mos po i largon prej kolhozit me ndonji gjest të pamatun katundarët e mesëm. Por iu kujtue figura e tij e shkurtë, me trup të lidhun, fëtyra e tij e kujdesshëme, e mbledhtë, me rrudha të mprehta rreth gojës, me sy të zgjuetë e qesharakë. Ju kujtue se si Davidovi i tha në kohën e fjalimit të Lubishkinit, tue u zgjatë në drejtim të tij mbas shpinës së Nagulnovit dhe tue i fry në gojë dhambëprishtë, në fytyrë me duhëm fëminisht të pastërtë e tashpërtë prej venës: »Ai partizan âsht me të vërtetë djalosh i mirë, por ju e keni lanë mbas dore, nuk e keni edukue! Duhet me e bindë«. Ju kujtue dhe me gëzim përfundoi: »Jo, ky nuk do të mashtrojë, por Makarin duhet me e frenue! Të mos të bajë ndonji marri, kur të nxehet. A i ra Makarit gjyksorja nën bisht, shkoi kerri në copagrima. Po, në copagrima... E shka në copagrima? Kerri... Shka don aty kerri? Makari... Titku... nesër...« Andrra ndërkëputej, fikej vetëdija. Andren e pushtonte gjumi, dhe buzët e tij dridheshin me nji nënqeshje të lehtë, si pika e vezës prej zemrës së fletës.

KAPITULLI VI

Kur erdh në sovjetin e katundit, kah ora shtatë e mëngjezit, Davidovi takoi të mbledhun katërmbëdhetë të vobegtë të Gremjaçit.

— E na qysh moti po ju presim, ç'prej agimi, — buzëqeshi Lubishkini, tue e rrokë me dorën e vet të fuqishëme shuplakën e Davidovit.

— Jemi të padurueshëm... — ja priti gjyshi Shçukar.

Ky âsht ai që atê ditë, kur erdh Davidovi i veshun me gzofin e grues, u tall me Davidovin n'oborrin e sovjetit të katundit. Prej asaj dite e njihte vehten për mik t'afërtë të Davidovit dhe, për ndryshim nga të tjerët, kishte ndaj tij qëndrim miqsuer — familjar. Edhe përpara se me ardhë Davidovi ai flitte: Ashtu si të vendosim unë dhe Davidovi, ashtu do të bâhet. Pardje ai ka kuvendue shum me mue. Në mes kuvendesh serioze, herë-herë edhe tallesh, por mâ së shumti kemi bisedue mbi planet se si do të rregullohet kolhozi. Njeri gaztuer, sikur jam/ edhe unë.

Prej gzofit të bardhë Davidovi njohti Shçukarin, dhe padashtas e feu shum randë.

— A ti je plak? A po e sheh: pardje u idhnove tepër kur ndjeve sepse kam ardhë e tash edhe ti je kolhozjan. Trim je ti!

— Nuk pata kur... nuk pata kur, dhe prandej edhe shkova... vërtlloi gjyshi Shçukar, tue u smbrapë prej Davidovit.

U vendos që të shkojnë të ndamë në dy grupe dhe ti dëbojnë kullakët. Asht dashtë që grupi i parë të shkojë në pjesën e sipërme të katundit, e i dyti në të poshtëmen. Por Nagulnovi, të cilit i tha Davidovi me i prî grupit të parë, kundërshtoi me kambëngulje. Ai u hutue tmersisht prej pyetjeve të kryqëzuemë të Davidovit, prandej e thirri atê m'anash.

— Po pse po e ngatrron ti punën? — e pyeti Davidovi ftohtësisht.

— Mâ mirë të shkoj me grupin e dytë në pjesën e poshtëme.

— Po ç'ndryshim ka këtu?

Nagulnovi e hangër buzën me dhambë, dhe tue u këthye tha:

— Për atê e kisha... More, edhe ashtu ke me marrë vesh për të gjitha. Grueja ime... Llushka... jeton me Timofejin, të birin e Froll Damaskovit — kullakut. Nuk due! Do të dalin fjalë. Do të shkoj në pjesën e poshtëme, e me grupin e parë le të shkoj Kazmetnovi...

Ih, bre vlla, po frigohesh nga fjalët... por unë nuk po nguli kambë. Eja me mue, me grupin e dytë.

Mejherë Davidovit iu kujtue që mu sod e ka-pa mbi vetullën e grues së Nagulnovit, kur iu shtronte kjo mëngjezin, nji vend të vjetër të maviosun me ngjyrë të verdhë e të gjelbërt, prandej tue u vrâ e tue dredhë kryet, si me i pasë ra mbas qafe nji sane, pyeti:

— A ti ja ke bâ atê vend të maviosun? Po e rrehë a?

— Jo, unë jo.

— Po kush?

— Ai.

— Cili ashtu?

— Po Timoshka... I biri i Frollit...

Disa minuta Davidovi heshti në dyshim, e mandej u pezmatue:

— Dreqi, kish me e dijtë! Nuk po kuptoj! Të shkojmë, mbasandej do të bisedojmë për këtê.

Nagulnovi, Davidovi, Lubishkini, gjyshi Shçukar edhe tre kozakë duelën prej sovjetit të katundit.

— Prej kujt tja fillojmë? — pyeti Davidovi tue mos e shique Nagulnovin. Që të dy, secili në mënyrë të vet, mbas atij bisedimi, nuk ndjeheshin mirë.

— Prej Titkut.

— Rrugës shkojshin heshtazi. Nëpër dritare me kërsheri shiqojshin grat. Fëmija ngajshin mbas tyne, por Lubishkini e nxuer nji thupër prej gardhi dhe fëmijt kurreshtarë ngelën mbrapa. Kur mbërrijtën te shtëpija e Titkut, tue mos iu drejtue askujt, Nagalnovi tha:

— Këtê shtëpi do ta marrim për kryesín e kolhozit. Asht e gjanë. E prej trenave do të bajmë shtyllën e kuajve të kolhozit.

Shtëpija me të vërtetë ishte e gjanë. Titi e ka pasë ble në vjetin e unshëm njimijë e nandëqind e njizet e dy për nji lopë shterpë dhe pesëdhetë kilogram miell në katundin fqi Tubjanski. Mâ vonë nuk pat kush me u gjyque për shkak të blemjes mashtruese. Ai e shpërnguli

shtëpín në Gremjaçi, ja ndërroi kulmin, ia ndërtoi ahrat dhe shtallën e kuajve prej trenash, u ba gati për shum kohë... Prej kornizës së ngjyrueme me të kuq dheu shiqonte në rrugë mbishkrimi i bojatisun, i punuem me mjeshtri me germa sllovene: »T. Borodin R. B. vjeti 1923«.

Davidovie shiqoi shtëpín me kuriozitet Nagulnovi hyni i pari në derë. Në rrapëtimë të rezës këceu prej hambarit qeni ngjyrë ujku, i lidhun në zinxhir. Ai u turr pa lehë, u çue në kambë të para, tue shkëlqye me qyme të bardha në bark, dhe tue iu marrë fryma e tue gurgullue prej zinxhirit që i shtrëngonte fytin, uluroi pa zâ. Tue mësye përpara dhe tue u këthye në shpínë, ai provoi disa herë me e këputë zinxhirin, tue u rrokullísë në telin e hekurtë të lidhun deri te shtalla e kuajve.

— Me të ra në qafë nji dreq i këtillë, nuk kishe me shpëtue leht, — murmuriste gjyshi Shçukar, shiqonte frigshëm tërthorazi dhe tue u mbajtë për çdo rast mâ afër gardhit.

Në shtëpi hynë grumbull. Grueja e Titkut, e hollë e e gjatë, i jepte ujë viçit në vedër. Ajo i kqyri pezmatueshëm dhe me pa besim miqt e pathirrun. Në përshëndetjen e tyne murmuroi dishka që i përngjitte fjalëve» ç'dreq ju pruni.«

— A âsht Titi në shtëpi?

— Nuk âsht.

— Po ku âsht?

— Nuk e dij, — ja priti e zoja e shtëpís.

— Ti e din, Përfilevvna, sepse kemi ardhë? Na ... — filloi gjyshi Shçukar në mënyrë enigmatike, por Nagulnovi ashtu ja zgurdhati syt sa që plaku ngurueshëm e përbini pështymën, u kall dhe u ul në karrikë, me njifarë randësije tue i hedhë njanën mbi tjetrën palët e gëzofit të bardhë e të paregjun.

— A janë kuajt në shtëpí? — pyeti Nagulnovi, tue u bâ sikur nuk po e ven oroe pritjen e panjerëzishëme.

— Në shtëpi janë.

— Po kijet?

— Nuk janë. Për shka jeni ardhë?

— Me ty na nuk mundemi ... — filloi përsëri gjyshi Shçukar, por këtê herë Lubishkini, tue shkue smbrapshti kah dera, papritmas e ngrehi për kindi në koridor, dhe plaku nuk mbërrijti me e krye mendimin.

— Po ku janë kijet?
— Ka shkue Titi me ta.
— Ku?
— Të thashë, nuk dij!

Nagulnovi i bani shêj me sy Davidovit, dhe duel. Tue hecë ja futi Shçukarit grushtin nën mjekërr dhe e këshilloi:

— Ti hesht, kur s'po të pyet askush! — e Davidovit i tha: — Nuk janë punët mirë! Duhet me shique kah ja kanë mbajtë kijet. Vetëm të mos t'i humbë ndokah...

— More edhe pa kije...

— Shka po thue! — u frigësue Nagulnovi. — Kijet e tij janë të parët në katund. Nuk mundesh me i kapë për brinash. A me të shkue nepër mend! Duhet me e kërkue dhe Titkun edhe kijet. — Mbassi pëshpëritën me Lubishkinin, ata shkuen deri te oborri i kafshëve, e prej andej nën trenë dhe në lamë. Mbas pesë minutash Lubishkini, i armatosun me nji drrasë të hollë, e detyroi qenin me u tërhjekë, e përzueni nën hambar, e Nagulnovi e nxuerr prej shtallës kalin e gjatë pullali, ja vuni frênin dhe tue e kapë për jele, i hypi.

— Qysh ti ashtu, Makar, pa pyetë po përzien nepër oborr të huej? — bërtiti e zoja e shtëpís, tue nga në çardak dhe tue u kërcnue. — Prit sa të më këthehet burri, do t'i tregoj unë atij!... Ka me të kallxue ai ty!...

— Mos bërtit! Kisha me i tregue unë atij sikur t'ishte në shtëpi. Shok Davidov, eja pak këndej!

Davidovi i hutuem me sjelljen e Nagulnovit, u afrue.

— Gjurmat e freskta të kijeve prej lamës çojnë në rrugë. Po shihet se Titi i ka ra n'erë kësaj pune, prandej iu ka grahë kijeve që t'i mëshehë. E saji qe tek âsht nën trame. Po rren grueja! Shkoni, kryeni punë me Koçetovin, derisa të shkoj unë në Tubjansk. S'ka pasë kah me u grahë në tjetër anë.

Tue kalue nepër mes të lamës, Nagulnovi u drejtue drejt në rrugë. Mbas tij çohej pluhni, tue ra kadalë nepër gardh dhe degë të therrave si argjent i shkëlqyeshëm i kristalizuem. Gjurmat e kijeve dhe afër tyne gjurmat e kalit shtriheshin deri te rruga e aty humbëshin. Nagulnovi me vrap i kaloi gati njiqind pashë në drejtim të Tubjanskut. Rrugës nepër çfrej të borës i pa po ato gjurma, ve-

tëm pak të mbulueme me borë fimtë, prandej tue u qetësue, mbassi ishte në rrugën e drejtë, u nis mâ kadalë. Ashtu e kaloi afër nji kilometër e gjysëm, kur papritmas në çfrenin e ri nuk i gjeti gjurmat. Shpejt e këthei kalin dhe këcej prej tij, tue shique mirë mos i ka mbulue bora. Çfreni ishte i paprekun, virgjinisht i pastër. Krejt në fund shiheshin kryqthit prej gjurmave të sorrave. Tue sha, Nagulnovi i hypi kalit prap dhe heci kadalë tue shique mirë djathtas dhe majtas. Hasi shpejt në gjurma. U pa se kijet kanë dredhë prej rrugës afër merasë. Tue vrapue shpejt, Nagulnovi nuk i ka vû oroe gjurmat. Ai e kuptoi se Titku âsht drejtue përtej kodrinës drejt në katundin Vojskovë. »Siguristh te ndonji i njohtun«, — mendoi, tue nga mbas gjurmës dhe tue frenue kalin në vrapim. N'anën tjetër të kodrinës, skaj Luginës së vdekun, e pa në borë baglën e kijeve, dhe u ndal: bagla ishte e freskët, në të posa ishte kapë lëmashku i hollë prej të ftohtit. Në xhepin e qyrkut Nagulnovi e preku kondakun e ftohtë të nagantës. U lëshue në luginë tue hecë. E kaloi edhe afër nji gjysëm kilometri dhe vetëm atëherë e vuni oroe mbas nji grumbullimi lisash kalorësin dhe nji pendë kije të lëshuemi prej zgjedhës. Kalorësi u grahte kijeve me kopresh, tue u përdredhë në shalë. Mbas shpinës së tij valonte dhe humbej tymi i kaltërtë i duhanit.

— Këtheu!

Titku e ndali pelën, e cila hingëlloi, vetë shiqoi mbrapa, e pështyni cigaren, mandej kadalë duel përpara kijeve dhe qetësisht tha:

— Shka âsht? Përrr, ndalou!

Nagulnovi heci te ai. Titku e priti me shiqim të gjatë.

— Kah je drejtue?

— Deshta me i shitë kijet, Makar. Unë nuk mëshihem.

— Titku muer nji hundë burnot. Me mangë i fshini mustaqet e kuqe të lëshueme si të ndonji Mongoli. Të dy rrijshin njani përballë tjetrit, pa iu zbritë kuajve. Kuajt tue hingëllue e nuhatshin njani tjetrin. Fëlyra e kallun prej erës e Nagulnovit ishte e ndezun dhe e pezmatueme. Në dukje Titku ishte i qetë dhe i paqët.

— Këthei kijet dhe grahju në shtëpí! — urdhnoi Nagulnovi tue u largue m'anash.

Për nji çast Titku ishte në dy mendime... Ai i mblidhte rrypat, tue rrëxue kryet përgjumshëm dhe tue i mbyllë përgjymës syt, dhe në xhamadanin e vet të murrmë prej stofit të vendit me xhufka te hedhuna përmbi kapele të gnisun me kapak për veshë i përngjante skyferit të fjetun. »Në qoftë se ka dishka nën xhamadan, njitash ai do t'ia ngrehë çarkun« — mendonte Nagulnovi, tue mos i hjekë syt prej Titkut të palëvizshëm. Por ky, si me u pasë zgjue, sjelli me kopresh. Kijet u këthyen prap nepër gjurmat e veta.

— A po doni me i marrë pasunitë? Me shkullakizue? — pyeti Titku mbas heshtjes së gjatë, tue shkëlqye me të bardhët e kaltërtë të syve nën kapele të lëshueme deri në sy.

— Ke rrëshqitë! Po të ndjeki si ndyesi të zanun rob! — bërtiti Nagulnovi, tue mos mujtë me 'u mbajtë.

Titku u tërqeth. Heshti deri te kodrina. Atëherë pyeti:

— Shka po doni me mue?

— Do të të dëbojmë. Shka t'u ka frye ashtu nën xhamadan?

— Pushka e shkurtueme. — Dhe Titku shiqoi shtrembët në Nagulnovin, dhe shpaloi palën e xhamadanit.

Prej xhepit të pallës u duk se âsht i bardhë si bora, i struguem pa kujdes, kondaku i ndytë i pushkës së shkurtueme.

Ma jep atê këtu! — e zgjati dorën Nagulnovi, por Titku qetësisht ia shtyni.

— E jo, nuk e jap! — buzëqeshi dhe nën mustaqet e lëshueme iu dukën dhambët e zezë, të zverdhun prej duhanit, tue shique në Nagulnovin me sy t'ashpër si të shqarthit, por të gëzueshëm. Nuk e jap! Po m'a merrni pasunín, a po doni dhe pushkën e fundit? Kullaku duhet të jetë me pushkë të shkurtueme, ashtu shkruen në gazeta për te. Kurrsesi pa pushkë të shkurtueme. Mos do ta fitojë unë me të bukën e gojës, a? Çaj unë kryet për korespondentat e katundit... — Ai qeshej, tue tundë kryet, duert nuk i largonte prej ballsorit, prandej Nagulnovi nuk nguli mâ kambë që t'ia dorëzonte pushkën. — »Atje në katund, kam me ta hjekë dredhen unë, — vendosi ai.

— Sigurisht, ti Makar, mendon, pse a thue âsht nisë iky me pushkë? — vijoi Titku. — Hall me të. Zoti e din se

prej kur e kam, e kam prue qysh prej kryengritjes s'Ukrainës, a të kujtohet? Më ka pasë ndejtë ashtu pushka, krejt asht ndryshkë. Prandej unë e marr e fëshij, e lyej, — të gjitha si duhet; thashë, ndoshta mundet me më vyejtë që të mprohem prej bishës s'egër ose njeriut të keq. E dje ndjeva se po përgatiteni me i shkundë kullakët... Vetëm se nuk ndjeva që sod do të mësyeni... Sepse unë përndryshe mbramë e kisha rregullue punën e kijeve...

— Prej kujt ke ndî?

— Banu gati se po të kallxoj! Gjithëshka ndihet në botë. Po-o-o, prandej mbramë i bamë fjalët me gruen që ti mëshehi kijet në vend të sigurtë. E mora me vedi edhe pushkën që ta mëshehi në stepë, që të mos ta gjejshit rastësisht në shtëpi, por m'u dhimbtë; kur ti u duke papritmas! Për besë m'u këputën kambët! — flitte gjallnisht ai, tue luejtë ironikisht me sy, tue e shtye kalin e Nagulnovit me gjoksin e pelës së vet.

— Lene talljen për mbasandej, Titko! E tash sjellu mâ seriozisht.

— Ih! Si mos me u tallë! Me luftë e kam fitue për vehte jetën e âmbël, e kam mbrojtë pushtetin e drejtë, e ajo mue për fyti... — dhe papritmas Titkon e trathtoi zani.

Prej atij momenti udhtonte tue heshtë, tue e ndalë me qëllim pelën, tue shique me e lëshue Makarin para vehtes qoftë edhe për nji gjysëm kali, por ai kujdesshëm gjithashtu ndalej mbrapa. Kijet patën shkue shum larg përpara tyne.

— Tundu, tundu! — thonte Nagulnovi tue shique me vemendje Titkon dhe tue e shtrëngue nagantën në xhep. More ai e njihte mirë Titkon! E njihte mâ mirë se askush. — More mos rri mbrapa! Në qoftë se mendoni me gjuejtë, — nuk të vlen kurrgjâ, nuk do të keshë kohë.

— Sa frigacak je bâ! — buzëqeshi Titku, dhe tue i ra kalit me frê, mësyni përpara.

KAPITULLI VII

Andreja Razmetnovi erdh në grupin e vet te Frolf Damaskovi, mu atëherë, kur ky ishte tue ngranë drekë me familjen e vet. Buzë tavolinës rrijshin Frolli — plak i vo-

gël, i dobtë, me mjekërr të mprehtë dhe me birën e majtë të hundës të shkyeme (qysh në fëminí e ka shemtue fëtyrën tue u rrëxue prej mollës, për atë shkak edhe e kanë thirrë Buzëshkyemi), grueja e tij plakë e gjatë dhe krenare, i biri Timofeji — djalosh njizet e dyvjeçar, dhe vajza për martesë.

Timofeji, me shtat të bukur dhe i hijshëm i përngjante s'amës, u ngrit prej tavolinës. Ai fëshiu buzët me shamí nën mustaqet djaloshare, i dridhi syt e ashpër të kapsollisun dhe me paturpsi të guximshëme të harmonikistit mâ të mirë në katund, të t'adhuruemit të vajzave, tregoi me dorë:

— Kaloni, uluni, përfaqësues të dashtún të pushtetit!

— Nuk kemi kohë me u ulë — tha Andreja dhe nxuer nji tabak prej kartuçave të kartonit. — Kuvendi i të vobegtëve ka vendosë që ty, o qytetar Froll Damaskov, të të dëbojë prej shtëpís, që ta konfiskojë krejt pasunín dhe bagëtinë. Pra, hani drekën dhe dyndu prej shtëpís. Tash na do të bajmë rregjistrimin e pasunís.

— Po pse kështu? — u çue Frolli tue lanë lugën.

— Po të shkatrrojmë si klasë kullake — ia preu Demka Ushakovi.

Frolli shkoi në dhomë tue kërsitë me çizme të mira, të qepuna mirë me lëkurë dhe prej andej e suell nji copë letër.

— Qe dëftesa; ti, Razmetnov, vetë e ke nënshkrue.

— Çfarë dëftese?

— Që kam dorëzue drithë aq sa m'âsht caktue.

— Nuk âsht këtu fjala për drithë.

— Po atëherë pse të më përzeni prej shtëpís dhe të m'a konfiskoni pasunín?

— Të vorfnit kanë vendosë, ta shpjegova.

— Asi ligjesh nuk ka! — briti Timofeji ashpër. — Ju po bani plaçkë! Babë, mejherë unë po shkoj në Këshillin ekzekutiv të rrethit. Ku âsht shala?

— Po deshte, ti në rreth mundesh me shkue edhe në kambë. Kalin s'e jap. — Andreja u ul buzë tavolinës dhe nxuer lapsin dhe letrën...

Frollit iu skuq hunda e shkyeme, iu dridh kryet. Ashtu si ish në kambë, u rrëxue në pod, mezi tue lëvizë me gjuhën e ajûn dhe të nxime.

— Të b b b — bijt e qenit... të bijt e qenit! Plaçkitni! Therrni!

— Babë, çou, pashë zotin! — ia filloi vajza vajit tue e kapë babën nën sjetullë.

— Frolli erdh në veti, u çue, u shtrî në bankë, dhe si pa trazim ndëgjonte Demko Ushakovin dhe Mihaill Ignatenkon e gjatë dhe të turpshëm tue i diktue Razmetnovit.

— Nji shtrat i hekurtë me rruzuj të bardhë, nji jorgan puplash, tre jastekë, edhe dy shtretën të drujtë...

— Nji dollap me enë. A t'i numrojmë të gjitha enët? More, shkruej bashkë!

— Dymbëdhetë karrika, nji bankë e gjatë me mbështetëse. Nji harmonikë... trirendëshe.

— Harmonikën nuk e jap! — e rrëmbeu Timofeji prej duerëve të Demkos: — Prapësou, he rrugaç, se do t'i thej hundët!

— Ashtu do të rregulloj unë ty sa që as nana nuk do të mundet me t'i lá!

— Amvise, na i jep çelsat e arkës!

— Mos ua jep, nanë! Le ta thejnë, në qoftë se për këtê kanë të drejtë.

— A kemi të drejtë më thue? — pyeti Davidi i Prânté tue u trimnue, i njohtun në katund që flet vetëmi në rastin e fundit, se zakonisht krejt kohën punon tue heshtë, tue heshtë pin duhan me kozakët, të cilët mblidhen me ndêjë me rastin e festës, rrin në mbledhje tue heshtë dhe zakonisht vetëm kajherë përgjegjet në pyetjet e bashkëfolsit, tue buzëqeshë dhimbshëmi dhe si me qenë fajtuer. Bota e kapun gjanësisht për Demidin ishte plot zane të tepërt e të fortë... Ata e mbushëshin jetën tepër; tue mos e humbë as natën, e pengojshin për të përgjue qetësín, e shqetësojshin atê heshtje furtë me të cilën në vjeshtë janë mbushë plot stepat dhe pylli. Demidit nuk i pëlqente zhurma e njerëzve. Jetonte i vetmuem në skaj të katundit, ishte i mirë dhe mâ i fuqishëmi në krahinën e vet. Por fati me padrejtësina ia idhëtonte jetën, e këputte si thjeshtrën . . . Pesë vjetë ka jetue te Frolli Damaskovi si rrogtar, mandej âsht martue, ka shkue në pasunín e vet. Nuk mujti, si

me thanë, as me u bâ shtëpi — e ai u dogj. Mbas nji vjeti zjârmi i la n'oborr vetëm dyrekët dhe landët. Pak mâ vonë e lëshoi grueja, tue i thanë: »Dy vjet jetova me ty, e as dy fjalë nuk i ndëgjova prej teje. Nuk mundem mâ, jeto vetëm: Edhe me ujqit e malit do t'isha mâ e gëzueshëme. Këtu me ty kisha mujtë edhe me u çmendë. Tash mâ kam fillue me folë vetë veti: ...

E tash më dukej se grueja âsht mësue me Demidin. Vërtetë, në muejt e parë, e mërzitte të shoqin: »Demidushka: Fol pak me mue. Hajt, thueje të paktën nji fjalëz:« Demidi vetëm buzëqeshte kadalë si fëmi i vogël, tue krue gjokësin e kërleshtë. E kur bezdija e grues kish me e mërzitë, thonte me zâ të thellë: »Je krejt si sorra: ... dhe u niste me shkue. Për Demidin flitej dishka si për nji njeri krenar, dinak dhe tinzak. Ndoshta për shkak se në të tanë jetën e vet ka ndêjë i mënjanuem prej njerëzve në zâ dhe prej zhurmës.

Prandej, Andreja edhe e çoi kryet, kur e ndëgjoi mbi vehten bumbëllimën e shurdhët të zanit të Demidit.

— Të drejtë? — përsëriti ai, tue shique Prântin si me e pasë pa për të parën herë. — Po kemi të drejtë:

Demidi hyni në dhomë, tue shkelë me pakujdes dhe tue ndye podin me këpucë të lagta, të bajtuna shum kohë. Tue buzëqeshë, me krah e shtyni lehtazi si nji rrem Tim.tejin, që rrinte në derë, dhe skaj dollapit me enë që tingëllojen trishtueshëm iu afrue arkës. U ul në gjôj dhe e suell nepër gishta drunin e randë. Për nji moment e dry ni qëndronte i thyem n'arkë, e Arkashka Menoku me habitje të dukshëme shiqonte në Prântin dhe me enthuziazëm bërtiti:

— Qe se me kê do ta ndërrojsha fuqín me gjithë qejf:

Andreja nuk e mbërrinte me i shenue të gjitha. Demka Ushkovi, Arkashka dhe tezja Vasillisa — e vetmja grue në grupin e Andres — lajmojshin rregullisht prej dhomës dhe prej sallës.

— Nji gëzof grash, e Donit:

— Nji qyrk:

— Tri palë çizme të reja me kallushe:

— Katër copa stof:

— O, Andreja: Razmetnov: More burr, këtu âsht nji qerre me plot mall: Edhe pëlhurë, edhe saten të zi edhe zoti e din se shka . . .

Tue u drejtue në dhomë, Andreja ndjeu prej hajatit vajtimin e vajzës, bërtimën e të zojës së shtëpís dhe zânin e Ignatenkos që i ngushëllonte. Andreja e hapi derën hap e krah:

— Shka po bâni ju aty?

E bija e zotit të shtëpís, hundë cipe dhe e âjun syshë prej lotëve, kukatte me zâ të naltë, tue u mbështetë në derë. Rreth saj u sjellte dhe kakaniste e ama e Ignatenku, krejt i skuqun, hutueshëm buzëqeshte dhe e ngrehte vajzën për kindash të rrobeve.

— Shka po bân ti ashtu . . .?: — tue mos e kuptue se ku âsht çashtja dhe tue marrë frymë mbemzi prej pezmatimit, Andreja e shtyni fuqishëm Ignatenkun. Ky ra në kokërr të shpinës tue i çue kambët përpjetë me çizme të shkyeme prej pëlhurës së líjt. — Këtu âsht puna mbi politikën shum të madhe, e ti po i ngucë vajzat nepër qoshe?: Ty duhet me të ngrehë në gjyq për . . .

— More ndalu, prit: — këcei frigëshëm Ignatenku prej shtrojes. — Shka dreqin më duhet! Unë ta nguci! Vetëm shiqoje, ajo po e veshë kostumin e randë: Unë nuk po e lejoj, e ti po shtyhesh . . .

Vetëm atëherë Andreja e vuni oroe se n'atë pështjellim vajza e kish nxjerrë prej dhomës nji bohçe me rroba dhe se me të vërtetë kish mujtë me e veshë vetë nji grumbull të tanë rrobesh të leshta. Ajo ishte futë në nji kand dhe po i ngrehte dhe palonte kindat, jashtzakonisht trashalluke dhe e shkurtë për shkak të kotllave të panumërtë që i pengojshin çdo lëvizje. Syt e saj të lagtë si të shqarthit,, njikohësisht iu dukshin Andres edhe të ndyet dhe të mjerë. Kah duel ai e përplasi derën tue i thanë Ignatenkut:

— Ndoshta nuk do ta zhveshish: Shka ka mbërrijtë me veshë — le ta hajë dreqi, e bohçen merre.

U afrue fundi i rregjistrimit të pasunís që gjindej në shtëpí. Çilsat e hamarit, — kërkoi Andreja.

Frolli, i zi cungu i djegun, bani me dorë.

— Nuk ka çilsa:

— Shko e theje — i urdhnoi Andreja Demidit.

Ky iu drejtue hamarit, tue e nxjerrë rrugës nji hû prej qerres. Drynin e randë tetëdhetë kile memzi e thyen me sopatë.

— Mos e thej derën: Hamari âsht tash i joni, prandej puno si shtëpijak. Ma kadalë: Ma kadalë: — e këshillonte Demka të Prantin e mbushun frymë.

Filluen me e peshue drithin.

— Sido t'ishte me e qërue tash mejherë. Qe atje tek âsht shosha, — tha Ignatenku i dêjun prej gëzimit.

E qeshën dhe shum kohë janë tallë në llogari të tij tue hedhë në sheka grunin e randë.

— Prej këtu mund t'i jepen shtetit edhe dyqind puda[1]) — thonte Denka Ushakovi, deri në gjû tue shkelë në drith. Ai e hedhte grunin në gavrën e sythit të hambarit me terplotë, e merrte në dorë e.e lëshonte nepër gishta.

— Patjetër do të jetë i randë kur të peshohet.

— Lene, more: Gruni si ari i thatë, vetëm, si dukeit ka qenë në tokë: a po e sheh, e ka prekë pak.

Arkashka Menoku edhe nji djalosh prej grupit të tyne janë shpërnda n'oborrin e bagëtís. Arkashka e lëmonte mjekrrën e vogël të kuqë, tue trégue baglën e kijeve, në të cilën dukeshin faret e patretuna të misrit.

— Si të mos puojnë kur hanë këso farash të pastra e në kooperativën tanë vetëm fije të sanës.

Prej hamarit mbërrijshin zânet të vrullshëme qeshje, pluhuni me erë të grunit, ndonji fjalë e majme . . . Andreja u këthye në shtëpí. Bashkë me të bijën e zoja e shtëpís i kishte pasë mbledhë tenxheret dhe enët në thes. Frolli shtrihesh vetëm në çarapë tue i kryqzue duert në krahnuer si i vdekuni. Tue u qetësue pak, Timofeji i shiqoi me urrejtje, dhe u këthye kah dritarja.

Andreja e pa në dhomë të Prantin tue ndejë në gjuj. Ai kishte në kambë çizmet e reja të Frollit që ishin prej gëzofi me rrethe dhe të qepuna me lëkurë . . . Tue mos pá që ka hy Andreja, merrte mjaltë me lugë të madhe prej nji teneqeje dymbëdhetë litrash dhe hante, prej âmbëlsís i lëpinte buzët me gjuhë tue lëshue në mjekërr pikat e verdha të ngjitshëme.

---

[1])masë drithit shinik, shekë

KAPITULLI VIII

Deri në drekë nuk u këthye Nagulnovi me Titkon. Mbrenda kësaj kohe Davidovi e rregjistroi pasunin në dy familje kullake, i dëboi pronarët e tyne, mandej u këthye n'oborrin e Titkut dhe bashkë me Lubishkinin e peshoi drithin që gjetën në pojatën për bagëlën e thame. Mixha Shçukar iu qiti ushqim në grazhd dhenëve dhe iku shpejt prej oborrit të dhenëve, posa e pa se po vjen Titku.

Titku hecte nepër oborr krye shtruem me xhamadan të shpërthyem. U nis në drejtim të lamës, por i bërtiti Nagulnovi:

— Këtheu mejherë, se përndryshej do të të mbylli në hambar!...

Ishte i pezmatuem, i trazuem; faqet iu dridhëshin jashtzakonisht... Nuk e vuni ˚oroe se ku dhe kur mujti Titku me e hedhë pushkën. Por vetëm atëherë, kur iu afruen lamës, pyeti Nagulnovi:

— A do ta japish pushkën? Përndryshej do ta rrëbejmë.

Lene mahinë! — Buzëqeshi Titku. Sigurisht ˚u ka dukë!...

Pushkën nuk ia gjetën as nën xhamadan. Nuk kish kurrfarë kuptimi me u këthye dhe me e kërkue: ku me u gjetë në borë aq të thellë, me therra? Tue u idhnue në vetëvehte mbi këtê gjâ, Nagulnovi i foli edhe Davidovit dhe ky iu afrue Titkut, të cilin e shiqonte krejt kohën me kurreshtje:

— Ti, or qytetar, dorëzoje atê armë! Ma mirë ka me qenë për ty.

— Nuk kam pasë unë armë! Nagulnovi flet kështu vetëm pse më ká mëní! — Titku buzëqeshi, e syt i lëvizëshin si shqarthit.

— E, pra, atëherë detyrohemi me të burgosë dhe me të dërgue në rreth.

— Mue — a?

— Po, ty. Po si mendon ti? A po kujton se do ˚i marrim para sysh meritat tua të përparshëme? Ti pò e mësheh drithin, po përgatitë...

— Mue—a? — përsëriti Titku, tue marrë frymë me fërshkllime dhe tue u përkulë si me dashtë me këcye.

Krejt gëzimi shtihues, zotnimi i vehtes, përmbajtja — gjithëshka n'atê moment e la. Fjalët e Davidovit kanë qenë nxitje për me gufue urrejtja e ashpër e mbledhun dhe deri atëherë e mbajtun në vetëvehte. Tue bâ nji hap në drejtim të Davidovit, i cili u zmbrap, ai zû më thue në zgjedhë që ndodhej në mes t'oborrit, dhe tue u ulë papritmas e nxuer nji shtagë të hekurtë. Nagulnovi dhe Lubishkini mësyen në drejtim të Davidovit. Mixha Shçukar iku prej oborrit. Ai, si për inat u ngatrrue në kindat tepër të gjatë të gëzofit të vet dhe u rrëxue tue thirrë egërsisht në ndihëm:

— Ndihmo-o-o-ni, burra! U vra njeri!

Davidovi e mbante Titkun për dorën e majtë, por ky me të djathtën mujti me i ra njiherë kresë. Davidovi u ligështue, por u mbajt në kambë. Prej plagës së preme nji vrushkull gjaku i ra në sy, e verboi. Kur i ra së dyti e rrëxoi në borë. N'atê moment Lubishkini e kapi Titkun rreth belit, por nuk mujti me e ndalë me të gjithë fuqín e madhe. Tue i shpëtue prej duerve, Titku vrapoi në drejtim të lamës tue këcye. Te dera e zûni Nagulnovi dhe me dorëz të nagantës ia krisi qafës së gjanë të mbulueme me qime të shpeshta. Përleshjen e dyfishoi e shoqja e Titkut. Tue pa se në drejtim të të shoqit po ngasin Nagulnovi dhe Lubishkini, ajo vrapoi te hambari dhe e lëshoi qenin prej zinxhirit. Me tingllime të rrethit të hekurtë qeni e kaloi me vrull krejt oborrin, mandej i ngacmuem prej britmës së mixha Shçukar dhe prej gëzofit të tij të kapun në borë, mësyen në tê... Gëzofi i bardhë kërcitte dhe prej saj fluturojshin copat e lëkurës së deles të mbushuna me pluhun. Mixha Shçukar këcei tue i ra qenit me kambë si i çmendun dhe tue provue me e shkulë nji hû prej gardhit. Dy pash të mirë e bajti në shpinën e vet qenin e tërbuem, i cili iu pat kapë për qafore, tue u ligështue prej të shndukunit të tij të fuqishëm. Mbas përpjekjeve dëshpruese mâ në fund i erdh përdorësh me e shkulë hûnin. Tue ulurit qeni këcei, dhe mâ në fund mujti me e nda më dyshë gëzofin e plakut.

— Ma jep revolen, o Makar!... — tue i zgurdhatë syt, bërtiti me zâ të marrun mixha Shçukar i kurajuem. — Ma jep derisa jam i pezmatuem! Ta mbys edhe atê edhe të zojën!...

Në kë'ê kohë Davidovit i ndihmuem me hy në shtëpí dhe ia qethën flokët rreth varrës, prej të cilës gjithënji i

rrjedhte gjaku dhe pikonte gjak i zi. N'oborr Lubishkini i ngjiti në saj dy kuaj të Titkut. Në tavolinë shkruente shpejt Nagulnovi:

»T'autorizuemit të rrethit të GPU-ës, shokut Zaharçenko. — Po e dërgoj në kompetencën tuej kullakun Borodin Titko Konstatinoviqin si element kontrarevolucjonar, urrejtës. Me rastin e rregjistrimit të pasunís kullaku i përmendun e ka sulmue shokun Davidov të dërguem me sherbim zyrtar, njâni nga të njizet e pesë mijë aktivistat, dhe mujti me i ra dy herë kresë me shtagë të hekurtë.

Përveç kësaj po lajmëroj se Borodinit ia kam pa edhe pushkën e shkurtueme, të cilën nuk kam mujtë me ia marrë për arsye se ndodhësha në kodrinë dhe frigohesha prej gjakderdhjes. Mëshehtazi ai e ka hedhë pushkën në borë. Kur ta gjejmë, do t'ju a dërgojmë si argument.

Sekretar'i çelules së Gremjaçit
të PK(b) të BRSS dhe mbajtës
i dekoratës së Yllit të kuq
N. Nagulnovi.«

Titkun e vûnë në saj. Ai kërkonte me i prû ujë dhe me ia thirrë Nagulnovin. Ky bërtiti prej çardakut.

— Shka po të duhem?

— O Makar! Mbaje në mend! — bërtiti Titku si i dêjun, tue shkundë duert e lidhuna. — Mbaje në mend: njiherë rrugët tona do të kryqzohen! Tash ti mue më ke shkelë, e atëherë do të shkeli unë ty. Kurdo që të jetë — do të vras! Me sod dhamë fund miqsís sonë!

— Ik, or Kontrist! tha Nagulnovi dhe dha shejë me dorë që të nisen.

Kuajt u nisën prej oborrit tue vrapue me shkathtësí.

KAPITULLI IX

Pak para mbramjes, Andreja Razmetnovi e lëshoi grupin e vet ndihmues të të vobegtëve që punoi bashkë me tê, e prej shtëpís së Gajevit të shkullakizuem e nisi për në

shtëpi të Titkut qerren e fundit me pasuni të konfiskueme, ku i sjellshin të gjitha teshat shtëpiake të kullakëve, dhe u nis për në sovjetin e katundit. Qysh në mëngjez i ka pasë ndo fjalët me Davidovin që për nji orë të takohen atje, përpara se të fillonte kuvendi i përgjithshëm që duhej të fillonte porsa t'errësohej.

Ç'prej jashtë Andreja e pa dritën në dhomën e skajshme, dhe hyni tue e hapë derën hap e krahë. Kur e ndjeu krismën, Davidovi e çoi kryet e lidhun me leckë të bardhë prej fletores së shenimeve dhe buzëqeshi.

— Qe edhe Razmetnovi. Ulu! Na po llogarisim sa drithë âsht gjetë te kullakët. Po si âsht puna te ti, a duel mirë?

— Po... Shka e ke lidhë kryet ashtu?

Nagulnovi, që prej gazetave mbaronte nji qbazhur për llampë, pa qejf u përgjegj:

— Titku i ka ra ashtu. Me shtagë. Titkun ia dërgova Zaharçekut në GPU.

— Prit, tash do të të tregojmë. — Davidovi e ngrehi numeratorin nepër tavolinë. — Veni njiqind e pesëmbëdhetë. A i vune? Njiqind e tetë...

— Ndalu! Ndalu! — murmuriti shqetësueshëm Nagulnovi, tue i shtye me shum vemendje kokërrat me gisht në numerator.

Andreja i shiqoi ato, mandej me zâ të shtjerrun dhe tue iu drithë buza tha:

— Unë nuk e punoj mâ këtë punë.

— Qysh nuk punon? Ku? — Nagulnovi e shtyni numeratorën.

— Nuk do të shkoj mâ me shkullakizue. Hê, shka i ke zgurdhatë syt? Mos po don me të ra të fikët, a po shka?

— Mos je i dêjun? — i brengosun dhe me kujdes shiqoi Davidovi në fëtyrë t'Andres, në të cilën pasqyrohej vendosmenija e ashpër. — Shka u bâ kështu me ty? Shka do me thanë kjo që nuk don?

Nga zâni i tij i ultë dhe i qetë Andreja u tërbue, dhe tue bëlbëzue bërtiti i nxemë:

— Unë nuk jam mësue! Unë... unë... nuk jam mësue me luftue me fëmí!... Në front — kjo âsht gjâ tjetër! Atje, kur të duesh, gjithëkujt me shpatë... Dhe shkoni ju në dreq të mallkuem!... Unë nuk do të shkoj!

Zâni i Andres ngrihej nalt e mâ nalt si zâni i telit të ngrehun dhe dukej se tash do të këputet. Por Andreja tue fshâ me zâ të shtjerrun, përnjiherë e uli zanin deri në pëshpëritje t'ultë:

— Po â âsht kjo punë? Shka jam unë? A jam xhelat? Apo mos âsht zemra ime prej guri? Lufta më ka datë deri në maje të kresë... — mandej prap filloi me bërtitë: — Gajevi ka njimbëdhetë fëmí! Kur erdhëm — e ata t'ja filluen klithmave, flokët e kresë mu tërqethshin. Filluen me i dëbue prej shtëpís... E q'atëherë jam detyrue me i mbyllë syt, me i mshelë veshët, dhe me ikë mbas shtëpís! Grat vajtojshin si për të vdekunin, nusen e lagëshin me... fëmijt... More shkoni në dreq të mallkuem!...

— Atëherë qaj! Do të duket mâ leht, — e këshilloi Nagulnovi, tue shtrëngue fort me shuplakë muskulën në fëtyrë që i dridhej dhe pa i hjekë prej Andres syt e ndrifshëm.

— Edhe do të qaj! Ndoshta mue, djali im m'u... — Andrejën e trathtoi zâni dhe ai shpejt iu këthye me shpinë tavolinës tue i zbardhë dhambët.

Mbretnoi qetësija.

Davidovi ngrihej kadalë prej karrike... Dhe gjithashtu kadalë i mbulohej me të kuq të mbyllte fëtyra e pambështjellun, i zverdhej veshi. Ai iu afrue Andresë, e rroku për krahu, e këthei kadalë. Memzi filloi me folë tue marrë frymë, tue mos e largue prej fëtyrës s'Andresë synin që i ishte bâ shum i madh.

— Ty po të dhimben... Po të vjen keq për ta. Po a iu kemi dhimbë na atyne? A kanë qajtë anmiqt për shkak të lotëve të fëmijve tanë? A kanë qajtë mbi jetimat e vogjël të të vramëve? A? Babën tem mbas grevës e kanë përzanë prej fabrikës, mandej e kanë internue në Siberi... Nana ime na kishte katër... Unë, mâ i madhi, atëherë i kisha nandë vjetë... Nuk kishim shka me hangër, dhe nana shkoi... Shiqo këndej! Shkoi nana në rrugë, që të mos vdisëshim nga ûja! Në dhomën e vogël tanën — banojshim në katin përdhesë — e sjellte njerëz të huej... Ka pasë ngelë nji shtrat... E na mbas perdes, në shtroje... E unë isha nandë vjeç... Njerëz të dêjun vijshin me tê... E unë iu mbyllsha gojën motrave të vogla, që të mos qajshin... Kush i mëshinte lotët tanë? A po ndin ti... Në mëngjes

e marr atê rubël të mallkueme... — Davidovi ia suell Andres te fëtyra shuplakën e vet të fortë, i kërciti dhambët dhimbëshëm, — rublën që e ka fitue nana, dhe shkoi me blé bukë... — Dhe mejherë e çoi dhe e lëshoi në tavolinë grushtin e zí të randë si plumbi dhe bërtiti: — E ti! Ty si mujtën me t'u dhimbtë?!

Dhe prap mbretnoi qetësija. Nagulnovi e kapi tavolinën me thoj, tue e mbajtë si skyferi viktimën. Andreja heshte. Memzi tue marrë frymë dhe tue u ngashërye, për nji çast Davidovi hecte nëpër dhomë, e mandej ia kapi krahët Andresë, u ul bashkë me tê në bankë, dhe me zâ të këputun tha:

— Me të vërtetë, je i marrë: Erdhe dhe ja krise bërtimës: »Nuk due me punue . . . dhimbtë . . . »Hej, shka tregove gjithësejt, kthjellou: Eja të bisedojmë. Po të vjen keq që po dëbohen familjet e kullakëve? Shih, të lutem! Parndej edhe po i dëbojmë që të mos na pengojnë me ndertue jetën pa asish janë ata . . . që në t'ardhmen të mos përsëritet... Ti je pushteti sovjetik në Gremjaç, po a edhe ty me të mbajtë unë fjalime agjituese? — dhe ai me mundim dhe përpjekje buzëqeshi.- Po mirë, do t'i shpërngulim kullakët, dreqi i marrtë, do t'i dëbojmë në Sollovkë. Ndoshta nuk do të cofin atje? Në qoftë se punojnë do t'i ushqejmë. E kur ta ndertojmë jetën e re, ata fëmi nuk kanë me qenë mâ fëmi kullakësh. Klasa punëtore do t'i edukojë.- Ai e nxuer nji paketë cigare dhe për shumi kohë nuk mujti me e kapë nji cigare kah i dridhëshin gishtat.

Pa i lëviz syt Andreja shiqonte Nagulnovin në fëtyrë, që e kishte mbulue nji hije e të vdekunit. Papritmas për Davidovin, ai shpejt u çue, dhe po me atê shpejtësi, si prej nji drrase, këcei edhe Nagulnovi.

— I poshtër: — e lëshoi me pështëritje tinglluese tue i shtrëngue grushtat.- A kështu po i sherben revolucjonit? Po të dhimben! E unë... nxjerri tash mejherë me mija pleq, fëmij, gra... Për revolucjonin duhet... Me mitraloz unë do t'i . . . korri të gjithë: — mejherë bërtiti Nagulnovi edhe mâ egërsisht, e në syt e tij shum të mëdhêj e të hapun shkelqei tërbimi, në skaje të buzëve i delte shkumbë.

— Po mos bërtit: Ulu: — u nxe Davidovi.

Tue e rrëxue karrikën, me qëllim Andreja heci në drejtim të Nagulnovit, por ky, tue u mbështetë në mur dhe tue e hedhë kryet me sy të rrotulluem, kadalë bërtiti:

— Do të therri-i-i : . . . — dhe u rrëxue përmbys, me dorë të majtë filloi me kapë m'anash ajrin si me qenë tue e kërkue myllën, e me të djathtën si me qenë tue kapë dorëzen e padukshëme të shpatës.

Andresë i erdh për dore me ja rrokë duert, tue e ndî se sa tmershëm janë ngrehë të gjitha muskulat e tupit të randuem të Makarit, se si iu kanë hapë kambët si susta të çelikta.

— Mësymje e sëmundjes . . . Mbaja kambët: . . . — mbërriti Andreja me i bërtitë Davidovit.

Erdhën në shkollë atëherë, kur atje kishte ardhë shum popull në kuvend. N'atê dhomë nuk mujshin me ndêjtë të gjithë. Kozakët, grat dhe vajzat rrijshin të grumbulluem në çardak. Prej derës së hapun, si prej nji farë gabzherri, dilte avulli, tue u përzie me tym duhani.

Nagulnovi, i zbetë, me gjak të pjekun në buzë të shkyeme, hecte i pari nëpër koridor. — Nën hapin e tij të mprehtë qëroheshin lëvoret e luledielliit. Kozakët e shiqojshin me rezerv tue i bâ rrugë. Filluen me pëshpëritë, kur e panë Davidovin.

— A ky âsht Davidovi? — me zâ të naltë pyeti nji vajzë me shall laraman, tue tregue në Davidovin me nji mendil xhepi mbushë plot me farë.

— Ai me palltë . . . Burr shkurtalak.

— I shkurtë, por i shkathët, shihe çfarë qafe ka, si kau i mirë: Na kanë dërgue për farë, u qesh njana, tue i kapsitë syt e rrumbullaktë e të murmë në Davidovin.

— Sa të gjanë i paska krahët ky punëtuer sulmues. Ai din me i përqafue vajzat: — flitte paturpsisht Nallka — soldatushka[1]) tue përdredhë vetullat e nxime.

— Nji farë djaloshi me zâ të trashë prej duhanit, tha me ironi:

— Për Natashën, — motrën — dhanëse, vetëm le të jetë në pantallona.

— Si me i pasë ra qysh në krye? E paska të lidhun . . .

— Ndoshta i dhambin dhambët . . .

— Jo, Titku e ka ndreqë . . .

— Vajza: Bukuroshet e mija: Shka i keni ngulë syt aq shum në delegatin? A .e kam unë mâ të keq? — tha nji kozak, jo fort i ri, i rruem lëmueshëm, dhe tue u shkulë së qeshuni e kaploi me duer të gjata krejt tubën e vajzave dhe i mbështeti për mur. U çuen britmat. Në shpinën e kozakut mbyllëshëm tinglluen grushtat e vajzave.

Davidovi u djersit deri sa mbërriiti te dera e klasës. Grumbullit i vinte era voj prej farëve të luledielli, era qepë, duhan të keq, gogësimë, bukë të tharbët. Prej vajzave dhe grave të reja përhapej era e kandshëme e rrobeve që kanë ndejtë shum kohë n'arka, era e pomadës. Shkolla buçitte si zgjue bletësh. Derisa edhe vetë njerëzit përziheshin si lamsh i zi, i përngjajnë luzmës së bletëve në fluturim.

— Trimnesha i paskit vajzat — tha Davidovi hutueshëm, tue hypë në sqenë.

Në binë, të mbarueme shpejt e shpejt prej drrasave të holla, rrijshin njana pranë tjetrës dy banka shkolle. Davidovi dhe Nagulnovi u ulën. Razmetnovi e hapi kuvendin. Kryesija u zgjodh pa vonesë.

— Fjalën mbi kolhozin e ka i autorizuemi i komitetit të rrethit të partís, shoku Davidovi.- Zani i Razmetnovit pushoi dhe zhurma e zaneve, mejherë tue ra, filloi të shuhet si batica.

Davidovi u ngrit dhe e ndreqi leckën në krye. Foli afër nji gjymës ore, sa që kah fundi iu shtjerrë zâni. Kuvendi heshte. Duhma ndihej gjithënji mâ tepër. Në dritën e mbylltë të dy llampave në radhët e para. Davidovi i pa fëtyrat e skuquna prej djersës; mâtutje çdo gjâ ishte e ndërpreme, por kur mbaroi dhe u zgjat me e marrë nji gotë ujë, si shiu i madh u derdhën pytjet:

— A duhet me qenë çdo gjâ e përbashktë?

— Po shtëpija?

— A âsht kolhozi i përkohshëm apo i përhershëm?

— Shka do të bâhet me ata që ngelin jashtë kolhozit?

— A do t'ju merret toka?

— Po a do të hahet edhe buka së bashku?

Nji kohë të gjatë Davidovi iu përgjegjte pyetjeve dhe shpjegonte. Kur ishin pyetjet e ndërlikueme të bujqësís, i ndihmojshin Nagulnovi dhe Andreja. U lexue edhe nji formular i rregulloreve të kolhozit, por me gjithatë pytjet nuk pushojshin. Mâ në fund prej rendeve të mesme u

çue nji kozak me kapele lëkurë dhelpne me veshore dhe me qyrk krejtsisht të shpërthyem. Ai kërkoi fjalën. Llampa që ndodhej e varrun hedhte dritën e terthortë në kapelen lëkurë dhelpne, çizmet e kuqe të së cilës shëlqejshin dhe sikur tymoseshin.

— Unë jam bujk mesatar, dhe unë kisha me thanë, o qytetarë, se kolhozi, s'ka fjalë, natyrisht âsht gjâ e mirë por për këtê duhet mirë me u mendue! Nuk bâhet kjo ashtu, pa pritë e pa kujtue, dhe puna gati! Shoku i autorizuem i partís tha: »Thjesht, bashkoni fuqít, dhe, tha, kjo do të jetë e dobishëme për të gjithë. Kështu, tha, edhe shoku Lenin ka thanë. Shoku i autorizuem pak kupton në bujqësi; — sigurisht nuk do të ketë shkue mbas parmendës, si punëtuer — sigurisht nuk e din as nga cila anë duhet me iu afrue kaut. Prandej, pakëz edhe e ka teprue. Simbas mendimit tim në kolhoz duhet me i shtí njerëzit kështu: ata që janë punëtorë të mirë dhe kanë kafshë — në nji kolhoz, të vobegtit në tjetrin, pasanikët ndamas, e punëtorët e këqij me i dëbue, GPU-je le ti mësojë me punue. Nuk âsht mjaft me i futë njerëzit në nji grumbull, — as vetë dreqi prej kësaj nuk do të kishte dobi, — si ajo prralla: mjellma i rrahë krahët dhe kish dëshirue me fluturue, gaforrja e ka kapë për vithe dhe e ngreh mbrapa, e mlyshi ka ngulë kambë dhe po don n'ujë . . .

Kuvendi iu përgjegj kësaj me qeshtje të përmbajtun. Përmbrapa me zâ të mprehtë briti nji vajzë, e mejhe- mbasandaj bërtiti zani i pezmatuem i dikujt:

— Hej ju atje, të pafëtyrë: Edhe përjashta mundeni me u piskue. Delni jashtë:

Pronari i kapelës lëkurë dhelpne me mendi e mëshini ballin dhe buzët dhe vijoi:

— Njerëzit duhet me i bashkue si i bashkon nji shtëpijak i mirë kijet. Sepse ai i bashkon kijet simbas fuqís dhe rritjes. Shka kishte me u bâ sikur ti bashkonte të pabarabartët? Ai që âsht mâ i fortë — do të ngreh mâ fort, ai që âsht mâ i dobët do të ngeli mbrapa, prandej për shkak të tij doemos do të detyrohet me ngelë mbrapa edhe ai mâ i forti. Çfarë pune atëherë âsht kjo me ta? Shoku tha: krejt katundi në nji kolhoz, me përjashtim të kullakëve. Kish me dalë ajo: e ka dhanë plaka nji grosh për me hy në valle, e dy për me dalë prej vallës! . . .

Lubishkini u ngrit idhnueshëm. Lëvizi mustaqen e zezë si një farë krahu, dhe iu kërkye oratorit:

— Shka flet ti, Kuzma, kajherë âmbël dhe bukur: T'isha grue, krejt jetën kisha ndëgjue: (Shushuriti një qeshje me zâ t'ultë). Ti po e bindë kuvendin si Pellagija kuzmiçeovën . . .

Ushtoi qeshja e përgjithshëme. Prej llampës si gjarpni duel me hov gjuha e mprehtë e flakës. Krejt kuvendi kuptoi aluzjonin që duhet të ketë pasë në vetëvehte dishka të turpshëme — gazmore. Deri edhe Nagulnovit i qeshen syt Posa Davidovi deshti me e pyetë pse qeshin, kur Lubishkini foli me zâ ma të naltë se zhurma:

— Zâni âsht i yti, por kanga âsht e hueja! Bukuri ti din me i mbledhë njerëzit. Sigurisht, ti e ke mësue këtë kur ke qenë në kooperativë të maqinave bashkë me Froll Rënajvin? Në vjetin e kaluem na kanë marrë motorin. E tash edhe Frollin tand e kemi bâ hí e pluhun! Ju jeni mbledhë rreth motorit të Frollit si ndonji kolhoz, por i kullakëve. Ti nuk e ke harrue sa keni rjepë për fshimje? A nuk e kemi marrë për ujem shekën e tetë? Ndoshta ti edhe tash kishe dashtë cshtu: që të ngjitesh me pasanikët . . .

Në këtë rast u bâ zhurmë sa që Razmetnovi mezi mujti me e vû rregullin. Edhe shum kohë janë derdhë fjalët tërbueshëm si breshni i pranverës:

Kemi fitue të holla në kooperativën e maqinave!

— Po, kemi fitue morra, me traktor nuk mundesh me i shkelë:

— A duhet me qenë çdo gjâ e përbashktë?

— Kullakët t'u kanë ngjitë për zemër:

— Dallkauk:

— Me krye tandin kishe mujtë me shtypë luledjelli.

Fjalën mandej e kërkoi katundari i mesëm mâ i vobegët Nikollaj Lushnja.

— Vetëm mos e zgjat! Këtu âsht çashtja e qartë, — i tërhoqi vërejtjen Nagulnovi.

— Po si? Po ndoshta unë bash dshiroj grindje. Ose ndoshta nuk guxoj me folë kundra mendimit tand? Unë kisha me thanë kështu; kolhozi âsht gjâ me vullnet: në qoftë se don rregjistrou në te, në qoftë se don — shiqo m'anash. Pra, na dëshirojmë me shique m'anash.

— Kush jeni ju ashtu »na«? — pyeti Davidovi.

— Na, bujqt.

— Ti, migjok, fol për veti. Gjithëkush ka gjuhë dhe le të flasë.

— Mundem edhe për veti. Do me thanë, unë për vehte edhe po flas. Unë due me pa se si po zhvillohet jeta në kolhoz. Në qoftë se âsht e mirë — do të rregjistrohem, në qoftë se s'âsht — pse të shkoj atje. Sepse vetëm peshku trashaman shkon në rrjeta . . .

— Ashtu âsht:

— Do të presim pak për rregjistrim:

— Të tjerët le ta vrovojnë jetën e re!

— Hyn mejherë: Shka ke me provue, nuk âsht ndoshta vajzë?

— Fjalën ia jap shokut Ahvatkin. Fol!

— Unë për vehte do të flas, qytetarë të dashtun: qe unë kam jetue bashkë me vllaun tem Pjetrin. Dhe nuk kemi mujtë me shkue mirë ndër veti: Herë zihen grat, kapen për flokësh, nuk mundesh me i ndá, herë nuk mujmë me ra n'ujdí unë e Pjetri. E këtu po duen krejt katundin me e futë në nji grumbull: More aty nuk do ta marri vesh qeni të zonë. Posa kishim me dalë me lavrue në stepë, grindja kish me qenë gati. Ose i ka lodhë tepër Ivani kijet e mij, ose un nuk ja kam këqyrë mirë kijet e tij .. Milicija kish me u detyrue me qenë aty gjithënji. Secili kish me qenë i pakënaqun. Njani do të punojë mâ tepër, tjetri mâ pak. Puna jonë âsht dishka tjetër, nuk âsht si me ndêjtë skaj tezgës së zejtarís në fabrikë. Atje i kryen tetë orë, e kapë shtagën në dorë, dhe lamtumirë . . .

— A ke qenë ti ndonjiherë në fabrikë?

— Unë, shok Davidov, nuk kam qenë, por e dij.

— Ti nuk din asgjá për punëtorín: Po kur nuk ke qenë, as nuk ke pa, atëherë pse po vërtllon shkado? Këto janë prralla kullakësh mbi puntorin me shtagë:

— Qoftë edhe pa shtagë: e kryen punën dhe shkon. E te na, ende âsht natë — ti çohesh lavron. Deri në mbramje katërdhetë parë djersë të shpërthejnë, në dhambë të dalin fshikat si voja e pulës, e natën çon kijet me kullotë, nuk flen: në qoftë se kau nuk ngihet, nuk mundet me e ngrehë parmendën. Unë do të përpiqem në kolhoz, e tjetri, si kasolla jonë, do të flejë në brazdë. Me gjithë që push-

teti sovjetik thotë se nuk ka përtaca ndër të vorfën, se këtë e kanë shpikë kullakët, kjo nuk âsht e vërtetë. Tanë katundi e din se si ai në nji dimën âsht shtri në furrë dhe i ka zgjatë kambët kah dera. Në mëngjez kambët i ka pasë të mbulueme me brymë, e kofshët i janë djegë në tullat e nxehta. Do me thanë se aj âsht bâ aq përtac i madh saqë nuk ka mujtë me u ngritë prej furrës për nevojë të vetën. Si do të mundem me punue unë me asish? Nuk due me u rregjistrue në kolhoz!

— I jap fjalën Kondrat Majdanikovit. Fol!

Nji kozak i shkurtë me xhamadan të murrmë u shtye shum prej rreshtave të fundit në drejtim të sqenës. Maja e zbardhueme e përkrenares buxhoniste valvitej përmbi qeleshet e lëkurës dhe kapelat me mbulesa veshës, mbi shallat dhe shamijat me ngjyra të ndryshëme të grave.

Ai u afrue, ia këthei shpinën kryesís, dhe kadalë e shtini dorën në xhep të pantallonave.

— Ndoshta nuk do të mbajsh fjalim? — pyeti tue buzëqeshë Demka Ushakovi.

— Hiqi kapelën!

— Futja përmendësh!

— Krejt jetën e vet ky e përshkruen në letër!

— Ha-ha! Sa âsht i këndueshëm!...

Majdanikovi e nxuer fletoren e yndyrë dhe filloi shpejt me kërkue nepër faqe të zhlyeme.

— Mos qeshni, mbassi ndoshta, mbasandej do të qani!... — filloi ai me idhnim. — Po, përshkruej atë prej të cilës ushqehem. Dhe tash do t'u lexoj. Këtu janë ndëgjue zane të ndryshëme e asnji nuk ka qenë me mend. Mendoni pak mbi jetën...

Davidovi koncentroi vemendjen. Në rendë e para filluen me buzëqeshë. Nepër shkollë filluen kadalë m'u dridhë zanet.

— Ekonomija ime âsht mesatare, — tue mos u hutue, filloi Majdanikovi me vetëbindje. — Në vjetin e kaluem i kam mbjellë pesë hektarë. Si e dini kam nji pendë kije, kalin, lopën, gruen dhe tre fëmij. Kjo âsht krejt fuqija ime punëtore. Prej të mjellave kam fitue: njizet sheka grun, tetëmbëdhetë thekën dhe njizet e tre elb. Vetëm mue më nevojiten gjashtëdhetë sheka për ushqimin e familjes, për shpezë duhen dhetë sheka, elbi mbetet për kuaj. Shka mun-

dem me i shitë shtetit? Tridhetë e tetë sheka. Llogaritni mesatarisht nga nji rubël e dhetë kopejka për nji shekë, del katërdhetë e nji rubël fitim i thjeshtë. Të themi, shpezët i shes, shotat i çoj në stacjon dhe i fitoj pesëmbëdhetë rubla. — Këtu ai me pikëllim në sy e ngriti zânin. — Me këto të holla mundemi me u veshë, me u mbathë, me ble vajguri, shkrepësa, sapun? Po për mbathjen e plotë të kalit sa të holla nevojiten? Pse po heshtni? A mundemi unë kështu mâ tutje me jetue? E, diqysh mundet me u jetue, në qoftë se korrja âsht disi e mirë. Po në qoftë se merr thatësi? E shka do të bahet me mue atëherë? Lypës! Po çfarë të drejtë keni ju, nanën ua kajsha, me më largue prej kolhozit, me më dëbue prej tij? A do të jetoj unë atje mâ keq se kështu? Po rreni! Edhe ju të mesmit jeni asish. E pse ju pc kundërshtoni dhe po e mashtroni vehten dhe tjetër kend, tash do t'ju them.

— Krisju të bijvet të qenit, o Koñdrat! — bërtiti Lubishkini i enthuziazmuem.

— Edhe do t'ju krisi sa do të kruhen krejt. Ju jeni kundra kolhozit, sepse nuk shihni asgjâ mâ larg se lopën dhe kotecin tuej të pulave. Edhe në qoftë e përqyrrun, âsht e imja. Partija komuniste po ju shtyn në jetën e ré, e ju si viçi i verbët: kur e çojnë te lopa nën gji ai qet shkelma dhe vret me krye. E viçi në qoftë se nuk pin gji — për të nuk ka jetë në botën e bardhë. Kjo âsht krejt. Tash mejherë unë do t'ulem dhe do ta shkruej deklaratën për me hy në kolhoz dhe po i thërras edhe të tjerët që të bajnë kështu. E kush nuk don, të paktën të tjerët mos t'i pengojë.

Razmetnovi u çue:

— Çashtja âsht e qartë, qytetarë! Llampat po na shqimen, e tash mâ âsht vonë. Le ta çojë dorën ai që âsht për kolhoz. Vetëm të zotët e shtëpís le ta çojnë dorën.

Prej dyqind e shtatëmbëdhetë kryetar familjesh të pranishëm, dorën e çuen vetëm gjashtëdhetë e shtatë.

— Kush âsht kundra?

Asnji dorë nuk u çue.

— Nuk dëshironi me u rregjistrue në kolhoz? — pyeti Davidovi. — Do me thanë se shoku Majdanikov ka thanë të vërtetën?

— Nuk dëshirojmë! — u ndî zâni ndër hundë i një femne.

— Nuk mund të na urdhnojë Majdanikovi yt!

— Edhe babat edhe gjyshat tonë kanë jetue kështu...

— Mos na detyro ti neve!

Dhe atëherë kur u prenë edhe të gjitha zânet, prej rendeve të fundit, prej errësinës prej kah ndonjiherë kish me ndriçue ndonji cigare, u ndî zâni i dikujt i vonuem dhe i pezmatuem:

— Shka po na shtyn ti neve si budallëj! Ty të ka përgjakë një herë Titku, mundet edhe...

Davidovit si me i pasë ra me kamxhik. Në qetësín e tmerrshëme qëndroi një moment tue heshtë, i zbetë, me gojë gjysëm të hapun me dhambë të prishët, e mandej bërtiti me zâ të marrun:

— Ti! Ti je zâ anmiqsuer! Po thue, imë kanë përgjakë pak! Do të jetoj unë ende deri atëherë sa t'i çojmë ndër të vdekun të gjithë ata si ti. Por, në qoftë se nevojitet, unë për partín ... për partín teme, për çashtjen e popullit punues do ta jap krej gjakun tem. A po ndín ti, oj ndysi kullake? Krejt, deri në pikën e fundit.

— Kush bërtiti ashtu! — u drejtue Nagulnovi.

Razmetnovi këceu prej sqenës. Në rendet e fundit kërsiti një bankë dhe një grumbull nja njizet vetësh me poterë duel në koridor. Filluen me u çue edhe në mídis. U thye dhe tinglloi qelqi: dikush e ka thye xhamin e dritares. Nepër vrimë mësyeni era e ftohtë, u përdredh avulli i bardhë.

— Ndoshta do të ketë bërtitë Timoshka! I Froll Rënjavit...

— Le të dëbohen prej katundit!

— Jo, Akimka âsht ai! Këtu ka kozakë prej Tubjanskut.

— Ngatrrestarë, nanën jua qajsha! Përjashta!...

Vonë mbas mesnate u krye kuvendi. Folën edhe për kolhoz edhe kundër tij deri sa iu ka shterrë zâni, janë vërbue. Aty këtu deri edhe afër sqenës kundërshtarët janë zanë dhe kanë kapë njani tjetrin për krahnori, secili vërtetonte se kishte të drejtë vetë. Kondrat Majdanikovit vetë kumbara i tij ia shkeu këmishën deri në kërthizë. Për pak sa nuk u kapën në grushta. Demka Ushakovi i pat ardhë në ndihëm Kondratit, tue i kapërcye bankat, krenat e aty-

ne që rrijshin ndejun, por kumbarët i ndau Davidovi. Dhe Demka i pari e bani nji mahi në llogari të Majdanikovit.

— Hêde, Kondrat, mendo njiherë: sa orë do të detyrohesh me punue për këmishën e shkyeme?

— Llogarite ti sa ka te grueja jote...

— Shuni atje! Për mahina të tilla do t'ju përjashtoj prej kuvendit.

Deçidi i Prântë qetësisht flente në rendet e fundit tue ja kthye kryet si bisha egër erës që fryente nën derë, — me krye të mbështjellun në kind të xhamadanit për mos me ndëgjue zhurmën e madhe. Grat ma të vjetra, që edhe në kuvend kanë ardhë me çarapë të pakryeme, flejshin si pulat në drû, tue i lëshue prej duerve lamshat dhe krrabat. Shum patën shkue. Dhe kur deshti me thanë edhe dishka për mprojtjen e kolhozit, Arkashka Menoku që flitte shpesh herë i duel prej fytit dishka që i përgjitte bërtimës së pezmatueme të gusës. Arkashka e shtrëngoi mollzën e fytit, bani me dorë dhimbshëm, por me gjithatë nuk u durue dhe, tue u ulë në vendin e vet i tregoi anmikut t'ashpër të kolhozit, Nikollaj Ahvatkinit, shka do të bahet me të kur të kryhet kolektivizimi i plotë: më thue të gjishtit të madh të zverdhuem prej duhanit e vuni thonin tjetër dhe — kvërrc! Nikollaji vetëm pështyni, tue sha me pështpëritje.

KAPITULLI X

Kondrat Majdanikovi këthej prej kuvendit. Nalt, mbi të, si zjarmi i pafikun, xixëllojshin yjt. Ishte aq qetësi sa që prej së largu ndëgjohej të krisunit e tokës që çahej prej të ftohtit dhe shushurima e degëve të ngrime. Kur erdh në shtëpí Kondrati këthei në torishtë te kijet dhe iu shtroi në grazhd nji krah të vogël sanë; kur i ra ndër mend se nesër do të detyrohet me i çue në korishtën e përbashktë, e mblodhi nji dêng shum të madh sanë dhe tha me zâ të naltë:

— Qe, erdh koha për me u ndá... Shtyju pak larojë! Katër vjetë kemi punue, kozaku për kaun, e kau për kozakun. Dhe asgjâ e vlefshëme nuk duel. Edhe ju po rrini unët, edhe mue nuk po më mjafton. Prandej edhe po ju zavendësoj me jetën në kolektiv. Hê, shka u merzite si

me qenë tue kuptue me të vërtetë? — E shtyni me kambë kaun — —, ja rrotulloi me dorë gojën e përqyrrtë dhe, tue i përpjekë syt me synin e kaltërtë të kaut, mejherë iu kujtue se si e prilte atê ká para pesë vjetëve. Lopa plakë e ka pasë lëshue tarakun aq mëshefтë sa që as bariu as Kondrati nuk e patën pa. Një kohë të gjatë në vjeshtë nuk u vû oroe se a ka mbetë barsë. »Mbeti shterpë, e mallkuemja!« — i ftohej zemra Kondratit, tue e shique lopën. Por ajo u pa se ishte barsë vetëm kah fundi i Nandorit, një muej para pjelljes, sikurse të gjitha lopët plaka. Sa herë âsht zgjue si i përvluem Kondrati kah fundi i Kreshmëve, dhe tue i mbathë valenkat[1]) vetëm në brekë vraponte n'ahër me pa a mos kishte pjellë. Ishte të ftohët i imadh, kish mujtë me u ngrî viçi, porsa ta lëpijë e ama... Kah fundi i Kreshmëve Kondrati gati nuk flente fare. Një mëngjez Ana — gruejа e tij — gëzueshëm hyni dhe lajmëroi madhnisht:

— Plaka i ka lëshue damarët. Sigurisht ka me pjellë sonte.

Në mbramje Kondrati ra me fjetë pa u zdeshë dhe nuk e shtyni fenerin. Shtatë herë shkoi te lopa. Dhe të tetën herë, ashtu kah agimi, ende pa e çelë derën e ahrit të lopës, e ndjeu të gjimuemit e thellë dhe të randë. Kur hyni: lopa shlirohet prej ânit, viçi hundë-bardhë, porsa i lëpimë, i kërleshtë, dhimbëshëm dridhej, tue kerkue cicën me turinin e ftofun. Kondrati e kapi ânin e ramë, që mos ta hajë[2]) lopa, e mbasandej e kapi viçin në gryk, dhe e çoi në shtëpí, tue e nxé me frymën e vet të nxehtë dhe tue e mbështjellë në palë të xhamadanit.

— Mashkull! — bërtiti gëzueshëm.

Ana u kryque.

— Të falem nderit, o zot! U mëshirue i mëshirshëmi në mundin tanë.

Vetëm me një kál Kondrati âsht mundue deri në fyt. E taraku asht rritë dhe i ka punue mirë Kondratit; edhe verës edhe nepër të ftohtit e dimnit, shum herash ka shke-

---

[1])Çizme ruse me gëzof përmbrenda.

[1]) Në Donin e Epërmë edhe ftash âsht i shpërndamë gjanësisht besimi se nëi qoftë se lopa e han ânin, qumështi nuk mundet me u përdorë dymbëdhetë ditë. — Shenim i autorit.

lë me shputat e veta nepër rrugë dhe âsht vû në lavër, tue ngrehë parmenden ose qerren.

Tue shique kaun, Kondrati e ndjen se si po i shtrëngohet fyti, po i djegin syt. U përlot dhe shkoi kah torishta tue e ndî vehten mâ lehtë për shkak të lotëve që e mbërthyen. Pjesën tjetër të natës nuk fjeti, piu duhan.

... Athue si do të jetë në kolhoz? Athue do ta ndjejë gjithëkush, a do ta kuptojë ashtu sikurse e ka kuptue ai: se kjo âsht e vetmja rrugë, se kjo âsht e pashmangshëme? Se duhet, sa do që njeriut ti dhimbet, ta dërgojë dhe ta dorëzojë mallin në duer të hueja, mallin që ka rritë në shtëpí, në trollin e shtëpís bashkë me fëmijt, dhe se duhet me i zanë frymën dhimbjes së mallkueme për pasunín e vet, me e shkulë prej zemrës... Mbi këtê gjâ mendonte Kondrati, tue u shtrí skaj të shoqes që gërihitte, tue shique në humnerën e zezë t'errësinës me sy që, të verbuem prej errësinës, nuk shohin asgjâ. E mendonte edhe këtê: »E ku do t'i çojmë qingjat e edhat? Atyne iu duhet ahri i nxehtë, kujdes i madh. Si do të njihen dreqnit kurse janë të gjithë gati të njajtë? Ata do t'i përzienë edhe njerëzit edhe nanat. Po lopët? Si do të bahet ushqimi? Sa do të humbim? Shka do të bahet, në qoftë se njerëzit shpërndahen mbas nji jave tue u frigue nga vështirësitë? Atëherë — në minjerë, me e lanë Gremjaçin për krejt jetën. Asgjâ tjetër nuk më mbetet!«

Para agimit sharroi në gjum. Edhe në gjum i qe randë dhe vështirë. Nuk ka qenë lehtë për Kondratin me e përqafue kolhozin! Me lot dhe gjak Kondrati e këputte fijen e kërthîzës që e lidhte me pasunín, kijet, me pjesën e vet të tokës së të parëve. —

Në nadje hante mëngjezin ,e zgjati shumë kah shkruente deklaratën, tue e vrâ merzitshëm ballin e djegun prej diellit deri në gjymës. Mâ në fund ja duel:

Shokut Makar Nagulnovi në çelulen e Partís komuniste të Gremjaçit.

DEKLARATË

Unë, Kondrat Hristoforovi Majdanikovi, katundar i mesëm lutem që të pranohem në kolhoz bashkë me gruen e fëmijt e mij, edhe me pasunín, edhe me krejt shpezët...

Lutem që të pranohem në jetën e ré, sepse pajtohem krejtësisht me të.

K. Majdanikovi

—. A po hyn? — e pyeti grueja.

— Po hyj.

— A do ta marrish bagëtín?

— Mejherë do ta marr... Hê, shka po kukat budallaqe? A pak fjalë shpenzova për ty, me ta mbushë menden, e ti prap dëshiron simbas të vjetrës? Po ti ke pranue!

— Mue Kondreshka, po më dhimbet vetëm lopa. — Unë pranoj. Vetëm zemra po më dhemb shum... — folte ajo, tue buzëqeshë dhe tue i fshi lotët me përparse. Simbas shembëllës së tamës filloi të qante edhe Hristishka, vajza mâ e vogël katërvjeçare.

Kondrati e lëshoi lopën dhe kijet prej torishtës, i vûni frenin kalit, iu grahi në përrue dhe iu dha ujë. Kijet u këthyen kah shtëpija, por Kondrati me pikëllim të madh në zemër ua zû rrugën në kali, dhe ttilloi në drejtim të sovjetit të katundit.

Grat shiqojshin prej dritareve pa u mëshehë, e Kozakët shiqojshin përtej gardhit, tue mos dalë në rrugë. Kondratit i erdh randë! Por kur u këthye mbas qoshes, te sovjeti e pa nji grumbull shum të madh kijesh, kuajsh, dhensh, si në panajir. Prej rrugës s'afërme u duk Lubishkini. Ai e ngrehte nji lopë për kopreshi, mbas saj shkonte tue këcye viçi i vogël, të cilit i luhatej rrethi në qafë.

— Hajde t'i lidhim për bishtash e t'ju grahim bashkë, — provoi me u tallë Lubishkini, e prej fëtyrës shihte se âsht në mendim serioz. Me shum zor i u dha me e çue lopën, të cilën gjâ e dëshmonte gërvishtja e freskët në faqe.

— Kush ta ka krisë ashtu?

— Nuk do ta mëshehi trupin: grueja! Dreq grue âsht, mësyni në mue për shkak të lopës — Lubishkini e shtini në gojë nji skaj të mustaqes, dhe tha merzitshëm: — Mësyni në sulm si tanks. Aso gjak derdhjeje u bâ te na skaj torishtës sa që prej turpit nuk dij kah t'ja mbajë prej fqijve. Mësyni në mue me mashë, a mund ta besosh? »Mori, partizanin e kuq don me e rrahë? Na, i thashë, i kemi rrahë edhe gjeneralat« — e ta kapi për flokësh. Kush ka këqyrë anëve, për zotin ka pasë se shka me pa...

Prej sovjetit të katundit këthei në shtëpí të Titkut. Dymbëdhetë katundarë të mesëm, mbassi ishin mendue natën, e kishin prû deklaratën qysh në mëngjes dhe kishin sjellë bagëtín.

Nagulnovi me dy landtarë i gëdhente do drû verri n'oborrin e Titkut për me mbarue grazhdijet: grazhdijet e para të përbashkta në Gremjaçi Llog.

KAPITULLI XI

Shum kohë Kondrati e thente tokën e ngrime me shaterkaz, tue i çelë gropa për dyrekë. Skaj tij punonte Lubishkini. Nën kallpakun e zí, që e kish kaplue si stuhija rên, Pavlit i dilshin djersët, i qitte fëtyra flakë. Tue hapë gojën, e lëshonte me fuqi dhe zemrim shaterkazin. Lamshat dhe grimcat e dheut të ngrimë kërcitshin në të gjitha anët, tue u ra lehtas mureve. Shpejt e shpejt i mbaruen grazhdijet dhe i shtinë në shtallë njizet e tetë pendë kije të cilëve u caktoi çmimin komisjoni. Nagulnovi hyni në shtallë vetëm në këmishë ngjyrë hini, — që iu kishte ngjitë për shpatulla të djersituna.

— Disa herë po të sjellish me sopatë, e mandej, mundesh lirisht me e shtrydhë këmishën. Ti je punëtuer i keq, or Makar! — Lubishkini tundi kryet. — Shihmë nue! Tap! Tap! ... Sa i mirë ky shaterkaz i Titkut! ... Tap! ... Por, ti veshe shpejt qyrkun se do të ftohesh dhe do t'i shtrijsh kambët!

Nagulnovi e hodhi qyrkun krahëve. Nëpër faqe të tija gufojshin rruzujt e kuq të përgjakun.

— Kjo âsht prej gaznave të helmuem. Porsa të punoj pak ose të ngjitem përpjetë, menjiherë mbushem frymë, zemra fillon me më rrahë mâ shpejt... A âsht ky muri fundit? Eh, mirë âsht! Shih çfarë ekonomije kemi! — Me sy të ndezun flakë të të sëmundit prej etheve Nagulnovi e pushtoi rendin e gjatë të kijeve, të rradhitun në grazhdijet e reja, që u vinte era bujashka të freskta.

Ndërsa i vendosshin lopët në torishtën e hapun, erdh Razmetnovi me Demko Ushakovin. E thirri m'anash Nagulnovin dhe e kapi për dore.

— Makar, mik, mos u idhno për atê të djeshmen... Ndigjova bërtimë fëmijsh, m'u kujtue voglushi im, dhe dishka më shtrëngoi...

— Duhet me të shtrëngue ty, or djall, mbassi je aq i dhimbshëm!

— Po, natyrisht! Unë tash prej syve të tu po e shoh se të ka kalue idhnimi në mue.

— Do ta fitojsh ti tanden, or vërtllues! Ku je nisë? Sanën duhet me e bajtë! Ku âsht Davidovi?

— Ai bashkë me Menkun po i kontrollojnë deklaratat në sovjet. E unë po shkoj... Më ka mbetë edhe nji shtëpí kullake e paprekun. Semjona Llapshinova...

— Kur të shkojsh atje, a don prap?... buzëqeshi Nagulnovi.

— Lene, lene! Cilin kisha marrë prej burrave? Shka ti bajsh, ashtu ndodhi; gjithëshka u ngatërrue, si në luftë! Bagëtín po e bijnë, sanën po e bajnë. Disa e kanë sjellë edhe farën. Unë i kam këthye. Mâ vonë do të merremi me çashtje të farës. Cilin do të merrsha me më ndihmue?

— Qe, Kondrat Majdanikovi. O Kondrat! Ndëgjo, eja këtu! Shko, lum shoku, me kryetarin që ta shkullakizoni Llapshinovin. Nuk po tutesh a? Se disa nuk po duen. Ka asish, të ndërgjegjëshëm, si për shembëll Timofej Barshçevi... Nuk i vjen turp me bâ lajka, e me marrë gjanë e plaçkitun — nuk e lejon ndërgjegja...

— Jo, pse të mos shkoj? Do të shkoj. Me gjithë qejf.

Ju afrue edhe Demka Ushakovi. Që të tre duelën në rrugë. Tue shique Kondratin, Razmetnovi e pyeti:

— Shka je vrâ? Duhet me qenë i gëzuem, shiqo se si âsht ngjallë katundi, si me u pasë përzie çerdhja e thëneglave.

— Ende âsht herët të gëzohemi. Do të shkojë vështirë, — u përgjegj ftohtas Kondrati.

— Shka?

— Po mbjellja, kujdesimi i kafshëve. Shiqo atje: tre vetë punojnë, e dhetë janë pështetë në gardh dhe po dredhin cigare...

— Të gjithë do të punojnë! Kjo âsht vepër në fillim. Nuk kanë me pasë shka me ngranë — dhe atëherë sigurisht mâ pak do të pijnë duhan.

Në një kthesë rruge dukej saji i këthyem përmbys. M'anash rrinte një grumbull sane e derdhun, shtriheshin hûjt e thyem. Kijet e lëshuem prej zgjedhës përtypshin barin me ngjyrë të gjelbërt të qartë, derdhun nepër borë. Djaloshi i ri — i biri i Semjon Kuzhenkovit, që ka hy në kolhoz, — mblidhte sanën pritueshëm me tërfurk.

— Hej, shka po lëviz si i dërmuem? Në moshën tande unë kam qenë i gjallë. Ashtu punohet a? Ma jep mue këtu atê tërfurk! — Demka Ushakovi i rrëmbeu tërfurkun prej duerve të djaloshit, që buzëqeshte, dhe mbassi u kull, e çoi një shtregë të tanë.

— Si e përmbyse ti ashtu? — pyeti Kondrati, tue e shique sajin.

— Rrëshitën dhe zunë në dishka, qe se si!

— Hajt, turru e sjelle sopatën; qé merre prej Donckëve.

E çoi sajin, i mprehi dhe i vuni hûjt. Demka e ngarkoj sajin, tue e shkëpurdhë sanen me grabuj.

— O Kuzhenkov, eh mor Kuzhenkov'i im: Duhet me të rrahë me shkop, e mos me të lanë me qajtë. Shih sa sanën e kanë shkelë kijet! Pse nuk e ke marrë një krah sanë e me na qitë te gardhi, e kishin hangër. Kush i lëshon kijet me hangër si të duen vetë?

Djaloshi qeshi, dhe grahu kijeve.

Po sâna tash nuk âsht e jona, âsht e kolhozit.

— Shihe të birin e qenit? — Demka shiqoi në Kondratin dhe Razmetnovin me sy të shtrembët dhe shau keq.

Deri sa bahej rregjistrimi te Llapshinovi, n'oborr u mbledhën nja tridhetë vetë. Mâ tepër ishin gra të fqijve, kozakë ishin pak. Kur i thanë Llapshinovit, burrit të gjatë, mjekërrmprehtë e të përthimtë, që ta lirojë shtëpín, në grumbullin mbledhun në shtëpi u ndëgjue pëshpëritje, një bisedë me zâ t'ultë.

— Si ashtu: Ka fitue, ka fitue, e tash shko në Iedinë.

— Gja e vështirë . . .

— E vërtetë po i dhimbet! A?

— Gjithëkujt i duket e randë dhimbta e vet.

— Sigurisht kjo nuk po i pëlqen, e kur plaçkitte në kohën e regjimit të vjetër prej Trifonovit pasunín për borxh, nuk mendonte për këtê.

— Ih sa ka kukatë . . .

— Ashtu edhe duhet me ia bâ dreqit, mjekërrsqapit: 1 erdh dita e zezë.

— Asht gjynah, gra, me u gëzue për fatkeqësín e huej. Mundet ajo me iu gjetë edhe juve.

— Çfarë! Pasunít tona janë vetëm gurë. Pak dobí do të keshë prej tyne.

— Në verën e kaluemë si tue u tallë m'i ka rjepë dhetë rubla për maqinën kositëse që ma pat dhanë për dy ditë.

Llapshinovin moti e kanë çmue për njeri që ka pare të mëdha. U dinte se qysh para lufte ka pasë nji sasi të mirë, kështu që hiç nuk u frigonte me dhanë të holla hua me interes »tajdexhijsh« dhe tinëz me i ble gjanat e vjedhuna. Në nji kohë me kambëngulje flitej se në shtalien e tij janë të mëshehun kuajt e vjedhun. Kohë mbas kohe, mâ të shumtën natën, te ai këthejshin Jevgjit që bajnë tregti me kuaj. Flitej se nëpër duer të forta të Llapshinovit kanë shkue kuajt e vjedhësave rrugës së gjanë për Caricin, Taganrog dhe Urjupinsk. Mirë u dinte në katund se Llapshinovi në kohën e vjetër çonte tri-herë në vjet në stacjon banknotat me fëtyrën e Katarinës së II për me i ndërrue me napaleona. Madje në vjetin 1912 edhe kanë provue »me ja prekë qesen«, por Llapshinovi, — plak i rreskët dhe i fuqishëm — âsht mbrojtë prej kusarëve vetëm me topuz dhe ka hikë në kali. Por edhe ai nuk ka qenë prej atyne që nuk ka dashtë me vjedhë: sa ka qenë i ri e zejshin në stepë me duej të hueja, e as në pleqni nuk i largohej aspak të huejës: merrte shka do që i vinte për dorësh. Ka qenë aq koprrac, sa që ndezte nji qiri të linë përpara figurës së Shën Nikollës, dhe porsa digjej pak qiri i afrohej, e shqymte, bante kryq dhe e futte në xhep. Kështu krejt vjetin e ndezte të njajtin qiri, e atyne që e qortojshin për shkak të koprracís së tij, u përgjegjej: Zoti âsht mâ i ndritshëm se ju budallêj! Atij nuk i duhet qiriu, por ndërimi. Shka i duhet Zotit me më shtí mue të shpenzoj? Ai i rrahte me kërbaç edhe ata që bajshin tregëti në kishë.

Llapshinovi e pranoi qetësisht lajmin për shkullakizim. Nuk pati se për shka me pasë frigë. Çdo gjâ me vleftë e kishte mshehë me kohë e dhanë në duer të sigurta. Ai edhe vetë ndihmoi me rastin e regjistrimit të pasunís. E shtynte me kambë tue iu kërcnue gjyshes së vet që kukaite, e mbas nji minuti qetësisht flitte:

— Mos qaj, nanë, mundimet tona do të shkruhen te perendija. Ai, i mëshirshëmi, gjithëshka sheh . . .

— E nuk sheh se ku e ke çue qyrkun e ri lëkurë delje? — Demka tue imitue të zotin e shtëpís seriozisht pyeti:

— Çfarë qyrku?

— Po atê që e ke pasë veshë të diellën e kalueme, kur shkove në kishë.

— Nuk kam pasë kurrfarë qyrku të ri.

— E ke pasë dhe tash e ke diku të mëshehun!

— Shka ke ti, o Dementije? Zotin e kam dëshmitar — nuk kam pasë kurrfarë qyrku!

— Zoti do të denojë, or plak! Ai do ta krisë tyj

Pasha Krishtin, pa të drejtë po flet ... — kryqohej Llapshinovi.

— Je tue bâ mëkat! Demka i bante me sy grumbullit tue shkaktue buzëqeshje te kozakët dhe grat.

— Nuk jam unë fajtuer përpara tij, por flas të vërtetën!

— E ke mëshehë qyrkun! Do të përgjegjesh në gjyqin e tmershëm!

— Për qyrk timin a! — u nxê Llapshinovi, tue mos mujtë me e mbajtë vehten.

— Do të përgjegjesh për mëshehje!

— Kujton ti se Zoti ka asi mendësh si tuat, or vërtllues! Nuk përzihet ai në këto gjana!... Nuk kam unë kurrfarë qyrku! S'të vjen turp me e tallë njeriun plak. Asht turp para zotit e para njerëzve!

— Po a je turpnue ti kur i ke marrë prej meje tri sheka drith për dy sheka drith të farës? — e pyeti Kondrati. Zanin e kish pak të kadalshëm dhe të shterrun, në zhurmën e përgjithshëme gati nuk u ndëgjue, por Llapshinovi u këthye kah ai me nji shkathtësi të riu.

— Kondrat! Babën e ke pasë burr të ndershëm, e ti... Të paktën, e ti... Të paktën për kujtim të tij nuk duhet të bajshe mëkat: Në librin e shejtë âsht thanë: »Atê që âsht rrëxue, mos e shtyj«, e shka po ban ti? Kur t'i kam marrë tri sheka për dy? Po zoti? Ai gjithëshka sheh!...

— Ai, zhelani i mallkuem, paska dashtë që t'ja japim drithin falas: — bërtiti me zemrim Llapshinovja.

— Mos bërtit, nanë! Perendija ka durue dhe neve na ka urdhnue që të durojmë. Ai, martiri, e vûni kunorën me therra dhe qajti me lotë të përgjakshëm...

Llapshinovi e fshini me mangë një lot të turbulltë. Grat që deri atëherë bajshin zhunmë u qetësuen, filluen me fshâ. Mbassi kreu rregjistrimin, Razmetnovi tha me ashpërsi:

— E tash, mixha, Llapshinov, hik prej këtu: Loti yt âsht shum i dhimbshëm! Shum njerëzve u ke bâ keq, tash na vetë, pa zotin, po të gjykojmë. Dilni!

Llapshinovi e kapi për dore djalin e vet memec e trashaman, ia vûni në krye kallpakun me bishta veshësh dhe duel prej shtëpís. Turma duel mbas tij. N'oborr plaku ra në gjuj, tue shtrue mâ parë në borë kindin e qyrkut. E kryqoi ballin e vrâjtun dhe u përkul deri te toka në të katër tanët.

— Hik! Hik! — urdhënonte Razmetnovi.

Por, turma murmuriti errësisht, u ndëgjuen të thirrmet:

— Leni të paktën të përshëndetet me shtëpín ku ka lindë:

— Mos u ban i marrë, Andreja: Njeriu âsht me nji kambë në vorr, e ti . . .

— Simbas jetës së vet, ai ishte dashtë me të dy kambët të shkojë atje: — bërtiti Kondrati.

Atê e ndërpreu kishtari mixha Glladillini:

— Po i ban lajka pushtetit?Ata që janë si ti duhet me i mbytë në dajak:

— Do të mëshoj unë ty, mor djall, aq sa do ta harrojsh edhe rrugën për shtëpi!

Llapshinovi falej, kryqohej, flitte me zâ të naltë që ta ndëgjojshin të gjithë, që ti prekte zemrat e ndishëme të femnave:

— Na bani »hallall«, o orthodoksë! Na bani »hallall«, o njerëzit e mi! Zoti ju dhashtë shëndet... Kënaqi me atê që unë e kam fitue përgjakshëm. Kam jetue, jam mundue me nderë . . .

— Gjanat e vjedhuna i ke ble! — hedhte Demka prej çardaku.

— . . . me djersë të ballit e kam fitue bukën e gojës. . .

— Njerëzit i ke shkatrrue, i ke rjepë me interes, na ke vjedhë mallin, pendou! Duhet me të mëshue për tokë, or bir i qenit!

— . . . po thom, bukën e gojës, e tash, në ditët e pleqnís . . .

Grat filluen me dnesë, filluen t'i afrojnë te syt skâjet e facoletavet. Teksa Razmetnovi deshti me e ngritë Llapshinovin dhe me e shty prej oborrit dhe tashma pat bërtitë: »Mos agjito se . . .«, kur në çardak, ku rrinte Demka i mbështetun në rrethe të shkallëve, mejherë u bâ nji zhurmë, shtymje . . .

Llapshinovja vrapoi prej kuzhine, në nji dorë tue mbajtë shportën me vo të vûme të patës, e në tjetrën patën e qetë, të vërbueme prej borës dhe diellit. Pa mundim Demka ia rrëmbeu shportën, por Llapshinovja u kap me të dy duert për patë.

— Mos e prek, i poshtër! Mos e prek!

— Kjo patë tash âsht kolhozjane . . . bërtiti Demka, tue kapë qafën e nxjerrun të patës.

Llapshinovja i mbante kambët e patës. Ata e ngrihshin secili kah vehtja dhe si të tërbuem shtyheshin nepër çardak.

— Lëshoje, or rrugaç:

— Nuk e jap:

— Lëshoje, po të thom:

— Pata âsht e kolhozit: — bërtitte Demka i mbushun frymë. Në pranverë kjo do t'i çelë . . . Patat e vogla: Prapsou, plakë, se për ndryshe do të mëshoj nji shqelm mbrapanicës . . . do të çelë pata të vogla: . . . Ju i keni hangër tuejat!. . .

Tue u mbështetë me velencë në prag, Llapshinovja flokë shkrehun e ngrihte kah vehtja, pështynte. Pata, që në fillim filloi marrëzisht me gaganitë, heshti, siguriSht ia shtrëngoi fytin Demka, — por prap me tërbim iu mëshonte krahëve. Pushi dhe puplat e bardha fluturuen mbi çardak si fluskza të borës. Dukej: edhe nji moment dhe Demka do ta mundë, do ta nxjerrë patën gjysë të coftë prej duerve ashtnore të Llapshinovës, por mu n'atê moment qafa e dobtë e patës kadalë kërciti dhe u këput. Llapshinovja, me fund të fustanit të hedhun përmbi krye u përplas prej çardakut, tue murmurue shkallëve tinglluesh. E Demka, tue bërtitë prej habitjes, vetëm me krye të patës në dorë, u rrëxue në shportë, që rrinte mbas tij dhe i shkeli voet e vûme të patës. Shpërthei nji gaz i pashembëlltë, për rreth hejve fakullë që varreshin prej kulmit. Llapshinovi u çue prej toke, e vuni kapelën, me tërbim e ngrehu

për dore djalin e vet të përqyrtë, ndaj çdo gjaje asnjanës, dhe gati tue nga e tërhoqi prej oborri. Llapshinovja u çue gati krejt e errët prej smire dhe dhimbjeje. Tue shkundë fundin, teksa deshti me u nisë për te pata që kish mbetë pa krye e që ende i rrahte krahët te shkallët, kur qenit të verdhë të gjahut, që sillej rreth çardakut, tue pa si po vërshen vrushkulli i gjakut prej qafës së patës, iu tërqothën qimet në shpinë dhe mejherë këceu, e para hundëve të Llapshinovës e rrëmbeu patën dhe filloi me e ngrehë nëpër oborr, ndërsa çapkunat fishkllojshin dhe ndërsejshin.

Tue hedhë mbas Llapshinovës kryet e patës, e cila ende gjithënji e shiqonte botën e bardhë, me synin e habitun ngjyrë portokalli, Demka hyni në shtëpí. Edhe shum kohë pënmbi oborr dhe rrugicë shpërndahej të qeshunit e këputshëm me zâne të ndryshme, tue i shqetësue dhe frigësue vremçat në degët e thata.

KAPITULLI XII

Jeta në Gremjaçi Llog ngrihej si kali i hutuem para pengesës së randë. Ditën kozakët mblidheshin nepër rrugica e shtëpija, ziheshin, bisedojshin mbi kolhozet, paraqitshin parashiqimet e veta. Mbledhjet u thirren katër ditë rresht në çdo mbramje dhe zgjatshin deri sa këndojshin gjelat e parë.

N'ato ditë aq u dobësue Nagulnovi si fish shtri për shum kohë i sëmundë randë. Por Davidovi ende ishte i qetë në dukje, vetëm mbi buzët, nepër skaje të faqeve mâ mprehtë iu kishin skalitë rrudhat e gjata. Ai disi mujti me i shtí vetëbesimin Razmetnovit, i cili zakonisht, enthuziazmohej lehtas, por gjithashtu lehtas i epej panikut të parsyeshëm. Andreja shkonte nepër kalund, i shiqonte torishtat e përbashkta të bagtís, me buzëqeshje vetëbindëse që i lueníe në syr pak të kobshëm. Shpesh herë i thonte Arkashka Menokut, i cili, deri sa u zgjodh kryesija e kolhozit, ndodhej në krye të pushtetit të kolhozit:

— Do fua thejmë brijt atyne: Të gjithë do të hyjnë në kolhoz.

Davidovi e çoi në komitetin reonal nji kalorës tue lajmue se deri tash janë hy në kolhoz gjithësejt tridhetë e dy

përqind, porse puna që të përfshihen në kolhoz do të vijohet me rithëm sulmues.

Kullakët që u dëbuen prej shtëpijave të tyne u vendosën ndër krushrijt e miqt. Froll Rrënjavi, mbassi e dërgoi Timofejin drejt në qark te prokurori publik, jetonte te miku i vet Borshçevi, mu te ai, i cili para do kohe nuk deshti me votue në kuvendin e të vobegëve. Në dy dhoma të ngushta, te Borshçevi, mblidhej aktivi i kullakëve.

Që të ruheshin prej përgjimeve dhe vizitave të padëshrueshëme, zakonisht mblidheshin ditën te Borshçevi nga nji, nga dy, tue u përvjedhë mbas shtëpijave dhe nëpër lama, që të mos u bijshin në sy njerëzve dhe që të mos ja tërhiqshin vërejtjen e sovjetit. Vinte David Gajevi dhe vjedhësi dinak Llapshinovi, i cili mbas shkullakizimit u bâ »jurodiv«[1]) për hir të Krishtit, e kajherë dukej edhe Jakov Llukiq Ostrovnovi, që ta hetonte terrenin. Grumbullohesin rreth »shtabit« edhe ndonji prej mesatarëve që mâ në fund u ngritën kundër kolhozit, Nikollaj Llushnja e tjerë. Përveç Borshçevit aty e kanë derën e hapë deri edhe dy të vorfën: njani i gjatë, pa vetulla, kozaku Atamançukov Vasilije, gjithëmonë i prantë, lakuriq si revolja, i rruem dhe i qethun deri në lëkurë të kresë, tjetri Hoprov Nikita, artilerist i baterís gardiste, shok lufte i Potjallkovit, i cili kohën e luftës gjithëmonë ikte prej detyrës, derisa në vjetin 1919 nuk e fitoi sherbimin n'arradhën ndeshkimore të Kalmikhve të kolonelit Ashtimov. Edhe kjo ka pasë randësi të madhe për jetën e mâtejshëme të Hoprovit nën pushtetin sovjetik. Tre njerëz në katund — Jakov Ostrovnovi me të birin dhe plaku Llapshinov — e panë me rastin e tërhjekjes në vjetin 1920 në Kushçevka n'arradhën ndeshkimore t'Ashtimovit, me shenja të bardha t'aspirantit në spaleta; e kanë pa bashkë me tre kozakë Kalmika tue ia përcjellë në pyetje Ashtimovit punëtorët e burgosun të depos së ferrovís. E nanë... Por, sa iu shkurtue jeta Hoprovit, kur u këthye prej Novorosiskut në Gremjaçi Llog dhe muer vesh se Ostrovnovët dhe Llapshinovi kanë ngelë të paprekun! Sa âsht mbushë frigë artileristi gardist mendje madh në kohën e

[1]) Jurodiv — fanatik gjysëm i marrë dhe endacak për të cilin populli besonte se ka fuqín e profetizimit. Shenim i përkthyesit.

vjetëve të tmershëme të qërimit të hesapeve me kontrarevolucionin? Dhe ai, me rastin e të mbathunit ka mujtë me ndalë gati çdo kal tue kapë për patkue të kambës së mbrame, dridhej si fleta e lisit, e përfshime me ngricën e parë, kur takohej me Llapshinovin, i cili buzëqeshte dhelpnisht. Mâ së shumti i frigohej atij. Kur takohej me tê, i thonte me zâ të shtjerrun, memzi tue i lëvizë buzët:

— Mos lejo, o plak, që të shkatrrohet shpirti kozak, mos më trathto!

Kinse i tyem, Llapshinovi e qetsonte:

— Shka ke ti, o Nikita! Perendija të ndihmoftë. Po a nuk e mbaj edhe unë kryqin në gajtan? A e din si mësonte shpërtimtari: »Le të dhimbet i afërmi si vetëvehtja«. As mos mendo se do të thom! Edhe po më prenë të gjallë. Te unë âsht ashtu... Vetëm edhe ti mue ndihmomë, në qoftë se paraqiet nevoja . . . Njana dorë lan tjetrën. Le ti presin — nuk do të them: A nuk âsht kështu? Edhe deshta të të lutem me më ndihmue për me lavrue. Zoti na fali djalin trashaman, ai nuk më ban kurrfarë ndihme, e me zanë rrogtar, âsht shtrejt . . .

Prej vjetit në vjet Nikita Hoprovi i ndihmonte Llapshinovit; pa pagesë lavronte, vllaqitte, rendonte duejt në maqinën fshise të Llapshinovit Mandej vinte në shtëpí, ulej buzë tavolinës, i zhytte në shuplaka të lëkurta faqet mjekërrkuqe dhe mendonte: »Deri kur kështu? Do ta vras:«

Jakov Llukiq Ostrovnovi nuk e tepronte me lutje, nuk kërcnohej, tue e dijtë se po qe se ndonjiherë kërkon dishka, jo vetëm nji shishe rakí, por edhe di hka mâ tepër, Hoprovi nuk do të guxojë me e këthye. Jakov Llukiqi pinte raki herë te ai,, gjithëmonë tue falënderue: »Ju falem nderit.«

»Të mbetët në fyt o zot:« — mendonte Hoprovi, tue i shtrëngue me urrejtje nën tavolinë grushtat e randë si gjylja prej gjysëm pudi.

Pollovcevi ende gjithënji jetonte te Jakov Llukiqi në dhomën e vogël ku përpara jetonte plaka Ostrovnova. Ajo kaloi në qymlek, e Pollovcevi në dhomën e saj pinte duhan gati vazhdimisht, tue ndêjë i shtrimë në bankën e shkurtë, dhe tue i mbështetë kambët e zbathuna me gunga në gur të nxehtë. Shpesh herë natën hecte nëpër shtëpin

e heshtun (asnji derë nuk kërsitte, sepse thithat i kanë pasë të lyemë me kujdes me vjamë pate). Kajherë tue hedhë krahëve bunden e shkurtë dhe tue e fikë cigaren, shkonte me e pa kalin e mëshehun në plemë të kashtës. Kali i pahypun për shum kohë e pritte me hingllimë dridhëse të shtjerrun, si me e pasë dijtë që nuk âsht koha me e shprehë ndjenën e vet me zâ të plotë. I zoti e lëmonte me duer, ia prekte kyçet me gishta të veta të vrazhdë e të hekurtë. Në nji natë shum terrët e nxuer prej pleme dhe me trok mësyni në stepë. U këthye para agimit. Kali ishte i lagët, si i lamë në djersë, shpesh i fryheshin brijët dhe kohë mbas kohe trembej fort. Në mëngjez Pollovcevi i tha Jakov Llukiqit:

— Qesh në stacjonin tem. Po më kërkojnë atje ... Kozakët janë gati dhe vetëm po presin urdhnin.

Kur u thirr për të dyten herë kuvendi i përgjithshëm gremjaçevasëve për punë të kolhozit, e Jakov Llukiqi, simbas porosís së tij u çue dhe thirri që të hyjnë në kolhoz dhe e gëzoi pa masë Davidovin me fjalimin e vet turtë e pozitiv dhe me faktin që mbas deklaratës së Jakov Llukiqit, i cili gëzonte në katund autoritet, se do hyn në kolhoz, mejherë u paraqitën tridhetë e nji deklarata.

Bukuri foli Jakov Llukiqi mbi kolhozin, e nesret, tue i vizitue shtëpijat, darovitte me të holla të Pollovcevit katundarët e mesëm, në të cilët kish besim e që ishin kundër kolhozit, dhe mbassi u dej edhe vetë flitte krejt ndryshe.

— E, mor vlla im, sa i çuditshëm je: Unë jam i detyruem mâ tepër se ti për me hy në kolhoz dhe nuk po guxoj me folë kundër tij. Unë kam jetue mirë, mund të më shpallin për kullak, po çfarë mundi të ka kapë tv që të shkojsh atje? Po kërkon zgjedhë? Në kolhoz do të t'enojnë n'atë mënyrë që nuk do të shohish ditë të bardha! — dhe kadalë ia fillonte me folë fjalët, tashmâ të mësueme përmendësh, mbi kryengritjen e ardhëme, mbi atê se si do të shpallen gratë për pasuni të përbashkët, dhe — në qoftë se bashkfolësi do të tregohej i përshtatshëm, i zemruem e i gatshëm për çdo gja — kish me ia mbushë mendjen kish me iu kërcnue me denim të randë kur të vijnë »tanët« prej së jashtmi dhe mâ në fund kish me pasë sukses: kur do të nisej fitente pranimin për të hy në »lidhje«.

Gjithëshka shkonte bukuri dhe mrekulli. Jakov Llukiqi i mblodhi afër tridhetë kozakë, tue ua tërhjekë vërejtjen mâ ashpërsisht që të mos flasin me qskend mbi hymjen në »lidhje« as mbi biseden me të. Por nji herë u drejtue në shtabin e kullakëve që të kryejë punë (në të shkullakizuemit dhe n'ata që ishin mbledhë rreth tyne, ai dhe Polovcevi kishin shpresë të papërkulshëme; prandej, si çashtje të parandësishëme, i patën lanë që ata t'i shtijnë së mbrami), e mu aty për herë të parë edhe dështoi... I mbështjellun në xhamadan Jakov Llukiqi erdh te Borshçevi para mbramjes. Në dhomën, në të cilën nuk banonte as kush, ndizej nji koftor i ultë. Të gjithë ishin të mbledhun. I zoti i shtëpís —Timofej Forshçevi, rrinte në gjûj dhe nepër derë të koftorit i shtynte do krânde të thyeme imtë. Në banka, në grumbull kunguish në nji kand, të laruem me shoka të portokallta, të zeza si kordelet e ordenit të shën Gjergjit, rrijshin Froll Rrënjavi, Llapshinovi, Gajevi, Nikollaj Lushnja, Vasilije Atamançukovi dhe artileristi Hoprov. Me shpinë të këthyeme dritares rrinte Timofeji — i biri i Froll Rrënjavit. Ai tregonte se sa ashpër e priti prokurori publik, se si në vend që ta shqyrtonte ankesën deshti me e burgosë dhe me e këthye në rejon. Jakov Llukiqi hyni dhe Timofeji heshti, por i ati e kurajoi:

— Ky âsht njeri jonë, Timosha. Mos u frigo prej tij.

Timofeji e kreu tregimin, dhe tue i xixillue syt tha:

— Tash âsht jeta asi soji sa që kisha me i hypë kalit dhe kisha fillue me ua derdhë gjakun komunistave, vetem sikur të paraqitej ndonji bandë!

— Vërtet u bâ jeta, e vështirë . . . — e vërtetoi edhe Jakov Llukiqi. — Por sikur edhe të mbaronte me këtë, i falem nderit zotit...

— Po shka mund të pritet edhe mâ keq? — këceu Froll Rrënjavi. — Ty nuk të ka prekë, dhe po duket âmbël, e mue edhe buka ka fillue t'i më mungojë. Në kohen e perandorit kam jetue si ti, e shih, si je ngjallë tash ti, ndersa mue m'i ka hjekë edhe valenkat e fundit.

— Nuk po flas unë mbi atë gjâ, po frigohem se mos do të ngjajë ndonji gjâ...

— E shka mundet me qenë ajo?

— Po lufta...

— Fale zot! Plotësoje lutjen, o shën Gjergj Ngadhnjimtar! Sikur të fillonte tash mejherë! E âsht thanë në veprat e apostujve...

— Kishim mësye me huj si Veshenët në vjetin nandëmbëdhetë.

— Për së gjalli ua kisha nxjerrë gabzherat, he, hëm —m—m!

Atamançukovi, i plagosun në fyt te stacjoni i Fillonvskes, folte si me qenë tue i ra fyellit të bariut, hollë e përdjerrtas:

— Populli âsht tërbue, me dhambë do të copëtojë!...

Jakov Llukiqi i matun lajmëroi se në stacjonet fqinje ka shqetësime, se deri nepër disa vende tashmâ po u apin mend komunistave, ashtu kozakçe, sikurse në kohna të vjetra i mësuen atamanët e padëshiruem që lidheshin me Moskën, e i mësojshin thjesht me krye në thes dhe n'ujë. Ai foli kadalë, me matuni, tue peshue secilën fjalë. Terthorazi e përmendi se ka shqetësime gjithëkund nepër Kaukazin Veruer, se nepër stacjone të poshtëme grat janë shpallë tashmâ si pasuni e përbashktë, se komunistat të parët po flejnë me gra të hueja dhe se në pranverë pritet desanti. Këtê, tha, ia ka thanë nji oficer i njoftun me të cilin ka sherbye në të njajtin regjiment dhe i cili para nji jave ka kalue nepër Gremjaçi. Vetëm nji gjâ nuk e tha: se ai oficer edhe tash mëshihet te ai.

Nikita Hoprovi, i cili deri atëherë gjithënji heshte, tha:

— Na thuej ti neve, o Jakov Llukiqi, këtê: bukuri, po rebelohemi, po i vrasim komunistat tanë, e mbasandej? Me milicinë disi do të dalim në fund, por kur të mësyjnë në ne prej stacjonit njisitë e ushtrís së rregullt, shka të bâjmë atëherë? Kush do të na prijë ne kundra tyne? Oficera nuk kemi, jemi njerëz të thjeshtë, simbas yjve e gjejmë rrugën... E në luftë nuk shkojnë njisitë në tym; ato simbas planeve i kërkojnë rrugët, i vizitojnë hartat nepër shtabe. Na do të kemi duer, por do të jemi pa krye.

— Edhe kryet do ta kemi! — i bindte me të nxehtë Jakov Llukiqi. — Oficerat do të lajmërohen. Ata janë pak mâ të mësuem se komandantat e kuq. Prej shkollave të moçme të junkerve bâheshin eprovë, kryejshin shkolla të nalta. E çfarë janë komandantat e të kuqvet? Qe, ta marrim Makar Nagulnovin tanë. Për me e pre kryet — këtê

mundet, por ai me i prî çetës? Kurrë! Shka kupton ai në harta?

— Po prej kah do të lajmërohen oficerat?

— Grat do ti lindin, — u idhnue Jakov Llukiqi, — Shka m'u ke ngjitë ti, or Nikita, si sëmundja e dhambëve? »Prej kah, prej kah!« Po a e dij kah?

— Prej së jashtëmi do të vijnë. Sigurisht do të vijnë! — U jepte zemër Froll Rrënjavi, dhe tue u kënaqë para kohe për përmbysjen, për hakmarrjen e âmbël, e hapte me kënaqësi birën e pashkyeme të hundës, e tue fishkllue thithte me të ajrin e tymosun.

Hoprovi u çue, e shtyni me kambë kungullin dhe tue i lëmue mustaqet e kuqe e të gjana, tha seriozisht:

— Po le të jetë edhe ashtu... Por edhe kozakët sod janë mbushë mend. Ata mjaft i kanë pague me krye kryengritjet. Nuk do të nisen ata. Kubani nuk do të pranojë ...

Jakov Llukiqi buzëqeshte me mustaqe të thijta dhe thonte:

— Do të nisen si nji! Dhe krejt Kubani do të ndizet flakë... E në përlamje âsht kështu: tash jam unë poshtë, me shpatulla tue u shkrrye nepër tokë, e kur të shiqosh, pak mâ vonë unë shtrihem imbi anmikun dhe e mundoj.

— Jo, vllazën, si të doni, por unë nuk pajtohem me këtë! — tha Hoprovi ftohtas dhe vendosmënisht. — Unë nuk ngrihem kundër pushtetit, as edhe të tjerët nuk i kështilloj. Dhe ti, o Jakov Llukiqi, kot po e shtyn popullin në gjana të tilla... Ai oficeri që ka bujtë te ti, ai âsht njeri i huej, i dyshimtë. Ai do të përleshi, dhe do të mështihet, e ne do të na lypset me e provue. Të tillë në këtë luftë na kanë shti kundër pushtetit sovjetik, kozakëve iu kanë qepë spaleta, prej tyne fabrikuen oficera shpejt e shpejt, e ata u mështehën në mbrapavijë në shtabe, që të shetisin me zojusha kambëholla... Të kujtohet mirë, kur erdh koha e qërimit të hesapeve, kush pagoi për mëkate të përbashkra? Në Novorosijsk nepër skela të kuqët iu prejshin krvet Kallmikëve, e oficerat dhe bujarët tjerë lundrojshin n'atë moment me anije në vise të hueja të nxehta. Krejt Armata e Donit si ndonji tufë dhensh pat zanë vend, në Novorosijsk, e gjeneralat?... A! Por, terthorazi po të pyes edhe këtë: mos po mështihet edhe tash te ti ai »ekselenca juej« që luejti te ti para pak kohe? Dy-tri herë vuna oroe se po

son në plemë ujë me vedër... Po mendoj unë, a thue pse po bán Llukiqi ujë atje, kujt dreqit po i jep ujë atje? E mbasandej nji herë ndëgjoi sikur po hingllon kali.

Hoprovi me kënaqësi vërente se si po bâhet fëtyra e Jakov Llukiqit e zbehtë si mustaqet e tija të thîta. U bâ nji panik dhe frigë e përgjithshëme. Gëzimi i tërbuem e frynte krahnorin. Hoprovi derdhte fjalë, — zanin e vet e ndigjonte mb'anash si fjalë të hueja.

— Kurrfarë oficeri nuk gjindet te unë, — tha shtjerrshëm Jakov Llukiqi. — Ka hingliue pela ime, e ujë në pletmë nuk kam çue, vetëm tëlanat nga njiherë. Thiun e kemi atje...

— Unë e njoh zanin e pelës tande, nuk do të më mashtrojsh mue. Por shka po më intereson mue ajo? E në punën tuej unë nuk do të marrë pjesë, punoni si të kini qejf...

Hoprovi e vûni kallpakun, dhe tue shique mb'anash, u drejtue kah dera. Rrugën ia zuni Llapshinovi. Mjekrra e thîme i dridhej, dhe ai pyeti, tue i hapë duert dhe nisi çuditshëm tue u ulë në thembra të kambëve:

— Po shkon me lajmërue, Judë! A je shitë? Po sikur të tregoj se n'arradhën ndeshkimore me Kallnikët ke...

— Ti, plak, mos vërtllo! — tha Hoprovi me tërbim të ftohtë, tue ngritë deri te mjekrra e Llapshinovit grushtin e vet të hekurtë. — Unë do ta lajmëroj vetëvehten mâ së pari, do të them drejt: kam qenë n'arradhën ndeshkimore, kam qenë nënaspirant, gjykomëni... por edhe ju ruhuni! Edhe ti, or kali plak,... Edhe ti...— Haprovi merrte frymë vështirë, në krahnorin e tij fishkëllonte si në rrëshiqin e farkatarit. — Ti ma ke thithë krejt gjakun! Mâ në fund edhe unë të triumfoj mbi ty!

Tue mos u matë me dorë, ai i mëshoi me grusht fëtyrës së Llapshinovit dhe duel, tue e rraptue derën, dhe tue mos e shique plakun që ra skaj derës. Timofej Borshçevi e solli nji vedër të shprazët. Llapshinovi u gjujëzue mbi vedër. Gjaku i zi mësyeni prej birave të hundës si prej damarit të çelun. Në qetësín e tmershëme ndëgjohej vetëm Llapshinovi tue qajtë me dënesë tue i shtrëngue dhambët dhe si po shtrydhen prej mjekrrës së tij frushkuj të tanë të gjakut edhe po përplasen nepër anë të vedrës.

— E tash mbaruem si askush prej tanëve! — tha Gajeri i shkullakizuem, njeri me familje të madhe. Po n'atë moment këcen edhe Nikollaj Lushnja, dhe tue mos përshëndetë kryeshtruem, fluturoi për në shtëpi. Mbas tij duel seriozisht Atamançukovi, tue thanë në të shkuem e sipër me zâ të hollë e të shtjerrun:

— Duhet të shpërndahemi, përndryshej do të kalojmë keq.

Disa çaste Jakov Llukiqi rrinte tue heshtë. I dukej sikur me iu pasë âjë zêmra dhe me i pasë ardhë nën fyt. I vinte randë me marrë frymë. Gjaku i gufonte fort në krye, e nepër ballë i delshin djersët e ftohta. Ai u çue mbassi patën dalë shum prej tyne, dhe me vështrim tue i ra mb'anash Llapshinovit të përmbysun mbi kofë, i tha kadalë Timofej Rrënjavit:

— Eja me mue, Timofej!

Ky tue heshtë e veshi pallton dhe e vûni kapelën. Duelën. Nëpër katund shkimbeshin dritat e fundit.

Kah po ia mbajmë? — pyeti Timofeji.

— Deri te unë.

Përse?

— Mbasandej do ta marrish vesh, e tash të ngutemi.

Jakov Llukiqi kaloi shpesh e shpejt skaj sovjetit të katundit. Atje nuk kish dritë, dritaret e errëta ishin të hapuna. Hynë n'oborrin e Jakov Llukiqit. Ai u ndal skaj shkallëve, tue ngreh Timofejin për mangë.

— Prit pak këtu. Unë do të të thërras.

— Në rregull.

Jakov Llukiqi trokiti, e reja e nxuer kujin e hekurtë prej derës.

A je ti, babë?

— Unë jam. — Ai e mbylli mirë derën mbassi hyni, mandej trokiti në derë të dhomës së vogël, tue mos hy mbrenda. Nji zâ i shtjerrun pyeti:

— Kush âsht?

— Unë jam, o Aleksandër Anisimoviq. A mund të hyj?

— Hyn.

Pollovcevi rrinte buzë tavolinës së shtrueme me nji shami të zezë dhe shkruente dishka. Fletën e shkrueme e mbuloi me shuplakën e vet plot nyje e shum të madhe dhe e këthei kryet me ball të madh.

— Shka âsht? Si qëndron çashtja?...

— Keq... Fatkeqësi!...

— Shka? Fol mâ shpejt!... — Pollovcevi këcei, e futi në xhep fletën e shkrueme, e mbërthei shpejt qaforen në bluzë, dhe i skuqun në fytyrë për shkak të mësyemjes së gjakut, u përul krejt i përmbledhun, i gatshëm si bisha grabitëse shum e madhe para se të këceje.

Jakov Llukiqi tregoi hutueshëm se shka ka ngja. Pollovcevi ndëgjonte, pa e folë asnji fjalë. Prej gropave të thella shiqojshin në Jakov Llukiqin randë dhe pa lëvizë syt e kaltërt. Ai drejtohej kadalë, i shtrëngonte dhe i çelte grushtat, dhe në fund i shtrembnoi buzët e rrueme tmersisht dhe bani nji hap në drejtim të Jakov Llukiqit.

— I poshtër! Po ti, o turishëmtuet, po don me më shkatërrue?! A po don me e shkatërrue krejt çashtjen? Ti tashma përgjymës e ke shkatërrue me pakujdesinë tande. Si të kam urdhnue? Si të kam u-r-dhnue? Mâ së pari âsht dashtë ti masish veç e veç pakënaqësitë e të gjithëve! E ti — pa pritë e pa kujtue!... Prej të pështpëritunit të tij të shtjerrët, të thellë e gurgullues Jakov Llukiqi zverdhej dhe binte në frigë e hutim edhe mâ të madh. — Shka të bajmë tash? A ka lajmrue tash ai Hoprovi? A? Jo? Po folë mâ, o cung i Gremjaçit! Jo? A ke pa kah ka shkue?

Jo... o Aleksandër Anisimoviq, o bamirës, na tash mbaruem! — Jakov Llukiqi e kapi kryet në dorë. Nepër faqen e zeshkët të tij, tue e ciglue, u rrokullis loti mbi mustakun e thîmë. Por Pollovcevi vetëm i shtrëngoi dhambët.

— Ti, moj role... duhet punue, e jo... A âsht në shtëpi djali yt?

— Nuk e dij... e kam marrë me veti nji njeri.

— Cilin?

— Të birin e Froll Rrënjavit.

— Aha! Pse e ke prue?

Ata u takuen sy për sy dhe pa fjalë e kuptuen njani tjetrin. Jakov Llukiqi i pari e ndrroi shiqimin dhe foli mbas pyetjes së Pollovcevit: »A âsht djaloshi besnik?« — vetëm bani me krye tue heshtë. Pollovcevi e hoqi me tërbim prej gozhdës gëzofin e vet të shkurtë e nxuer nën jastek nagantën porsa të fshime, e rrotulloi dallapin, dhe nepër zgavrra të tij si rrathë të shkëlqyeshëm ndriçuen krenëzat

prej nikli të fishekëve të përforcuem në gëzhoje. Pollovcevi, komandoi mprehtë si në luftë, tue e mbërthye gëzofin:

— Merre sopatën. Na prij rrugës mâ të shkurtë. Sa minuta zgjat rruga?

— Këtu âsht afër, shtëpija e nandë...

— A ka familje?

— Vetëm gruen.

— A janë fqijt afër?

— Nga nji anë âsht lama, e mb'anë tjetër pemishta.

— Po sovjeti i katundit?

— Ai âsht larg...

— Të shkojmë.

Derisa, Jakov Llukiqi shkoi në katue të druve me e marrë sopatën, Pollovcevi me dorë të majtë ia shtrëngoi brrylin Timofejit dhe i tha kadalë:

— Pa fjalë do të më ndigjosh! Të shkojmë atje; ti, djalosh, ndryshoje zânin, thuej se je kujdestar'i rojës së sovjetit të katundit e se ke nji pusullë për tê. Ai duhet personalisht ta çeli derën.

— Ju, shok, ruhuni të mos ju ... nuk njihem me ju ... Ai Hoproni âsht i fortë si kau, në qoftë se nuk ruheni, ai mundet me ju mëshue me grusht të thatë kështu që... Timofeji filloi të flas pa mundim.

— Hesht: e nderpreu Pollovcevi, dhe i zgjati dorën Jakov Llukiqit. — Mâ jep mue! Prij: Bishtin drû frashëri, të nxemë dhe të lagët prej shuplakës së Jakov Llukiqit, ai e shtini nën gëzof dhe e lidhi për rryp të pantallonave, mandej çoi qaforen.

Hecën pa bëzajtë nëpër skaj figurës së këthjelltë e shum të madhe të Pollovcevit. Timofeji dukej si çilimi. Ai hecte skaj jesaullit i cili luhatej tue hecë mërzitshëm, tue shique në fëtyrë. Por e pengojshin errësina dhe qaforja e çueme . . .

Tue kapërcye gardhin kaluen në lamë.

— Shko mbas gjurmës sime, që të jetë vetëm nji gjurmë, — urdhnoi tue pëshpëritë Pollovcevi.

Nëpër borë të paprekun shkuen me hecje ujku hap mbas hapi. Te derëza n'oborr Jakov Llukiqi e shtrëngoi shuplakën n'anën e majtë, dhe pëshpëriti trishtueshëm:

— O zot . . .

Pollovcevi tregoi derën.

— Trokit! ... — e kuptoi Timofeji mâ tepër simbas lëvizjeve të buzëve të tij se sa që ndëgjoi. Kadalë trokiti me rezë dhe n'atê moment ndjeu se sa idhnueshëm po gërvishtin po i shkulin pullat në gëzof gishtat e të huejit me kallpak të bardhë, që ndejti në të djathtë të derës Timofeji trokiti edhe njiherë. Jakov Llukiqi që delte prej parmendës n'oborrin e hapët. Por qeni i ngrimë pa zâ uluriu, dhe u tërhoq kah podrumi i mbuluem me kallam.

Hoprovi erdh në shtëpi me plot mendim në krye, tue u qetësue pak në të hecun. Grueja shtroi darkën.

Mbassi hangër pa dëshirë, tha trishtueshëm:

— Marija, mue po më hahet shalqini turshi.

— Për »mamurllyk«, apo jo? — buzëqeshi ajo.

— Jo, sod nuk piva. Mashutka, nesër unë do t'i deklaroj pushtetit se kam qenë n'aradhën ndeshkimore. Nuk kam fuqi mâ të jetoj kështu.

— E bash e ke menduemirë: More shka je çue ti sod disi shtrembët? Nuk po mundem me të kuptue.

Nikita buzëqeshte, tue i ndukë nga pak mustaqet e kuqe dhe kur deshti me ra, përsëri tha seriozisht:

— Përgatitmë bukë të pjekun dy herë ose më pjek kulaça për rrugë. Po shkoj t'i shtrohem dënimit.

E mbasandej nji kohë të gjatë rrinte i shtrimë dhe tue mos i ndëgjue vërejtjet e grues mendonte: »Do të pranoj për vehte dhe për Ostrovnovin, edhe ata dreqnit le t'i burgosin! E shka mundet me gjetë? Nuk do të më pushkatojnë ndoshta? Do të më mbajnë tri vjetë, do të pres drû n'Ural dhe prej andej do të këthehem i pastër. Mbas kësaj askush nuk do të më qortojë për të kaluemen. Nuk do t'i punoj mâ askujt për shkak të mëkatit tim. Do të kallzoj sinqerisht si kam ra n'aradhën e Ashtimovit. Do të them haptazi: ika prej frontit, kush âsht i marrë me e qitë ballin e vet para plumbave? Le të më dënojnë, e mbasandej do të mâ zvoglojnë dënimin, si ka qenë edhe dikur. Të gjitha do t'i tregoj: Unë vetë nuk i kam vra njerëzit e sa për të rrahunit me kamxhik . . . Po, i kam rrahë edhe kozakët dezertuesa, e ndonji edhe për shkak të bolshevizmit ... Atëherë unë kam qenë i marrë, sa kurrgjâ s'kam dijtë.«

E zu gjumi. Së shpejti e trembi prej gjumit të parë trokitja. Prap tue ndejtë shktritë ai mendoi: »A thue kujt i

ra në mend kështu?« Të trokitunit u përsërit. Tue u kullë merzitshëm, Nikita filloi me u çue, deshti me e ndezë llampën, por Marija u zgjue dhe pëshpëriti:

— Ndoshta prap në kuvend? Mos e ndiz: kurr s'po jemi në qetësi, as ditën as natën . . . Janë çmendë, të mallkuemit:

Nikita duel zbathë në hajat.

— Kush âsht?

— Unë jam, mixha Nikitë, prej sovjetit.

Zâ i panjohtun djaloshar. Në Nikitën u shfaq dishka që i përgjitte shqetësimit, brengosjes, dhe pyeti:

— More, kush âsht? Shka po don?

— Unë jam, Nikollaj Kuzhenkovi. E ke nji pusullë prej kryetarit, ka urdhnue që të shkosh mejherë në sovjet.

— Fute në derë . . .

. . . Nji sekundë heshtje mb'anë tjetër të derës . . . Nji shiqim i tmershëm nën kallpakun e bardhë prej lëkure së qingjit të ri dhe Timofeji gjeti dalje prej habitjes momentale:

— Doemos duhet ta firmojsh që e ka marrë, hape. Ai ndjeu se po vjen Hoprovi me pa durim, tue hecë nepër baltë të trollit të dheut në hajat me kambë të zbathuna. Krisi reza e zezë dhe në grykën katrore të derës u duk figura e bardhë e Hoprovit. N'atê moment Pollovcevi e vuni kambën e majtë në prag, dhe tue hedhë me sopatë, i ra Hoprovit me çykë në mes të vetullave.

Si kau para therjes, i trullueni me të rame dajaku, Nikita ra në gjuj dhe plogshëm u këthye në shpinë.

— Hyni: Mbyllni derën! — komandoi me zâ i fortë Pollovcevi. Tue prekë me dorë e gjeti dorzën, dhe tue mos e lëshue sopatën prej dorës e çeli derën hap e krah. Prej kandit të shtratit u ndëgjue shushurima e mbulojës dhe nji zâ i tmerueni.

— Shka rrëxove ashtu? . . . Kush âsht aty, Nikitushka?

Pollovcevi e lëshi sopatën, dhe duer të zgjatuna mësyni kah shtrati.

— O, njerëz të mirë: . . . Kush âsht kështu?Ndih . . .

Timofeji vrapoi në shtëpi, tue u vrâ në dyrek të derës. U ndigjue të gurgulluemit dhe përziemja në kand. Pollovcevi bjen gruen, me jastek ia shtypi fëtyrën, ia dredhi dhe ia li-

dhi duert me rizë. Brrylat e tij rrëshasin në krahnorin e luhatshëm të butë dhe të bukur të grues; nën te, në mënyrë elastike lakohet ashti i saj i krahnorit. E ndjen nxehtësinë e trupit të saj të fuqishëm, që përpëlitet a thue se mos mundet me u shlirue, e ndëgjon të rrahunit e zemres, të shpejtë si në shpendin e zanun. Pa pritmas, në të u ndez epshi, i ashpër si varrë djegëjeje, por ai pllet dhe me tërbim e futë dorën nën jastek, e si kalit ia shkyen gojën grues. Nën gishtat e tij të krrusun lakohet si gomë, e mandej butësisht lëshohet buza e shkyeme, gishti âsht në gjak të nxehtë, por grueja mâ nuk bërtet errëshëm dhe ngurrueshëm: deri te gusha ai ia ka futë fistanin e ndrydhun.

Pollovcevi e len Timofejin pranë zonjës së shtëpís të lidhun, e vetë shkon në hajat, tue marrë frymë me fëshkllimë si kali i sëmundë.

— Shkrepsën!

Jakov Llukiqi ndezi shkrepsën. Në dritë të turbullt Pollovcevi u krrus mbi Hoprovin, i cili ishte shtri në shpinë. Artileristi shtrihej, me kambë të mbledhuna keq, tue shtrengue fëtyrën në trollin e dheut. Ai merr frymë, krahnori i tij i qitun e i gjanë fryhet, dhe në çdo të dihatme mustaqja e kuqe i lëshohet në gojë. Shkrepsa shqymet. Pollovcevi prekë në ballin e Hoprovit vendin ku i ka ra. Nën gishtat e tij kërcllin ashti i thyem.

— Mue ju më lëshoni . . . Zemra ime nuk e duron gjakun . . . — pëshpëritë Jakov Llukiqi. Po dridhet prej etheve, po i dridhen gjujt, por Pollovcevi nuk i përgjigjet, por i urdhnon:

— Bjere sopatën. Qe atje . . . skaj shtratit. Edhe ujë.

Uji ia këthen vetëdijen Hoprovit. Pollovcevi ia shtrengon krahnorin me gju dhe me pëshpëritje tinglluese pyet:

— A ke spijunue, trathëtar? Fol: Hej, ti shkrepsen:

Për disa momente shkrepsa e ndriçoi përsëri fëtyrën e Hoprovit, synin e tij gjymës të çelun. Iakov Llukiqit po i dridhet dora. Dridhet edhe drita e dobtë. Në hajat nëpër dengtha kallami që varen prej kulmi, luejnë vizat e kuqe. Shkrepsa po digjet, po ia djeg pak thojt e Jakov Llukiqit, por ai nuk po ndîn dhimbje. Pollovcevi e përsërit dy herë pyetjen, mandej fillon me ia thye gishtat e Hoprovit. Ky

gjimon dhe mejherë këthehet në bark, kadalë dhe me mundim rrin në kambë e në duer, çohet. Tue rënkue prej të përpjekunit, Pollovcevi provon prap me e këthye në shpinë, por fuqija e ariut i ndihmon artileristit që të çohet në kambë. Me dorë të majtë e kapë Jakov Llukiqin për bel, e me të djathtën Pollovcevin për qafe. Ky e strukë kryet midis krahëve, e msheh fytin, të cilin duen me e kapë gishtat e ftohtë të Hoprovit dhe bërtet:

— Bjere dritën!.. Qofsh i mallkuem!

Dritën, po të thom! — sepse n'errësinë nuk mundet me e prekë sopatën.

Timofeji qet kryet prej kuzhine, e tue mos kuptue se shka po bahet pështpëritë me zâ:

— Hej, ju! Nën gabzherr ju atij, ia shtini sopatën, nën gabzherr ia shtini tehin e mandej do të thotë:

Me sopatë në dorë, Pollovcevi me përpjekje shum të mëdha u shlirue prej përqafimit të Hoprovit dhe tash me teh të sopatës i bjen nji herë, dy herë. Hoprovi ra dhe tue ra zu me krye në bankë. Prej lëkundjes vedra u rrëxue prej bankës. Tue ra krisi, si me pasë shtí pushkë. Tue i shtrengue dhambët, Pollovcevi kryen punë me Hoprovin; me kambë ia prekë kryet, ia pret me sopatë dhe ndín se si gjaku po buçet dhe po rrjedh me vrull të madh. Mandej e fut me forcë Jakov Llukiqin në shtëpí, e mbylli deren tue dalë, dhe foli me gjymës zani:

— Ti he shpirtin tand... qyrran! Mbaje gruen për krye, doemos duhet të kuptojmë a ka mbërri me lajmërue ose jo. Ti, or djalosh, ia shtrengo kambët:

Pollovcevi me krahnuer mësyen në gruen e lidhun. Duhma e ashpërtë e djersës së tij të vret. Tue ja thanë secilën fjalë nji ka nji, pyet:

— Kur të ka ardhë burri prej ndejës së mbramjes a ka shkue në sovjet a po diku tjetër?

Në gjysëm — errësinë të dhomës ai sheh syt e çmendun prej frige, fâjun prej lotëve të paderdhun, fëtyren e nxime prej të zanunit të frymës. Po i turbullohet, po don sa ma parë me dalë n'ajr . . . Me smirë e gërditje e shtrëngon me gishta mbas veshi. Prej dhimbjes së tmershëme ajo përpëlitet, për nji kohë të shkurtë ajo e humbë vetëdijen. Mbasandej tue ardhë në veti, mejherë e shtyn

me gjuhë tallen e lagët, të nxehtë prej pështymës, por nuk bërtet, vetëm tue ngashrye me pëshpëritje të dobtë lutet:

— Të dashtunit e imi; . . . të dashtun, mëshirohi! Gjithëshka do të tregoj: — Ajo e njeh Jakov Llukiqin, po atë e ka kumbar, bashkë me të përpara shtatë vjetëve e kanë kryqëzue të birin e motres, prandej me përpjekje, si memece, lëviz buzët e shemtuemie e të shkyeme:

— Kumbarë: . . . I dashtuni im! . . . Pse?

Frigueshëm Pollovcevi ia mbulon gojën me shuplakën e vet të gjanë. E kaplueme prej shpresës së do të mëshirohen, ajo edhe provon me e puthë atë shuplakë me buzë të veta të përgjakuna. Ajo dëshiron me jetue. Po, ka frigë!

— A të ka shkue kund burri a po jo?

Tue mohue ajo tund kryet. Jakov Llukiqi e kapë për dore Pollovcevin;

— Ekselencë . . . Ekselenca juej . . . Ksan Anisimoviq! Mos e prek... Në qoftë se i kërcnohemi nuk do të tregojë! . . . Kurr nuk do të tregojë!

Pollovcevi e shtyn. Për të parën herë në kohën e këtyne momenteve të vështira ai e fshin me shuplakë të dobët fëtyrën dhe mendon: »Qysh nesër do të trathëtojë! Por ajo âsht grue kozake, turp asht oficeri me e . . . Në dreq të mallkuem! . . . Duhet me ia mbulue syt, që të mos ta shohin të fundit...«

Ja qet në krye kindat e fundit prej pëlhure, për nji çast i ndal syt në trupin e bukur të grues tridhetëvjeçare që s'kish bâ fëmij kurr. Ajo shtrihet përmbys, tue shtrembnue kambën si shpendi i bardhë i vramë . . . Në gjysmë enrësinë Pollovcevi mejherë e sheh gropën midis krahnorit, barku i zeshktë e i djersitun i grues fillon të shkëlqejë dhe tavullohet. »Dreqi e marrtë! E kuptoi se pse ia mbulova kryet...« Tue hukatë Pollovcevi e lëshon tehin e sopatës në fëtyrën e mbulueme me këmishë.

Jakov Llukiqi mejherë e ndjeu se si po dridhet trupi i ndriklles së vet në gërçin e gjatë. Në hundë e therri era e trishtueshëme e gjakut të freskët . . . Jakov Llukiqi memzi erdhi deri te koftorni, u turbullue tmerësisht dhe prej të vjellunit iu pshtjelluen krejt zorrët . . .

Në shkallë Pollovcevit iu muerën kambët si të dêjunit, prandej filloi me kafshue në parmakë borën e butë e të

freskтë që porsa kishte ra. Duelën në derë. Timofej Rrënjavi ngeli pak mbrapa; tue i ra rrotull lagjës, ai shkoi në drejtim të zanit të tinglluesheëm të harmonikës, i cili mbërrinte prej shkollës. Te shkolla — kërcim. Tue i piskue vajzat Timofeji shpertheu deri në mes dhe e kërkoi prej muzikantit harmonikën.

— Timosha! Na i bjer »Jevges«, por holl — u lut nji vajzë.

Timofeji filloi me e marrë harmoniken prej duerve të pronarit, dhe lëshoi. U qesh kadalë, përsëri i zgjatii duert dhe përsëri i lëshoi, tue mos mujtë me e vû rrypin në krahun e majtë. Gishtat nuk e ndëgjojshin. I lëvizi, qeshi, mandej e këthei harmonikën.

Qyshtash qenka dêjë diku!

— Shiqoni, vajza, po ai me të vërtetë qenka i pítë!

— Edhe setrën e paska zhlye tue vjellë! Bukuroshi! . . .

Vajzat u prapsën prej Timofejit. I zoti i harmonikës tue i frye me pakënaqësi borës prej palve të harmonikës filloi me i ra »Jevgës« Ulana Ahvatkina, ma e rritshëmja midis vajzave, »vajza-gardiste«, si e thirrshin në katund, i vuni duert n'ijë dhe filloi me luejtë, tue kërsitë me themra t'ulta të këpucëve të buta. Me doemos duhet ndejtë deri n'agim, — si mbi ndonji tjetër mendonte Timofeji, — atëherë në rasë hetimesh nuk do të dyshojë. U çue dhe tashma me qëllim tue u shtí i dêjtë, tue u sallanitë, iu afrue nji vajzës, e cila ulej në pragun e shkollës, dhe ia vuni kryet në gjinin e valtë.

E dashtun! . . .

— — — — — —

E Jakov Llukiqi, mbassi volli shum, i blertë si fleta e laknës, porsa hyni në shtëpi, ra në shtrat dhe kryet s'mujti me e çue prej jastekut. E ndjeu Pollovcevin si po i lanë duert në legen; si po shërpiket me ujë dhe merr frymë me gulshim, dhe mandej si po hyn në dhomën e vet. Ka qenë bâ mesnatë kur e zgjoi të zonjën e shtëpís:

— A ka dishka të nxehtë? bjermë që të píjë.

Pin (Jakov Llukiqi e shiqonte nën jastek me nji sy), mandej e nxuer nji dardhë të zime, e kafshoi dhe shkoi në dhomë, tue tymue me cigare dhe tue lëmue krahnorin e plotë si të grues. Në dhomë Pollovcevi i zgjati kambët kah

oxhaku që ishte ende i nxehtë. Kishte qejf t'i nxejë naten kambët që i dhimbshin prej reumatizmës. Ju kanë ftohë në vjetin 1916 kur kaloi dimnin tue notue Bugun, tue i sherbye besnikisht madhnís së tij perandorake, tue mprojtë atdheun. Qysh atëherë jesaull Pollovcevin edhe e tërhiqte nxehtësija, këpucët e nxehta me lesh të butë..

KAPITULLI XIII

Për nji javë që ndejti në Gremjaçi Llog Davidovit i duel përpara si mur nji varg i tanë çashtjesh ... Natën, mbassi vinte prej sovjetit të katundit ose kryesís së kolhozit, të vendosun në shtëpín e gjanë të Titkut, nji kohë të gjatë Davidovi kish me shetitë nëpër dhomë, pinte duhan, mandej kish me lexue »Pravdën« dhe »Çekanin« që ia sillte kuriri, dhe prap kish me u këthye në mendime të njerëzve të Gremjaçit, kolhozit, ngjarjeve të ditës së kalueme. Si ujku i rrethuem, provonte me shpëtue prej rrethit të mendimeve të lidhuna me kolhoz, i kujtohej punëtorija e vet e fabrikës, miqt, puna; i vinte pak randë që atje janë ndryshue shum gjana e ai nuk gjindesh atje; që tash nuk mundej mâ me ndejtë për net të tana mbi vizatimet e motorit katërpiler, tue u përpjekë me gjetë mënyrën e re të rregullimit të kutís për shpejtësi; që në maqinën e tij të zgjedhun dhe me orë punojnë të tjerët, padyshim ai Gollashniti mendjemadh; që tash sigurisht e kanë harrue, me gjithë që u mbytën tue thanë aq fjalë të bukura, e të nxehta me rastin e përcjelljes së njizet e pesë mijë agjitatorëve. Dhe mendimi kish me iu këthye mejherë te Gremjaçi, si me qenë tue transferue dikush me besim rregulatorin dhe rrjedhimin e mendimeve tue e këthye në drejtim të ri. Ai erdh në punë në katund sikurse ndonji qytetar naiv, por prap zhvillimi i luftës së klasës, nyjet e saj të mëshehuna, nuk iu dukën aq të komplikueme sikurse i pa qysh në ditët e para mbas ardhjes në Gremjaçi. Kundrështimi me kambëngulje i shumicës së katundarëve të mesem që të hyjnë në kolhoz, përkundrejt prioriteteve shum të mëdha të ekonomís kolhozjane, i dukej i pakuptueshëm. Nuk mundte me gjetë çilsin për të njohtë shumi njerëz dhe marrëdhanjet e tyne të mbrendshëme. Titku — partizani i deridje-

shëm, e tash kullak e anmik! Timofej Borshçevi — i vorfën, e haptazi âsht çue në mbrojtjen e kullakëve! Ostrovnovi, shtëpijak i kulturuem, i cili ka hy me vetëdije në kolhoz, e Nagulnovi ka qëndrim anmiqsuer dhe të pabesim ndaj tij! Të gjithë njerëzit prej Gremjaçit i vijshin në mendime Davidovit përpara syve... Edhe shum gjana te ata dukeshin të pakuptueshëme e të padukshëme. Katundi i dukej si ndonji motor i ri i komplikuem i konstrukcjonit të ri, dhe Davidovi me kujdes e përpjekje përpiqej ta njihte, ta prek çdo presëz,të ndinte të rrahunit e palodhshëm të kësaj maqine të nderlikueme ...

Vrasja enigmatike e të vorfunit Hoprov dhe grues së tij i solli mendimin se nji sustë e mëshehtë vepron n'atë maqinë. Paqartë atij i vinte në mend se vdekja e Hoprovit ka lidhje me kolektivizimin, me atë të re që me fuqi shpërtheu në muret e kalbët tekonomís së rrenueme në katund. Atë mëngjez që u gjetën kufomat e Hoprovit e të grues së tij nji kohë të gjatë ai bisedoi me Razmetnovin dhe Nagulnovin. Këta gjithashtu humbëshin në profetizime dhe hipotheza. Hoprovi ka qenë kozak i vobegtë, në të kaluemen ka qenë me të bardhët, në jetën publike pasiv, deridiku i mbështetun në kullakun Llapshinov. Supozimi i dukej se âsht vra me qëllim plaçkitjeje ishte i pavend, sepse asgja prej pasunís së tij nuk qe marrë, edhe nuk ka pasë se shka me u marrë prej Hoprovit. Razmetnovi tue bâ me dorë tha:

— Pa tjetër duhet të jenë aty punë femnash, dhe e ka ofendue ndokend. E ka kapërcye nepër duer gruen e ndokujt dhe e ka humbë jetën.

Nagulnovi heshte, nuk dëshironte me folë pa mendue. Por kur e tha Davidovi mendimin se në vrasje âsht i përziem dikush prej kullakëve, dhe propozoi që ata të shpërndahen shpejt prej katundit, Nagulnovi e ndihmoi me vendosmeni:

— Prej llogorit të tyne e vranë Hoprovin, s'ka fjalë! Duhet me shpërngulë të poshtrit në vise të ftohta!

Razmetnovi buzëqeshte, tue i rrudhë krahët. E pengojnë popullin që të hyjë në kolhoz. Por Hoprovi nuk pësoi për shkak të tyne. Ai nuk ka pasë lidhje me ta. Vërtetë, ai mbështetej në Llapshinovin, gjithënji punonte te ai, por

nuk punonte ndoshta për shkak se ishte i ngîtë? Nevoja e shtrëngonte, dhe prandej ngjitej për Llapshinovin. Nuk duhet për çdo gjâ me iu lanë fajin kullakëve, mos bahi të marrë, vllazën! Jo, mundeni me folë shka të doni, por këtu janë punë grashë!

Prej rrethit erdhën hetuesi dhe mjeku, banë vezhgimin e kufomave të të vramëve, i muerën në pyetje fqijt e Hoprovit dhe Llapshinovin. Por hetuesit, me gjithatë, nuk i erdh për dorësh me i zanë pêjt me anë të cilëve do fishin zbulue vrasësit dhe shkaku i vrasjes. Të nesermen, me njizet e katër Fruer, asambleja e kolhozjanëve unanimisht pruni vendimin që të shpërngulen familjet kullake nga teritori i krahinës së Kavkazit Veriur. Asambleja e aprovoi kryesín e kolhozit të cilën e paten zgjedhë të besuemit, e në cilën kanë hy: Jakov Llukiq Ostrovnovi (kandidaturën e tij me gjithë zemër e ndihmuen Davidovi dhe Razmetnovi, tue mos u vû re vërejtjeve të Nagulnovit), Pavle Lubishkini, Demka Ushakovi, Arkashka Menoku, i cili memzi kaloi dhe si i pesti unanimisht, pa kurrfarë konflikti, u zgjodh Davidovi. Kësaj i kontribuoi letra, e cila jnji ditë përpara u muer prej bashkimit bujqësuer të rrethit, e në të cilën shkruente se komiteti rejonal i partís, në marrëveshtje me këshillin bujqësuer të rrethit, propozon për kryetar të kryesís së kolhozit të besuemin e komitetit rejonal të partís, puntorin prej legionit të njizet e pesë mijve, shokun Davidov.

N'asamble u zhvillue nji diskutim i gjatë rreth asaj se si do quhet kolhozi. Mâ në fund Razmetnovi e mbajti këtê fjalim:

— Unë jam kundër emnit »Kozaku i kuq« sepse ky âsht emën i vdekun edhe i njollosun. Puntorët përpara i frigësojshin fëmijt me kozakun. Shokë të dashtun, kolhozjanë të sodshëm, propozoj që rrugës sanë të dashtun në socjalizëm të vërtetë, kolhozit tanë ti jepet emni i shokut Stalin. Për atê e dijmë të gjithë se shkon rrugës së drejtë prej vetë fillimit, se nuk do të mënjanojë për asnji qyme, e na mbas tij në rresht të grumbullueni do të shkojmë drejt n'a tê socjalizëm të dashtun, për të cilin kemi luftue, i kemi lanë gratë e fëmijt, i kemi harrue jetat tona të reja dhe pa kursim i kemi përgjakë duert me gjak tanin dhe të huejin.

Andreja nxehej dukshëm, mbresa i bahej më e kuqe në ballë. Për një moment syt e tij t'ashpër i turbulloi loti, por ai u këthye dhe zani iu forcue:

— Vllazën, le të jetojë shum dhe t'udhëheq shoku jonë Josif Visarionoviqi! Propozoj që për nderë të tij të ngrihemi në kambë dhe t'i hjekim kapelat!

Asambleja u çue, shkelqyen qelet lakuriqe, u zbulu en krenat e kërleshta me ngjyrna të ndryshëme. Razmetnovi vijoi:

— Pra, ejani të thirremi me emnin e tij. Përpos kësaj po jap lajmim faktik: kur mbrojshim Caricinin, unë vetë e kam pa dhe e kam ndëgjue shokun Stalin në radhët e para të betejës. Atëherë ai bashkë me Voroshillovin ishte në këshillin revolucjonar ushtarak, veshte rrobe civile, por detyrohem të pranoj — trim ka qenë! Atëherë në pasqyrim dhe në vijën e luftës na foli né luftëtarëve mbi qëndrueshmënín.

— Ti nuk je tue folë mbi çashtjen, Razmetnov, — e ndërpreu Davidovi.

— Nuk po flas mbi çashtjen? Atëherë unë, natyrisht, kërkoj njesë, por unë jam vendosmenisht për emnin e tij!

— Të gjitha ato janë të njohtuna, edhe unë jam për atë që kolhozit t'i jepet emni i Stalinit, por me këtë marrim mbi veti përgjegjësi të madhe, — bindie Davidovi, — nuk guxojmë ta turpnojmë! N'atë rast duhet të punojmë, n'atë mënyrë, që t'i tejkalojmë të gjithë rreth nesh.

— Me këtë pajtohemi të gjithë, — tha gjyshi Shçukar.

— Natyrisht! buzëqeshi Razmetnovi. — Unë, shokë të dashtun, si kryetar i sovjetit të katundit thom se: emën më të mirë se emni i shokut Stalin nuk mundet me pasë. Të gjitha kolhozët unë i kisha quejtë ashtu. Partija jonë komuniste âsht aq ngusht dhe aq fort e lidhun me emnin e shokut Stalin dhe aq e don sa që as nuk mund të mendohet dishka më mirë. Për shembëll, mue m'u ka dhanë rasti në vjetin nandëmbëdhetë me pa se si po e pushton kambësorija jonë e kuqe pendën në lumin e vogël Cullin, skaj mullinit në katundin Topolki...

— Po ti prap ia krise në kujtime, — tha Davidovi me mërzi. — Të lutem udhëhiqe asamblenë dhe konkretisht kalo në votime!

— Më falni, votoni, qytetarë por porsa ta përmendi luftën, më therrë dishka në zemër, dhe dëshiroj me folë, — buzëqeshi Razmetnovi si tue u arsyetue.

Asambleja njizani vendosi që kolhozit ti jepet emni i Stalinit.

Davidovi ende gjithënji banonte te Nagulnovi. Flente n'arkë, të ndame prej shtratit të tyne bashkëshortor me nji perde pëlhure bukur t'ultë. Në dhomën e parë u vendos e zonja e shtëpís, e vejë pa fëmij. Davidovi e shihte se po e pengon Makarin, por për shkak të ngutjes dhe enthuziazmit në ditët e para, kurrsesi nuk pat kohë me gjetë shtëpí. Llushka — grueja e Nagulnovit — ishte gjithëmonë e sjellshëme ndaj Davidovit, por me Makarin, kur ky i pat thanë se grueja i jeton me Timofej Rrënjavin, ndaj saj sillej me anmiqësi të nxehtë dhe i vinte randë që përkohësisht banonte te ata. Në mëngjez, tue mos u lëshue në bisedë, Davidovi shpesh herë e shiqonte shtrembët Llushkën. Në dukje nuk kishte mâ tepër se njizet e pesë vjetë. Pikat e imta ia mbulojshin shum fëtyrën pak të gjatë; me faqet e veta lara lara, ajo ta përkujtonte voen e sorrës. Por nji farë bukurije tërheqëse dhe e fëlliqtë ishte në syt e saj të zí si peshkvja, në krejt figurën e saj të dobtë e elegante. Vetullat e saja të rrumbullakta e të kandshëme gjithënji ishin pakëz të çueme, dhe dukej se gjithëmonë po pret dishka të gëzueshëme; buzët e kuqe e mbajshin në kandet e vet buzëqeshjen e gatshëme, tue mos i mbulue krejtësisht dhambët, e shtrenguem dhe të qitun si patkue. Në të hecun ashtu i dredhte krahët e tërthortë si me qenë tue pritë n'atê moment ndokend që t'ia shtrengonte nga mbrapa dhe t'ia përqaftonte krahun e saj të ngushtë e vajznuer. Veshej si të gjitha kozakët e Gremjaçit, vetëm, ndoshta, ishte pak mâ e pastër. Nji ditë heret në mëngjez Davidovi, tue i mbathë këpucët, e ndjeu mbas perdes zanin e Makarit:

Në xhep të gëzofit janë nji parë lidhëse llastiku. A i ke porositë ti ato te Semjoni. Dje ai erdh prej stacjoni e tha me t'i dhanë.

— Vërtetë, Makarushka? — Zani i thekshëm i Llushkes, u dridh gëzueshëm mbas gjumit ... Ajo këcei prej shtratit vetëm në këmishë deri te guja e të shoqit që varej në gozhdë, i nxuer prej xhepit lidhësat por prej brezi, të qepuna me të kaltërtë të qytetarëve. Davidovi e pa në pasqyrë:

Ajo pa u ulë provonte në kambët e holla lidhësat e veta të bleme, tue zgjatë qafën e hajshëme fëminore. Davidovi pa në dritare buzëqeshjen rreth syve të saj të ndritshëm dhe nji kuqrrim të rrallë në faqet me pika. Tue shique me kënaqsi se po ia kapë kambën çarapa e zezë, ajo u këthye me fëtyrë kah Davidovi; nëpër grykën e këmishës iu dridhën gjitë e saj të fortë e të zeshkta, tue i ra mb'anash dhe teposhtë si dhís, dhe n'atë kohë ajo e vûni re përtej perdes, me dorë të majtë e shtrengoi kadalë gushorën, dhe tue mos u këthye, shiqoi mbylltas dhe nënqeshi me buzë të lëshueme. »Shih sa e bukur jam:« — folshin syt e saj, tue mos u hutue.

Davidovi u lëshue n'arkë e cila kërsiti, u skuq dhe me krejt shuplakën i hoqi prej ballit blejt e zí të flokëve të shkelqyeshëm. »Dreqi ta marrë: Edhe do të kujtojë se kam këqyrë me qëllim ... dreqi më shtini të çohem: Edhe ja han mendja se po më tërhjek ...«

— Të paktën para njeriut të huej mos hec lakuriq, — bëlbëzoi Makari mërzitshëm, kur ndëgjoi se si po kullet Davidovi hutueshëm.

— Nuk sheh.

— Jo, sheh.

Davidovi u kull mbas perdes.

— Po në qoftë se shihni, këqyrni sa të doni, — tha ajo flohtë, tue veshë kah kryet fundin. — Të huej nuk ka, o Makarushka. Sod i huej, e neser, në qoftë se dëshiroj, do të bahet i imi. — qeshi ajo dhe u hodh në shtrat. — Sa furtë të kam. Ust: Ust: Viçth: ...

Mbassi hangër mëngjezin, porsa duelën prej dere, ia priti Davidovi:

— Pleh e ke gruen:

— Ajo ty s'ftintereson ... — u përgjegj Nagulnovi kadalë, tue mos shique në Davidovin.

— Por ty ftintereson! Qysh sod unë do të kaloj në shtëpí tjetër, po vështirohem me këqyrë. Je djalosh që s'ka shoqin, e këndej ndaj saj je i butë si pambuku! Po vetë ke thanë se ajo jeton me Rrënjavin.

— A don ta rrahi, a po shka?

— Jo ta rrahish, por të ndikosh në të: Por unë do të të them të drejtën: qe, unë jam komunist, por për këto gjana jam i ndjishëm ... e kisha rrahë edhe e kisha për-

zanë në dreq të mallkuem! Ajo ty ta merr fëtyrën para turmës, e ti po hesht. Kah po sjellet ajo gjithë natën? Na po vijmë prej kuvendit, e ajo ende kërkund: Unë nuk përzihem në punë tueja të mbrendshëme ...

— A je i martuem?

— Jo. Por mbassi pashë familjen tande — kurr nuk do të martohem.

— Ti shiqon në grue si në pronë.

— Ih, të marrtë dreqi: Anarshist i keq: Prona, prona! Po ajo ndoshta ende ekziston? Atëherë pse po e zhduk? Familja ndoshta do të jetë? Po ti ... me gruen tande po jetojnë ... po lejon kurvnín. Unë do ta paraqes këtê para celules:... Ti duhet me i shërbye katundarit si shemböll. Sa shemböll i mirë që më je:

— Eh, po unë do ta vras:

— Qofshi shëndoshë:

— A din shka... tash mos m'u përzie në këtê gjâ... — u lut Makari, tue u ndalë në mes të rrugës. — Unë do ta rregulloj vetë këtê gjâ, nuk âsht koha tash për këtê. Të kish fillue kjo dje, por tashmâ u mësova në këtê ndyesi ... do të pres pak, e mbasandej do të ... Zemra po më ngreh kah ajo ... Përndryshej moti kisha ... Kah po shkon, në sovjet? — e ndërpreu ai bisedën.

— Jo, po due me këthye deri te Ostrovnovi. Dëshiroj me bisedue me tê në shtëpín e tij. Ai âsht katundar i mençëm. Dhe me e vû për drejtor të kolhozit, shka mendon ti? Nevojitet shtëpijaku të cilit i tingllon kopejka si rubia. Ostrovnovi, më duket se âsht asish.

— Prap ti kangën e vjetër! Shka jeni kapë ti e Andreja për Ostrovnovin si i dejuni për gardh: Ai i duhet kolhozit si ipeshkëvit ajo... Unë jam kundër tij. Do të baj gjithëshka që të përjashtohet prej kolhozit! Pasaniku i poshtër, dy vjet i ka pague tatimet me shtesa të përqindjes, para luftës ka jetue si kullak, po a na ta lavdojmë?

— Ai âsht shtëpijak i kulturuem! Po unë, simbas mendimit tand, a i mproj kullakët?

— Të mos ia këputshin krahët, moti kish fluturue te kullakët:

Ata u ndanë, tue mos ra në ujdí, shum të pakënaqun njani me tjetrin.

Fruer ...

Të ftohtit shtrengon, çan tokën. Në shkëlqimin e bardhë të ngricës lind dielli. Natën atje ku e ka lëpí era borën, toka kërset me krismë të madhe. Bregoret në stepe — si shalqijt tepër të pjekun, vizatohen me të çame në formë gjarpni. Skaj ugarit të vjeshtës shkëlqejnë prej katundit grumbujt e borës me shkëlqim verbues e të paduruesheëm. Plepat mbi lumin e vogël duken si të farkuem prej argjenti. Fjollat e tymit të drejtë në ngjyrë portokalli ngrihen në mëngjez prej oxhaqeve si pyll i naltë. E në lamijet e kashtës së grunit, për shkak të ftohtit, gjithënji mâ tepër i vjen era e gushtit të kaltërtë, frymës së nxehtë të erës së jugut e qiellit veriuer ...

Nëpër torishta të ftohta deri në mëngjez lëvizin kijet e lopët. Në të zbardhuem të dritës nuk do të gjejsh në grazhdije asnji krah bar të grimcuem. Kingjat dhe viçat që kanë lindë në këtë dimën nuk lehen mâ në torishtë. Natën, gratë e përgjumshëme i çojnë te nanat, e mandej, prap në sjetulla i çojnë në shtëpija të nxehta me ajër që të nxen frymën, e prej edhave, prej leshit të tyne kaçurrel vijnë ernat mâ delikate t'ajrit të ftohtë, sânë prej barnave të ndryshme e të qumshtit t'âmbël të dhisë. Nën koren e akullt, bora âsht si krypë shum e madhe, kokriza dhe e thyeshëme. Mjesnata âsht aq e qetë, aq i errtë âsht qielli i ftohtë, i stërpikun me yjë të panumërtë e vizllues, sa që njeriu mendon se nuk âsht kerkush i gjallë në botë. Ujku kalon tepes së kaltërtë nepër bár të pashkelun. Gjurmat e këthetrave të shputave të tij nuk ngelin në borë, e atje ku thojt e nxjerrin nji shukth bore të ngrime ngel nji e gërvishtun e shkelqyeshëme — gjurmë ingjije. Dhe natën, kur pela plle kadalë hingllon, tue ndí se po i vjen qumshti në gjitë e saj të zezë e të kërthneztë, hingllima e saj ndëgjohet shum larg.

Fruer ...

Qetësi para kaltërtisë s'agimit.

Në vetmi erret rruga Mleqni.

Nepër dritare t'errta të shtëpijave shëndritë shkëlqimi i kuq i zjarmit, ai shkëlqimi që del stufës së ndezun.

Në lumth tingllon akulli, tue shkërpikë nën kazëm.

Fruer ...

Jakov Llukiqi, qysh para agimit e zgjoi djalin dhe gratë. E ndezen stufën. I biri Jakov Llukiqit, Semjoni, i mprehu thikat në grihë. Jesaull Pollovcevi i mbështjellte me kujdes kambët me lidhëse mbi çarapë të leshta dhe i mbathi valenkat. Bashkë me Semjonin shkuen në torishte të dhenëve. Jakov Llukiqi i ka shtatëmbëdhetë dele e dy dhí. Semjoni e din se cila dele ka me pjellë, e cila tashmâ ka pjellë. Ai i kapë, tue i prekë zgjedh deshët e tredhun e të patredhun, shterpat, dhe nji ka nji i lidhë në vathë të nxehtë. Tue rrasë në ballë kallpakun e bardhë, e kapë dashin për brinash të ftohta, të vrazhta e të dredhuna, e rrxon për tokë, dhe tue shtrengue me krahnuer dashin e rrxuem, ia dredhi kryet, ia preu fytin me thikë, dhe i nxuerr nji prrue gjaku të zí.

Jakov Llukiqi âsht njeri shtëpijak. Nuk don që me mishin e dhenëve të tij t'ushqehet në ndonji dhomë buke të fabrikës puntori ose ushtari i kuq. Ata janë sovjetikë dhe pushteti sovjetik dhetë vjetë e ka mundue Jakov Llukiqin me tatime e gjoba, nuk e lejoi me zhvillue nji ekonomi përparimtare, me u pasunue dhe jetue ngíshëm e me kënaqësi. Pushteti sovjetik e Jakov Llukiqi janë kundrështarë të papajtueshëm. Në krejt jetën Jakov Llukiqi ka anue kah pasunimi si fëmija kah zjarmi. Pak para revolucjonit filloi të lëshojë rrâjët, mendoi që djali të mësojë shkollën novoçerkiste të junkerëve; mendoi me e ble nji tpí për tlyen dhe i ka pasë mbledhë paret; përveç vehtes deshti me i ushqye edhe tre puntorë, madje atëherë iu këputte zâmra prej gëzimit, kur i mendonte të gjitha mrekullitë që premtonte jeta! Mbassi ta çel dugajzën synonte me e ble prej spahís të paaftë — mënkolonelit kozak Zhorovit — mullinin e erës së tij të lanun mbas dore... Në mendime, Jakov Llukiqi nuk e shihte vehten atëherë në tiqë prej pëlhurës së vrazhdë, por në tesha prej mëndafshi kinez, me zinxhir t'artë mbi bark, jo me duer të buta e të bardha, prej të cilave do të bijnë si këmishë gjarpni thojt e zí prej balte. Djali kish me u bâ kolonel dhe me u martue me nji zojushë të qytetnueme, mandej Jakov Llukiqi kish

me shkue në stacjonin e ferrovisë jo në qerre të zakonshëme por në veturën e vet, n'aso veture çfarë e ka spahija Novopollovi... Ih, shka nuk andrronte zhgandërr Jakov Llukiqi n'atê kohën e paharrueshëme, kur jeta shkëlqente dhe shushrinte në duert e tij si jekaterinovka e re! Atëherë fryni era e akullтë e revolucjonit dhe pruni tundje të pandëgjueshëme, toka nën kambët e Jakov Llukiqit u lëkund, por ai nuk u hutue. Me urtësi e dhelpni të veten dhe nji parandjesi mujti me pa si po afrohet fatkeqësija, mandej shpejt, mshehtazi prej fqijve e katundarëve të tij, largoi çdo gjâ që kishte kursye ... E shiti motorin e avullit që e pat ble në vjetin 1916, i shtini në dhê në nji qyp tridhetë flori dhetë rublash dhe qesen prej lëkure me argjend, e shiti bagëtinë e tepërtë, i zvogloi të mbjellat. U përgatit. Edhe revolucjoni, lufta, frontet kaluen mbi krye të tij si stuhija e stepes mbi bar; në qoftë se duhet të përulej — u përul, — por kurr nuk i ngjau që të thehet apo të saktohet. Stuhija vetëm plepat e lisat i then dhe i nxjerrë me rrâjë, e bari përulet deri te toka, shtrihet dhe prap drejtohet. Por qe Jakov Llukiqit kurrsesi nuk i qe mundun me u drejtue. Prandej ai âsht kundër pushtetit sovjetik, prandej nuk ja kishte ânda me jetue si taraku i tredhun: nuk ka gëzime tue u dêjtë çdo ditë nga fitimet, sepse nuk mundet me fitue. Prandej e ka tash Pollovcevin mâ t'afërt se gruen, mâ të ngatë se të birin. Ose ta këthejë bashkë me të atê jetën që përpara shkëlqente dhe shushurinte si banknota e larme, ose ta lëshojë edhe këtê! Prandej Jakov Llukiqi antar'i kryesís së kolhozit »Stalin« të Gremjaçit po i therë kamtërmbëdhetë dhen. Mâ mirë âsht me ua qitë trupat e dhenëve atij qenit të zí që te kambët e Pallovcevit, po lëpin tue gëltitë gjakun e deleve që po avullohet, se sa me i lëshue delet në tufën e kolhozit me u majë e shumue për ushqimin e pushtetit anmik! — mendon Jakov Llukiqi — Dhe të drejtën tha jasaulli i mësuem Pollovcevi: »Duhet me e therë bagëtinë! Duhet bolshevikëve me u shkulë tokën nën kambët. Le të cofin kijet për shkak të kujdesit të pamjaftueshëm; do t'i vejmë në vend, kur ta rrëmbejmë pushtetin. Kijet do të na i dërgojnë prej Amerikës e Suedís. Me û, shqetësime, kryengritje na do t'u zamë frymën! E për pelen mos u merzit, o Jakov Llukiq! Kjo âsht mirë që kuajt janë bâ pasuni e përbashktë. Kjo âsht për

ne e përshtatshëme dhe e vlefshëme... Kur të ngrihemi në kryengritje dhe t'i pushtojmë katundet, më lehtë do të na vijë me i nxjerrë kuajt prej shtallave të përbashkta dhe me i shalue, se sa me ngá prej shtëpije, në shtëpi e me i kërkue! Fjalë t'arta! »Jesaulli Pollovcev e ka kryet të vlefshëm njilloj sikurse edhe duert...

Jakov Llukiqi ndejti pak në kambë te torishta; shiqoi pak si po punojnë Pollovcevi e Semjoni, tue i rjepë trupat e dhenve të varrun në nji landë. Feneri »lakuriq i natës« e ndriçonte figurën e bardhë të lëkurës së deleve. Të rjepunit e lëkurës shkonte lehtas. Jakov Llukiqi i hodhi nji shiqim trupit të varrun me qafë të preme të këthyeme teposhtë, shiqoi kryet e deles që rrinte afër koritës, dhe u dridh si prej të ramunit në gjuj dhe u zbeh.

Në synin e verdhë të deles me dritë shum të madhe ende të pashtymun, pasqyrohej friga e vdekjes. Jakov Llukiqit iu kujtue grueja e Hoprovit, pështpëritja e saj bëlbzuese dhe e tmershëme: »Kumbarë!« ... Vllazën; Pse!« Jakov Llukiqi gërditshëm shiqoi në trupin e kuq dhe ngjyrë vjollce në dejëzat e tij, të zgjatuna dhe në thurje të vogla muskulash. Si atëherë, iu turbullue prej erës s'ashpër të gjakut. Jakov Llukiqi u lëkund dhe vrapoi prej torishtës.

— S'ma duron shpirti mishin e gjallë... Zot!... As erën s'e duroj.

— Për shka dreqin erdhe? Edhe pa ty do ta rregullojmë punën, ligshtan! — buzëqeshi Pollovcevi, dhe filloi me pshtjellë cigaren me gishta të përgjakun të cilëve u vinte era vjam delje.

Mëmzi e kryen punën deri në mëngjez. Trupat e rjepun i varren në hambar. Gratë i shkrinë pjesët e yndyrta rreth bishtit. Pollovcevi u mbyll në dhomë (ditën gjithënji atje). Ja prunë supën e freskët me mish deleje dhe zhikrrat e bishtit t'yndyrtë. Porsa e reja e qiti prej tij pjatën, n'oborr krisi dera e vogël.

— Babë! Davidovi po vjen te na, — bërtiti Semjoni, i cili i pari e pa se po hyn n'oborr. Jakov Llukiqi u zbeh si qiri, e Davidovi pastronte këpucët me fshisë në koridor, kullej me zâ, hecte me hap të sigurtë, të fortë.

»Mbarova! — mendonte Jakov Llukiqi. — Shihe si po hecë, i biri qenit! Si me qenë kreu i krejt vendit! Si me

qenë tue hecë nepër shtëpí të vet! Ih, mbarova! Sigurisht do të ketë ardhë për të më burgosë per shkak të Nikites; ka marrë vesh, dreqi!«

U ndëgjuen të trokitunat në derë, nji zâ i fuqishëm:

— A mundem me hy?

Hyni, — Jakov Llukiqi deshti me thanë me zâ të naltë, por zâni iu lëshue deri në pështëritje.

Davidovi u ndal pak, mandej e çeli derën. Jakov Llukiqi nuk u çue prej tavolinës, nuk kishte fuqi, madje i çoi kambët e pafuqishëme që dridheshin, për të mos u ndí themrat e këpucëve tue trokitë në shtrojë,

— Mirë dita, o i zoti i shtëpís!

— Mirë dita, shok! — Me nji gojë u përgjegjen Jakov Llukiqi dhe grueja e tij.

— Asht ngricë jashtë . . .

— Po, ngricë.

— Thekna nuk do të mbërdhihet, si mendon ti? — Davidovi shtini dorën në xhep, nxuer faculetën e zezë si dheu, dhe tue e mbajtë në dorë i fryni hundët.

— Kaloni, shok, uluni, — i tha Jakov Llukiqi.

»Popull i çuditshëm, shka u frigue?« — u çudit Davidalë ai vinte në veti prej frigës dhe me nji herë i mësyeni vizte buzët që i dridheshin.

— Pra, si mendon, a do të mbërdhihet thekna?

— Jo, nuk duhet të mbërdhihet . . . bora e ka mbrojtë . . . Ndoshta mund ta kapë aty ku e ka çue era borën . . .

Po fillon me drith, e tash sigurisht do të thotë: »Hajt, përgatitu:« Ndoshta më ka spijunue dikush për shkak të Pollovcevit? Kontrollin:« — mendonte Jakov Llukiqi. Kadalë ai vinte në veti prej frigës dhe me nji herë i mësyeni gjaku në fëtyrë, nëpër pora i kaloi djersa, i rrjedhi nëpër ballë, nëpër mustaqe të thíme, nëpër mjekrrën e mprehtë.

— Mirë se erdhe, urdhnoni e hyni në dhomë.

— Unë këtheva të flasë me ty, si e patë emnin dhe emnin e babës.

— Jakov, i bir'i Llukës.

— Jakov Llukiqi? Pra, qe se ku âsht puna, o Jakov Llukiq. Ti ke folë shum mirë e me mend në kuvend mbi kolhozin. Natyrisht ti ke pasë të drejtë kur ke thanë se kolhozi ka nevojë edhe për maqinë të komplikueme. E për sa i përket organizimit të punës, aty me të vërtetë je ma-

shtrue: Mendojmë me të propozue për drejtor t'ekonomís. Unë kam ndëgjue për ty se je shtëpijak ii kulturuem ...

— More hyni, o shok i dashtun: Gasha, përgatite ibrikun! Ndoshta kishit hangër pak »shqi«? Ase ta prej nji shalqi turshi? Hyni, o miku ynë i dashtun: Për jetën e re ju po na ... — Jakov Llukiqi u përbí prej gëzimi, si me iu pasë shkarkue bjeshka prej shpine. — Ekonomín shtëpijake e kam drejtue në mënyrë kulturale, drejt keni thanë kam dashtë t'i këthej njerëzit tanë të pakulturuem prej zakoneve të shtërgjyshëve ... Si po lavrojnë? Po grrithin tokën si me grabuja! Kam lavdatën prej ZU [1] të qarkut. O Semjon Bjere lavdatën, atë që âsht e shtime në xham. Por nuk ka nevojë, do të vijmë na edhe vetë atje.

Jakov Llukiqi i prini mikut në dhomë, tue-i bâ me sy Semjonit pa u vû re. Ky e kuptoi dhe duel në koridor për ta mëshelë dhomën e vogël, në të cilën jetonte Pollovcevi, shiqoj mbrendë dhe u tremb: **dhoma ishte e** shpraztë. Semjoni vrapoi në sallë. Vetëm në çorapë të leshta Pollovcevi rrinte në kambë pranë derës që çonte në dhomë. Ai i dha shej Semjonit që të dalë, e mbështeti mbas derës veshin ngerdëllyes të ngrehun si të ndonji bishe t'egër. »Dreqi i patrembshëm:« — mendoi Semjoni tue dalë prej sallës.

Në sallën e madhe e të ftohtë t'Ostrovnovit askush nuk jetonte dimnit. Në trollin e ngjyruem vjet për vjet e derdhshin farën e hithit në nji kand. Skaj derës ishte nji fuçi e vogël me molla turshi. Pollovcevi u ul skaj fuçís. E ndëgjoi çdo fjalë që folën. Nëpër dritare të ngrime shpërthente drita e kuqe e natës. Pollovcevit i nirthshin kambët, por me gjithatë rrinte, tue mos lëvizë, tue ndëgjue me urrejtje zânin e shtjerrun t'anmikut, prej të cilit e ndante vetëm dera lu ka zânë zani, qenit, nëpër mitingje të veta: »Ih, shka kisha me të ... Ih sikur të mujsha tash me nji herë:« — Pollovcevi i shtrengonte në krahnuer grushtat e âjun prej sëmundjes s'ujit, thonjt i nguleshen në shuplaka.

Mbas derës ndëgjohej:

— Unë thashë udhëheqësi ynë i dashtun i kolhozit: nuk âsht mirë me e udhëheqë ekonomín në mënyrë të vjetër! Ta marrim për shembëll drithin: pse po mërdhihet dhe

1) ZU — Drejtorija agrare — Shënim i përkthyesit.

po jep në rasën më të mirë në një të dhetën një puda 1), shum nuk mujnë me e nxjerrë as farën? E n'ara të mija — gjithmonë aq shum drith bâhet sa memzi mund të kalojsh nëpër kallij. Ka ngja që ta shaloj pelën dhe shkoj nëpër drith, dhe i lidhi kallijt hypun në kal. Po dora nuk ta zen kallin. Të gjitha këto janë kështu për shkak se e kam ndalë borën, e kam ulë tokën. Ndonji qytetar e pret lulëdiellin në rrâjë — kurr nuk ngihet, të gjitha, mendon, se duhen për t'u djegë. Prej përtacís nuk ka kur, i biri qenit, me mbledhë bagla të thâme verës, e nuk e kupton se trupet e lulëdiellit, në qoftë se iu pret vetëm kryet, do ta ndalin borën, midis tyne era nuk mund të tërbohet, nuk mund ta çojë borën nëpër gryka, lugina mali. Në pranverë kjo tokë âsht mâ e mirë se ugari ma i fellë i vjeshtës. Po në qoftë se nuk e ndalë borën, ajo do të shkrihet kot, uji do të vërsulet dhe asnjeni as toka nuk do të kenë kurrfarë dobije prej tij.

— Për zotin, kjo âsht e vërtetë!

— Nuk ma ka dhanë kot lavdatën, o shok Davidov, pushteti sovjetik, mbrojtësi ynë! Unë e dij shka dhe si duhet me punue. Vërtetë edhe agronomët diku diku mashtrohen, por shum gjana të sakta ka në shkencën e tyne. Qe, për shembëll, e merrsha nji fletore agronomësh, dhe në të shkruente nji njeri shumë i këndueshëm, nji prej atyne që u japin mësime studentave, se drithi, thotë ai, nuk mbërdhihet, por shkatërrohet për shkak se toka e thatë, pa mbulesën e borës, krisë dhe kështu i këputë dejët e drithit.

— Ah, kjo âsht interesante: Nuk kam ndëgjue për këtë.

— Dhe drejt shkruen ai. Unë pajtohem me të. Madje edhe vetë e kam provue këtë gjâ për ta vërtetue. Rrëmihi e shoh: në rrâjë dejëzat e vogla e të holla si fije floku, mu ato me anën e të cilave, drithi, kur të bíjë, e thithë gjakun e zí, me anën e të cilave ushqehet, — kishin krisë,

---

E dheta ka dishka ma tepër se nji hektar, e pudi ka dishka ma tepër se gjashtëmbëdhetë kilogram — Shenim i përkëthyesit.

ishin këputë. Kur fara nuk ka se me shka me u ushqye, ajo vdes. Preja dejët njeriut — a do të mundet mâ me jetue? Ashtu edhe fara.

— Po, o Jakov Llukiqi, në të vërtetë âsht ashtu si thue ti. Borën duhet me e ndalë. M'i jep ato gazeta agronomësh t'i lexoj.

»Nuk të vlenë asgjâ! Nuk do të kesh kohë me i lexue. Pak të ka mbetë për të jetue!« — buzëqeshi Pollovcevi.

— Atje, të thomi, si të ndalet toka n'ugar? Nevojiten mburojat. Edhe mburojën asi soji unë kam mendue me e bâ prej degëve. Me domos duhet të luftohet kundër përrojeve të shinave, në çdo vjet ato na rrëmbejnë mâ tepër se nji mijë të dheta.

— Të gjitha këto janë të vërteta. Por më thuej ti si ta nxejmë ma mirë shtallën e kafshëve? Të jetë lirë e mirë, a?

— Mendon për shtallat? Të gjitha ato na do t'i rregullojmë! Gratë duhet me i shtî për të lye gardhin me baltë — kjo âsht e para. E, në qoftë se nuk do të bajmë kështu, midis dy gardheve mund të shtijmë pleh të thatë...

— Po-o-o... Po shka mendon për pastrimin e drithit për farë?

Pollovcevi deshti të ndreqet sa mâ mirë në fuçín e vogël, por kapaku nën tê rrëshqiti dhe u përplas në tokë. Pollovcevi i shtrengoi dhambët, kur ndjeu se pyeti Davidovi:

— Shka u rrëxue kështu atje?

— Sigurisht do të ketë rrëxue dikush dishka. Dimnit na atje nuk rrnojmë, shpenzohen shum drû... Por due me ju tregue nji lloj të shkelqyeshëm kanpi. E kam porositë. Dimnit atê e kam n'atê sallë. Hyni!

Pollovcevi këceu në drejtim të daljes në koridor; dera e lyeme mâ parë me yndyrë pate, e lëshoi pa krismë...

Prej Jakov Llukiqit, Davidovi duel me nji grumbull letrash nën sjetullë, i kënaqun për rezultatet e vizitës, e madje edhe mâ i bindun se Ostrovnovi âsht i vlefshëm. »Qe, me kësisoj njeri për nji vjet kishte mujtë me u lëvizë krejt katundi! Katundar i mençëm, ka lexue shum, dreqi. Po sa mirë e kuplon punën n'ekonomi e tokë! Ky âsht kualifikim! Nuk po e kuptoj Makari, pse po e këqyrë shtrembët atê. Asht fakt se ai do t'i sjellë kolhozit dobi shumi të madhe!« — mendonte, tue shkue në sovjetin e katundit.

KAPITULLI XV

Simbas shembëlles së Jakov Llukiqit, në Gremjaçi çdo ditë filluen me therrë bagëtinë. Porsa të ngryset, mejherë ndëgjohet se si diku blegron delja me zâ të shtjerrun e shkurt, me ungrrimë paravdekëse shpërthen qetësín derri ose pallë mështjerra. Thershin edhe ata që kanë hy në kolhoz edhe shtëpijakët e pamvarun. Thershin kijet, delet, derrat, madje edhe lopët, thershin edhe kafshët që janë lanë për mbarë... Për dy net âsht përgjysue numri i kafshëve me brina në Gremjaçi. Qejt nepër katund filluen me u varrakatë me zorrë e planca, qilarët e hambarët u mbushën de mish. Dyqani i kooperativës për dy ditë i shiti afër dyqind puda krypë që rrinte qe gjashtë muej në magazinë. »Theri, këto tash nuk janë tonat!« »Therni, përndryshej do t'i mbledhin për shtetin!« — u përhap fjala e zezë. Dhe thershin. Hajshin sa s'plasshin. Të gjithë, i madh e i vogël, e prishën stomakun. Në kohën e ngranjes nepër shtëpija u shafitën tavolinat prej mishit të zimë e të pjekun. Në kohën e ngranjes secili e ka gojën e zhlyeme me yndyrë, secili gogëson si në vërcallë; dhe secili i ka syt e turbullt prej pijes.

Mixha-Shçukar ndër të parët e theri mështjerren e sivjetshëme. Bashkë me plakën deshti me e varë në dyrek për ta rregullue mâ mirë; u mundue shum dhe kot (qe e randë mështjerra e majme). Plaka madje i ka përdredhë kryqzat tue çue anën e fundit të mështjerrës, dhe mbasandej krejt javën plaka — falltore i ka vû vegshin në shpinë. E plaku-Shçukar të nesërmen vetë e ka zie gjellën dhe ase prej pezmatimit që iu ka sakatue plaka ase për shkak të gogësís së madhe, aq shum mish të krahnorit të mështjerres ka hangër në drekë, sa që disa ditë e net mbas asaj here nuk shkonte kund prej oborrit, tirqit e lijtë nuk i mbërthente dhe gjithë ditën e gjithë natën rrinte nepër të ftohtë të madh mbas katoqit të druve, në kërcejt e luledielit. Kushdo që n'ato ditë ka kalue skaj shtëpís gjysëm të rrxueme të Shçukarit, ka pa se si po duket, nuk lëvizë, mandej me njiherë edhe vetë mixha Shçukar del prej luledielit, fillon të hecë si imalok tue mos shique në rrugë, kah shtëpija, e rrugës i mban me dorë tirqit e zbërthyem. Tue hecë i lodhun, tue i ngrehë kambët memzi,

vjen deri te dera e vogël dhe mejherë, si me i pasë ra ndër mendë nji gjâ që me domos duhet të kryhet, këthehet dhe përsëri këcen ndër kërcuj të luledielli t. Atje përsërri palëvizshëm dhe me krenari mbi luledielli n duket kallpaku i plakut. E ngrica ka shtrengue dhe era fryn për poshtë kopështit, tue i bajtë rreth plakut shllungat e mprehta të borës.

Të tretën ditë në mbramje Razmetnovi vrapoi te Davidovi sa mujer vesh se të therunit e bagëtís ka marrë përpjestim të gjanë.

— Po rrin?

— Po lexoj. — Davidovi e paloi fletën e nji libreze të vogël e të verdhë dhe buzëqeshi i menduem. — Ky âsht libër, o vlla, — lexohet mejherë, pa e lëshue doret!— buzëqeshi, tue i deshë dhambët e prishun dhe tue i hapë duert e shkurta e të fuqishëme.

— Po lexon romana! Ose ndonji libër vjershash, e në katund...

— Ih, sa budallë! I marrë! Çfarë romanash! Çfarë vjershash! Tue u këputë së qeshuni, Davidovi e vendosi Andrejen në minder para vehtes dhe ia futi librin në duer. — Po ky âsht referat i Andrejevit n'aktivin e Partís në Rostov. Kjo, o vlla, vlen mâ tepër se dhetë romana! Fillova të lexoj, dhe u humba tue lexue, harrova edhe të ha. — Ih, dreqi e marrtë, sa keq po më vjen... Tash, sigurisht, të gjitha janë ftohë.

Në fëtyrën e zeshkë të Davidovit, u vû re merzija dhe idhnimi. Ai u çue, dhe me shprehje të mallëngjyshme i çoi pantallonat e shkurta dhe tue i shtî duert në xhepa u nis për në kuzhinë.

— A do të më ndëgjosh? — pyeti Razmetnovi tue fillue me u idhnue.

— Si jo! Natyrisht po. Mejherë.

Davidovi pruni prej kuzhine nji pjatë prej dheu me shçi të ftohtë dhe u ul. Papritmas e kafshoi nji copë shum të madhe buke; tue përtypë i shiheshin dy gunga nën mollëzat e kuqe. Me heshtje e ndalte shiqimin në Razmetnovin, tue i zgurdullue syt e lodhshëm e të përhimtë. Sipër shçi-s ishin kapë rrathët e vogjël ngjyrë portokali të vjamit të gjedheve dhe speci shëndritte e notonte si flakë e kuqe mbi të.

— Shçi me mish? — pyeti Andreja tue vra me fjalë dhe tue tregue pjatën me gishtin e verdhun prej duhanit.

Tue iu zanë fryma dhe tue buzëqeshë pa dashtas, Davidovi me kënaqësi pohoi tue lëvizë kryet.

— Po prej kah ky mish?

— Nuk dij. Pse po pyet?

— Për shkak se gjymsen e bagëtís e kanë therë në katund.

— Kush e ka therë? — Davidovi e theu nji copë bukë dhe e shtyni.

— Dreqnit! — mbresa në ballin e Razmetnovit u skuq. — Dhe ti më je nji farë kryetari i kolhozit! Po krijon kolhozin gjigant! Po kolhozjanët tu po therin, qe se kush! Edhe shtëpijakët e pamvarun. Janë çmendë! Po i therin të gjitha me radhë, madje edhe kijet po i therin!

— Ti e ke zakon... me bërtitë si në kuvend... — tha Davidovi merzitshëm, tue fillue përsëri me hangër shçi. — Më trego ti mue kadalë e qartë kush po therë dhe pse!

— Po ku e dij unë se pse?

— Ti, o vlla, gjithënji me bërtimë, me poterë... njeri ti mbylli syt — dhe krejt si vjeti shtatëmbëdhetë.

— Mos ki frigë, edhe vetë do t'ulurijsh!

Razmetnovi tregoi të gjitha që dinte mbi therjen e bagëtís që kishte fillue kah fundi Davidovi hante gati tue mos përtypë, gëzimi u zhduk si me e pasë hjekë me dorë, rreth syve u mblodhën rrudhat dhe fëtyrat si me iu pasë bâ mâ e vjetër.

— Mejherë shko e thirr të mblidhet kuvendi. Nagulnovi... Jo, unë do të këthej vetë te ai.

— Pse ta thërrasim kuvendin?

— Qysh pse? Do ta ndalojmë therjen e bagëtís. Do t'i përzamë prej kolhozit dhe do t'i dënojmë. Po kjo, me të vërtetë âsht e tmershëme! Prap kullaku po grryen dheun ndër kambë! Por, merre — ndize, dhe shko... unë harrova të lavdohem.

Në fëtyrën e Davidovit u shpërda nji buzëqeshje knaqësije, prej të cilës syt i fituen nji farë nxehtësije; nuk muj-

ti ta mësheli gëzimin, sado që përpiqej për t'i mbledhë buzët.

— Sod e kam marrë një paketë prej Leningradit... Po, një paketë prej shokëve... — ai u ul, nxuer nën shtrat një arkë të vogël dhe i hoqi kapakun, tue u skuqë prej kënaqësije.

N'arkën e vogël gjindeshin të pshtjellueme paqeta cigaresh, kutija piskotash, libra, një kuti e drûjtë e qëndisun për cigare, edhe dishka në paketëza dhe në riza.

— Më kanë kujtue shokët, m'a kanë dërgue këtê... këto, o vlla, janë cigare tona të Leningradit... A po sheh madje edhe çokolladë, shka dreqin më duhet ajo? Duhet për fëmijt e ndokujt... Por këtu ka randësi fakti, e jo kjo. A âsht kështu? Gjâja kryesore âsht që iu ka ra në mend e i kanë dërgue, që edhe letrën...

Zani i Davidovit ishte jashtzakonisht i butë; Andreja për herën e parë e pa Davidovin të gëzuem aq shum. Enthuziazmi i tij dikah kaloi edhe në Razmetnovin. Tue dëshirue me thanë ndonji gjâ të kandshëme ai murmuriti:

— Po mirë, mirë. Ti je njeri i mrekullueshëm, prandej, pra, edhe t'i kanë dërgue. Shih, po këtu qenka grumbullue një thesar i madh, kjo vlen shum!

— Nuk âsht fjala për atê! Po ti më kupton; dreqi e marrtë, po unë nuk kam askend temin; nuk kam as grue, askend. Dhe shih, — erdh kjo paketë. Moment për t'u prekë... Shiqo, sa nënshkrime janë në letër. Me një dorë Davidovi dhuronte cigare, e në tjetrën mbante letrën e larueme me nënshkrime të panumërta. Duert i dridheshin.

Razmetnovi e ndezi cigaren e Leningradit, mandej pyeti:

— Po si po të pëlqen banesa e re? A âsht e mirë zoja e shtëpís? Si e rregullonte punën e lamjes së teshave? Si do t'ishte sikur t'ia bijshe nanës për t'i la, a? Ase të merresh vesh me zojën e shtëpís... këmishën e paske asi, që me shpatë mundesh me e pre, i vjen era djersë si kalit tepër të lodhun.

— Po, ashtu âsht... kur jetojsha te Nagulnovi, disi ishte e papëlqyeshëme. .. Kur duhej me qepë ndonji send — unë qepsha vetë, madje njiherë edhe i kam la teshat vetë. E përgjithsisht prej se kam ardhë asnji herë nuk jam la, ky âsht fakt. Mandej edhe fanela... këtu në dugajë

nuk po ka sapun. E kam lutë zojën, por ajo tha: »Më jepni sapun«. Do t'u shkruej shokëve që të më dërgojnë sapun për t'i la teshat. Por banesa âsht e mirë, nuk ka fëmij, mund të lexohet pa pengesa dhe përgjithësisht.

— Pra, bjerja nanës sime, ajo do t'i lajë. Ti, të lutem mos u ngushto. Ajo âsht plakë.

— Unë do ta rregulloj këtë gjâ, mos baj kujdes ti, të falemi nderit. Duhet me ndërtue banjën për kolhoz, kjo âsht e randësishëme. Do ta ndërtojmë! E tash, shko, organizo mbledhjen e kuvendit.

Mbassi e piu cigaren, Razmetnovi shkoi. Pa ndonji qëllim të caktuem Davidovi i shpërndau paketëzat n'arkën e vogël, fshâni, e rregulloi jakën e çelun në fanelën e ndytë ngjyrë të verdhë e të mbylltë, i lëmoi flokët e zi, të krehun përpjetë dhe filloi me u veshë.

Rrugës këthei te Nagulnovi. Ky e priti tue i vrâ vetullat e çueme përpjetë dhe tue shique mb'anash.

— Po e therin bagëtín... Po iu dhimbet prona. Aq âsht hutue borgjezija e imtë — sa nuk dij me të tregue — murmuroi ai, tue u përshëndetë. Dhe po n'atë çast iu këthye grues:

— Ti, Glikerija, del mejherë prej këtu. Rri pak te zoja e shtëpís, nuk po kam fuqi me folë para teje.

Llushka dukej e mërzitun dhe duel në gjelltore. Qysh kurse Timofej Rrënjavi shkoi me familjet kullake, ajo hecte si pulë e lagme. Nën syt e saj t'âjun — nji kalterti imallëngjyese liqeni; hunda iu ka bâ e mprehtë si me qenë e vdekun. Shihej se i ka ra randë në zemër ndamja me të dashunin. Atëherë, me rastin e përcjelljes së kullakëve, të cilët shkojshin në viset e ftohta polare, haptazi, tue mos u mëshehë, ajo gjithë ditën âsht endë andej e këndej rreth shtëpís së Borsheçevit, tue pritë Timofejin. Dhe kur në mbramje u nisën prej Gremjaçit sajet me familjet kullake dhe me tesha, ajo bërtiti me nji bërtim të sëmundi dhe filloi të përpëlitet nepër borë. Timofeji fluturoi prej sajit në drejtim të saj, por Froll Rrënjavi e këthei tue i bërtitë tmersisht. Timofeji shkoi mbas qerreve, tue u këthye shpesh kah Gremjaçi dhe tue hangër buzët me dhambë zbardhue prej urrejtjes.

Si fletët e plepit u zhduken fjalët e âmbla të Timofejit — sigurisht Llushka nuk do t'i ndëgjojë kurr mâ. Po

si të mos venitet grueja prej pikëllimit t'idhtë, si të mos pikllohet? Kush do t'i thotë tash, tue e shique me dashuni në sy: »Ky kotull i gjelbërtë ju rri aq bukur Llushka! Në të ju jeni mâ e pashëme se nji zojë oficeri e kohënave të vjetra«. Ose me iu drejtue me fjalë të kangëzës së femnave: Lamtumirë, bukuroshe. Bukurija jote mue më pëlqen: »Vetëm Timofeji ka dijtë me lajka dhe sinqeritet të paturp me çue pesh shpirtin e Llushkës.

Prej asaj dite ajo âsht bâ krejt e hueja për të shqqin. E Makari atëherë i thonte me qetësi, jashtzakonisht me shum seriozitet:

— Jeto te unë këto ditët e fundit që po të ngelin. E mbasandej, mblidh leckat tueja, lidhësat dhe gastarëzat me pomadë, dhe hik ku të duesh. Tue të dashunue, kam durue shum turpe, por tash më ka lanë durimi! Je sjellë me djalin e kullakut — unë kam heshtë. Por kur përpara krejt popullit të vetëdijshëm të kolhozit qajte për të, atëherë mue më gufoi! Me ty, oj vajzë, unë jo vetëm se nuk do të mbërrijë deri në revolucjonin botnuer, por mundem lehtë edhe me ndrrue mendimin, Në jetën teme ty të kam barrë të tepërtë në shpinë. Po e hjeki këtê barrë! A më kuptove?

Davidovi dhe Makari atê natë patën nji bisedë të mëshehtë.

— Grueja të përlyen krejt! Si mundesh me i dalë në sy tash turmës së kolhozit, o Nagulnov?

— Ti përsëri atê të vjetrën...

— Ti je trashaman! Zhelan! — Davidovit iu kuq qafa, dejët në ballë iu trashën.

— Si mund të flasi njeriu me ty? — Nagulnovi hecte nepër dhomë, tue thye gishtat, buzëqeshte kadalë, nga pak dhelpnisht. — Porsa njeriu të thotë dishka jo krejt si duhet, e ti menjiherë ia krisë me të madhe: »Antikrisht! Po shmanget prej vijës së partís!« Ti e din se si e shiqoj unë gruen dhe për ç'arsye jam detyrue të duroj të gjithë këtê poshtnim? Unë të kam thanë mâ: nuk mendoj mâ për të. A ke mendue ti ndonji herë ndonji send për bishtin e deles?

— Nuk—kam—me—ndue — e zgjati Davidovi, i habitun me këthimin e papritshëm të bisedës së Makarit.

— E qe, unë mendova: pse i ka dhanë natyra deles bishtin? Duket se nuk i duhet për asnji send. Qe, për shembëll, kali ose qeni — verës ata me bishtin i trembin mizat. Mirëpo, deles i kanë varrë tetë funta vjamë, e ajo, me gjithëse e lëvizë, nuk mundet me i trembë mizat me të, verës nxehet prej bishtit, i kapet rrodhja për të...

— Shka po të duhen bishtat e deleve dhe bishtat e ndryshëm të tjerë? — Davidovi kadalë filloi t'idhnohet.

Por, Nagulnovi pa u nxe vazhdoi:

— Simbas mendimit tem, bishti iu ka ngjitë deles për t'ia mbulue marren. Vërtetë âsht e papërshtatshëme, por shka mundet me bâ? Kështu edhe mue më duhet grueja si deles bishti. Unë krejt jam regjë për revolucjonin botnuer. Atë, të dashtun, unë e pres... E grueja për mue âsht — phu! dhe asgjâ tjetër. Përveç tjerash, grueja âsht, eh ashtu. Pa të gjithashtu nuk bâhet, duhet me mbulue marren... Unë jam burrë i fortë, me gjithëse jam i hajshëm, ende unë jam i zoti. E ajo, në qoftë se nuk âsht e kënaqun me përparsen time, le ta marrë dreqi! Unë i kam thanë kështu: »Endu andej e këndej; në qoftë se s'ke tjetër, por shiqo mos më bjerë ndonji gjâ në përparse ose mos po e merr ndonji sëmundje, se do ta dredhi qafen!« Por ti, o shok Davidov, prej të gjitha këtyne asgjâ nuk kupton. Ti je si kuti e hekurtë që palohet. Edhe për revolucjonin nuk lodhesh shum... Psè po më futë nën hundë fajin e grues? Ka me mbetë te ajo edhe për mue, e për që âsht lidhë ajo me kullakun dhe që ka vajtue për të, për anmikun e klasës, për atê gjâ ajo âsht ndyesi, dhe unë shum shpejt do ta përzâ prej shtëpís. Por për ta rrahë nuk kam fuqi. Unë po hy në jetën e re dhe nuk due me i ndye duert. Kam frigë se ti kishe me e rrahë, a? Po çfarë ndryshimi kishte me pasë midis teje dhe të thomi ndonji ish njeriut, ndonji nëpunësit? Ata gjithëmonë i rrahshin gratë. Kështu asht kjo! Jo, vlla, mos folë mâ me mue për Llushkën. Unë do t'i qëroj hesapet me të, në këtë gjâ ti e tepron. Grueja âsht nji gjâ shum serioze! Prej saj shum gjana mvaren. — Nagulnovi buzëqeshi në mënyrë andrrruese dhe vazhdoi nxehtësisht. — E kur t'i shkatrrojmë të gjithë kufit, unë mâ i pari do të bërtas: »Hajtni, martohuni me gra të gjakut tjetër!« Të gjithë do të përzihen, dhe nuk do të jetë në botën e bardhë turpi për shkak se njani e ka

trupin e bardhë, tjetri të verdhë e i treti të zi, e mandej të bardhët i shajnë të tjerët për shkak të ngjyrës së lëkurës së tyne dhe i mbajnë më tultë se vehten. Të gjithë kanë me e pasë fëtyrën në nji ngjyrë të kandsheme të zeshktë, dhe të gjithë kanë me qenë të njillojtë. Edhe për këtë gjâ unë kajherë mendoj natën...

— Ti, o Makar, jeton si n'andërr! — tha Davidovi i pakënaqun. — Shum gjâna te ti nuk i kuptoj. Përsa i përket ndryshimit të racave — ashtu âsht, por të tjerat... Në pikëpamje të mënyrës së jetës unë nuk pajtohem me ty. Por, shko në dreq të mallkuem. Unë te ti nuk do të banoj më, si nji e nji që bajnë dy!

Nën tavolinë Davidovi nxuer valixhen (në të tingllues mbyllshëm veglat e papërdorueme për shum kohë), dhe duel. Nagulnovi e përcuell deri në banesën e re, te kolhozjani Filimonov, i cili nuk kishte fëmij. Atëherë, krejt rrugës deri te shtëpija e Filimonovit folën mbi mbledhjen, e çashtjet e familjes dhe mënyrën e jetesës më nuk i çekshin. Prej asaj kohe edhe më fort ndihej ftohtësija në marrëdhanjet e tyne.

Mandej, edhe këtë radhë Nagulnovi e priti Davidovin tue matë disi prej kresë në themra të kambëve, por posa duel Llushka, filloi të flasë më gjallnisht.

— Po e therin bagëtinë, të poshtrit! Gati janë për të hangër trefish më tepër, vetëm për të mos i dhanë në kolhoz. Qe shka thom unë: qysh sod le të paraqesë lutjen kuvendi për t'u pushkatue ata kasapë kriminela!

— Shka-a-a?

— Për t'u pushkatue, po thom, po. Vetëm se kujt do t'ia paraqesim lutjen për pushkatim? Gjyqi i populllit nuk do të mundet, a? Sikur t'i zhdukshim dy, tre prej atyne që i kanë therë lopët e mbarsuna, të tjerët, mos ke frigë, kishin me marrë mend! Tash duhet me veprue me rreptësi më të madhe.

Davidovi e hodhi kapelën n'arkë dhe filloi të hecë nepër dhomë. Në zâ, i ndihej pakënaqësija dhe dyshimi:

— Qe, ti përsëri po e tepron... Asht hall me ty, o Makar! Por mendo vetë: a mund të pushkatohet njeriu për therjen e lopës? Mandej edhe ligjë nuk ka asi soji! VESK-u ka marrë vendim, dhe atje âsht thanë mirë e bukur: me denue me dy vjetë burgim, mund të merret toka,

të rrezikshmit me i shpërngulë prej vendit, po ti — të kërkojmë me u pushkatue! Ih si je ti nji farë...

— Shka jam? Kurrgjâ nuk jam! Ti vetëm peshon dhe bân plane. E me shka do të mbjellim? Me shka do të mbjellim, në qoftë se ata që kanë hy në kolhoz i therin kijet?

Makari iu afrue krejt afër Davidovit dhe ia vûni duert në krahët e tij të gjanë. Gati për nji krye ai ishte mâ i gjatë se Davidovi; tue e shique prej së naltit, tha:

— Sjoma! O i mjeri unë! Si kështu kaq kadalë punon mendja jote? — dhe gati filloi të bërtasë: — Po na do të shkatërrohemi, në qoftë se nuk do të kemi sukses në mbledhje! A me të vërtetë nuk po kupton, a? Me domos duhet ti pushkatojmë dy tre të poshtër për shkak të bagëtís! Kullakët duhet me i pushkatue! Aty janë gishtat e tyne. Duhet me e lutë pushtetin mâ të naltë!

— I marrë!

— Prap unë dola i marrë... — Nagulnovi dhimbshëm e uli kryet dhe mejherë e çoi, si kali kur ti ndînë pulpat e kalorësit dhe murmuroi: — Të gjithë bagëtín do ta therin! Ka ardhë koha e luftës për pozicjone, si në kohën e luftës qytetare; anmiku ka mësye prej të gjitha anëve, e ti! Ata që janë si ti do ta marrin në qoftë revolucjonin!... Nuk mund të vijë ajo me ndihmën tuej që mendoni kadalë! Atje, gjithëkund rreth nesh borgjezët po e mundojnë pooullin punues, Kinezët e kuq po i shfarosin, zezakët e ndryshëm po i vrasin, e ti këtu po i përkdhelë anmiqt! Turp! Turp i madh! Gjaku në zemër po më ngrîhet, kur po mendoj vllaznit tanë mbi të cilët po shfryhen borgjezët m'atê anë kufinit. Për këtê arsye unë nuk mundem ti lexoj gazetat!... Prej gazetave krejt barku më rrotullohet! Po ti... Shka mendon ti për vllaznit e tu, që kalben në burgjet e anmikut? Nuk të dhimben ty ata...

Davidovi tmersisht filloi të marrë frymë me hundë dhe me gishta i shprishi flokët e zi e të përyndyrshëm.

— Shko në dreq të mallkuem si mund të thuesh se me të vërtetë nuk më dhimben-a? Dhe mos bërtit, të lutem! Vetë je i marrë dhe kujton se edhe të tjerët janë asi! A mos i kam qërue unë hesapët me kontrarevolucjonarët në kohën e luftës për shkak të syve të Llushkës? Shka po propozon ti? Kthjellou! S'âsht punë pushkatimi! Mâ mirë

kishte me qenë të punojshe ti me turma, të shpjegojshe politikën tanë, e me pushkatue — kjo âsht gjâja mâ e lehtë! Dhe gjithmonë ti je kësisoji! Porsa të hasë sharra në gozhdë, ti me të vërtetë mejherë kalon n'anë të kundërtë! Po ku ke qenë deritash?

— Atje ku ke qenë edhe ti.

— Aty edhe âsht puna! Me gojë haptë të gjithë e kemi lanë të kalojë kjo punë, prandej tash duhet me e përmirësue, e jo me folë mbi pushkatimin! Mjaft mâ me këtë historín tande! Kape punën! Si ndonji zojushë! Ma i keq je se nji zojushë që i ka thojt e laruem.

— Të mijt i kam të laruem me gjak!

— Të gjithë ata që kanë luftue pa dorëza i kanë duert e lyeme me gjak, kjo âsht fakt!

— O Semjon, po si mundesh me më quejtë mue zojushë?

— M'erdh ashtu në të folun.

—Tërhiqe prap atê fjalë, — u lut Nagulnovi me zâ tultë.

Davidovi e shiqoi pa bëzajtë, dhe qeshi.

— Po e tërhjeki. Qetësou e të shkojmë në kuvend. Duhet të bajmë agjitacjon të fortë kundër therjes!

— Dje unë gjithë diten kam shkue prej shtëpije në shtëpi, tue u mundue me i bindë njerëzit.

—Ajo âsht metodë e mirë. Duhet me kalue edhe njiherë, madje të gjithë na.

— Qe, prap ti... Dje porsa pata dalë prej oborrit, dhe mendojsha: »Si duket e kam bindë!« Kur ndëgjoi: »Kvi—i—i, kvi—i—i« — ndonji derr njivjeçar qysh atëherë nji orë të tanë i pata folë pronarit, të poshtrit, mbi revolucjonin botnuer dhe komunizmin! Dhe si i kam folë se! Aq prekshëm kam folë sa që edhe mue disa herë më duelën lotët. Jo, nuk duhet me i bindë, por me iu rrahë kryet dhe me atê rasë me iu folë: »Mos i ndëgjo kullakët, oj ndyesi e poshtër! Mos u mëso mbi pronësín prej tij! Mos e ther bagëtín, o i poshtër!« Ai kujton se po therë kaun, e në të vërtetë i futë thikën në shpinë revolucjonit botnuer!

— Dikê duhet me e rrahë e dikê edhe me e mësue, — ngulte kambë Davidovi.

Duelen jashtë. Frynte nji stuhí e lagshtë. Shllungëzat ngjitëse të borës mbulojshin borën e moçme, shkriheshin në kullme. Nëpër errësinë të dendun si brumi, mbërrijten te shkolla. Në kuvend kishin ardhë vetëm gjysma e Gremjaçevasëve. Razmetnovi e lexoi vendimin e Cikut dhe Sovnarkomit[1]) »Mbi masat për luftën kundër therjes kriminale të bagëtisë«, mandej mbajti fjalim Davidovi. Më në fund haptazi e parashtroi çashtjen:

— Qytetarë, na kemi njizet e gjashtë deklarata për hymje në kolhoz, prandej nesër në kuvend do t'i shqyrtojmë, dhe atë i cili âsht kapë në grep të kullakëve dhe e ka therë bagëtín para se me hy në kolhoz nuk do ta pranojmë!

— Po ata që kanë hy në kolhoz në qoftë se therin mëzetët, shka do të bajmë atëherë? — pyeti Lubishkini.

— Ata do t'i përjashtojmë!

Në kuvend jehoi e thirrmja »ah«! — dhe murmuritën mbyllshëm, si bletët.

— Atëherë shpërdani kolhozin! Nuk ka shtëpí në katund, e cila nuk ka therë bagëtinë! — bërtiti Borshçevi.

Nagulnovi iu lëshue atij, tue iu kërcnue me grushta:

— Ti hesht aty, mor sherbëtuer i kullakëve! Mos u përzie në punët e kolhozit, mundemi na edhe pa ty! A nuk e ke therë edhe ti kaun trevjeçar?

— Unë jam i zoti i bagëtís sime!

— Atëherë dije se nesër do të dergoj në burg, dhe atje sundoi pleshtat.

— Jeni shum të rrebtë! Po mbahi shum ashpër! — bërtiti zani i marrun i dikujt.

Kuvendi pat pak njerëz, por qe i bujshëm. Tue u shpërnda, katundarët heshtshin, dhe vetëm mbassi duelën prej shkollës dhe u ndanë në grupe, rrugës filluen me ndërrue mendimet.

— Dreqi më shtini t'i theri dy dele! — i ankohej Lubishkinit kolhozjani Semjon Kuzhenkovi. — Ju do të m'a nxjerrni atë mish prej fytit ...

---

[1])Cik, Komiteti qendruer ekzekutiv. — Sovnarkom, Sovjeti i komesarëve të popullit, emni i përparshëm i këshillit ministruer. — Shenin i përkëthyesit.

— Edhe vetë, or djal, jam turpnue, e kam therë dhinë ... — fshâni randë Lubishkini. — Tash çatalloi syt përpara kuvendit. Ah, ajo grue! Më shtini të bâj faj, dreqi e marrtë! »Preje, preje« I hahej mishi! Ah ti, or dreq në kotull! Porsa të shkoj në shtëpi do t'ja zbuti shpinën!

— Duhet, duhet me e mësue, — këshillonte miku i Lubishkinit, plaku i vjetër Akim Besëhlebnovi. — Për ty, o i dashtun, âsht shum keq, po ti je antar kolhozi.

— Aty edhe âsht halli, — fshânte Lubishkini, n'errësín tue i shkundë prej mustaqeve shllungëzat e borës dhe tue zanë mlë thue në bâsa dheu.

— Po ti, mixha—Akim, më duket se gjithashtu e ke therë larojen? — tue u kullë pyeti Demka Ushakovi, i cili ishte fqi i Besëhlebnovit.

— E kam therë, or djal. Po si mos me e therë? E ka thye kau kambën, e ka thye, laroja i mallkuem! E ka tërhjekë fuqija e dreqit mbi izbë, âsht rrëxue dhe e ka thye kambën.

— Prandej, unë pashë në mëngjez se si ti bashkë me tren tande, me thupra e shtyjshit kah izbe.

— Shka ke ti! Shka po flet, Dementije, kryqou! — u frigue mixha—Akim dhe madje, u ndal midis rruge, tue i zgurdullue mâ shpesh syt n'errësinën e fortë.

— Të shkojmë, të shkojmë, o mixhok, — e qetësoi Demka. — Po shka je mbledhë si hû? E ke shtye kaun mbi izbë ...

Vetë ka shkue kah izba, o Dementije! Mos mëkatno. Ih, po gabon shum!

I zjoti je, por nuk je mâ i zoti se kau. Kau mbërrinë me gjuhë deri nën bisht, e ti siguristh nuk mundesh ashtu, a? Ke mendue: Po e sakatoi kaun, dhe kërkuj kurrgjâ?«

Mbi katund tërbohej era e lagshtë. Plepat dhe shelqet n'oborret rreth shtëpijave shushurisin me buçitje mbi përrue. Perdja e zezë — sa s'shihej as gishti para synit — e mbulonte katundin. Nëpër rrugë jehojshin zanet e shtjerrun prej lagshtije. Bora binte dendun. Ishin ngricat e fundit të dimnit.

KAPITULLI XVI

Prej kuvendit Davidovi shkoi me Razmetnovin. Binte borë e dendun dhe e lagshtë. Diku n'ernësín shëndritte ndonji dritë. Ulurima e qejve, e preme prej vërsuljeve t'erës, përhapej nëpër katund prekshëm e pa ndá. Davidovit i ra ndër mend shka i ka folë Jakov Llukiqi mbi ndaljen e borës, dhe fshâni: »Jo, në këtë nuk mund të bajmë ashtu. Po sa borë kishte me u ndalë n'ara në nji stuhí të këtillë! Vërtetë âsht dam i madh!«

— Eja të këthejmë në shtallën e kuajve e t'i shohim ata, — i tha Razmetnovi

— Të shkojmë.

— Këthyen në rrugë. Drita u duk shpejt: pranë plemës së Llapshinovit, të rregullueme për shtallë kuajsh, ishte vjerrë nji fener. Hynë n'oborr. Te dera e shtallës, nën strehën e derës, rrijshin në kambë tetë kozakë.

— Kush âsht sod kujdestar? — pyeti Razmetnovi.

Nji prej kozakëve e shqymi cigaren në çizme dhe u përgjegj:

— Kondrat Majdanikovi.

— Po shka duen të gjithë këta njerëz aty? Shka bani ju aty? — u interesue Davidovi.

— Ashtu, shok Davidov... Po rrijmë, po kuvendojmë.

— Sonte e kemi prû sânën prej livadhit.

— Muerrëm me e ndezë ka nji, dhe u lëshuem në kuvend. Po duem me pritë derisa të ndalet stuhija.

Nëpër të ndame kuajt përtypen në mënyrë monotone. Duhma e djersës, baglës dhe të derdhunit ujë të kuajve ishte përzie me erën që çohej prej sânës së pelenit. Përkundrejt së cilës së ndame, në kuja të drujtë janë të varrun kopreshat, rrypat ose konopët. Rruga e pastrueme dhe sipri e mbulueme me zallë të verdhë lumi.

— O Majdanikov — thirri Andreja.

— 0 — hoja! — u përgjegj nji zâ prej fundit të shtallës.

Majdanikovi bante në tërfurqe nji krah kashtë drithi. Ai hyni në të katërten të ndame prej derës, kalin e zi që ishte i shtrimë e çoi me kambë dhe ja shtroi kashtën.

— Ktheu, dreq! — bërtiti ndhnueshëm dhe iu mat kalit të kotun me bisht tërfurku.

Ky i ra frigshëmi me kambë shtrojes së druit, hingllin dhe u drejtue kah grazhdi; sigurisht u imatte a me u shtri përsëri. Kondrati të cilit i vinte era e duhmës së shtallës dhe kashtës, iu afrue Davidovit, dhe i zgjati shuplakën e fortë e të ftohtë.

— Si âsht puna, shok Majdanikov?

— Nuk âsht keq, shok kryetar'i kolhozit.

— Dishka je tepër zyrtar me atê »shok kryetar'i kolhozit... « — buzëqeshi Davidovi.

— Unë jam në sherbim.

— Pse po sillen njerëzit rreth shtallës?

— Pyetni ata vetë! — Në zanin e Kondratit u ndî pezmatimi. — Natën kur duhet me iu shtrue kuajve, ata i bje dreqi. Populli kurrsesi nuk po mundet me u shlirue prej pasunís private. Të gjithë këta që po rrijnë janë zot shtëpije! Vijnë e thonë: »A i ke shtrue sânë kalit tem?«

»Po a i ke shtrue kulloshit tem?« »A âsht gjallë pela ime?« Po kah ka me ia mbajtë pela e tij? A thue do ta përbij a po shka? Të gjithë mësyjnë, luten: »Më len të të ndihmoj për t'u shtrue kuajve!« E secili këqyrë ime i qitë kalit të vet pak mâ tepër sânë... Hall'i madh! Duhet me dhanë nji urdhën që të papunët të mos sillen këtu.

— A ndjeve? — Andreja i bani me sy Davidovit dhe luejti kryet me dëshprim.

— Përzeni të gjithë prej këtu! — urdhnoi Davidovi, tue u idhnue gjithënji mâ tepër. — Askush të mos jetë këtu përveç kujdestarit dhe ndihmësave të tij! Ka sa sânë po jep? A po e matë racjonin?

— Jo, nuk e mas. E peshoi me sy, nga gjysëm pudi për krye.

— A po iu shtron të gjithëve?

— Si jo, pashë zotin! — Kondrati me idhnim e shkundi kallpakun dhe në qafën e tij të zeshkte e të fortë, në qaforen e xhamadanit të bajtun shumë, u derdhen fajet e buta të kallijve. — Drejtori i kolhozit tanë, Jakov Llukiqi, qe sod para mbramjes dhe tha: »Shtroju kuajve mbeturina ushqimi.« A âsht punë kjo? po ai, dreqi e marrtë, njifet si shtëpijaku mâ i miri, e si flet aq pa imend!

— Po pse?

— Qysh pse? Mbeturinat mund të përdoren për ushqim. Në to ka pelin, — ai âsht i imtë, i mirë për ushqim —

ase burjan: të gjitha këto do t'i zgjedhin dhent e dhitë, e ai urdhnon që të përdoren për shtrojë kuajsh! Unë provova me i kundershtue, por ai ma këthei: »Nuk âsht puna jote me më mësue mue!«

— Mos i shtro mbeturinat. Ti ke të drejtë! E nesër na do t'ja thejmë hundët atij! — premtoi Davidovi!

— Edhe nji gjâ tjetër: âsht nisë me u zgrapcue mullari i vumë pranë pusit. Pse, po e pyes vehten kështu?

— Jakov Llukiqi mue më ka thanë se ajo sânë âsht mâ e keqe. Ai don që të shpenzohet sâna e keqe dimnit, e sâna e mirë të lehet për lavrim.

— Në qoftë se âsht ashtu, atëherë âsht mirë — u pajtue Kondrati. — E sa për mbeturina, i thoni.

— Do t'i them. Merre, ndize nji cigare Leningradi... — Davidovi u kull. M'i kanë dërgue shokët prej fabrikës... A janë të gjitna kuajt të shëndoshë?

— Të falen nderit. M'a ndezni ... Kuajt janë të gjithë në rregull. Natën që kaloi kish qenë hedhë për dhe naravani ynë, ish i Llapshinovit, por e pamë me kohë. Kështu âsht çdo gjâ në rregull. Por âsht nji dreq, kurrsesi nuk shtrihet. Thonë se të gjithë natën e kalon në kambë. Nesër përsëri do t'i mbathim të gjithë me rradhë. Ka qenë rrshimë, akulli krejt ia ka shtjerrë patkojt. E tash lamtumirë. Edhe nuk u kam shtrue të gjithëve.

Razmetnovi shkoi me e përcjellë Davidovin. Tue kuvendue kaluen nji lagje, por në këthesë kah banesa e Davidovit, Razmetnovi u ndal para oborrit të shtëpijakut të pamvarun Llukashka Çebakovit, e preku krahun e Davidovit dhe pëshpëriti!

— Shiqo!

Te dera — tre hapa prej tyne — dukej zi nji fëtyrë njeriu. Mejherë Razmetnovi vrapoi shpejt, e kapi me dorë të majtë njeriun që rrinte mb'atë anë derës, e me të djathtën dorëzen e nagantës.

— A je ti, Llukë?

— Po a jeni ju kështu, Andreja Stepanoviç?

— Shka ke në dorën e djathtë? Hajde, m'a jep atë! Shpejt!

— Po ju qenkeni kështu, shok Razmetnov!

— M'a jep, po të thom! Do të të bij! ...

Tue u prî prej zaneve Davidovi u afrue, tue hapë syt si dritë—shkurtë.

— Shka po i merr ashtu?

— M'a jep Llukë. Do të gjuej

— Qe se me shka rrin te dera! Ah, ti! Pse po rrin ti natën me thikë? Cilin e ke pritë kështu? Mos e ke pritë Davidovin? Po të pyes, pse ke ndejtë me thikë? Kontrarevolucjonar? Ke dashtë me u bâ vrasës?

Vetëm syt e rrebtë t'Andres mujtën me e pa tehin e bardhë të thikës në dorën e njeriut që rrinte te dera. Dhe ai ngutej për ta çarmatosë. Dhe e çarmatosi. Por kur tilloi, i mbushun frymë, me e marrë në pyetje Llukashkën e hutuem, ky e hapi derën dhe me zâ të ndryshuem tha:

— Mbassi mâ po e rrotulloni bigën, nuk mundem me heshtë! Zot na ruej, edhe për shka tjetër do të më dyshoni, o Andreja Stepanoviq! Të shkojmë!

— Ku?

— N'ahër.

— Pse?

— Të shihni, dhe mandej do ta keni të qartë pse kam këqyrë në rrugë me thikë në dorë.

— Hajde, të shohim, — tha Davidovi, tue hy i pari n'oborrin e Llukashkut — kah duhet me shkue?

— Urdhnoni mbas meje.

— N'ahër, plot me nji grumbull të shpërndamë bagle të thame, në nji karrikë të vogël ishte feneri i ndezun, skaj të cilit rrinte pupçik grueja e Llukashkut — grue e bukur, e shëndetshëme me vetulla të holla si gajtan. Ajo u çue frigshëm në kambë kur i pa njerëzit e huej, i mëshehu me trupin e vet skaj murit dy vedra me ujë dhe legenin. Mbas saj në nji qoshe, në kashtë të pastër, hecte në vend nji derr i majun. Tue e lëshue kryet në grazhdin shum të madh, ai hante tue përpjekë buzët me zhurmë.

— Shihni çfarë halli kam ... — tue tregue në derrin, Llukashku flitte hutueshëm e pa lidhje.- Menduem me e therë derrin tinës ... Grueja po e ushqen e unë tash deshta ta rrxoj dhe ta pres, kur ndjeva fjalët diku në rrugë. »Hajt të dal, — mendova — të shoh, mund të ndëgjojë dikush« Si isha me duer të përvjeluna, me përparëse dhe me thikë

në dorë, ashtu edhe në derë. Dhe ju — mû atëherë erdhët! E shka menduet ju për mue? A del ndokush me vra njeriun me përparëse e duer të përvjeluna? — Tue hjekë përparësen, Llukashka buzëqeshi hutueshëm dhe me pezmatimi të përmbajtshëm i bërtiti grues: — E, shka je ndalë, e marrë? grahi jashtë derrit!

— Mos e prej, — tha Razmetnovi pak i hutuem. — Tash qe kuvendi, nuk âsht e lejushëme me therë bagëtín.

— Nuk due. Më vratë çdo dëshirë ...

Davidovi duel dhe deri te banësa e tallte Andren:

— E pengoi atentatin në kryetarin e kolhozit! e çarmatosi kontrarevolucjonarin! Me të vertetë trim e gjymës! Ha-ha.ha!

— Por prandej i shpëtova jeten derrit, — ia këthente me tallje Razmetnovi.

KAPITULLI XVII

Të nesërmen në mbledhjen e mëshehtë të çelules së partís së Gremjaçit njizanit âsht vendosë që të kolektivohet krejt bagëtija, si kafshët e trasha, për tërhjekje, ashtu t'imtu, të cilat janë pasuní e antarëve të kolhozit të Gremjaçit, që mban emnin e Stalinit. Përveç bagëtís âsht vendosë që të kolektivizohen edhe shpezët.

Në fillim Davidovi me kambëngulje ka qenë kundër kolektivizimit të kafshëve t'imta dhe të shpezëve, por Nagulnovi vendosmenisht deklaroi që, në qoftë se në kuvendin e kolhozjanëve nuk merret vendimi mbi kolektivizimin e krejt bagëtís dhe shpezëve, mbjellja e pranverës do të shkatërrohet, mbassi krejt bagëtija dhe shpezët do të theren. Atê e përkrahi Razmetnovi, prandej Davidovi u përul dhe pranoi.

Përveç kësaj âsht vendosë dhe âsht shënue në procesverbalin e kuvendit: të zhvillohet nji fushatë e forcueme agjituese për ndalimin e therjes kriminale, e për këtê gjâ, simbas detyrimit që kishin dhanë, të gjithë anëtarët e partís u shtrënguen po aiê ditë me shkue prej shtëpís në shtëpí. Përsa u përket masave gjyqsore kundrejt atyne që do të zihen tue therë bagëtín âsht vendosë që tash për tash të mos merren kundra askujt, por të priten përfundimet e fushatës agjituese.

— Kështu do të ruhen mâ mirë bagëtiju dhe shpezët. Përndryshej në pranverë nuk do të ndëgjojsh në katund as pallje kijesh, as kangë gjelash, — folte Nagulnovi i gëzuem, tue lanë proçes — verbalin në kapakë.

Kështilli i kolhozit me kënaqësi vendosi mbi kolektivizimin e krejt bagëtís, mbassi kafshët e punës dhe të mbjelljes tashmâ ishin të kolektivizueme, kështu që vendimi i përkitte vetëm mëzetëve, mështjerrave, dhenëve e derrave, — por rreth shpezëve diskutimi qe i nxehtë. Veçanisht kundrështojshin gratë. Mâ në fund kambëngulja e tyne u thye. Kësaj i ndihmoi shum Nagulnovi. Tue shtrengue dekoratën me duert e veta të gjata, flitte me zâ bindës:

— Rejat e mija të dashuna! Leni ju pulat e patat! Kur të shkoj mëzati, le të shkojë edhe kopreshi! Edhe pulat le të rrnojnë në kolhoz. Në pranverë do ta bleimë nji kubator, dhe në vend të squkave ai do të na çelë me qinda zogj. Kubatori âsht nji maqinë e tillë, që i çel zogjt shum mirë. Ju lutem mos kundrështoni! Pulat do të jenë tuejat, vetëm n'oborrin e përbashktë. Nuk duhet me pasë pronë private me pula, teze të dashtuna: Mandej, çfarë dobije keni prej pulave! Edhe kështu ato tash nuk bajnë vo. E në pranverë sa çamje kreje kishit me pasë rreth tyne! Tash kja i nxjerrë bimët me sqep, tash këqyrë e ajo — qoftë tri herë e mallkueme — diku n'ën hambar e humbë vonë, herë ndonji shkebzë ia dredhë qafën... Shka s'ka me ngja me të? Dhe çdo ças duhet të futeni në kotec pulash, për t'i prekë se cila ka vo, e cila jo. Futesh mbrenda, mbledhë morra pulash dhe infektohesh. Hall i madh dhe mërzi me to. Po në kolhoz si do të jetojnë? Nuk mundet me qenë mâ mirë! Kujdesi mbi to do të jetë i mirë: ndonji plak vejan qe për shembëll mixhen Akim Besëhlebnovin do ta çojmë te ato, dhe gjithë ditën le t'i prekë, nëpër druj ku flejnë le t'i kërkojë. Punë e kandshëme dhe e lehtë, si e porositun për plak. N'aso pune nuk do të zdirgjet. Pranoni, të dashunat e mija!

Gratë qeshëshin, fshâlshin, kuvendojshin dhe »pranuen«.

Mejherë mbas kuvendit Nagulnovi dhe Davidovi u nisën për të vizitue shtëpijat nepër katund. Qysh në lagjën e parë u pa se në secilën shtëpí prejshin bagëtí... Pak para dreke këthyen edhe te mixha Shçukar.

— Ai âsht aktivist, vetë ka folë se duhet me e rueitë bagëtín. Ai nuk do të theri bagëtín, — thonte Nagulnovi, tue hy n'oborrin e Shçukarit.

»Aktivisti« shtrihej në shtrat, me kambë të çueme përpjetë. Këmishën e kishte të përvjelun deri te mjekrra e parrueme dhe e dendun, e në bark të hajshëm, të zbehtë, të mbuluem me qime të thijta e të gjata, nji vegësh dheu, që zen nja gjashtë litra i këthyem përmbys i kishte ngjitë anët e veta të mprehta. Prej anëve dukeshin si ushujza dy zarfa të barnatores. Mixha Shçukar as nuk i këqyri kur hynë. Duert, të kryqzueme në krahnuer si të të vdekunit, i dridheshin, e syt e zgurdhatun, të qmendun prej dhimjes i lëvizshim kadalë. Nagulnovit iu duk se po vjen era të vdekun. Grueja trashamane e Shçukarit ishte në kambë të stufës, e rreth shtratit sillej falltorja e shkathtë, e zezë si mini, Mamiçiha, e njohtun larg në krejt rrethin për që ka dijtë me i vû zarfat, me i rregullue vegshat, me i sherue eshtnat e thymë, me e lëshue gjakun e me e ndalë me fall dhe me krrabë hekuri me i bâ gratë që të deshtojnë. Ajo edhe këtu »e shëronte« mixha — Shçukarin e mjerë.

Davidovi hyni dhe i hapi syt prej habije.

— Mirë dita, mixhok: Shka ke ashtu në bark?

Mbmbmbmbarova: Prej bbbbarkut: ... — me mundim e nderpremje tha mixha — Shçukar. Dhe njiherit gjëmoi, uluroi si klyshi me nji zâ krejt të hollë: — H-hiqe vegshin! Hiqe, moj shtrigë! Kuku, do të ma shpojë barkun! Kuku, bijt e mi, shpëtomni!

— Duro, duro, mejherë ka me t'ardhë ma lehtë, — tue pëshpëritë e qetësonte halla Mamiçiha, tue u përpjekë kot për të nxjerrë rrethin e vegshit, i cili iu kish pasë ngjitë për lëkurë.

Por mejherë mixha — Shçukar uluroi si bishë e egër, i mëshoi me kambë falltores dhe me të dy duert e kapi vegshin. Davidovi atëherë i erdh në ndihmë: tue rrëmbye prej midisit të stufës nji shkop të druit, shtyni plakën dhe i mëshoi me shkop fundit të vegshit. Vegshi u thye, nën copat e tij ajri gufoi me fëshkllimë, mixha—Shçukar gogëzoi dhe filloi mâ shpejt me marrë frymë dhe i hoqi zarfat na vështirësi. Davidovi i hodhi nji shiqim barkut të plakut që dukej në copat e vegshit si kërthizë shum e madhe e kuqe, dhe u lëshue në bankë, tue iu zanë fryma nga

se iu kishte lëshue nji gaz i madh. Faqeve i rrjedhshin lotët, kapelja i kishte ra në faqe, në sy i kishin ra do blej flokësh të zez.

Mixha—Shçukar tregoi nji fuqi të madhe jetësore! Posa halla Mamiçiha filloi me vajtue për vegshin e thyem, ai e lëshoi këmishën dhe u çue.

— Kuku për mue, or fatzi: — bërtiti plaka. — Ma theu enën, dreqi: I mjeri ai që shëron njerëz të tillë!

— Ik, plakë: Këtë ças ikë prej këtu: — Shçukari tregonte derën me dorë. — Për pak s'ma hangre kryet! Për krye tandin âsht dashtë me e thye atë vegësh! Ik, se mund të vras lehtë: Unë jam i marrë në këtë gjâ:

— Si të gjeti kjo kështu? — pyeti Nagulnovi, po sa u rraptue dera mbas Mamiçihës.

— Oh, bijt e mi, mbajtësit e mi, besoni: për pak s'e humba kryet. Dy ditë e dy net s'kam dalë prej oborrit, gjithënji i kam mbajtë tirqit në duer... Aso shkule nuk m'u ka çue — kurr s'u ndalte! Shkonte prej meje si prej patës së sëmundë, çdo sekundë...

— Ke hangër shum mish?

— Mish ...

— E ke therë mështjerrën?

— Nuk ka ma mështjerrë ... Nuk kisha mâ ndonji dobi prej saj ...

Makari u kull, me pezmatim e shiqoi plakun, dhe lëshoi nëpër dhambë:

— Ty, or dreq plak, duhet me ta vû në bark jo vegshin, por nji teneqe pesëdhetë kilëshe! Dhe me të futë krejt me gjithë bark: Prit, kur do të përzamë prej kolhozit, do të shohish se çfarë shkule do të çohet!

— Dreqi më shtini, O Makarushka ... Plaka ma mbushi menden, si qyqja e natës — gjithënji më vajtonte ... Mëshironi... shok Davidov! Kemi qenë miq, mos më përzen prej kolhozit. Edhe kështu unë kam vuejtë për shkak të punës sime të mirë ...

— E, po shka të bâjë njeriu tash me tê? — Nagulnovi bâni me dorë. — Të shkojmë, o Davidov. Ti, o i sëmundë, përzije do vazelin me krypë dhe pije, do të kalojë si me e hjekë me dorë.

Mixhës — Shçukar iu drodhën buzët prej fyemjes:

— Po tallesh me mue?

— Përnjimend po të thom. N'armatën e vjetër në këtë mënyrë na e kemi shërrue dhimbjen e barkut.

— Po a mos jam unë ndoshta prej hekurit? A atë që përdoret për të fshi pushkën e vdekun, ta përdor unë? Jo! Ma mirë do të ngordhi ndër luledielli se të marrë vazelin.

Të nesërmen, tue mos mujtë me ngordhë, mixha — Shçukar tashmâ hecte tue u lëkundë nëpër katund dhe kedo që takonte i kallxonte se i kanë qenë miq në shtëpi Davidovi e Nagulnovi, se e kanë pyetë për meremetimin e veglave për mbjellje dhe për punë të tjera të kolhozit. Kah fundi i tregimit plaku bante nji pushim të gjatë, mbështjellte cigaren dhe fshânte:

— Unë qesh pak i sëmundë, e ata mejherë erdhën. Nuk shkon puna pa mue. Për lloj lloj barnash porositshin. »Mjekou, thanë o mixhok, e mos e jep zot fatkeqësinë e me vdekë, se pa ty do të mbarojshim!« Dhe do të mbarojshin, për zotin! Po sa të kenë dishka — më thërrasin në çelulë: e shoh se ku âsht puna, dhe i këshilloj. Vërtetë, unë rrallë flas, por me vend. Fjala ime, për zotin, kurr nuk shkon huq! — dhe ngadhnjimisht kish me i çue syt e zbehtë me bashkëfolësin, për të pa çfarë përshtypje i ka bâ tregimi i tij.

KAPITULLI XVIII

Dhe përsëri u përzi Gremjaçi Llogu shëmbëlluer .. Bagëtín nuk e thershin mâ. Dy ditë u grahshin dhe bijshin lloj lloj dhenësh e dhishë, n'oborre të përbashkta pulat i bijshin në thasë. Nëpër katund gjithëkund ndihej të pallunit e bagëtís, kakarisja dhe të krokatunit e shpezëve.

Në kolhoz tashmâ kishin hy njiqind e gjashtëdhetë familje. Janë formue tri brigada. Kryesija e kolhozit e caktoi Jakov Llukiqin për me iu nda të vorfunve — të cilëve u mungojnë teshat dhe këpucët — qyrkat, çizmet dhe teshat e këpucët e kullakëve tjerë. Ma së pari âsht bâ lista. U pa se kryesija nuk kishte mundësi me i kënaqë të gjithë.

N'oborrin e Titkut, ku Jakov Llukiqi i ndante teshat e konfiskueme të kullakëve, pa prâ ndihej zhurmë zanesh deri sa errësohej. Aty, afër hambarit, në borë daheshin njerëzit për të provue këpucët e kullakëve, veshëshin kaftanet, palltat, bluzat, qyrkat. Ata që kishin faiin me iu caktue ko-

misjoni tesha ose këpucë me kusht që t'i përpunojnë zdesheshin majherë në koridor tue u kullë me kënaqësi, me sy të ndritshëm, me buzëqeshje të dridhëshme e të përmbajtuna që shkëlqejshin në fëtyra të zeshkta, i pështjellshin ngutshëm rubat e veta t'arrnueme dhe i veshëshin të rejat, nëpër të cilat nuk shihej trupi. E sa fjalë, sa këshillime dyshime e të shame janë bâ përpara se të merrshin ndonji send. Davidovi ka caktue që Lubishkinit t'i japin palltë, tirq të gjanë dhe çizmet. Jakov Llukiqi i vrânët e nxuer prej arkës nji grumbull tesha dhe hodhi Lubishkinit para kambëve.

— Shiqo e zgjidh me ndërgjegje!

Atamanistit iu dridhën mustaqet, iu dridhën duert... dhe zgjidhte, zgjodhi nji palltë — njiqind djersë e kapluen: E provon cohën me dhambë, e këqyr kah drita: mos e ka hangër têja, nj'a dhetë minuta e ndrydh me gishta të zi. E rreth e përqark duhmë e nxehtë, zhurmë:

— Merr, e le t'u mbetet edhe fëmijve me shkye.

— Po ku i ke syt! A nuk po e sheh se âsht i këthyem.

— Po rrën!

— Ti po rrën!

— Merre, Pavle!

— Mos e merr, provoje nji tjetër!

Lubishkinit iu skuq fëtyra si tulla, e kafshon mustaqen e zezë, me frigë këqyrë mbrapa, kapë nji palltë tjetër. E zgjodhi. Në çdo pikëpamje palltë e mirë. I futi duert e veta të gjana në mangë, e ato i erdhën deri te brryllat, po i shkepen tegelat në krahë. Dhe buzëqeshë hutueshëm dhe i nxemë, përsëri kontrolloi në grumbullin e teshave. Po i fluturojnë syt si të fëmís së vogël në panajir përpara nji numri të madh lojnash; në buzë i dridhej gazi aq i kthjellte e feminuer, saqë njeriu kishte me e pëkdhelë atnisht kryet e atamanistit Lubishkin, të gjatë nji pash. Kështu as deri mbas dreke nuk mujti me e zgjedhë. I veshi tirqit e çizmet, mandej, tue përbí fshâmën, i tha Jakov Llukiqit të vrânët:

— Nesër do të vij me e provue. — Dhe shkoi prej oborri, shkoi i veshun me tirq me shirita, me çizme që kercasin, mejherë u bâ mâ i ri për dhetë vjetë. Me gjithë se nuk i vinte rruga andej, duel në rrugën kryesore tue u ndalë me qëllim shpesh herë nëpër sokaqe, për të ndezë

cigaren ose për të folë me ndokend që kishte me e takue rrugës. Gati për tri orë shkoi te shtëpija, lavdohej, e kah mbramja, nepër krejt Gremjaçin flitej: »Atje e kanë rregullue Lubishkinin si për ushtri! Sod gjithë ditën ka zgjedhë teshat ... Krejt në tesha të reja ka shkue në shtëpi, i kish veshë tirqit e festës. Hec si rosë e egër, sikur mos me i ndí kambët nën vehte.«

Grueja e Demka Ushakovit âsht mekë mbi arkë, memzi e shtyn. E ka veshë nji fund të leshtë me pala që dikur ka qenë e grues së Titkut, ka mbathë nji palë këpudë të reja, âsht mbështjellë me nji shall të larëm dhe vetëm atëherë iu ra në sy të gjithëve, vetëm atëherë panë të gjithë se reja e Demkës âsht e bukur në fëtyrë dhe se âsht grue e pashëme. Po si edhe mos të meket e gëzuseshëmja mbi pasunín e kolhozit, mbassi kurrnji herë në jetën e vet nuk e ka provue nji kafshatë të mirë, asnji bluzë të re nuk e ka bajtë në krahë? Si të mos i zbehen buzët të vyeshkuna prej merzisë dhe ngranjes së pamjaftueshëme, kur Jakov Llukiqi e shkundi prej arkës nji grumbull rrobesh të femnave? Prej vjetit në vjet ka bâ fëmi, tue i mbështjellë foshnjet në shpargna të kalbëta dhe nji copë të bajtun lëkure të deles. Tue humbë për shkak të jetës s'idhtë dhe skamjes së përjetshëme bukurín e dikurshëme, shëndetin e kthjelltësín, krejt verën e ka veshë nji fund, të rrallë si sita; e dimnit, mbassi e lante të vetmen këmishë që kishte, nepër të cilën hecshin morrat, rrinte lakuriq bashkë me fëmijt në qymlek, mbassi nuk kishte se me shka me u ndërrue...

— Të dashtun!... Të dashtunit e mi!... Pritni, ndoshta unë nuk do ta marr këtë fund... Due me e ndërrue... Ndoshta kisha mujtë me marrë dishka për fëmij ... Mi — shatken... Dunjashkën... pështëritte ajo në kllapi, tue u kapë për kapak t'arkës dhe tue mos i hjekë syt e ndezun prej grumbullit të larëm të teshave.

Davidovi rastsisht qëlloi aty kur ngjau kjo sqenë, dhe zemra iu dridh... Ai u shty deri te arka dhe e pyeti:

— Sa fëmij ke, moj qytetare!

— Shtatë... — tue pështëritë u përgjegj grueja e Demkës, në pritje t'ambël tue u frigue me i çue syt.

— A ka ndonji send për fëmij? — e pyeti Davidovi, me gjysëm zani Jakov Llukiqin.

— Ka.

— Jepi kësaj grueje çdo gjâ që kërkon për fëmij.

— Do t'i bahen shumë.

— Shka po thue? Si?... — Davidovi e shtrembnoi gojën me dhambë të prishun me idhnim dhe Jakov Llukiqi u krrus mbi arkë ma mirë shpejt.

Demka Ushakovi, zakonisht njeri që folë shum e keq, rrinte mbas grues dhe heshte, tue i lëpî buzët e thame, tue ndalë frymën. Por në fjalët e fundit të Davidovit këqyri kah ai... Prej syve të çatalluem të Demkës, shpërthyen lotët mejherë si langu prej pemës së pjekun. Ai mësyni prej vendit, vrapoi kah dalja, tue shtye popullin rreth vehtes me donë të majtë, e me të djathtën tue i mbulue syt Tue këcye prej çardaku, Demka shkoi prej oborri, tue u turpnue dhe tue i mëshelë lotët prej njerëzve. E, ata rrokulliseshin nën shuplaka të zeza nepër faqe, tue zanë njani tjetrin, të shkëlqyeshëm dhe të ndritshëm si pikat e vesës.

Kah mbramja në vendin ku ndaheshin teshat erdh edhe mixha-Shçukar. Ai hyni në shtëpín ku gjîndej kryesija e kolhozit dhe memzi tue marrë frymë i tha Davidovit:

— Tungjatjeta, shok Davidov!

— Tungjatjeta!

— Ma shkruej nji bon!

— Çfarë boni?

— Bon për të marrë tesha.

— E pse me të dhanë tesha? — Nagulnovi, që rrinte skaj Davidovit, i çoi përpjetë vetullat e mbledhta. — Pse e ke therë mështjerren?

— Kush e përmendë të vjetrën, syt i dalshin, e din Makarushka, si thohet? Qysh: pse? Po kush âsht damtue kur e kemi shkullakizue Titkun? Unë dhe shoku Davidov. Me të vërtetë, atij ia kanë shpue kryet, por ajo âsht gjâ e vogël, në krahasim me atê shka m'i ka bâ qeni gëzofit tim? Prej saj kanë mbetë vetëm copa për të mbështjellë kambët! Po a mue mos me më dhanë, që jam damtue për pushtetin sovjetik. Mâ mirë të ma kish pasë coptue Titku kryet copa grima, vetëm gëzofi të më mbette i paprekun. Gëzofi âsht i plakës, e din ndoshta? për shkak të gëzofit ajo do të më çojë në vorr, dhe shka të bâjmë atëherë? Aty âsht halli!

— Të mos kishe ikë, gëzofi kishte ngelë i paprekun.

— Si të mos kisha ikë? Po a ke ndëgjue ti, Makarushka, shka ka bâ shtriga e Titkut? Ajo e ka ndërsye qenin në mue, tue bërtitë: »Puci! Kape, balosh. Ai âsht mâ i keqi prej të gjithëve!« Qe edhe shoku Davidov mund ta vërtetojë.

— Je plak, e po rrën si dreqi!

— Shok Davidov, vërtetoni!

— Mue disi nuk po më kujtohet...

— Për zotin, ashtu ka bërtitë! Dhe natyrisht, tue pa frezikun, unë u frigova dhe u largova prej oborrit. T'ishte ai qen si qejt tjerë, por mâ i tmershëm se çdo tigër!

— As kush nuk e ka ndërsye qenin në ty, je tue shpifë prej vehtes!

— Makarushka, po ty mâ nuk të kujtohet, o skyfer! Ti edhe vetë ke qenë frigue aq shum, sa që ke qenë i zbehtë si lecka, mandej ku mundesh me e mbajtë në mend. Qysh atëherë unë, i shkreti, kam mendue: »Tash do t'ikë Makari!« E mue si më ndoqi qeni nepër oborr — i mbaj në mend të gjitha deri n'imitësin mâ të vogël! Të mos ishte qeni, nuk kishte shpëtue Titku gjallë prej duerve të mija, për zotin! I tmershëm jamu unë!

Nagulnovi u vrâ si me e pasë kapë dhimbta e dhambit, dhe i tha Davidovit:

— Shkrueja sa mâ shpejt, le të pastrohet prej këtu. Unë, Makarushka, qysh se kur kam qenë i ri kam mujtë me grushta gjithëkend...

— Uh, mjaft mâ, mos përziej, të ndimë! A mos po don ndoshta që të shkruejmë me ta dhanë nji enë hekuri dymbëdhetë litrash? Me shka do ta mjekosh barkun?

I fyem randë, mixha-Shçukar muer pusullën pa bëzajtë dhe duel pa u përshëndetë. Por, kur e muer — prej Jakov Llukiqit nji qyrk të gjanë e të regjun, prap i u bâ qejfi. Syt e vogjël i kapsitshin, ngadhnjyeshëm. Me tre gishta, si krypën prej krypores, e kapte kindin me e kalue ujin, — përbinte gjuhën, lavdohej përpara kozakëve:

— Edhe unë e fitova qyrkun! Me shpinë time e kam fitue. Të gjithë e dijnë: Kur e çkullakizojshim Titkun, ai mësyeni me nji shkop hekuri në shokun Davidov... Mbaroi, mendova, miku im!« Dhe n'atê ças mësyna ti ndihmoj dhe trimnisht e prapsova. Të mos isha unë — mbaroi Davidovi!

— More, flitet se ti ke ikë prej qenit, dhe je rrëxue, e ai ka fillue me ti shkye veshët si derrit, ia hodhi dikush prej ndëgjuesave.

— Rrêjnë! Ih shka âsht zvetnue ky popull: rrên, e nuk skuqet. Dhe shka âsht qeni? Qeni âsht nji shtâzë e marrë dhe e ndytë. Kurrfarë gjuhe nuk kupton... Mixha-Shçukar mjeshtërisht e këthente bisedën në tjetër anë.

KAPITULLI XIX

Natë...

Në veri të Gremjaçi Llogut, krejt larg mbas shpatijeve të shkambijve ferrët të stepës, mbas fushave e luginave, mbas pyjeve të pakëputshëme gjindet kryeqyteti i Bashkimit Sovjetik. Mbi të âsht nji det dritash elektriku. Ndriçimi i dridhshëm i kaltërtë i tyne, si reflektim i zjarmit të pandëgjueshëm fluturon mbi shtëpijat shumkatëshe, tue hedhë në hije dritën e panevojshëme të hânës dhe të yjve të mesnatës.

Nji mijë e pesëqind kilometra larg Gremjaçi Llogut, ngrihet Moska dhe natën duket e ngujueme në guri: sirenat e llokomotivës jehojnë si të thirrme, si harmonika tepër të mëdha kumbojnë sirenat e automobilave, kërcasin, fishkllojnë, zhaurisin tramvajat. E mbas mauzeleumit të Leninit, mbas mureve të Kremlinit, nalt n'erën e ftohtë, në qiellin e ndriçuem dridhet dhe valon pëlhura e flamurit të kuq. Nalt sillet era, mejherë e mbështjellë flamurin e randë të lëshuem, por ai prap shpalohet, tue u dreitue me skajin e vet herë në perëndim, herë në lindje, shkëlqen si flakë e kuqe e kryengritjes, thërret për luftë...

Para dy vjetësh, nji natë Kondrat Majdanikovi, i cili n'atë kohë gjindej në Moskë, në Kongresin e përgjithshëm rus të sovjetve, erdh në Sheshin e kuq. Këqyri mauzeleumin, flamurin e kuq i cili ngadhnjimisht shkëlqente në qiell, dhe e hoqi shpejt prej kresë bugjonovkën! Krye zbuluet, me xhamadan të shpërthyem, të punuem në vend, ndejti në kambë shum kohë dhe palëvizshëm...

E në Gremjaçi Llog natën mbretnonte qetësija e shurdhët. Ndriçojnë kodrat e vetmuemie rreth e përqark, të

mbulueme me borë si me pendla të mjellmes. Nepër gryka mali, në shpatije nepër therra janë derdhë hije të murrme në të mbyllta. Biga e Harushës Madhe gati e prekë horizontin. Si qirí i zí ngrihet për bind kah qielli plepi, i naltë i zí që rritet skaj sovjetit të katundit. Përroni gurgullon, shushurit në mënyrë magjike, tue u derdhë në lum. N'ujin e këthjellët të lumit i sheh si po bijnë yjt, të cilët mâ nuk do të shëndrisin botën. Ndëgjo heshtjen e rrëjshëme të natës, dhe mejherë do të ndijsh se si po ushqehet lepri, tue hangër, tue zgrapcue degën me dhambët e vet, të zverdhuem prej langut të drujve. Në dritën e hânës ndriçon dobtë në trungun e vishnjes mullâni i qelibarit të pishës. Këpute dhe këqyre nji lamsh të vogël pishe si kumbulla e pjekun dhe e paprekun e mbulueme me nji cipëz delikate të mjegullë. Kajherë prej degës bjen lëvorja e akullë — nata e mbulon me qetësi tingllimin e saj kristali. Fijet e degëve të vishnjes me rezhda të kíme, të cilat quhen prej fëmijve »lotët e qyqes« janë të palëvizshëme, si të vdekuna...

Qetësi...

Dhe vetëm n'agim, kur prej veriu, nën rênë e zezë, fluturon era e Moskës, tue lëshue borë prej krahëve të vet të ftohtë, do t'ushtrojnë në Gremjaçi Llog zanet e jetës së mëngjezit: do të shushurisin nëpër pyje degët e thata të plepit; do të krokasin tue u thirrë fllanzat, të cilat janë ndalë me dimnue skaj katundit dhe natën ushqehen në lamije. Ato do të fluturojnë për të kalue ditën në barin e dendun e të thatë në shpatije me zallë të grykave të malit, tue lanë skaj kashtores mbi borë gjurmat e derdhuna si rrezet në formë kryqzi, tue i lanë grumbujt e vogjël të kashtës. Do t'u merret zani viçave, tue kërkue që t'u lëshohen nanave, edhe mâ me tërbim do të këndojnë gjelat e kolektivit, mbi katund do të ngrihet ashpërsisht tymi i idhtë i baglës së thame.

Deri sa mbi katund âsht natë, si duket Kondrat Majdanikovi âsht i vetëmi që nuk flen në krejt Gremjaçin. Goja i rrin e idhtë prej duhanit, kryet si shekë, vështirohet prej pimjes së duhanit ...

Asht mesnatë. Dhe Kondratit i duket se po sheh shkëlqimin ngadhnjyes të dritës mbi Moskë dhe valvitjen e tmershëme dhe të pezmatueme të flamurit të kuq, të shpalueme mbi Kremlin, mbi botën e pafund, në të cilën derdhen aq shum lotë prej syve të njerëzve punues, sikurse âsht edhe Kondrati, të cilët jetojnë jashtë kufijve të Bashkimit Sovjetik. Po i kupton fjalët e nanës së ndjerë, të thanuna njiherë për t'i terë lotët e tij:

— Mos qaj, Kondrati im i dashtun, mos e zemro perendinë. Njerëzit e vorfën nëpër krejt botën e bardhë për çdo ditë qajnë, i ankohen perendisë për hallin e vet, për pasanikët, të cilët e kanë rrëmbye për vehte krejt pasunín. E zoti i ka urdhnue të vorfënit të durojnë. Edhe ai idhnohet që të vorfënit dhe t'untit vetëm qajnë e qajnë, mandej do të marrë, do të mbledhë lotët e tyne, do t'i këthejë në mjegull dhe do t'i hedhë në detin e kaltërtë, do ta mbështjellë qiellin për t'u bâ i padukshëm. Atëherë anijet do të fillojnë me u endë nëpër det dhe do ta humbin rrugën e tyne. Anija do të hasë në gurë të nxehtë deti dhe do të mbytet. Ose zoti do t'i këthejë lotët në vesë. Nji natë do të bjerë vesa e gjelbërt në drith në tokë, tanën dhe të huejën, prej lotëve t'idhtë do të digjen të mbjellat e drithit, ûja dhe vdekja e madhe do të përhapen nëpër botë ... Do me thanë, të vorfënit nuk guxojnë me qajtë, sepse me vaj do ta ngrehin të keqen në qafen e vet ... — A kuptove djali im? — dhe mbaroi ashpër: — Lutju zotit Kondratka! Lutja jote mâ shpejt do të fluturojë deri te ai.

— Po a jemi na të vorfën, nano? A âsht baba i vorfën? — pyeti nanën e vet fëmiu Kondrati i vogël.

— Të vorfën jemi.

Kondrati binte në gjuj përpara figurës s'errtë të fesë së vjetër, i lutej zotit dhe i përkonte syt deri sa mbetshin krejt të thame, që zoti i ashpër të mos ta shihte asnji pikë loti.

Kondrati rri i shtrimë, si rrjeten e peshkatarit e përbluen me mend të kaluemen. Babën e ka pasë kozak të Donit, e tash vetë âsht kolhozjan. Për shumi gjâna ai mendoi gjatë aq netëve të gjata sa rrugët e stepës. Baba i Kondratit në kohën e sherbimit ushtarak bashkë me skadronin e vet, tue mbrojtë interesat e fabrikantave, i ka rrahë me kamxhik dhe i ka pre me shpatë puntorët tekstilë t'Ivа-

novoznesenkut kur ata bâjshin greva. Ka vdekë baba, âsht rritë Kondrati dhe në vjetin 1920 i ka pre Polakët dhe Vrangelistat, tue mbrojtë pushtetin e vet sovjetik, pushtetin po t'atyne puntorëve tekstilli t'Ivanovoznesenskut, prej invazjonit të fabrikantave dhe rrogëtarëve të tyne.

Ka kohë që Kondrati nuk i beson zotit, por partís komuniste, e cila i prinë krejt popullit punues të krejt botës kah shlirimi, kah ardhmenija e ndritshme. Ai prûni krejt bagëtín e vet n'oborrin e kolhozit, i prûni krejt shpezët derinë pendën e fundit. Ai âsht për atê që bukën ta hajë dhe barin ta shkelë vetëm ai që punon. Ai âsht ngjitë për pushtetin sovjetik fort e pazgjidhmenisht. Por që, Kondratin nuk e zen gjumi natën... Nuk po e zen gjumi sepse në tê ka ngelë gjanpni — pikëllimi për pasunín e vet, për pronësín prej të cilës vullnetarisht ka hjekë dorë ... I ka ndêjë në zemër dhimbja, po e ngrínë me mërzi dhe vuejtje ...

Përpara krejt ditën kishte me qenë i zanun me punë: në mëngjez iu qet ushqim kijeve, lopës, dhenve dhe kalit, u jep ujë; në drekë ngrehë barrë sane e kashte prej lamës, tue këqyrë mos me i pështue asnji fije kashte, e para mbramjes, përsëri duhet me iu qitë kafshëve. Mandej edhe natën del nja disa herë n'oborrin e bagëtisë për ta vizitue bagëtín, për të mbledhë sanën e rrëxueme nën kambë në grazhdë. Zemra i gëzohet për kujdesin e shtëpíjakut. E tash oborri i Kondratit âsht i shpraztë, i vdekun. Nuk ka kend me e vizitue. Grazhdijet rrijnë të shpraztë, dyert e thurun prej thuprave rrijnë të hapuna hap e krahë, madje as gjelat nuk ndíhen; krejt natën nuk ka se si me e cak tue kohën, me pa se sa natë ka kalue.

Vetëm atëherë kur t'i vijë rendi i kujdestarís në shtallën e kolhozit i bjen merzija prej zemre. Ditën këqyrë për t'u largue sa mâ parë prej shtëpís, për të mos pa oborrin e shkretnuem tmersisht, për të mos pa syt e pikëllueshëm të grues.

Qe, tash ajo flen skaj tij, merr frymë normalisht. Hristashka rrotullohet në qymlek, i shtrengon dhambët me kënaqësi, murmuron n'andërr: »Babë, kadalë: ... Kadalë ...« Ajo, sgurisht, po andrron andrrat e veta të veçanta e të ndritshme fëminore; ajo jeton bukur, merr frymë lehtë. Ajo kënaqet për nji kuti të shpraztë të shkrepsave.

E merr dhe prej saj mbaron nji saj për kuklën e vet prej leckash. Me këtë saj do t'argtohet deri në mbramje, e dit-ën tjetër do t'i buz-qeshë ndonji argëtim i ri.

Kurse Kondrati ka mendimet e veta. Përpelitet ai në to si peshku në rrjetë ... »Po kur do të më lash, o pikë-llim i mallkuem? Kur do të zhdukesh, o fat i zi? ... Dhe pse âsht kështu? Shkoj pranë të ndameve të kuajve, janë kuajt e huej, - mue kurrgjâ, e po sa të të ví te i imi, shiqoj shpinën e tij me rryp të zí deri te vetë bishti, veshin e majtë të tij të shejuem, mue më t'herë zemra, — at herë më duket edhe mâ i afërt se grueja. Dhe gjithënji kqyri me i qitë sanë ma t'âmbël, me sa mâ shum grozh-l e sa mâ t'imtë. Mandej edhe të tjerët bajnë gjithashtu: vdesin mbas të vetëve, e për të huejt — s'u bje ndër mend. Me gjithëse tash nuk ka të huej, të gjithë janë tanët, por, me gjithatë-ashtu âsht ... Për pasuni nuk kujdesen, ajo iu ka bâ dishka e huej shum kuj ... Dje ka qenë kujdestar Kuzhenkovi, nuk i ka çue vetë kuajt me iu dhanë ujë, e ka çue djalin e vet në lum. A ka pi ujë ndonjani ose jo, për të âsht njilloj; prap u ka grahë trok dhe në shtallë. Askujt nuk gu-xon me i kundrështue, mejherë i kërcëllinë dhambët: »Aaaa, ty të duhet mâ shum«: Të gjitha këto vijnë prej andej se janë fitue me mund. Kush ka çdo gjâ mjaft deri në fyt, atij, natyrisht, nuk i dhimbet aq ... Të mos harroj me i thanë nesër Davidovit se si u ka dhanë ujë Kuzhenkovi dje kuajve. Me nji kujdes të tillë kali në pranverë nuk do të mundet as me luejtë vendit trinën. Nesër herët duhet të shiqoj se si po kujdeson për pulat — thanë grate se tashmâ kanë cofë shtatë copë për shkak të vendit të ngushtë. Ih, sa hall: Dhe pse të mbledhen tash shpezët? Ta kishin lanë të paktën ka nji gjel për oborr, për me e pasë në vend t'orës ... Në dyqanin e kooperativës nuk ka mallë, e Hristashka âsht dathë. Le të krisë ku të krisë, me domos duhet me i gjetë nji palë këpucë të vogëla! Turp âsht te kërkoj prej Davidovit ... Jo, edhe këtë dimën le ta kaloj në qymlek, e verës edhe s'i duhen.« Kondrati mendon mbi mungesën që pëson vendi për shkak se po realizon planin pesëvjeçar, dhe i shtrëngon grushtat në droje, flet me urrejtje për mendime atyne puntorëve në Perëndim, të cilët nuk janë me komunistat: »Na shitët për nji rrogë të mirë që merrni prej zotnijve tuej! Na keni ndërrue, vllazën, për jetë të ngitë!

... Pse te ju deri tash nuk e kemi pushtetin sovjetik? Pse jeni vonue kështu? Sikur të jetojshit keq, deritash ju e kishit ngritë revolucjonin, por, si po duket, ende nuk ju ka hangër me sqep për mbrapa gjeli i pjekun, gjithënji po ngurrohi, kurrsesi nuk po kfilli, por po shkoni disi të pabashkuem, due e s'due ... Por do t'ju hajë ai. Do t'ju hajë, sa do të ju dhembë ... Ose ju nuk po shihni këndej kufinit se sa vështirë po e ngrejmë na ekonomín? Ç'farë mungesash po vuejmë, po hecim gjysmë dathë e gjysmë cullak, po i shtrëngojmë dhambët e po punojmë. Do t'ju vijë turp, vllazën, me e gjetë gati! Duhet ta bajshim nji shtyllë aq të naltë sa të mujshit të gjithë me e pa, e sikur të hypsha unë në maje t'asaj shtylle, sa kisha me ju sha: ... « Kondratin po e zen gjumi. Prej gojës po i bje cigarja, po e kallë të vetmen këmishë, tue bâ nji birë të madhe e të zezë. Afij i del gjumi prej të djegmes, çohet; tue sha me të pështëritun, kërkon nëpër errësínë gjylpanen për të qepë birën në këmishë, sepse në qoftë se në mëngjez do ta shohë Ana, dy orë do ta ngjeshë për shkak t'asaj bire ... Por gjylpanën nuk mundet me e gjetë. Dhe prap e zû gjumi.

Tue u zgjue n'agim, del n'oborr për të krye nevojën dhe mejherë ndëgjon dishka të jashtëzakonshëme: gjelat e kolektivizuem, të cilët flejnë në të njajtin kotec, njiherit këndojnë në kor të fuqishëm e me zane të ndryshme. Tue i hapë me habi syt e ajun, Kondrati vezhgoi fort nja dy minuta këndimin e pakëputshëm të gjelave dhe, kur papritmas pushoi »ki-ki-ri-ki-ja e fundit e vonueme,« buzëqeshi përgjumshëm: »Sa bukur po këndojnë, të bijt e qenit! Mu zikë me t'u vërtetë e marrë! Kush flen afër kotecit të tyne, nuk ka as gjum as qetësi. E përpara këndojshin tash në nji skaj të katundit, tash në nji tjetër. Kush pykës e kush pllakës ...Si âsht kjo jetë!» — dhe shkoi për të vazhdue gjumin.

Në mëngjez, mbasi hangri, shkoi n'oborrin e shpezëve. Besëhlebnovi e priti me idhnim.

— More shka je çue kaq heret si me qenë lugat?

— Kam ardhë me të pa ty edhe pulat. Si po jeton, o mixhok?

— Kam jetue, e tash—mos ia dhashtë zo'i kujt kë jetë!

— Pse po thue kështu?

— Më mby'i puna te pulat!

— Pse?

— Rri këtu vetëm nji ditë dhe do të shohish! Gjelat e malkuem gjithë ditën po pëlahen, më ranë kamb t tue ngá mbas tyne. Mandej edhe pulat, me gjithë se janë femna, po kapën kaçubash — dhe hajt nëpër oborr! Le të shkojë në dreq të mallkuem ky sherbim! Qysh sod do të shkoj te Davidovi për të më pushue prej kësaj detyre, do të kërkoj me punue me bletë.

— Po do të mësohen pulat, or mixhok.

— Deri sa të mësohen, unë do të mbaroj. Mandej, a mos âsht kjo punë për burra? Unë jam kozak, kam qenë në luftën kundër Turqëve. E tash — fatbardhi unë — u emnova si komandanti kryesuer i pulave. Sa kaluen dy ditë që mora detyrën dhe tashmâ nuk mund të kaloj i qetë prej fëmijve. Kur shkoj në shtëpí ata — dreqnit — më dalin në rrugë, bërtasin: »Mixhok, kujdestar'i pulave! Mixha Akim, kujdestar'i pulave!« Të gjithë më kanë nderue, a të vdes me këtê emën? Këtê kurrsesi nuk e pranoj!

— Lene, mixha Akim! Çfarë pune ke me fëmi?

— T'ishin vetëm fëmijt që bâjnë këso marrinash, po edhe disa gra janë bâ me ta. Dje shkova në shtëpi për të hangër drekë. Afër pusit rrinte Nastenka e Deneckëve, nxjerrte ujë ... »A po ja del në krye me pula, mixhok?« — më pyeti »Po dal« — i thom unë: »Po, a po bân vo ndonji pul', mixhok?« »Po bajnë — i thom — moj nuse, po disi mâ rrallë« Kur ajo, pela e kalnikëve, hínglliu: »Shiqo — që deri në të mbjella ta bajnë nji shportë vo se përndryshe do të detyrojmë ty me i shkelë pulat:« Unë jam plak që të mundem me ndëgjue tallje të tilla. Kjo detyrë më fyen tepër:

Plaku deshti dhe dishka me thanë, por pranë gardhit u ndeshën gjoks për gjoks dy gjela: njanit i gufoi gjaku prej kreshës e tjetrit i fluturoi prej gushës nji grusht pendlash. Mixha Akim këceu kah ata tue u armatos rrugës me nji thupër.

Në kryesín e kolhozit kishte plot njerëz me gjithë se ishte heret në mëngjes. N'oborr, afër shkallëve, rrinte nji pendë kuaj të ngjitun në saj tue pritë Davidovin që përgatitej për të shkue në rejon. Ravani i shaluem i Llapshenovit rrëmihte borën me kambë, e pranë tij rrinte Lubishkini, tue shtrëngue rrypin. Ai përgatitej për të shkue në Tobjansk,

ku duhet të merrej vesh me kryesín e atjeshëme të kolhozit për njëmrijet.

Kondrati hyni në dhomën e parë. Llogaritari që para pak kohe kishte ardhë prej stacjoni pranë tavolinës dhe kërkonte dishka nëpër libra. Jakov Llukiqi, i dobësuem dhe i vrâjtun në kohën e fundit, rrinte për ballë tij dhe shkruente dishka. Aty ishin mbledhë kolhozjanët që kishte caktue kujdestari për të bajtë sanën. Brigadjeri i brigadës së tretë, Aga fon Dupcovi i vramë lije dhe Arkashka Menoku, ziheshin në nji qoshe me të vetëmin farkatar të katundit, Ipolit Shallin. Prej dhomës fqi ndëgjohej zâni i mprehtë dhe i gëzuem i Razmetnovit.

Ai posa kishte ardhë, tue u ngutë dhe qeshë i tregonte Davidovit:

— Heret në mëngjes erdhen te unë katër plaka. U prínte halla Ulanë, nana e Mishka Ignatenkut. A i njeh? Jo? Pra, nji plakë e randë nja shtatë puda, me nji lyth në hundë. Erdhën ato. Halla Ulanë — si e tërbueme, memzi merr frymë prej zemrimi, gjithënji i luen lythi në hundë? Mbasandej mejherë shprazi si prej pushke: »Ah ti, kësi e asi«: Te unë në sovjet kish popull e ajo shante. Natyrisht i thom unë ashpër: »Rrudhe gjuhën dhe mos fol aso fjalësh, përndryshej do të dërgoj në stacjon për shkak se po e fyen pushtetin. Shka je pezmatue kështu? — e pyeta unë. E ajo m'u drodh: »Shka mendoni me bâ ju kështu me ne plakat? Si guxoni me u tallë me pleqnín tonë?« Memzi e mora vesh se ku ishte puna. Pra, ajo kishin ndëgjue se të gjitha plakat që nuk janë fafta për punë e i kanë kalue gjashtëdhetë vjetë, në pranverë kryesija e kolhozit do të caktojë ... Razmetnovi desh' plasi së qeshuni dhe tue u përmbajtë, përfundoi. — Sikur, me qenë se mungojnë maqinat me avull[1] që çilin votë, plakat do të caktohen për k të punë. Ato janë tërbue dhe holla Ulanë bërtet si me qenë tue e therë: »Si: A mue të më vejnë mbi vo?Nuk ka aso voshë në të cilat unë kisha me u ulë: Mâ parë kam me iu mbytë të gjithëve me fëltere, e mandej edhe vetë me u mbytë:« memzi iu mbusha menden. »Mos i thash — mos u mbyt, halla Ulanë, sidoqoftë nuk do të ketë mjaft ujë në lumin tanë sa që të mundesh

[1]) **maqinë hjedhëse.**

me u mbytë. Të gjitha këto janë rrëna, prralla kullakësh. »Qe, këso gjanash ka, shok Davidovi: Anmiqt po përhapin rrëna, po pengojnë punën tanë. Filloi të pyes se prej kah kanë ndëgjue ato kështu dhe mora vesh se: pardje paska ardhë prej Vojskut në katund nji farë murgeshe, ka fjetë te Timofej Borshçevi dhe iu ka tregue se si, thotë, po mbledhen pulat për t'u dërgue në qytet për me i bâ supë, e për plaka, thotë, do të mbarohen do karrika të nji forme të posaçme, do t'ju shtrojnë kashtë dhe do t'i detyrojnë me çelë vo, e ato që do të kundrështojnë, thotë, do t'i lidhin për tavolinë.

— Ku âsht ajo murgshë? — pyeti gjallënisht Nagulnovi, që qëlloi aty kur u bâ kjo bisedë.

— I ka pastrue shqisat. Nuk âsht ajo e marrë: rrënë dhe shkon ima tej.

— Ato shpezë me bisht të zí duhet me i burgosë dhe me i çue për kompetencë. Mos më raftë në dorë mue ajo: Ja kisha lidhë kotullën në krye e kisha shtrue mirë në shkop ... Kryetar i bukur i sovjetit më je ti, — kurse në katund të flenë kush të dojë. Rend i bukur!

— E cili dreq mund të vërejë mbas gjithëkujt:

Davidovi rrinte në tavolinë, me qyrk të hedhun mbi setër të siprme, tue shqyrtue për herën e fundit planin e punëve të fushës, të cilin e ka vërtetue asambelja e kolhozit. Tue imos i çue syt prej letres, ai tha:

— Shpifja kundër nesh — kjo âsht mënyrë e vjetër e anmikut. Ai, paraziti, dëshiron me ndy çdo gjâ që na ndertojmë. E na kajherë u japim adutin në dorë, si tash me shpezët ...

— Me shka ashtu? — Nagulnovi i fryni hundët.

— Me këtë që kemi fillue të kolektivizojmë shpezët ...

— S'âsht ashtu!

— Fakt, kështu âsht: Nuk duhet të shpenzohemi në hollësina. Ende s'e kemi farën gati, e na kemi fillue çashtjen e shpezëve. Çfarë marrije! Unë tash do ta hajshe doren ... E sigurisht ne rajkom do të m'i ngrehin veshët për shkak të fondit të farës: Me të vërtetë fakt jo i kandshëm ...

— Thuej pse nuk duhet me i kolektivizue shpezët, mbassi asambleja ka pranue?

— Po nuk âsht çashtja te asambleja: — i vrâjti vetullat Davidovi.- Si nuk po mundesh me e kuptue se shpe-

zët janë vogëlsi, kurse na duhet të zgjidhim gjânat që janë kryesore: të përforcojmë kolhozin, ta mbërrijmë përqindjen e antarëve në 100, e gjâja mâ kryesore të mbjellim. Unë, o Makar, përnjimend propozoj kështu: na jemi mashtrue politikisht në lidhje me çashtjen e shpezëve të mallkueme: Sonte unë kam lexue dishka mbi organizimin e kolhozit dhe e kam kuptue se ku âsht gabimi: na kemi kolhozin, do me thanë komunitetin e punës, e na fluturuem me krijue komunën. A s'âsht kështu? Ky âsht animi tepër në të majtë, fakt: Qe e mendon ti vetë. T'ishem unë në vendin tand ti e ke zbatue këtë gjâ dhe me agjitim tand na ke shtí edhe neve) kisha pranue gabimin me guxim bolshevik, dhe kisha urdhnue që pulat dhe shpezët djera të këthehen nëpër shtëpija. A? Në qoftë se ti nuk e bân këtë punë, do ta bâj unë në përgjegjësi time, posa të këthehem. Unë shkova, mirë u pafshim!

Ai e vûni kapelën, e çoi qaforen e madhe të qyrkut kullak, të cilës i vinte era naftalin, dhe tha tue i lidhë aktet në kapakë:

— Lloj lloj murgeshash të ndyta shkojnë nëpër katund dhe vërtllojnë gjithëshka kundër nesh, i ngacmojnë gratë e plakat kundër nesh. E kolhozi âsht gjâ aq e re dhe tepër e nevojshme. Të gjithë duhet të jenë për né! Edhe plakat si edhe gratë. Edhe grueja e ka rolin e vet në kolhoz, fakt! — dhe duel, tue hecë me hapa të gjanë e të randë.

— Të shkojmë, o Makar, e ti çojmë pulat nëpër shtëpija të veta. Davidovi ka të drejtë.

Tue pritë përgjegjen, Razmetnovi për shum kohë shiqonte Nagulnovin ... Ky rrinte në dritare, tue shpërthye bundën, e sjellte kapelën në dorë, pa zâ lëvizte buzët. Kështu kaluen afër tri minuta. Papritmas Makari e çoi kryet dhe Razmetnovi e takoi shiqimin e tij të haptë.

— Të shkojmë. Me të vërtetë kemi gabue! Davidovi, dreqi dhambëprishun, ka të drejtë të plotë ... — dhe buzëqeshi pak hutueshëm.

Deri sa hypte në saj Davidovi, pranë tij rrinte Kondrat Majdanikovi mbi dishka. Kondrati i hapte duert, tregonte nxehtësisht, karocjerë paduresëm i zgjedhte frejt, rregullonte kamxhikun me zbukurime, të shtimë nën ndejë-se, e Davidovi ndigjonte, tue grimcue buzët.

Tue zbritë shkallëve, Razmetnovi e ndëgjoi Davidovin tue thanë:

— Mos u nxej. Banu pak mâ gjakftohtë. Çdo gjâ na e kemi në dorë, të gjitha do t'i rregullojmë, fakt: Do të përdorim sistemin e denimeve në të holla, do t'i detyrojmë brigadjerët që të kujdesen, në përgjegjësín personale. E, pra, mirë u pafshim!

Mbi shpinën e kuajve u hap dhe krisi kamxhiku. Saja vizatoi në borë gjurmat e kaltërta e të rrumbullkta dhe u zhduk mbas dyerve.

N'oborrin e shpezëve janë shpërndа qinda pula si zalli i larëm. Mixha Akimi me thupër në dorë hecë nëpër oborr. Era e lehtë luen me mjekrrën e tij të thíme, ia terë kokrrat e djersës në ballë. »Ruejtësi i pulave« shkon tue i shpërndа me valenka pulat; në krah i rrin varrët nji shtagë, përgjysëm e mbushun me byk. Plaku derdh bykun nëpër shtek të ngushtë prej hamarit deri te koteci i pulave, e rreth kambëve i vlojnë pulat dhe pa nda kumbon ngutshëm dhe me kujdes: »Ko-ko-ko-ko-ko-ko!«

Në lamën e rrethueme me gardh, si grumbull i pakëputshëm gurësh gëlqerjeje zbardheshin tufat e gusave. Prej andej, si prej ujit të derdhun në kohën e shpërnguljes së pranverës, ushtonte kakarisja e fortë dhe e kumbueshme e të rrahunit e krahëve. Afër kotecit të pulave ndodhej nji grumbull i mbledhun njerëzish. Jashtë duken vetëm shpina dhe pjesa e mbrapme e trupit;; krenat dukeshin të lëshume teposhtë, dikah nën kambë, e syt të drejtuem mbrenda në rreth.

Razmetnovi u afrue, shiqoi mbi shpinat e tyne, tue u përpjekë me pa shka po bâhet ashtu në rreth. Njerëzit teshin, flasin me gjysëm zani.

— I kuqi do të fitojë.

— Po, dreqin: Shihe, iu ka shtrembue mâ kreshta:

— Ih. si i ka ra:

— E hapi gojën, u lodhë ...

Zani i mixhës Shçukar:

— Mos shtyj: Mos shtyj: Ai do të fitojë vetë: Mos shtyj, i marrë: ... Në qoftë të kapi për fyti: ...

Nëpër rreth po hecin dy gjela me krahë të lëshuem, nji me ngjurë të kuqe të zbehtë, tjetri me pupla ngjyrë të kaltërtë në të zezë si gusë. Kreshtat i kanë të vrâme me

sqepa dhe të zeza prej gjakut të thamë, nën kambë i kanë pendlat e kuqe dhe të zeza e të shkeluna. Luftëtarët u ndalën. Ata po shpërndahen, shtihen se dishka qykasin, gërvishtin me kambë borën pak të shkrime, tue përcjellë njani tjetrin me shiqime të dyshimta. Indiferenca e tyne sa për sy e faqe zgjatë shkurt: papritmas i ziu kuçen prej tokës, fluturon përpjetë si xixë kashte prej zjarmit, i kuqi gjithashtu këcen. N'ajr ata takohen nji herë, edhe nji herë ...

Mixha Shçukar shiqon, tue harrue çdo gja në botë. Në maje të hundës së tij të ftohtë dridhet qyrni, por ai nuk e ven re. Krejt vëreitja e tij âsht përqëndrue në gjelin e kuq. I kuqi patjetër duhet të fitojë. Mixha Shçukar âsht lidhë me Dëmidin e Prónte. Prej vemendjes mâ të madhe Shçukari e nxjerrë dora e dikujt: vrazhdësisht ajo e ngrehë plakun për qafore të qyrkut, e nxjerë prej rrethi. Shçukari këthehet, fëtyrën e ka të shëmtuet prej pezmatimit të pashembëllt, prej vendosmenís së gjelit për të fluturue n'atë që e pengon. Por, sa çel e mshel syt, shprehja e fëtyrës ndryshohet, bâhet e mirë dhe miqësore: kjo âsht dora e Nagulnovit. Tue i mbledhë vetullat, Nagulnovi i shtyni shiquesat, i shpërndanë gjelat dhe thotë mërzitshëm:

— Po humb kohë, po i shtini gjelat të përlahen: Ikni, shkoni në punë, përtaca: Shkoni e bani sanën deri te shtalla, po qe se nuk keni punë tjetër. Bani plehun në kopshtije. Dy veta le të shkojnë nëpër shtëpija e le të lajmojnë gratë për të ardhë me i marrë pulat e veta.

Nji shtëpijak i pamvarun, njani prej antarëve të luftës së gjelave, që kishte në krye nji kapele lëkure dhelpne me veshore e që quhej Banjik pyeti: — A po e shpërndani kolkolhozin e pulave? Po shihet se vetëdija e tyne ende nuk âsht pjekë për kolhoz: Po nën socjalizëm a do të përlahen gjelat ase jo?

Nagulnovi e kqyr me nji shiqim të randë dhe zverdhet.

— Kur të tallesh, shiqo se me shka tallesh! Për socjalizëm âsht vra lulja e njerëzve e ti, o ndyesi qeni, po tallesh me tê? Me njiherë të lagohesh prej këtu, kontrarevolucjonar i keq, se përndryshej po të tregoj se do të shkojsh në botën tjetër. Ik, i poshtër, sa s't kam çue prej të gjallëve. Dij të tallem edhe unë!

Kozakët heshtën. Ai largohet prej tyne, për herë të fundit shiqon n'oborr plot shpezë, dhe i kërrusun kadalë drejtohet kah dera, tue ndalë te fshâmën e randë.

KAPITULLI XX

Në këshillin e rethit dredhet tymi i kaltërtë i duhanit, kërcitte maqina e shkrimit, prej stufës hollandeze shpërthente nxehtësí e madhe. N'ara dy duhej të mbahej mbledhja e byrosë. Sekretari i byrosë — i rrumë, i djersitun, me qafore të çelun në bluzë pëlhure për shkak të gulçimit — ngutej; tue i tregue karrikën Davidovit, ai krou qafën lakuriqe, të butë e të bardhë dhe tha:

— Ta kesh para sysh se kam pak kohë. Po si qëndron puna atje te ti?Sa âsht përqindja e kolektivizimit? A do të mbërrijsh shpejt deri në njëzet? Fol mâ shkurt.

— Gati. Por nuk âsht çashtja në përqindje. Por si t'ja bâjmë me gjendjen e mbrendshme? Unë e kam prû planin e punëve pranverore të fushës; ndoshta don me e këqyrë?

— Jo, jo: — u frigue sekretari, mandej tue rrudhë sëmushëm syt me lapra e fëshiu me facoletë djersën prej ballit. — Atê plan ti çoja Llupetovit, në bashkimin bujqësuer të rrethit. Ai do ta shiqojë e vërtetojë, e unë nuk kam kohë: ka ardhë nji shok prej komitetit të qarkut dhe tash do të jetë mbledhja e byrosë. Por, të pyes, për çdreq na i çove kullakët? Hall âsht me ty ... Po unë të kam folë rusisht, të kam këshillue: »Me kë të gjâ mos u ngut, mbassi ende nuk kemi udhëzime direkte.« Dhe në vend që i ke përzanë dhe fillue shkullakizimin, para se e ke krijue kolhozin, mâ mirë do të kishte qenë sikur ta kishte krye kolektivizimin e plotë. Po shka kishe bâ ti ashtu me fondin e farës? A nuk e ke marrë direktivën e rajkomit që me nji herë ta krijojsh fondin e farës? Pse nuk âsht bâ kurrgjâ deri tash për kryemjen e kësaj direktive? Do të detyrohem qysh sod ta paraqes para byrosë çashtjen tande dhe të Nagulnovit.

Do të detyrohem të kërkoj që kjo gjâ t'u shënohet në dosje. Kjo âsht marri: Ruju, Davidov: Moskryemja e direktivave ma të randësishëme të këshillit të rrethit shkakton pasoja shumë të papëlqyshëme për ty: Sa farë âsht

mbledhë te ti simbas shënimeve të fundit? — Ta kontrolloj ... — Sekretari e nxuer prej tavolinës një tabak të vizuem, tue rrudhë syt shiqoi me të shpejtë nëpër të, dhe mejherë u skuq krejt. — Po Natyrisht: Nuk âsht rritë as për një pud: Pse po heshtë?

— Po ti nuk po më len me folë. Me çashtjen e fondit të farës deritash me të vërtetë nuk jemi marrë. Po sa të këthehem sod, do të fillojmë. Deritash, krejt e kemi kalue tue thirrë kuvende, tue organizue kolhozin, kryesín, brigadat, fakt: Ka shumë punë, nuk bâhet ashtu si don ti: hokus -- pokus, një-dy dhe u krijue kolhozi, edhe kuilakët e përjashtuem edhe fondi i farës i mbledhun...Të gjitha këto na do t'i kryejmë dhe mos u ngut me shënue në dosje, do të kesh se kur.

— Si të mos ngutem kurse qarku dhe krahina po shtrengojnë, nuk po lanë me marrë frymë: Fondi i farës duhet të krijohet me domos deri me një Fruer, e ti ...

— Unë patjetër do ta krijoj deri me pesëmbëdhetë: Nuk do të mbjellin ndoshta në Fruer? Sod e kam çue një antar të kryesís në Tubjensko për trijer. Atje kryetari i kolhozit, Ognedihu po tallet; pyetjes sanë me shkrim se kur do të tjetë i lirë trijeri i tyne iu përgjegjë: »Në fardhëmen.« Me të vërtetë njeri gazmuer!

— Mos më fol ti mue për Ognedihun. Fol për kolhozin tand.

— Kemi zhvillue fushatën kundër therjes së mishit. Tash nuk po presin mâ. Disa ditë ma parë kemi prue vendimin që të kolektivizohen shpezët dhe kafshët e imta prej frigës se mos po i therin, si edhe përgjithsisht ... Por sod i kam thanë Nagulnovit që shpezët të këthehen.

— E pse ashtu?

— Kujtoj se âsht e gabueshëme me kolektivizue kafshët e imta dhe shpezët; tash për tash kjo s'i nevojitet kolhozit.

— A ka prû asambleja e kolhozit ndonji vendim për këtë?

— Po.

— Atëherë ku âsht puna?

— Nuk kemi kotec, enthuziazmi i kolhozjanëve ka ra, fakt: Nuk duhet me i shqetësue me vogëlsina ... Nuk

âsht e detyrueshëme me i kolektivizue shpezët; nuk jemi tue krijue komunën por kolhozin.

— Theori shum e bukur: E pse po i këtheni prap? Natyrisht, nuk âsht dashtë me prekë shpezët, por mbassi e keni kolektivizue, nuk keni guxue të prapsoehni. Te ju ajo ka njifarë në vendnumrim, pavendosmenije ... Vendosmenisht duhet me iu vû punës: Fondi i farës nuk âsht krijue, nuk ka kolektivizim të njiqinpërqindët, inventari s'âsht riparue ...

— Sod kemi lidhë kontratën me farkatanin.

— Qe a po sheh, po thom unë se nuk ka rrithemi! Apsolutisht duhet me ju dërgue agitkolonën, ajo do t'ju mësojë si duhet të punoni.

— Dërgoje. Kjo do të jetë shum mirë, fakt:

— E atê q' s'âsht dashtë me e ngutë, ju e keni ngarrue: Ndeze: — Sekretari i ofroi tabakeren. — Papritmas, si rrëfeja prej qiellit të kthjelltë erdhën sajat me kullakë. Zaharçenku më telefonon prej GPU-s »Ku t'i çojmë? Prej qarkut s'kemi kurrfarë urdhni. Për ta nevojiten eshelonët[1]). Me shka t'i dërgojmë?« A po sheh shka keni bâ« Gjâ e pamendueme dhe tepër heret.

— E shka âsht dashtë të baj me ta?

Davidovi u idhnue. E kur idhnohej, ai fillonte me folë mâ shpejt dhe kapak në maje të gjuhës, sepse i binte gjuha në shprazti midis dhambëve, kështu që cakatte dhe s'shqyptonte kthjelltë.

— A âsht dashtë t'ja vari vehtes për qafe? Ata e kanë vra të vorfunin Hoprov dhe gruen e tij ...

— Helimet s'e kanë vërtetue këtê gjâ, — e ndërpreu sekretari, — aty kanë mujtë me qenë edhe arsyena të tjera

— Hetuesi ka qenë i keq, prandej s'âsht vërtetue. E përsa u përket arsyenave të tjera—kjo âsht marri: Kjo patjetër âsht vepër e kullakëve, fakt: Ata kanë pengue në të gjitha mënyrat e mundshme n'organizimin e kolhozit, kanë bâ dreq të mallkuem. Nuk po e përmendë ti këtê gjithënji? Si propadangë kundër tij, — prandej edhe i kemi dërgue në mos me qenë i k'naqun ...

— Çfarë marrije po të bje në mend: Shih shka po flet? Unë jam kundër vetëinicjativës n'ato raste kur plcni,

[1]) Njësi e pëzieme ushtarake.

puna me plan zavendësohet me partizanizëm. E ti qe i pari që dole i mençëm për t'i dëbue kullakët prej katundit tand, ti na ke prû në nji pozitë shum të vështirë me shpërnguljen e tyne. E mandej, çfarë preference e interesave lokale ndaj interesave të përgjithshëme âsht kjo? Pse i ke dërgue në pen[illegible] të veta ve[illegible]m në [illegible]? Pse jo drejt në stacjonin e ferrovís, në qark?

— Pendët na nevojiteshin.

— A nuk thash — interesat lokale para së gjithash: Por, mjaft për këtê. Pra, qe detyrat për disa ditë ma t'afërta — me e mbledhë krejtësisht fondin e farës. me e riparue inventarin p[illegible]r mbjellje, me e mbërrijtë kolektivizimin e qindpërqindët. Kolhozi yt do të jetë i pamvarun. Në pikëpamje teritorjale ai âsht larg vendeve të tjera të banueme, dhe prandej, mjerisht, nuk mundet me hy në »gjigani«. E ata në qark — dreqi i marrtë: Po ngatërrojnë: herë po kërkojnë t'u jepen »gjigantët«, herë thonë t'i ndajmë në kolhoze mâ të vogla: Me t'u bâ m'u çmendë njeriu:

Sekretari e kapi kryet në dorë, heshti, për nji çast dhe tashmâ me ton tjetër tha:

— Shko, shqyrtoje planin në bashkimin bujqësuer të rrethit, mandej ha drekë në menzë, e në qoftë se nuk mundesh atje me e fitue drekën, shko në banesën time, grueja ime do të të japë me hangër. Prit! ta shkruej nji copë letër.

— Ai shpejt shkrou dishka në nji copë letër, ia futi në dorë Davidovit, dhe u fellue n'akte, tue zgjatë dorën e ftohtë e të djersitun.

— Dhe mejherë udhto. Tungatjeta: E në byro do të ju referoj. Por, jo, nuk due. Vetëm përmirsohi. Përndryshej — po të presin pasoja të papëlqyeshëme.

Mbassi duel, Davidovi e hapi letrën. Me lapës të kaltërtë ishte shkrue haptë:

»Lizë! T'urdhnoj kategorisht që mejherë dhe pa fjalë t'i japish drekë letër-pruesit. G. Korzhinski.«

»Jo, mâ mirë të rrij pa drekë, se të ha në bazë të nji urdhni të këtillë«, mallëngjyeshëm vendosi Davidovi i untuem, mbassi e lexoi letrën, dhe u drejtue për në bashkimin bujqësuer të rrethit.

KAPITULLI XXI

Simbas planit n'atê vjet sipërfaqja e lavrimit të vjeshtës në Gremjaçi Llog duhet t'ishte 4772 hektarë, prej këtyne 110 hektarë ledina. Në vjeshtë kanë qenë lavrue nën ugar — secila shtëpi veçanisht — 643 hektarë, e drith dimnuer kanë qenë mbjellë 210 hektarë. Krejt sipërfaqen mbjellëse e kanë pasë vendosë me e nda në drithna dhe në kultura industrijale në këtê mënyrë: grun 667 hektarë, thekën 210, elb 108, tërshanë 50, mel 65, misër 167, luledielli 45, hithi 13, — gjithësejt 1325 hektarë dhe për bostan janë ndal 91 hektarë zallinë, që shtrihej në Jug të Gremjaçi Llogut deri te Gryka e Uzhaçinit.

Në këshillimin e zgjanuem të prodhuesave, që âsht mbajtë me dymbëdhetë Fruer dhe në të cilin janë mbledhë mâ tepër se katërdhetë njerëz t'aktivit të kolhozit, âsht rrahë çashtja e themelimit të fondit të farës, e normave në punën fushore, e riparimit t'inventarit për mbjellje dhe çashtja e ndamjes prej ushqimit të kafshëve të nji sasije që nevojitet për punët pranverore të fushës.

Simbas këshillës së Jakov Llukiqit, Davidovi propozoi që për mbjelljen e grunit të përdoren rrumbullak ka shtatë puda për hektar, gjithësejt 4669 puda. Dhe njatëherë u çue nji zhurmë që të shurdhonte veshët. Secili bërtitte, tue mos ndëgjue tjetrin sa që prej zhurmës dridhej dhe tingllonte xhami i dritareve të shtëpís së Titkut.

— Tepër shum!

— Aq sa njeriu të shembet!

— Nëpër zallina kurr nuk kam mbjellë aq.

— Kësaj kishin me iu qeshë edhe vremçat.

— Memzi pesë puda.

— Të thomi edhe pesë e gjysëm.

— Na kemi fare pak tokë t'yndyrtë që kërkon ka shtatë puda në të dhetën. Duhet ta lavrojshim me rane, për shka âsht ngurrue pushteti!

— Sikur me qenë ato copa tokësh pranë barakës së Panjushkinit!

— Oho! A ta lavrojmë tokën mâ të mirë për kullosë! I ra dhe ngeli gjallë!

— Folni ju mbi drithin, sa kile duhen në nji hektar.

— Mos na ngatërro ti neve me kile! Ti pesho me shekë ase pud!

— Qytetarë! Qytetarë! Ma kadalë! Qytetarë, nanën ua...! Pi-i-ih, u tërbuen, të mallkuemit! Ma jepni vetëm nji fjalë! — bërtiti brigadjeri i brigadës së dytë, Lubishkini.

— Merri të gjitha, po ti japim!

— Ih, shka âsht ky popull, nanën ia kajsha! Krejt kafshë... Idnjat! Shka po pallë si kau! Krejt je skuq prej mundimit...

— E ty të ka dalë shkuma në gojë si qenit të tërbuem!

— Jepni fjalën Lubishkinit!

— Kjo nuk mund të durohet, asgjâ nuk po ndëgjohet!

Këshillimi kaloi në britmë. Dhe mâ në fund kur klithtarëve mâ të mëdhêj iu muer pak zâni, Davidovi bërtiti jashtë zakonit me tërbim:

— Ku-u-ush këshillohet kështu si ju?... Pse po bâni zhurmë? Secili duhet me folë me rend, të tjerët le të heshtin, fakt! Kujtoj nuk do të silleni si banditë! Duhet të tregoni ndërgjegje! — Dhe vijoj mâ kadalë: — Ju duhet të mësoheni prej klasës punëtore si duhet t'i mbani mbledhjet organizativisht. Për shembëll, kur ka mbledhje te na, n'organizatën tanë profesjonale ase në klub, shkon çdo gjâ në rregull, fakt! Njani flet, të tjerët ndëgjojnë, e ju bërtitni të gjithë mejherë sa që as dreqi s'mund të kuptojë!

— Kush ta çelë gojën kur të flasi tjetri, për zotin unë kam me ja krisë me këtê drû sa që mejherë të shtrihet për dhé! — u çue Lubishkini dhe e shkundi drunin e trashë lisi.

— Po ti deri në fund të kuvendit do të na vrasish të gjithëve — shfaqi frigën e vet Demka Ushakovi.

Të pranishmit u qeshen pak, pinë duhan dhe mandej përnjimend filluen të rrahin çashtjen e normës së mbjellje. Por, si u pa, nuk ka pasë se për shka të zihen e të bërtasin... I pari e muer fjalën Jakov Llukiqi dhe mejherë i lëmoi të gjitha kundërthanjet.

— Kot e keni shtjerrë fytin tue bërtitë. Pse ka propozue shoku Davidov ka shtatë puda? Gjâ e thjeshtë, për këtê do të pajtohen të gjithë. A të lyejmë dhe pastrojmë në trijer? Po. A do të ketë mbeturina? Po. Dhe ndoshta do të ketë shum mbeturina, se te disa shtëpijakë që janë të pakujdesshëm nuk mund ta dallojshin kokrrën për farë

prej egjirës. Do të ruhet fara bashkë me drithin për ushqim, imbillet do si do. Edhe sikur të ketë imbeturina, nuk do të shkojnë kot. Do ti hanë shpezët dhe bagëtija.

Vendosën me caktue ka shtatë puda. Mâ vështirë ka qenë kur kaluen në normat e lavrimit. Këtu shpërtheu asi mospajtimi sa që Davidovi gati e humbi kryet.

— Si imund të ma caktojsh ti mue sa duhet të lavroj, në qoftë se nuk e din se si do të jetë pranvera? — bërtitte brigadieri i brigadës së tretë, Agafon Dupcovi i fuqishëm dhe i vramë lije, tue e paditë Davidovin. — Po a e din ti se si do të shkrihet bora dhe qysh do të jetë toka nën të, e lagshtë ase e thatë?

A sheh ti nën tokë?

— Po shka po propozon ti, Dupcov? — e pyeti Davidovi.

— Po propozoj të mos shpenzohet kot letra dhe tash të mos shkruhet asgjâ. Kur të vijë mbjellja secili do të tregojë shka mundet.

— Si ashtu: ti je brigadjer, e po flet me vetëdije kundër planit? Simbas mendimit tand, ai nuk âsht i nevojshëm?

— Nuk imund të thohet mâ parë se shka do të bajmë dhe si do ti ja bajmë! — pa pritë e pa kujtue Jakov Llukiqi e ndihmoi Dupcovin. — Dhe si mund të caktohet norma? Për shembëll, te ju në pllug hecin tri pendë kije të imirë, të vjetër, e te unë trevjeçarë, të pafuqishëm. A mund të lavroj unë si ju? Kurr!

Por aty u përzie Kondrat Majdanikovi:

— Asht gjâ shum e çudishëme që këto fjalë po i ndijmë prej Ostrovnovit, drejtoratit të kolhozit! Po si do të punojsh pa detyra të cakueme? Si ti vijë përdorësh secilit? Unë të mos e ndaj dorën prej dorëzës, e ti ta nxejsh shpinën në diell, e për këtê të fitojmë të dy nji lloj? Qofsh shëndosh, o Jakov Llukiqi!

— I falem nderit zotit, o Kondrat Hristoforoviqi! Po si do ta barazojsh ti fuqín e kijeve dhe tokën? Ti e ke tokën e butë, e unë ledinë, ti e ke pjesën në rrafshin e unë në bregore. Hajt thuej, mbassi ti je aq i mençëm!

— Në tokën e fortë nji detyrë, në të butën nji tjetër. Kijet mujmë me i ngjitë simbas fuqís. Të gjitha imund të merren para sysh, mos më mëso ti mue!

— Ushakovi don me folë.

— Ju lutemi!

— Vllazën, unë do të thojshe kështu: sikur se âsht punue gjithmonë, nji muej ditë para fillimit të mbjelljes, kafshët duhet me i ushqye me ushqim të fortë: me sanë të mirë, misër e elb. Dhe tash paraqitet pyetja: Si qëndrojmë me ushqimin e bagëtive? Ja kemi dhanë shtetit deri në kokrrën e fundit...

— Për bagëtín do të flasim mâ vonë. Tash nuk âsht fjala për atê, fakt! Duhet me e zgjidhë çashtjen se sa mund të lavrohet në ditë. Sa hektarë në tokën e fortë, sa me pllug, sa me maqinë mbjellëse.

— Edhe maqinat mbjellëse janë të ndryshëme! Unë nuk mund të punoj në njimbëdhetërendshen si në shtatëmbëdhetërendshen.

— Fakt! Jepe propozimin tand. Po pse ju, o qytetarë, gjithënji po heshtni? Edhe ju numroheni n'aktiv, e unë ende nuk e kam ndëgjue zânin tuej.

Demidi i Prontë e shiqoj me habi Davidovin dhe u përgjegj me bas të thellë:

— Unë pajtohem.

— Me shka?

— Se duhet me lavrue, pra... edhe me mbjellë.

— Mandej?

— S'kam gjâ mâ.

— Kurrgjâ?

— Hëm.

— Shum thatë: — Davidovi buzëqeshi tha edhe dishka, por për shkak të qeshjes së përgjithshëme fjalët e tij nuk mujtën me u ndëgjue. Atëherë në vend të Prontit shpjegoi mixha Shçukar.

— Shok Davidov, na në katund e quejmë këtê i prântë. Krejt jetën e vet e kalon tue heshtë, flet kur ka nevojë shum për këtê shkak edhe grueja e ka lanë. Ky nuk âsht kozak i marrë, por âsht ashtu pak tarallak, ase, të thom mâ butë, si i lehtë, ase i mungon dishka. Kur ka qenë i vogël, më kujtohet, ka qenë i përjargët dhe i ngalët, vraponte pa brekë, nuk tregonte kurrfarë aftësije, e tash që âsht rritë dhe vetëm hesht. Për këtê shkak prifti i Tubjanskut nuk ka dashtë atê as me e bekue në kohën e regjimit të vjetër. Në rastin e rrëfimit e ka mbulue me shami të zezë dhe e pyet (kjo ka ndodhë në rregjimet e mëdha,

më duket në javën e shtatë): »A vjedh ti, or djalë?« Ai heshtë: »A ban kurvni?« Ai përsëri heshti. »A pin duhan?« »A shkon mbas grave të hueja?« Ai vetëm heshti. E, i marrë âsht dashtë vetëm të thotë: »Mëkatar jam o at!« — dhe me njiherë kishin me iu falë mëkatet...

— Po heshti mâ njiherë — ndërgjohet nji zâ e qeshje nga mbrapa.

— Mejherë, për nji sekondë do të mbaroj! Ai vetëm teshet dhe i hapë syt si viçi në derë të larme. U dëshprue prifti, u frigue, po i dridhet stola në krahnuer, por me gjatë po e pyet: »Ndoshta t'u ka hidhtë grueja e huej asgomari i ndonji tafërmit tand, ase ndonji kafshë tjetër e tij?« Kështu edhe gjithëshka me ungjill... E Demidi përsëri heshti. Po shka mundet edhe me thanë? Edhe sikur të lakmonte për grue të ndokujt, s'do të kishte kurrfarë dobije; as njana, as ajo mâ e fundit, nuk do ta kishte...

— Mbaroje, gjysh! Kallzimi yt nuk ka lidhje me punën tanë — urdhnoi ashpër Davidovi.

— Mejherë kjo do të kenë lidhje, vetëm se ende nuk kam kalue në çashtjen. Kjo âsht vetëm hymja. Edhe nji sekond! Me keni ndërpre ... Ah, çekanin e tij! Harrova se mbi shka isha tue folë! Më ndihmo o zot që të më bjendër mend... Nanën ta kajsha — me këtë imendje! M'u kujtue! — mixha Shçukar i ra tullës së kresë, dhe dredhi si prej mitralozi: — Dhe kështu, përsa i përket grave të hueja, Demidovi i kishte punët dobtë, e pse ta lokmojë gomarin ase ndonji shtazë tjetër të shëjtë? Ndoshta, ai dhe do ta lakmonte, me qenë se s'ka pasë kuaj të vet, por ata nuk mbahen te na dhe ai kurr në jetën e vet nuk i ka pa. Po ju pyes unë juve, o qytetarë, kah erdhën te na gomarët? Prej kohnave mâ të lashta te na s'ke pasë kësish! As tigra, as gomar e as deve...

— A do të heshtish sod? — pyeti Nagulnovi. — Tash do të përzâ prej shtëpije.

— Ti, Makarushka, me nji Maj në shkollë ke folë mbi revolucionin botënuer prej mesditës deri sa ka prendue dielli, ke folë kaq, s'ka fjalë, sillu sillu dhe prap nji se nji. Unë kadalë jam pshtjellë si lamsh dhe më ka zanë gjumi në bankë, nuk kam dashtë me ta pre fjalën, e ti mue mâ pret...

— Le ta kryejë plaku. Kemi kohë, tha Razmetnovi që i pëlqente shum tallja dhe tregimet e gëzueshëme.

Ndoshta prandej edhe ka heshtë, kush mund ta dijë. Prifti mrekullohej prej habís. E fut kryet te Demidi nën shami, e pyet: »A mos je memec?« Atëherë Demidi i thotë: » Nuk jam memec, por m'u ke mërzitë!« Për zotin, atëherë prifti idhnohet, dhe krejt i zbehtë në fëtyrë të fëshkllon kadal për të mos ta ndëgjue plakat e afërme: »E pse ti, atëherë, nanën ta kajsha, atij atje po hesht si shtyllë?« Dhe kur t'ia krisë Demidit me nji drû të vogël midis syve!

Bas'i kumbushëm i Demidit ushtoi me krenî:

— Po rrënë! Nuk më ka ra!

— Po thue, nuk të ka ra? — u habit pa masë mixha Shçukar. — Po nji lloj, sigurisht ka dashtë me të ra... Atëherë e la pa kungatë. Por, qytetanë, le të hesht Demidi, e na do të flasim, nuk na intereson ne ajo. Me gjithë se fjala e bukur, si kjo e imja, âsht argjend, heshtja âsht ar.

— Mâ mirë kishte me qenë sikur ti krejt argjentin tand ta ndërrojshe me ar! Të tjerët kishin me qenë mâ të qetë... — e këshilloi Nagulnovi.

Të qeshunit herë shpërthente si krandet herë shtymej. Kallzimi i mixhës Shçukar e prishi dispozicjonin e punës. Por Davidovit i humbi qeshja prej fëtyre dhe pyeti:

— Shka deshte me thanë mbi normën e punës? Këthe në çashtje!

— Unë a? — Mixha-Shçukar e mshini djersën e ballit me mangë, dhe i vizlloi syt. — Unë për atê s'deshta me folë asgjâ... Unë deshta pak me e shpjegue si qëndron çashtja e Demidit... E norma këtu s'ka punë...

— Ta marr fjalën në këtê këshillim. Duhet me folë mbi objektin, e me u tallë, mundesh edhe mbasandej, fakt.

— Nji të dhetën në ditë për nji pllug, — propozoi nji prej t'autorizuemve agrarë — kolhozjani Batalshçikov Ivan.

Por Dupconi bërtiti me pezmatim:

— A je çmendë ti? Thuej ti ashtu plakës tande: Nuk mund ta lavrojsh ti nji të dhetën në ditë: Do të djersitesh krejt, por nuk do të mundesh me ja dalë:

— Unë kam lavrue edhe përpara. Vërtet ndoshta kam lavrue pakëz ma pak ...

— Po natyrisht mâ pak:

— Nji gjysëm të dhete për pllug. Kjo âsht për tokë të fortë.

Mbas grindjes që zgjati shum kohë përfunduen në këtë normë të lavrimit: tokat e forta ka 0,60 hektarë, të butat ka 0,75 e mbjelljet: për maqinën mbjellëse njimbëdhetërendëshe ka 3,25 hektarë, për trembëdhetërendshen 4 e për shtatëmbëdhetërendëshen 4,75.

Me 184 pendë kije dhe 73 kuaj, sa ishin në Gremjaçi Llog, plani i mbjelljes pranverore nuk kërkonte tepër mund. Kështu mendonte Jakov Llukiqi:

— Do të mbjellim heret, në qoftë se do të punojmë me vullnet. Në nji familje bien nga katër të dheta e gjymsë në pranverë. Kjo âsht lehtë, vllazën, nuk ka fjalë:

— E në Tubjanski kanë ra ka tetë të dheta në nji familje, — lajmoi Lubishkini.

U vendos që fara për fond të bahet mbrenda tri ditëve. E ndëgjuen lajmin e pakënaqëshëm të farkatarit Ipolit Shalit. Ai foli tue bërtitë, sepse âsht mjaft i randë për kuh veshët, dhe krejt kohën e ndrydhte kapelen me veshore ndër duer të zeza, të shëmtueme prej punës, tue u hutue që flitte para mbledhjes me numër aq të madh njerëzish:

— Të gjitha mujnë me u përmirësue. Për shkak timin puna nuk do të ngelë. Por përsa i përket hekurit me çdo çmim duhet me e gjetë. Asnji copë hekur nuk kam për uma dhe plora. S'kam me shka të punoj. Maqinat mbjellse filloi me i riparue prej ditës së nesërme. Më duhet nji ndihmës dhe thëngjill, dhe sa do të më paguej kolhozi?

Davidovi ia shpjegoi hollsisht të gjitha për sa i përket rrogës dhe propozoi që Jakov Llukiqi qysh nesret të shkonte në rejon për hekur e thëngjill. Mbi krijimin e rezervës s'ushqimit të bagëtís vendosën shpejt.

Mandej e muer fjalën Jakov Llukiqi:

— Vllazen, duhet me caktue saktësisht si, ku dhe shka do të mbjellet dhe duhet me zgjedhë agronomin, dijetar të mirë, njeri të këndueshëm. E dini edhe vetë se para kolhozit kemi pasë pesë t'autorizuem agranë, por puna e tyne nuk shihej. Duhet me e zgjedhë nji agronom prej kozakëve të vjetër, të cilët e njohin krejt tokën tanë për së gjoni e për së gjati. Deri sa të bâhet organizimi i ri i bujqësís, a' do të na sherbejë mjaft: Unë thom kështu: në kolhozin tanë tash âsht gati krejt katundi. Kadalë po

hyinë, por po hyinë. Kanë mbetë edhe afër pesëdhetë familje të pamvarura, mandej edhe ata do të zgjohen nesër si kolhozjan ... Por na duhet të mjellim simbas shkencës, ashtu si thotë ajo. Unë po thom kështu që prej dyqind të dhetash që po caktohen për lavrim gjymsën ta bajmë ugar në mënyrë hersonike. Në këtë pranverë duhet të lavrojmë nji qind e dhetë të dheta ledinë, pra jepni t'i vejmë nën njat' ugar hersonik.

— Kurr s'kemi ndigjue për dishka asi soji:

— Çfarë hersonit t'âsht ty?

— Ti na shpjego me fakt këtê — u lut Davidovi, tue u mburrë tinëz për dijen e drejtorit të kolhozit të vet kaq të provuem.

— Qe çfarë ugari âsht ky, që ndryshej quhet edhe ugar kulisi ase amerikan. Kjo gjâ âsht e mendueme në mënyrë shumi interesante dhe të mendshëme: Për shembëll, mbas lavrimit në këtê vjet mbjellni, të thomi, misër ase luledielli, dhe madje mbjellni në renda të rallë, për gjymsë mâ të rrallë se zakonisht, kështu që simbas mbjelljes së sodshëme të rregullë do të fitoni vetëm pesëdhetë përqindje. I hiqni taramakët prej misri ase i theni krenat e luledielit e kërcejt i leni në vend. Dhe në këtê vjeshtë e mbjellni grunin dimnuer në rendat midis kërcejve.

— Po si do të mujmë me mbjellë? Maqina mbjellëse do t'i thejë kërcejt? — pyeti Kondrat Majdanikavi që ndigjonte me vemendje e me gojë të hapun.

— Pse t'i thejë? Rendat janë të rrallë, prandej ajo nuk do t'i prekë kërcejt, gypat e saj do të kalojnë anash tyne; do më thanë midis kërcejve do të bijë borë dhe do të ndalet. Kjo borë do të shkrihet kadalë dhe do të japë mâ tepër lagështi. E në pranverë, kur të rritet grunin, këta kërcej zhduken tue i herrë. Asht mendue në mënyrë shum interesante. Vërtet unë ende nuk kam provue të mbjelli kështu, por në këtê vjet kam pasë ndër mend të provoj. Këtu âsht llogarija e pastër, pa gabime:

— Ashtu âsht: Pajtohet: — Nën tavolinë Davidovi e shtyni Nagulnovin me kambë dhe pështpëriti: — A po sheh? E ti gjithënji ke qenë kundër tij ...

— Edhe tash unë jam kundër tij ...

— Kjo mâ âsht kryeneçsi, fakt: Ke ngulë kambë si kau.

Mbledhja e pranoi propozimin e Jakov Llukiqit. Mbasandej shqyrtuen dhe vendosen edhe mbi shum çashtje edhe mâ fimta. Filluen të shpërndahen. Davidovi dhe Nagulnovi ende nuk mbërnijten te sovjeti i katundit, kur prej oborrit të sovjetit iu duel përpara nji djal i ri bukur i shkurtë me nji seter të rryptë të shpërthyeme n'uniformë jungshturmëve. Tue mbajtë në dorë kasketën qytetare të vizatueme me katronë dhe tue luftue kundër erës së fortë ai afrohej shpejt. Nagulnovi vërejti.

— Dikush prej rejoni.

I riu u afrue krejt afër dhe ushtarikisht i afroi dorën mburojes së kasketës.

— A mos jeni ju prej sovjetit të katundit?

— Ke po e kërkoni?

— Sekretarin e çelulës së këtushëme ase kryetarin e sovjetit.

— Unë jam sekretar'i çelulës, e ky âsht kryetari i kolhozit.

— Shum mirë. Unë, shokë, jam prej agjikolonës. Posa kemi mbërritë dhe po ju presim në sovjet.

I riu hundëcip dhe i zeshkët tue këqyrë me të shpejtë në fytyrë Davidovin, buzëqeshi në mënyrë pyetëse:

— A mos je ti shok, Davidovi?

— Unë jam Davidovi.

— Të njohta. Para dy javësh jam takue me ty në komitetin e qarkut. Unë punoj në qark, në fabrikën e vojit, në presë.

Dhe vetëm tash iu sqarue Davidovit pse, kur iu afrue i riu, mejherë prej tij u ndí nji erë e âmbël voji të luledielli: setra e tij e rryptë dhe e përyndryrtë krejt qe mbushëme këtê erë që hiqet vështirë.

KAPITULLI XXII

Kur erdh Davidovi, në shkallë të sovjetit të katundit, me shpinë të këthyeme kah ai, rrinte nji burr i trashë që kishte në krye nji kallpak të zi e të shkurtë »kubanke« me nji kryq të bardhë në maje të kresë dhe që kishte veshë nji bundë të rrudhun në bel. Krahët e këtij njeriu me »kuhank« ishin jashtëzakonisht të gjanë dhe shpina e tij shum e hapët

e zente derën bashkë me rrathët e saj. Ai qëndornte me kambë të hapuna, të shkurta e të forta dhe i fuqishëm si vidh i stepës. Çizmet me gryka shum të gjana e të rrudhuna dhe me themra të shtembnume dukeshin si me u pasë ngjitë për drrasa të çardakut, si me i pasë shtypë me randimin e trupit si t'ariut.

— Ky âsht komandant'i agjitkolonës sanë, shoku Kondraqko, — tha djaloshi tue shkue krahas me Davidovin. Tue vû re buzëqeshjen e tij, pëshpëriti: — kur tallim na atê e quejmë: »baqko Rvadraqko« ... Ai âsht prej fabrikës së lokomotivave në Lugansk, zdrukthtar. Me vjetë — kishte mujtë me na qenë babë, e kështu âsht burr i zotë!

— N'atê çast Kondraqnko, kur ndjeu bisedën, e këtheu kah Davidovi fëtyrën e kuqe dhe nën mustaqet e tij të lëshueme e të zeza i shkelqyen dhambët:

— Qe, po më duket se ia mbërrini edhe pushtetit i këtushëm sovjetik. Ju ngat jeta, vllazën:

— Tungatjeta, shok: Unë jam kryetar i kolhozit, e ky âsht sekretar'i çelulës së partís:

— Minë âsht: Të shkojmë në shtëpi, sepse djelmoshat e mi pritën shum. Mbassi jam unë kreu i kësaj agjitkolone, due të flas me ju mejherë. Quhem Kondraqko, e në qoftë se djelmoshat e mij thonë se më thërrasin Kvadraqko, jul utë mos u besoni, sepse ata janë aq të marrë dhe aq të këqij, sa nuk mund të kallzohet ... — flitte ai me bas të kumbueshëm, tue u këthye në krah kur bani me hy në derë.

Osip Kondraqko punonte në jug të Rusís mâ tepër se njizet vjetë. Së pari në Taganrog, mandej në Rostov të Donit, në Mariupol dhe mâ në fund në Luganski, prej kah ka shkue në Gardën e kuqe, për ta ndihmue pushtetin e ri sovjetik me shpinën e vet të gjanë. Për disa vjetë shoqnimi me Rusë e ka humbë pastërtín e gjuhës së vet amnore ukrainase, por me figurën e vet, me mustaqet e lëshueme si të Shevçenkut ai ende mund të njihej se âsht Ukrainas. Bashkë me xehtarët e Donecit, me Voroshillovin pat' shkue ai në Caricin në vjetin 1918 nëpër katunde në të cilët bucítshin kryengritjet kontrarevolucjonare ... Edhe mâ vonë, kur tue bisedue kishin me u përmendë vjetët e kaluem të luftës së furishëme qytetare, jehona e të cilës përgjithëmonë jeton në zemrat dhe në kujtimin e pjesëmarrësave të saj, Kondraqenko me mburrje të paqet flitte: »Klemen-

tija ynë, Luganasi ... Dikur njiheshin mirë, prandej ndoshta do të shihemi prap. Ai do të më njohë mejherë: Kur luftojshin kundër të bardhëve te Caricini, aq herë ai tallej me mue: »Si shkon puna, thotë, Kondraqko? Ti je ende i gjallë, o uk i vjetër?« — »Gjallë jam, i thom, o Klementije Ohrimiqi, a të vdes kur po shihni se po therem me kundrarevolucjonin? Si të marrë:« Sikur të më shihte dhe tash, ai kishte me më përqafue,« — përfundonte Kondraqenku me vetëbesim.

Mbas luftës ai përsëri u gjet në Lugansk. Sherbente si organ i Çetës në transport, mandej e kanë qitë në punë të partís, e mandej përsëri në fabrikë. Prej andej, kur âsht bâ mobilizimi i partís âsht dërgue për të ndihmue katundin që të kolektivizohet. Në vjetët e fundit Kondraqenko âsht trashë, âsht zgjanue ... Shokët e tij të luftës tashmâ nuk kishin me e njoht Osip Kondraqenkun që në vjetin 1918 me rastin e sulmit në Caricin i ka therë në luftë katër kozakë dhe kapitenin kubanas Malimangën që e ka pasë marrë prej dorës së vet Vrangelit »shpatën e argjentë qëndisë me kokrriza farta për trimni«. Osipi âsht bâ burr, ka fillue me u plakë, në fëtyrë i kanë dalë dejët e kuq dhe të kaltërta ... Ashtu sikurse vrapimi i shpejtë dhe lodhja e mbulojnë kalin me shkumbë të bardhë, edhe Osipin koha e ka mbulue me qyme të bardha; madje edhe në mustaqet e lëshueme ka zanë vend qymja e thíme trathtare. Por vullneti dhe fuqija ende i sherbejnë Osip Kondraqkut, e përsa i përket të trashunit të pamasë, — kjo s'âsht gjâ. »Taras Bubulba ka qenë edhe mâ i randë se unë, dhe sa fort âsht pre me polonezët! Po si: Në qoftë se ende do të muj unë prej cilitdo oficer me i bâ dy vetë: E nji gjymsë qindshe e vjetëve të mija — shka janë ato? Baba im ka jetue njiqind vjetë nën pushtetin e perandorit, e tash unë nën pushtetin tim ma tafërm do të jetojë njiqind e pesëdhetë: — thot ai kur ti folë dikush për vjetët e tij dhe trashësin gjithënji e mâ të madhe.

Kondraqenku hyni i pari në dhomën e sovjetit të katundit

— Djelmosha, ju lutem qetësi! Ky âsht kryetari i kolhozit e ky sekretari i çelulës. Tash duhet të ndëgjojmë si qëndrojnë çashtjet këtu, e mandej do të dijmë se shka kemi me punue. E tash uluni!

Afër pesëmbëdhetë njerëz të agitkolonës, fillueni tuleni tue bisedue, dy vetë duelën jashtë — sigurisht te kuajt. Tue i shique njerëzit e panjohtun, Davidovi i njohti tre puntorë të rejonit: agronomin, mësimdhanësin e shkollës së mesme dhe mjekun; të tjerët janë dërgue prej qarkut, e disa — tue gjykue simbas të gjithave — prej fabrikave. Deri sa uleshin, tue i luejtë karrikat dhe tue u kullë, — Kondraqku i pëshpëriti Davidovit:

Urdhno që t'u japin sanë kuajve tanë dhe të mos largohen karrocjerët, — mandej shpejt mbylli syt. — E ndoshta te ti do të fitojmë edhe tërshanë?

— Tërshanë nuk ka, ka ngelë vetëm për farë, — u përgjegjë Davidovi, dhe mejherë iu ftohë dishka rreth zemrës, e ndjeu nji merzi shum të madhe dhe i erdh keq në vetëvehten. Tërshanë për ushqim të bagëtís ka pasë edhe njiqind puda, por ai nuk donte me e dhanë për shkak se atë tërshanë të lanun e ruejshin si dritën e syve për punën e pranverës; edhe Jakov Llukiqi vetëm që nuk qante kur kishte me iu nxjerrë tërshanë kuajve (vetëm kuajve të kryesís së kolhozit!) nga nji tas kokrra të çmueshëme dhe këto u jepshin vetëm para rrugëve të gjata e të vështira.

»Qe elementi i pronësís s'imtë! Po fillon me më kaplue edhe mue... mendoi Davidovi. — Asgjâ kësisoji nuk ka qenë përpara, fakt! Ah, ti... A thue të jap tërshanë? Jo, tashmâ s'âsht e përshtatshëme«.

— Ndoshta ka elb?

— Nuk ka as elb.

Elb me të vërtetë nuk kishte, por Davidovi u skuq kur e këqyri Kondraqku me buzëqeshje që do të thonte se po e kupton.

— Jo, përnjimend po flas, — nuk ka elb.

— Ti kishe me u bâ shtëpijak i mirë. — Ndoshta edhe kullak... — tue buzëqeshë flitte me bas Kondraqku, por tue pa se Davidovi po i vranë vetullat, e përqafoi dhe e çoi pak prej shtroje. — Kurrgjâ, kurrgjâ. Unë po tallem. Kur s'ka, s'ka! M'sheh sa mâ shum që të kesh me shka me e ushqye bagëtín tande. Pra, vllazën, në punë! Shiqoni të mbahet qetësi e thell ! — Mandej iu këthye Davidovit dhe Nagulnovit: — Kemi ardhë deri te ju që ndonji send fju ndihmojmë në punë, për shka, kujtoj se jeni njohtue. Pra, nisjani, referoni: si qëndrojnë çashtjet te ju?

Mbassi Davidovi paraqiti nji referat të gjanë mbi zhvillimin e kolektivizimit dhe mbi plotësimin e fondit të farës, Kondraqku vendosi kështu:

— Këtu nuk ka punë për ne të gjithë, — dhe tue u kullë e nxuer prej xhepit fletoren e shenimeve dhe hartën gjeografike me përpjestimi 1:120.000, bâni nji vizë nepër të me gishtin e trashë, — por na do të shkojmë në Tubjensko. Si po shoh, ky katund âsht krejt afër, e këtu te ju do të lamë nji brigadë prej katër djelmoshave, le të ju ndihmojnë ata në punë. Përsa i përket asaj që sa mâ parë të mblidhet fondi i farës unë ju kisha këshillue kështu: ma së pari mbani kuvendet, u shpjegoni bujqëve si asht puna, dhe vetëm atëherë do ta zhvilloni punën e gjanë, — folte ai hollësisht dhe pa u ngutë.

Davidovi e ndëgjoi me kënaqësi fjalimin e tij, kajherë nuk i kuptonte krejt mirë disa shprehje, plot fjalë gjysëm të kuptueshëme ukrainase, por qartas e ndjente se Kondraqku me themel po e parashtron drejt planin e fushatës për mbledhjen e drithit për farë. E Kondraqku gjithashtu pa u ngutë e shënoi vijen, së cilës duhet me iu përmbajtë në pikëpamje të shtëpijakëve të pamvarun dhe të pasanikëve të katundit, në qoftë se ato, me gjithëse nuk pritet, provojnë me kundrështue dhe në këtë ose n'atë mënyrë pengojnë masat për mbledhjen e drithit për farë. Tregoi metodat mâ të mbara, simbas përvojës në punën e agjitkolonës nepër sovjete të tjera të katundit dhe krejt kohën folte kandshëm, pa shejin mâ të vogël se dëshiron me udhëheqë dhe me imësue, tue u-këshillue, në të folun e sipër, herë me Davidovin, herë me Razmetnovin, herë me Nagulnovin. »Këtë çashtje duhet me e rregullue kështu. Si mendoni ju, Gremjaçevas? Ashtu mendova edhe unë!«

E Davidovi, tue shique me buzëqeshje fëtyrën e kuqe me dejë të zdrukthtarit Kondraqko, në shkëlqimin çapkën të syve të tij të thellë, mendonte: »Sa i mencëm âsht, dreqi! Nuk do me pengue inicjativën tanë, gjoja këshillon, e po provove dishka me thanë kundër ekspozimit të tij të drejtë, ai prap pa e vû re do të këthejë në fjalën e vet, fakt! Kam pa unë kësish, për fjalë të nderit!«

Edhe nji ngjarje e imtë i përforcoi simpathitë e tij ndaj shokut Kondraçko; para se të shkojë, ky e thirri mb'anash

brigadjerin që do të rrinte bashkë me tre shokë në Gremjaçi Llog, dhe midis tyne u zhvillue nji bisedë e shkurtë:

— Pse e ke varë ti nagantën mbi setër? Hiqe mejherë!

— Por, shok Kondraqko, kullakët ... lufta e klasës ...

— Shka po më flet ti mue? Kullakët, shka do me thanë pse ka kullakë? Ti ke ardhë për t'agjitue, e në qoftë se je frigue prej kullakëve, mundesh me e pasë nagantën, por nuk guxon me e mbajtë sipri. Sa i mençëm âsht! Ka njeriu nagantë! Si fëmija i vogël! Krenohet me armë, e ka varë përsipri.... Mejherë mëshihe në xhep, që të mos thotë ndonji partizan i kullakëve: »Shiqoni, o burra të mirë, si kanë ardhë me agjitue ndër ju me nagantë!« — dhe mbaroi nepër dhambë. — Nuk duhet ashtu...

E kur ishte tue u ulë në sajë, ai e thirri Davidovin dhe i tha, tue ia sjellë pullën në setër:

— Djelmoshat e mij do të punojnë si të tërbuem! Ashtu përpiqi edhe ju që të gjitha sa mâ parë të kryhen. Unë do të jem në Tubjanski, në qoftë se duhet ndonji send — lajmo. Po sa të mbërrijmë atje, ndoshta qysh sod, do ta japim nji shfaqje. Të kishe vetëm me pa se si e luej unë kullakun! Asi komplikacjoni kam unë sa që mund ta luej kullakun prej natyrës... A po sheh se shka ka mbërrijtë në pleqni mixha Kondraqko! E atê shkak, — dhe buzëqeshi — nuk idhnohem në tyj për atê shkak, — dhe buzëqeshi tue u randue me shpinë të gjanë në skajin e fundit të sajit.

— Sa krye të mençëm që paska, si i ka krahët, mandej kambët nën të! — qeshte Razmetnovi. — Traktor i vërtetë! Ngjite në pllug, vetë do ta ngrehë, nuk të duhen tri pendë kije. Po habitem krejt: prej ç'gjaje janë ndërtue njerëzit kaq me themel, si mendon, o Makar?

— Ja fillove si mixha-Shçukar: gaztuer i vërtetë! — Makari idhnueshëm bani me dorë.

KAPITULLI XXIII

Tue jetue te Jakov Llukiqi, jesauli Pollovcev përgatitej me zell për kryengritjen e pranverës. Natën, derisa këndojshin gjelat e mëngjezit rrinte në dhomën e vet të vogël, shkruente dishka, vizatonte me lapës ngjyre do farë hartash, lexonte. Kajherë tue hy te ai, Jakov Llukiqi shihte se Polovcevi, tue krrusë kryet e madh mbi tavolinën e vo-

gël, lexon, tue lëvizë buzët e fonta. Por kajherë Jakov Llukiqi e zatette të menduem fort. Në këso çastesh Polovcevi zakonisht rrinte tue u mbështetë në brryla me gishta të futun në blej të rralluem të flokëve të zbardhuem. Fulqiit e tij të shtrënguem fort lëvizshin si me qenë tue përtypë dishka shum të fortë, e syt i kishte gjysmë të mbyllun. Vetëm mbassi njeriu kishte me e thirrë nja disa herë, ai kishte me e çue kryet dhe me dritat e tij shum të vogla të tmershëme për shkak të palëvizshmenís, do të shpërthente smira. »Po shka po don?« — kishte me pyet me za prej basi sikur me qenë tue lehë. Në këso çashtesh Jakov Llukiqi ndjente para tij frigën dhe nderimin edhe mâ të madh.

Jakov Llukiqi ishte detyrue ta lajmonte Polovcevin për çdo ditë se shka po punohej në katund, në kolhoz, e lajmonte me ndërgjegje, por çdo ditë i sillte Pollovcevit pengesa të reja për shkak ti të cilave rrudhat në faqet e tija baheshin edhe mâ të fella ...

Kur u dëbuen kullakët prej Gremjaçi Llogut, Polovcevi nuk fjeti gjithë natën. Të hecunit e tij të randë, por të butë, jehoi deri n'agim dhe Jakov Llukiqi, tue iu afrue në gishta derës së dhomës së vogël ndjeu se ai, tue i kërsitë dhambët, murmuritte:

— Po na shkulin tokën nën kambë: Po na lanë pa mbështelje... Duhet me vra! Me vra! Me vra pa mëshirë!

Dhe u qetësue, përsëri filloi me hecë, tue marshue butë në valenka, dhe atëherë ndëgjohet se si e grith trupin me gishta, si e ka zakon e kruen krahnorin, dhe përsëri flet me zâ të mbylltë:

— Me vra! Me vra! ... — edhe mâ butë, me gërlamë në fyt: — O zot i mëshirâm, që sheh gjithëshka, o zot i drejtë! ... Ndihmo! ... Kur do të vijë mâ ai çast?. .. Oj Perendi, afroje dënimin tand!

Jakov Llukiqi i friguem, para agimit iu afrue derës së dhomës së vogël dhe përsëri e mbështeti veshin në bravë: Polovcevi pështëritte lutjen, tue gjëmue lëshohej në gjuj, përkulej fellë, mbasandej e shtymi drinën, u shtri dhe gjysmë në gjumi edhe nji herë qartas pështëriti: »Me i vra të gjithë! ... deri në mâ të mbramin!« — dhe fshâni.

Mbas disa ditësh, Jakov Llukiqi ndjeu natën trokitjen në kapak të dritares dhe duel në koridor.

— Kush âsht?

— Hape, o i zoti i shtëpís!

— Kush âsht aty?

— Due me ardhë deri te Aleksandër Anisimoviqi ... — u ndëgjue të pështpënituniit mbas derës.

— Te kush? Nuk ka këtu asi njeri.

— Thuej se po vi prej të ziut, po i sjelli nji letër.

Jakov Llukiqi priti pak dhe e çeli derën ... »Le të bâhet shka të bâhet!« Hyni nji farë burri i shkurtë, i imbështjellun me shami. Polovcevi e shtini në dhomën e vet, e mbylli derën dhe plot nji orë e gjysmë u ndí prej dhomës nji bisedim i ultë dhe i ngutshëm. Mbrenda kësaj kohe i biri i Jakov Llukiqit i kishte qitë sanë kalit të kuririt, ia kishte lëshue kolanat në shalë, ia kishte hjekë dizginat.

Mandej kurirat filluen të mbërrijnë për çdo ditë, por jo mâ në mesnatë po mâ kah agimi, afër ores tre ose katër mbas mesnatte. Sigurisht vijshin prej vendeve mâ të largta se të parët.

N'ato ditë Jakov Llukiqi kalonte nji jetë dyftyrshe të çuditshëme. Në mëngjez shkonte në kryesín e kolhozit, bisedonte me Davidovin, Nagulnovin, me druvarët e brigadierët. Brengat për ndertimin e oborrit të bagëtís për gelqerimin e drithit për mbjellje, riparimi i inventarit, nuk i lejshin asnji çast për të mendue mbi gjanat tjera. Jakov Llukiqi i zellshëm pa e pritë as vetë ra në rrëmujë të punës dhe me brengë të përhershëme, gjâ që i pëlqente zemrës së tij, me atë të vetmin ndryshim themeluer që tash atij i duel ujt dhe i tërbuem, dhe me grahmë në fyt, bërtiti:

— Në pranverë do t'ua nxjerrim gërmazin gjithë atyne që kanë marrë! Të gjithë ata ... të gjitha ato fundrina i shëno në listë. A po ndien?

— Unë e kam listën o Aleksandër Anisinoviqi.

— A e ke këtu?

— Po, këtu e kam.

— Ma jep këtu.

E muer listën dhe me kujdes e përshkroi, saktësisht tue shenue emnin, emnin e babës, mbiemnin dhe gjanat e marruna, tue vû nga nji kryq pranë mbiemnit të secilit që kishte marrë tesha ase të mbathme.

Mbassi të flitte me Polocvecin, Jakov Llukiqi shkonte me hangër drekë, e para se të shkonte me fjetë, shkonte

përsëri te ai dhe merrte instrukcjonet shka duhet të punojë ditën tjetër.

Kështu simbas këshillës së Polovcevit Jakov Llukiqi me tetë Fruer e urdhnoj kujdestarin e brigadës së dytë që ti ndajë katër pendë me gjithë njerëz dhe të bajë zall lumi për ahrat e kijeve. Zallin e bajtën e Jakov Llukiqi grdhnoi që të pastrohen mirë shtrojet e ahravet të kijeve dhe tu qesin sipër zall. Në të mbaruem të punës, Davidovi erdh n'oborrin e brigadës së dytë.

— Shka po ngatërroni ashtu me zall? — e pyeti ai Demidin e Prântë, që ishte caktue për rojtar të kijeve të brigadës.

— Po derdhim.

— Pse?

Ai heshti:

— Pse, po të pyes?

— Nuk e dij.

— Kush ka urdhnue që kështu të derdhini zall?

— Drejtori i kolhozit.

— E shka ka thanë?

— Rueni, tha, pastërtín ... — Por trillon, i biri qenit!

— Kjo âsht mirë, fakt! Me të vërtetë, do të jetë pastër, sepse prej këtij plehu dhe ere së keqe kijet mvunden me u sëmue. Edhe ata duhet me i mbajtë pastër, ashtu thonë veterinarët, fakt! Dhe ti gabon që po shpreh kështu ... pakënaqësí. Shih sa bukur âsht tash me shique ahrin: zall, pastërti, a? Si mendon ti?

Por me të Prântin Davidovi nuk mujti me folë: ai shkoi në plemë tue heshtë,e Davidovi shkoi me hangër drekë, tue lejue vetë me vehte inicjativën e drejtorit të vet të kolhozit.

Para mbramjes vrapoi te ai Llubishikni dhe me pezmatim e pyeti:

— Pra, qysh prej sodit në vend të shtrojes do ti shtrojmë zall kijeve?

— Po, zall.

— Po shka don ai — njaj Ostronovi, mos âsht ç ... ç ... çmendë? A ka pa kush të punohet kështu ndonji herë? Dhe ti shok Davidov po e lejon nji marrí të tillë?

— Po ti mos u nxeh, Lubishkin! Krejt çashtja âsht kështu te higjena dhe Ostrovnovi ka veprue drejt. Mâ mirë âsht kur të jetë pastër, nuk do të ketë infektime.

— Çfarë higjene âsht kjo, dreqi ta marrë: Po në shka do të shtrihet kau? Shih çfarë acarimesh po shtrëgojnë tash! Në kashtë nxehet, e në zall, provoje, shtriju pak!

Mos këce të lutemi! Kujton ndoshta se duhet të lejojmë që përsëri të mbahet bagëtija në mënyrën e vjetër! Të gjitha duhet ti vejmë në bazën shkencore.

— Por çfarë baze âsht kjo? Ih! ... Lubishkini i ra grykës së çizmes me kallpakun e vet të zí, dhe iku prej Davidovit me fytyrë mâ të kuqunë se speci.

E të nesermen në mëngjes njizetetre kije nuk mujtën me u çue prej vendi. Zalli i ngrimtë nuk lëshonte ujin e derdhun të kijeve; kau shtrihej në lagështi dhe ftohej. Disa u çuen, tue lanë copat e lëkurës në zallin e nguruem, e të tjerët që ishin ftohë, u sëmuen.

Këtê herë Jakov Llukiqi e terroi në kryemjen e urdhnave të Polovcevit dhe memzi u mbajt në detyrën e drejtorit të kolhozit. »Acarimi do t'ua rregullojë mirë kijet! Ata, të marrët, do të besojnë se ti po urdhnon kështu për shkak të pastërtís. Por kuajt m'i ruej, që të jenë të gatshëm për rresht! në çdo çast — nji ditë para kësaj ngjarje i pat thanë Polovcevi. Dhe Jakov Llukiqi e kreu.

Në mëngjes e thirri Davidovi: E mbylli derën me çelës, e pyeti, tue mos i çue syt:

— Shka ke bâ ashtu?

— Asht ba gabim, i dashtuni shok Davidov! Po unë jam ... c zoti im ... Kisha me ja shkulë flokët vehtes ..,

— Shka ke bâ ashtu, i poshtër: ... — Tue u zbeh Davidovi e gjuente Jakov Llukiqin me sy plot lotë prej idhnimi. Po merresh me sabotim! ... A s'e ke dijtë ti se zalli nuk duhet të qerdhet n'ahrin e bagtís? S'e ke dijtë se kijet mund të mbërdhíhen?

— Kijeve kam dashtë ... Zoti sheh, — s'e kam dijtë:

— Pusho me ato të tuat ...! Nuk mund të besoj se ti, shtëpijak aq i mirë, të mos keshë dijtë:

Jakov Llukiqi ia nisi vajit, tue teshë murmuronte gjithënji nji gjâ:

— Kam dashtë të mbahet pastërtija ... Për mos me pasë pleh ... S'e kam dijtë, nuk kam mujtë me e mendue se mund të dalë ashtu ...

— Shko, dorzoje detyrën Ushakovit. Do të qesim në gjyq.

— Shok Davidov: ...

— Dil, po të thom:

Mbassi duel Jakov Llukiqi, Davidovi ma i qetë mendonte mbi ato që kishin ndodhë. Tashma i dukej e pakuptim me dyshue për sabotimin e Jakov Llukiqit. Para së gjithash Ostrovi nuk ka qenë kullak. Me gjithë se ndokush e ka thirrë ndonjiherë ashtu, kjo ka qenë për anmiqsi personale. Nji herë, shpejt mbas zgjedhjes s'Ostrovnovit për drejtor të kolhozit, Lubishkini e lëshoi përshqit fjalín: »Ostrovnovi edhe vetë ka qenë kullak!« Qysh atëherë Davidovi ka kontrollue dhe ka vërtetue se Jakov Llukiqi me të vërtetë ka jetue në »kamje«, por mâ thatësija e ka shkatërrue, e ka ba mesatar. Mendoi Davidovi, mendoi dhe përfundoi se Jakov Llukiqi ishte i pafajshëm në fatkeqsín e kijeve, se ka urdhnue të shtrohet me zall ahri i kijeve tue dëshirue me mbajtë pastërtín, e pjesërisht, ndoshta për shkak se oi gjithëmonë dëshiron me qitë gjana të reja »Sikur ai t'ishte sabotues, nuk do të kishte punue ashtu si sulmues, e mandej edhe dy kijet e tij janë damtue me këtë rast, — mendonte Davidovi. Jo, Ostrovnovin e kemi kolhozjan besnik, e ngjarja e zallit, thjesht, asht nji gabim, fakt! »Atij i binte në mend se sa me kujdes e mjeshtrisht i mbaronte Jakov Llukiqi ahrat e nxehtë, si e ruente sanën, si nji herë, kur u sëmuen dy kuaj të kolhozit, prej mbramjes deri në mëngjez ndejti në shtallë të kuajve, dhe me duert e veta i rigonte dhe u hedhte mbrendë voj të kanpit, që t'u kalojshin gërçat, e mbasandej i pari propozoi që të përjashtohet prej kolhozit fajtori i kësaj sëmundjeje — kujdestari i shtallës së kuajve Kuzhenkovi, i cili, u vërtetue se plot nji javë i kish pasë ushqye kuajt vetëm me kashtë elbi. Si iu duk të Davidovit, Jakov Llukiqi kujdesohej për kuajt mâ tepër se asnjani, tue i ra ndër mend të gjitha këto, Davidovit i erdh turp dhe iu duk vehtja si fajtuer ndaj drejtorit të kolhozit mbassi qe nxehë në të pa ndonji arsye. I vinte keq pse ka bërtitë në mënyrë aq të vrazhdë nji kolhozjani të mirë, antar të kryesís së kolhozit, të cilin

e nderojnë të gjithë, mandej edhe për që e ka akuzue si sabotues, kurse faji i tij ka qenë vetëm se s'ka qenë i matun. »Ç'punë e pa mend!« — Davidovi tue shprishë flokët me dorë u kull hutueshëm dhe duel prej dhome.

Jakov Llukiqi folte me llogaritarin, tue e mbajtë në dorë nji grumbull çelësash, e buzët i dridheshin me fyemje...

— A din shka, Ostrovnov... — Mos e dorëzo detyrën, vazhdoje punën, fakt. Por po qe se edhe ndonji herë të ndodhë ndo'i gjâ kësi soji... me nji fjalë, po kjo gjâ... thirre ndihmësin prej reonit e veterinarin e brigadjerëve e iu thuej që kijet e ngrimë t'i lirojë nga puna.

Prova e parë e Jakov Llukiqit për t'i damtue kolhozit u krye fatlumnisht për të. Pollovcevi përkohësisht e liroi Ostrovnovin prej detyrave të reja, sepse ka qenë i zanun me gjana të tjera: si gjithmonë natën atij i kishte ardhë nji njeri i ri. Ai ia lëshoi rrypat kalit, hyni në shtëpi dhe Pollovcevi mejherë e futi në dhomën e vet tue urdhënue që të mos hynte askush. Ata folën deri vonë në mesnatë dhe në mëngjez Pollovcevi i gëzuem e thirri Jakov Llukiqin:

— Qe, i dashtuni im Jakov Llukiq, ky âsht antar i lidhjes sonë, si me thanë bashkë-luftar'i ynë, nëntoger, sikurse thohet kozakçe horunshi, Laqevski Vacllav Avgustoviq. Duhesh me e dashtë e nderue. Ky âsht zoti i shtëpís, kozak i flipit të vjetër, tash drejtor i kolhozit... Mund të thohet nëpunës sovjetik...

Nëntogeri u çue pak prej shtratit dhe i zgjati Jakov Llukiqit dorën e bardhë dhe të gjanë. Në dukje duhet t'i kishte tridhetë vjetë, ishte i hajshëm dhe i verdhë në fëtyrë. Flokët e zez e kaçurrel, të krehun përpjetë i bijshin deri te qaforja e fortë e kërnishës së zezë prej santline. Përmbi buzë të holla e të qeshuna qëndrojshin mustaqet e rralla e të drejta. Synin e majtë gjithmonë e kishte të mbyllun, sigurisht mbas kontuzjonit; rrinte lëkura nën të e palëvizshëme, mbledhë në rrudha të vdekuna, e thatë dhe e pajetë si gjethi i vjeshtës. Por, syni i mbyllun nuk pikonte gjak, e dukej sikur rrjedhte nji shprehje e gëzueshëme dhe e qeshun e fëtyrës s'ish nëntogerit Laqevski. Dukej se syni i tij i kuq në këtë çast jep shej ngacmues, se lëkura do të ndreqet dhe se rrudhat e tij si rreze do të shkojnë kah tamthat, dhe se nëntogeri i ri do t'ja krisë të qeshunit si të nji fë riu. Rrobet i kishte të gjana si thesi,

por si duket s'i kishte me qëllim ashtu; ato nuk pengojshin lëvizjet e shpejta të tij dhe nuk mëshihshin qëndrimin e tij spitullues.

Atë ditë, Pollovcevi që jashtëzakonisht i gëzueshëm e i sjellshëm deri edhe ndaj Jakov Llukiqit. Ai e kreu shpejt bisedën e vet të parandësishëme dhe tue u këthye kah Ostrovnovi tha:

— Nëntogeri Lavqevski do të rrijë te ti nja dy javë, e unë sonte, po sa t'errësohet, do të shkoj. Çdo gjâ që i duhet Vaclav Agustoviqit, gjeja, të gjithë urdhnat e tij janë urdhna të mija, a kuptove? Kështu pra, i dashtuni Jakov Llukiq! — dhe tue e vû dorën e trashë në gjû të Jakov Llukiqit, theksoi me randësi: — Shpejt do të fillojmë! Edhe pak ka mbetë me durue. Thueju kozakëve tanë që të lëvizin pak. E tash shko se na ende kemi me bisedue.

Pat ndodhë dishka e jashtzakonshëme që Polovcevi e shtynte të shkojë prej Gremjaçi Llogut për dy javë. Jakov Llukiqi plaste prej padurimit për të marrë vesh. Prandej u fut në sallë, prej kah Polovcevi dikur e pat përgjue bisedën e tij me Davidovin, dhe mështeti veshin në mur të hollë. Bisedën prej dhomës mbas muri memzi mujti me e kuptue.

Laqevski. Me domos duhet të lidhemi me Bikadorovin ... Shkelqesija e tij, natyrisht, do t'ju thotë në mbledhje se planet ... situatë e përshtatshëme .. ! Po kjo âsht e shkelqyeshëme! Në qarkun e Salit ... treni i blinduem ... në rast disfate ...

Polovcevi. Pssst: ...

Laqevski. Shpresoj se askush nuk po na ndinë.

Polovcevi. Me gjithatê ... Çdo gjâ duhet me bâ në mënyrë konspirative ...

Laqevski. (Edhe ma kadalë, kështu që Jakov Llukiqi pa dashtas e humbi lidhjen në biseden e tij). Disfata ... natyrisht ... Avganistani ... Me ndihmën e fyne me u tërhjekë ..

Polovcevi. Por mjetet ... GPU-ja ... (Dhe mbasandej vetëm: bu-bu-bu-bu ...).

Laqevski. Edhe ky varjacjon: me kalue kufinin ... Minskun ... Tue kapërcye ... Ju siguroj se roja e kufinit .. Në drejtorin e shtabit të përgjithshëm do të pranojnë pa kurrfarë kushtesh ... Nuk ja dij mbiemnin kolonelit ... pa-

rulla e caktueme ... Po kjo âsht ndihmë e fortë! Aso mbrojtje .. Nuk âsht çashtja e ndihmës në të holla ...

Polovcevi. Po mendimi i gjeneralit përkatës?

Laqevski. Asht i bindun se gjenerali do ta përsëritë ... shum! Gojarisht mue më kanë urdhnue .. me gjithë fuqín, tue u sherbye ... mos me humbë asnji çast ...

Zanet kaluen në pështpëritje dhe Jakov Llukiqi, tue mos kuptue asnji send prej bisedës së coptueme, fshâni dhe shkoi në kryesín e kolhozit. Dhe përsëri kur iu afrue shtëpís së Titkut dhe simbas zakonit i hodhi syt në drrasën e bardhë të gazhdueme përmbi derë, në mbishkrimin: »Kryesija e kolhozit të Gremjaçit »Stalin«, ai e ndjeu dyfëtyrshëmenín e zakonshëme. E mandej iu kujtue nëntogeri Laqevski dhe fjalt vetëbindëse të Polovcevit: »Shpejt do të fillojmë!« — dhe me keqardhje, i pezmatuem në vetëvehten mendoi: Vetëm sikur të fillonte sa mâ parë! Se përndryshe unë do të kapem midis tyne dhe kolhozit si kau n'akull!«

Natën Polovcevi e shaloi kalin, i shtini në gjitha letrat e veta në duqë, muer bukë dhe u përshëndet. Jakov Llukiqi ndjeu se si kaloi nën dritare kali i pahypun përshum kohë i Polovcevit, tue luejtë gëzueshëm nën shalë dhe tue tingllue patkojt.

Banuesi i ri ishte njeri që mund të zinte vend në nji vend dhe ishte i pakujdesshëm si ushtar. Të gjithë ditën, ai, i gëzuem dhe tue qeshë, u sillte nëpër shtëpí, u tallte me gra, nuk e lente të qeitë plakën, që urrente tmersisht tymin e duhanit hecte tue mos u frigue se po vjen ndokush i huej te Jakov Llukiqi, prandej ky nji ditë i tha:

— Duhet fishit mâ i matun ... Mund të paraqitet ndokush pa pritë dhe mund ta shohë shkelqesín tuej?

— A mos më shkruen mue në ball se jam »shkelqesija juej?«

— Jo, por mund të pyesi se kush jeni, prej kah jeni...

— Unë, o i zoti shtëpís, kam xhepet plot me dokumenta të rrejshëme, e në qoftë se shtrëngohet puna dhe nuk besojnë, atëherë do tu tregoj edhe këtë dokument ... Me këtë gjithëkund mund të kalohet! — dhe ai e nxuer prej gjive nji manzer të zí, që shkelqente me nji shkelqim ferrët, dhe orap buzëqeshte gëzueshëm, tue shique në mënyrë provokuese me sy të ngrimë të mëshehun mbas rrudhës së dalun të lëkurës.

Gëzimi i nëntogerit guximtar nuk i pëlqente Jakov Llukiqit, sidomos mbas nji rasti kur tue u këthye në imbramje prej kryesís ndjeu në koridor zane të shtjerrun, qeshje të përmbajtun, përzimje dhe kur e ndezi shkrepsen pa në nji qoshe mbas arkës së krundeve shkelqimin e të vetmit sy të Laqevskut, dhe afër tij të renë e vet, të skuqun si speci, tue lëshue hutueshëm kotullën dhe tue ndreqë shamín e lëshueme në qafë... Tue mos thanë asnji fjalë, Jakov Lluqi shkoi në gjelltore, por Laqevski e zuni në prag, i ra krahut dhe pëshpëriti:

— Ti, plak, — hesht ... Mos e shqetso djalin tand. Ti e din se si qëndron puna te na ushtarët? Shpejtësija dhe mësyemja! Kush nuk ka gabue kur ka qenë i ri, hê, hëm ... Merr, qe cigare, ndize ... Po ti s'ke bâ asgja me nusen? Ah, ti, imor çapkën!

Jakov Llukiqi aq fort u hutue sa që e mueri cigaren dhe hyni në kuzhinë mbassi e pat ndezë në shkrepsen e e Laqevskut. E ky, mbassi e nderoi të zotin e shtëpís me cigare tha tue kështillue e ndalë të hapunit e gojës:

— Kur të bâjë dikush nderë, për shembëll. ta ndez cigaren, duhet ta falenderojsh. Ih, sa malok që je, e këndej më je drejtor i kolhozit. Dikur nuk të kisha marrë as për ordinans.

»Eh, këtê banues ma ka ngarkue në shpinë vetë dreqi« — mendoi Jakov Llukiqi. Sjellja e paturpshëme e Laqevskut e preku shum keq. I biri, Semjon, nuk ishte në shtëpí; ka pasë qenë dërgue në rejon për të thirrë ndihmësin e veterinarit. Jakov Llukiqi vendosi mos me i thanë asgjâ atij, por të renë e thirri në hamar dhe në qetësi atje e mësoi mirë, tue e rrahë me rryp, e mbassi nuk e rrahte fëtyrës, por vetëm në shpinë e teposhtë, nuk u shihshin gjurmat e të rameve. Deri as Semjoni nuk vuni re asnji send. Kur u këthye prej stacjonit, natën, grueja i shtroi darkën dhe vetë u ul në bankë, krejt në skaj. Semjoni u habit pa të keq:

— Shka je ulë ashtu si me qenë musafire?

— Më ka dalë ... i thati, — u ndez flakë në fëtyrë grueja e Semjonit dhe u çue në kambë.

— Duhet të përtypish pak bukë me qepë dhe ta lidhish, mejherë do ta ngrehë, — e këshilloi me dhimbje Jakov Llukiqi, i cili n'atê çast e dredhte spagën e stufës.

Nusja e shiqoi rreptë, por u përgjegj përvujtnisht:

— Të falem nderit, babë, do të kaloj edhe kështu.

Laqevskit i vijshin rrallë letra. Ai i lexonte dhe i ndezte mejherë në stufë. Kah fundi filloi me pi natën, nuk i sillte më rreth të resë së Jakov Llukiqit, u bâ i zymët dhe gjithënji imâ shpesh kërkonte prej Jakov Llukiqit ase Semjonit që ti blejnë nga nji »gjysmë kilëshe«, tue iu futë në dorë banknotat e reja shushuritse, dhetë rublash. Kur pihej, dëshironte me bisedue për gjâna politike, e në bisedime dëshironte me bâ përgjithësime të gjana — simbas mendimit të tij — për cilësimin objektiv të realitetit. Njiherë shum e hutoi Jakov Llukiqin. E thirri në dhomën e vet, i qiti raki dhe tue i bâ shej me cinizëm, e pyeti:

— Po e rrenon kolhozin?

— Jo, pse? — gjoja se u hutue Jakov Llukiqi.

— Me çfarë metodash po punon?

— Do me thanë, në shka po mendoni?

— Çfarë pune po bani? Po ti je diverzant...Pra, shka punon ti atje? A po i helmon kuajt me striknín, a po i prishë mjetet e prodhimit ase po bân ndonji punë tjetër

— Nuk më kanë urdhue me i helmue kuajt, prandej gota e rakís i ra kresë, ia zgjidhi gjuhën. E erdh qefi t'ankohet se si po e randon shpirtín që njiherit po detyrohet me e ngritë dhe rrenue ekonomín e kolektivizueme të katundit, por Leqevski nuk e la me folë; imbassi piu rakín dhe nuk ia mbushi imâ Jakov Llukiqi, pyeti:

— Po pse je lidhë ti me nè, or i marrë? Fol, po të pyes, pse? Për çdreq? Polovcevi dhe unë s'kemi kah t'ja mbajmë, po shkojmë në vdekje ... Po, në vdekje! Ase do të fitojmë, me gjithëse, ta dijsh o Hamleti im, fare pak mund të besohet se mund të fitojmë ... Nji përqind, jo ma tepër. Por na jemi asish që nuk kemi shka të humbim përveç zinxhirë ve si thonë kamunistat. Por ti? Ti, simbas mendimit tim, thjesht je fli i pafaj ëm — Ti duhet të jetojsh, o i marrë ... Ta zamë, me gjithëse nuk e besoj se hamletët si ti mujnë me e ndërtue socjalizmin, por me gjithatê .,. të paktën e kishit trubullue ujin në baltë botënore. Po qe se bahet kryengritja, do të vrasin ty, o dreq i thijun, ase do të zanë rob ase si të pavetëdijshëm do të dërgojnë në gubernin arhanfeliste. Atje do të presish pisha deri n'ardhjen e dytë të komunizmit ... Eh, ti, or i marrë! Asht e kuptueshëme se

pse unë detyrohem të ngreh krye, mbassi jam bujar: Baba im ka pasë afër pesë mijë të dheta tokë pune dhe pyll afër tetëqind. Për mue dhe të tjerët si unë kishte me qenë fyemje tepër e madhe po të shkojshim prej vendit tonë dhe diku në vend të huej, dhe si thohet, me djersë të ballit ta fitojshim kafshatën e gojës. Po ti? Kush je ti? Ti e prodhon bukën dhe vetë e ha! Ti je nji krymb plehu (kacabû)! A pak kozakë, bij të qenit, jeni vra në luftën qytetare!

— Kështu s'ka jetë për ne! u përgjegj Jakov Llukiqi. — Na mbytën me fatime, pasunín po na marrin, nuk po mujmë me jetue pamvarësisht, e kështu, shka dreqin na nevojiteni ju bujarët dhe të tjerët si ju. Kurr s'e kisha bâ unë nji mëkatë të këtillë!

— Shih, të lutem, tatimet! A thue se në vendet tjera katundaret nuk paguejnë tatimet. Paguejnë edhe mâ tepër:

— S'âsht e mundun.

— Të siguroj.

— Po kah e dini ju se si jetojnë atje dhe shka paguejnë?

— Kam jetue atje dhe e dij.

— Ju, pra, keni ardhë prej së jashtëmi:

— E pse po don me dijtë këtê?

— Po m'intereson.

— Po të dijsh shum, — do të plakesh shpejt. Shko e bje edhe pak rakí.

Jakov Llukiqi e çoj Semjonin me prû rakí, e ai vetë, tue dashtë me ndejtë vetëm, shkoi në lamë dhe nja dy orë ndejti nën nji shtregë kashte tue mendue: »Qorri i mallkuem! Foli aq shum sa që po thue po plasë kryet. Ase ndoshta ai po më provon mue kështu për të pa se shka do të thom dhe a do të jem kundër tyne, e mandej kur të vij Aleksandër Anisimoviqi me i thanë... e ky do të më vrasi si Hoprovin? Ase, ndoshta, me të vërtetë mendon kështu? Sepse shka mendon njeriu kur âsht i kthjellтë, e tregon kur âsht pîtë... Ndoshta edhe s'âsht dashtë me u lidhë me Polovcevin, por kadalë me durue në kolhoz nji vjet a dy? Ndoshta mbas nji vjeti pushteti do t'i shpërndajë kolhozët, kur të shohin se në kolhoz po shkojnë punët keq? Dhe unë përsëri kisha fillue me jetue si njeri... Ah, o zoti im, zoti im! Kah t'ja mbaj tash? Nuk do të mundem me jetue... Asht e qartë se tash âsht nji lloj... Në

daç bjeri vegështit për guri, në daç gurit me vegësh, si do qoftë vegëshi do të thehet.«

Tue mësy mbi gardh, era frynte nëpër lamë; të mullari e grumbullonte kashtën që ishte derdhë pranë derës, e shtinte nepër të çame që i kishin bâ qent, i ndukte skajet e rrasta të mullarit, ku kashta nuk ishte palue mirë, e dyndte prej majës së shtregës borën e thatë. Era ishte e madhe, e fortë, e ftohtë. Shum kohë Jakov Llukiqi u mundue me e kuptue se prej cilës anë po frynte, por nuk mujti. Dukej se era rrahte lehtas mullarin dhe se frynte prej të katër anëve. Mijt e shqetësuem prej erës u përzien në kashtë. Ata vrapojshin tue cijzue, nepër rrugët e veta të mëshehta, kajherë krejt afër shpinës së Jakov Llukiqit, i cili ishte mbështetë në mullar si në ndonji mur. Tue ndëgjue erën, shushurinën në kashtë, cijzimin e mijve dhe kërsimën e dollapit të pusit, Jakov Llukiqin gati e zû gjumi: të gjitha zanet e natës i dukeshin si ndonji muzikë e largët, e çuditshëme dhe e dhimbshëme. Me sy gjysmë të mbyllun, me lot ndër sy ai shiqonte në qiell plot me yje, thithte erën e kashtës dhe të frymës së stepës; çdo gjâ rreth e përqark tij i dukej e bukur dhe e thjeshtë...

Por në mesnatë, prej katundit Vojskov erdh kuriri i Polovcevit. Laqevski e lexoi letrën imle shënim në zarf: tepër urgjent, dhe e zgjoi Jakov Llukiqin që flente në kuzhinë:

— Merre, lexoje.

Tue i fërkue syt, Jakov Llukiqi e muer letrën e adresueme për Laqevskin. Në nji fletë të fletores së shenueme me lapës të ngjyruem ishte shkrue qartas, diku me »asterks« dhe sheja të forta:

»Zotni nëntoger!

Kemi marrë lajme të sigurta se Komiteti qendruer i bolshevikëve po mbledh ndër bujqët drithin gjoja për mbjelljen e kolhozëve. Në të vërtetë këtê drith do ta shesin jashtë, e bujqët, ndër ta edhe kolhozjanët, do të denohen n'ujë të tmerrshëm. Pushteti sovjetik, tue parapa fundin e vet të pashmangshëm dhe tafërt, po e shet drithin e fundit, tue shkatërrue plotësisht Rusín. Ju urdhnoj që mejherë ta zhvilloni agjitacjonin në popullsín e

Gremjaçi Llogut, ku sod ju e përfaqësoni lidhjen tonë, kundër mbledhjes së drithit gjoja për farë. Ja njohtoni J. Ll. përmbajtjen e letrës sime që po ju dërgoj dhe e urdhnoni tja fillojë punës mejherë. Asht koha e fundit që në çdo mënyrë të pengohet dorëzimi i drithit.«

Në mëngjez, tue mos këthye në kryesí, Jakov Llukiqi shkoi te Banjiku dhe partizanët tjerë që i kishte përfitue për »Lidhjen e shlirimit të Donit«.

KAPITULLI XXIV

Brigada prej tre vetëve që e la në Gremjaçi Llog komandanti i agjitkolonës Kondraqku e ndërmuer mbledhjen e fondit të farës. Për shtab të brigadës e muer'n nji shtëpí të shpraztë të nji kullakut. Qysh herët në mëngjez agronomi i ri Vequtnjevi me ndihmën e Jakov Llukiqit e përpunonte planin e mbjelljes pranverore, u jepte kozakëve udhëzime mbi bujqësín, e koh'n tjetër pa pushim e kalonte tue mbikqyrë pastrimin dhe gelqerimin e drithit për farë, që vinte në hambar. Kajherë shkonte, si thonte ai »me veterinue« me mjekue lopën ase delen e sëmueme të ndokujt. Për »vizitë« zakonisht shpërblehej në »natyrë«: hante drekë te pronari i kafshës së sëmueme e ndonji herë edhe iu binte shokëve nji kënatë me qumësht ase vegsh patate. Dy të tjerët — Porfirje Lubno, puntuer i mullinit shtetnuer të qarkut, dhe komsomolisti i fabrikës së vojit Ivan Najdenovi — i thirrshin Gremjaçevasit në shtab dhe simbas listës së kujdestarit t' hambarit e kontrollojshin se sa farë ka dhanë qytetari i thirrun. Kanë agjitue sa kanë mujtë e dijtë.

Qysh në ditët e para âsht pa se plotësimi i fondit të farës do të shkojë mjaft vështirë dhe do të vonohet shum. Të gjitha masat që ndërmerrshin brigada dhe çelula e vendit për shpejtësimin e rrithmit të mbledhjes së farës hasshin në rrezistencën e shumicës së kolhozjanëve dhe të shtëpijakëve të pamvarun. Nëpër katund filluen të shpërndahen fjalët se drithi po mblidhet që të dorëzohet jashtë, se mbjellja nuk do të bahet në këtê vjet, se në çdo çast do të pritet lufta... Nagulnovi p'r çdo ditë i mblidhte kuven-

det, me ndihmën e brigadës shpjegonte, i përgënjeshtronte zanet e pakuptim, kërcnohej me denime mâ të ashpërta kundra atyne që mund të zehen tue bâ »propaganda antisovjetike«, por drithi përsëri vinte mâ kadalë sa s'bâhet mâ. Kozakët qysh në mëngjez këqyrshin me shkue ndokund prej shtëpís: o në pyll për drû, për plazhna, ase shkojnë te fqija që bashkë me tê tê presin në ndonji vend të mëshehtë që të kalonte dita e turbullt, vetëm që të mos paraqiten në sovjet të katundit ase në shtab të brigadës kur t'i thërritshin. Gratë pushuen së shkuemi në mbledhje, e kur vinte në shtëpí roja e sovjetit të katundit, kufizoheshin me nji fjalë të shkurtë: »I zoti i shtëpís sime nuk âsht këtu, e unë nuk dij!«

Me nji fjalë, sikur ndonji dorë e fuqishëme e dikuj e ndalte drithin...

Zakonisht në shtabin e brigadës zhvilloheshin këso bisedimesh:

— A e ke prû farën?

— Jo!

— Pse?

— S'e kam asnji kokërr.

— Si bâhet mos me pasë?

— Po qe krejt thjesht... kam mendue të ruej për mbjellje, por krejt ia dorëzova shtetit dhe nuk kisha shka me përtypë. Qe se si kam ngelë pa drithë.

— Po ti, do me thanë se as nuk ke mendue me mbjellë?

— Kam mendue, por nuk kam me shka të mbjelli.

Shum gjejshin shteg tue thanë se kur âsht mbledhë drithi për shtet e kanë dhanë edhe farën. Davidovi në kryesí, e Vanjusha Najdenovi këqyrshin nepër lista, nepër dëftesa në seksjonin për mbledhjen e drithnave, kontrollojshin dhe i zejshin në rrenë ata që me kambëngulje jepshin informime të rrëjshëme: shihej se për farë e kishin lanë drithin. Nga nji herë për këtê ka qenë e nevojshëme me llogaritë sasín aproksimative të drithit të fshimë në vjetin njizet e nandë, me llogaritë krejt sasín e drithit që i kishte dorëzue shtetit dhe me gjetë se sa kishte ngelë. Por edhe atëherë kur kishte me u vërtetue se kishte mbetë drith ai që ngulte kambë, nuk pranonte:

— Ka pasë ngelë drith, nuk e mohoj. Por, ju shokë, e dini se si âsht puna në familjen katundare. Na jemi mësue me hangër bukën tue mos e matë. Mue ma kanë lanë ka nji pud në muej për nji shpirt e unë, për shembëll, i ha ka nji ase dy kile në ditë. Unë ha kaq mbassi ushqimi âsht i lig. Prandej edhe kam shpenzue mâ tepër se sa duhet. Nuk kam drith, po deshtët kontrolloni!

Në mbledhjen e çelulës Nagulnovi propozoi që të bâhet kontrollimi i katundarëve mâ të pasun që nuk e kanë dorëzue farën, por këtê propozim e kundrështuen Davidovi, Lubno, Najdenovi, Razmetnovi. Edhe n'udhëzimet e komitetit rejonal për krijimin e fondit të farës kontrollimi ndalohej rreptësisht.

Për tri ditë të punës së brigadës dhe të kryesís së kolhozit në sektorin kolhozjan u dorëzuen 480 puda e në sektorin e familjeve të pamvaruna gjithësejt 35 puda. Aktivi i kolhozit plotësisht e dorëzoi pjesën e vet. Kondrat Majdanikovi, Lubishkini, Dupcovi, Demidi i Prontë, mixha-Shçukar, Arkashka Menok, farkatari Shali, Andreja Razmetnovi dhe të tjerët e kanë prû drithin mejherë ditën e parë. Të nesërmen në mëngjez, Semjoni i Jakov Llukiqit edhe vetë Jakov Llukiqi i prunë dy saja me drith në hambar të kolhozit. Llukiqi mejherë shkoi në kryesí, e Semjonka filloi me i shkarkue prej sajit thasët me farë. Demka Ushakovi e merrte dhe e matte drithin. Semjoni i derdhi katër thasë e kur e zgjidhi të pestin, Ushakovi këcei në të si skyfer:

— A me këso fare âsht përgatitë të mbjellë baba yt? — dhe ia futi Semjonit nën hundë nji grusht drith:

— Me çfarë drithi ashtu? — këcei Semjoni. — Ti je vangosh e gruni t'u ka dukë si misër!

— Jo, jo, misër! Unë jam vangosh, por shoh mâ mirë se ti, or hajn! Edhe ti edhe baba jeni të mrekullueshëm, ju njohim na! Shka âsht kjo farë? Mos e këthe hundën! Shka ke hedhë në farë të pastër, i poshtër?

Demka e afroi shuplakën te fytyra e Semjonit, e në shuplakë ishte nji grusht me drith jo të pastër, të përziem me dhé e qiqër tegër.

— Tash do t'i thërras burrat...

— Po mos bërtitë! — u frigue Semjoni. — Sigurisht duhet ta kemi marrë thesin gabim. Mejherë do të këthehem

dhe do t'i ndrroj... Për zotin, je i çuditshëm! Shka ke më-syе si kali i kaçakëve? Po të thom — do ta ndrroj, âsht bâ gabim...

Demka i këthei gjashtë thasë prej katërmbëdhetë thasëve të prumë. Dhe kur e luti Semjoni që t'i ndihmojë me e qitë në krah nji thes me drith të shkarkuem, Demka u këthye kah vaga, tue u shtí se nuk po ndín.

— Pra, nuk po don me më ndihmue? — e pyeti Semjoni me zâ të dridhshëm.

— A nuk të vjen turp! Kur i ke qitë në shpinë në shtëpi, t'u kanë dukë të lehtë, e tash u randuen? Çoi vetë, mbassi je kësi soji!

Krejt i skuqun prej mundimit, Semjoni i muer thasët dhe i çoi.

Dy ditët tjera gati askush nuk pruni drith. Në mbledhjen e çelulës u vendos të shkohet shtëpi më shtëpi. Nji ditë përpara Davidovi pat shkue në rejonin faî në stacjonin e selekcjonimit për të fitue jasht planit të paktën për disa hektarë farë të grunit pranveruer, që i qëndron të thatit, e cila në vjetin e kaluem i qëndroi shum mirë periudhës së gjatë të pa shí dhe n'arën shembëllore të stacjonit ka dhanë fryt të mrekullueshëm. Jakov Llukiqi dhe Agafon Dupcovi folshin shum mbi llojin e ri të grunit që ishte fitue në stacjonin e selekcjonimit tue kryqëzue farën e importueme »kalifornike« me farën »e bardhë«, të vendit, dhe Davidovi, i cili në kohën e fundit edhe mâ tepër i lexonte fletoret e agronomëve, vendosi të shkojë në stacjon dhe ta marrë grunin e ri.

Prej udhëtimit âsht këthye me katër Mars, e nji ditë para se me u këthye ndodhi kjo gjâ: Makar Nagulnovi, që i ishte shtue brigadës së dytë, prej mëngjezit, bashkë me Lubishkinin i kishte vizitue afër tridhetë familje, e në mbramje, kur Razmetnovi dhe sekretari shkuen prej sovjetit të katundit, filloi me i thirrë ata zotë shtëpije, shtëpijat e të cilëve nuk kishte mbërritë me i vizitue ditën. Katër vetë i lëshoi, tue mos mbërritë rezultate pozitive. »Nuk kemi drith për farë. Le të japi shteti«. Në fillim Nagulnovi këshillonte qetësisht, mandej filloi me e rrahë tavolinën me grusht.

— Si po thoni se s'keni drith? Qe, për shembëll ti, o Konstantin Gavrilliqi, po ti i ke fshî nja treqind puda në këtê vjeshtë!

— E mos ia ke dhanë ti drithin shtetit për mue?

— Sa ke dhanë?

— Njiqind e tridhetë.

— Ku e ke tepricën?

— Si ku e ke! E kam hangër!

— Po rrën! Kishe plasë sikur ta kishe hangër gjithate bukë! Nji familje prej gjashtë frymësh të hajë aq shum? Pa fjalë bjeri këtu, se përndryshe me nji herë do të përzamë prej kolhozit.

— Më dëboni prej kolhozit, bâni shka të doni, por drith, për perëndi, nuk kam!

— Ti je mësue ime e mjelë pushtetin sovjetik. A ja ke këthye kooperativës së kreditit të hollat që i ke marrë hua për të blé maqinat mbjellëse e kositëse për sanë? Posi, dreqin! I ke fshî ato të holla e po këqyrë me përla edhe drithin.

— Po tash edhe maqina mbjellëse edhe ajo kositëse janë të kolhozit, nuk kam mujtë me i përdorë, s'ke se shka më thue për këtê gjâ!

— Bjene drithin, se përndryshe do të kalojsh keq' S'të vjen turp! Je bâ i pandjenja tue rrêjtë!

— More me gjithë zemër unë kisha me dhanë po të kisha...

Sado që Nagulnovi mundohej, këshillonte, kërcnohej, me gjithë atê u detyrue ti lëshojë ata që nuk dojshin me dhanë farën.

Ata duelën dhe nuk biseduen mâ tepër se dy minuta në koridor, kur krisën shkallët. Pak mâ vonë hyni shtëpijaku i pamvarun Grigorije Banjiku. Ai, sigurisht, duhet të ketë dijtë se si ka përfundue biseda me kolhozjanët që duelën pak mâ parë prej sovjetit të katundit. Në skajet e buzëve të tij dridhej nji buzëqeshje vetëbindëse dhe ngacmuese. Me duer që dridhëshin Nagulnovi e hapi listën në tavolinë, dhe tha me zâ të mbyllë:

— Ulu, o Grigorije Matevejiqi.

— Të falem nderit.

Banjiku u ul, tue hapë shum kambët.

— Po pse ti, o Grigorije Matejeviqi, nuk po e sjell farën?

— Pse ta sjelli?

— Po kuvendi ka vendosë që edhe kolhzjanët edhe shtëpijakët e pamvarun ta sjellin drithin për farë. A ke drith?

— Si jo, ta merr mendja që kam.

Nagulnovi e shiqoi listën: te emni i Banjikut në shtyllën »sipërfaqja e parapame për mbjelljen pranverore në vjetin 1930« ishte numri 6.

— Në këtë vjet ti je përgatitë për të mbjellë gjashtë hektarë grunë?

— Ashtu âsht.

— Do me thanë se ke katërdhetë e dy puda farë?

— Pikërisht aq kam, drithë të qëruem e të pastruem si ari!

— Oho, po ti qenke hero! — e lavdoi Nagulnovi, tue fshâ me lehtësim. — Nesër sjelli në hamar të përgjithshëm. Mundesh me e lanë në thasë të tu. Prej shtëpijakëve të pamvaruen na e pranojnë drithin edhe në thas të tyne, po ae se nuk duen ta përzijnë drithin. Kur ta sjellish, me masë dorëzoja kujdestarit, ai do ti mbyllë thasët me dyll të kuq dhe do ta japi dëftesën, e në pranverë do ta marrish krejt dridhin tand. Shum po ankohen se nuk e kanë ruejtë, e kanë hanger. E në hamar do të ruhet ma mirë.

— Po lene ti këtë, o shok Nagulnov! — Banjiku buzëqeshi paturpsisht dhe i lëshoi mustaqet e përthímta. — Kjo nuk do të ndezë! Unë nuk ju jap drithin!

— E pse ti nuk e jep, më lejo të të pyes?

— Pse te unë do të ruhet mâ mirë. Të ju jap juve e në pranverë të mos m'i jepni as thasët e thatë. Tash edhe na jemi bâ të dijshëm, nuk lejojmë të mashtrohemi!

Nagulnovi i mblodhi vetullat e gjana dhe pak u zbeh.

— Si mund të dyshojsh ti në pushtetin sovjetik? Do me thanë, ti nuk beson?!

— Po, natyrisht, nuk besoj! U mbytëm tue ndëgjue rrênat tueja!

— E kush ka rrêjtë ashtu? Dhe sha? — Nagulnovi u zbeh mâ fort dhe u çue në kambë kadalë.

Por Banjiku, sikur nuk po ven re asnji send edhe mâ tutje buzëqesh, tue i tregue dhambët e fuqishëm e të rrallë, vetëm me zâ u ndi fyemja dhe urrejtja e ashpër kur tha:

— Do ta mbledhni drithin dhe mbasandej me vaporre do ta dërgoni në vende të hueja. Për të blê »tamabila«, që të shetisin qytetarët e partís me gratë e tyne të pshurruna? E dijmë na se për shka do ta përdorni grunin tonë. Ç'barazimit të bukur ja kemi mbërrijtë na:

— Ti je çmendë, or dreq! Shka po vërtllon kështu?

— Si mos të çmendësh kur të shtrëngojnë për fyti? I kam nxjerrë njiqind e gjashtëdhetë puda për shtetin! E tash po e doni edhe kokrrën e fundit, atê që âsht për farë ... që fëmijt e mi... ti leni pa bukë....

— Hesht! Po rrên, i poshtër! Nagulnovi i ra tavolinës me grusht.

Numeratori ra në shtrojen, u përmbys shishja e ngjyrës. Ngjyra e dendun e kaltërtë, tue shkelqye rrjedhi nëpër letër dhe ra në qyrk të rregjun të Banjikut. Ai e fshini ngjyrën me dorë dhe u çue. Syt iu përlotën, në skaje të buzëve i gufoi shkumba e bardhe dhe gati tue iu zane fryma prej tërbimi e bërtiti me zâ të shtjerrun:

— Mos ma mbyll gojën ti mue! Ti rahja tavolinën me grusht grues sate, e mue s'më ke grue! Nuk âsht e njizetëta, a kuptove? E drithin s'e jap ... Hiqmu syve ! ...

Nagulnovi i hapi duert kah ai mbi tavolinë, por vetëm u lëkund dhe u drejtue.

— Shka po flet ti kështu ... fjalët e kujt janë këto? ... Shka më fole ti kështu, or kontrarevolucjonar? ... Po e tallë socjalizmin, i poshtër: ... E tash ... — nuk mujti me gjetë fjalë, merrte frymë randë, por tue u mbledhë disi, me dorë e fëshini djersën e ngjitshëme të ballit dhe tha: — Mejherë ma shkruej deklaratën se don ta sjellish drithin e mandej përsëri do të më shkojsh atje ku duhet. Atje do të pyesin se ku i ke ndëgjue këto fjalë!

— Me më burgos mundesh, por deklaratën nuk do ta shkruej, as edhe drithin s'do ta japë!

— Shkrueje po të them! ...

— Do të presish pak ...

— Unë po të lutem si njeri ...

Banjiku u nis kah dera, por qartësisht aq ke ndezë në tê urrejtja sa s'mujti me u përmbajtë, mbassi e pat kapë rezen tha:

— Po shkoj t'u derdhi mejherë atê drith derrave! Mâ mirë ta hanë ata, se ju gryksat! ...

— Derrave? Drithin për farë?!

Me dy hapa Nagulnovi u gjet te dera, e nxuer naganten prej xhepit dhe i ra Banjikut me dorzen në tamth. Banjikut iu muerën kambët, u imbështet për mur, dhe tue fërkue gëlqeren me shpin, filloi të rrëxohet në shtroje. Dhe u rrëxue. Prej varrës në tamth i rrjedhte gjak i zi, tue i ulë flokët. Tue mos e zotnue mâ vehten Nagulnovi i ra disa herë me kambë dhe u largue. Banjiku, si peshku në zall, e hapi gojën dy herë, e mandej filloi të çohet tue u kapë për mur. Posa u drejtue në kambë, gjaku i mësynì edhe mâ tepër. Ai pa zâ e mështinte me mangë e prej shpinës së gëlqerueme të tij binte pluhni i bardhë. Mejherë prej shishës Nagulnovit pinte ujin e flliqtë e të nxehtë tue tingllue me dhambë në rreth. Tue shique rrebtë Banjikun kur ky u çue, ai iu afrue, e kapi për krahu si me dana, e shtyni kah tavolina dhe ia futi lapsin në dorë:

— Shkruej!

— Unë do të shkruej, por për këtê gjâ do të njohtohet prokurori publik ... Nën naganten e ngrehun unë do të shkruej shka të duesh ... Në pushtetin sovjetik nuk âsht e lejueshëme rrahja ... As partija s'do të lavdojë për këtê! — murmuronte me zâ të shtjerrun Banjiku, dhe tue ulë pa fuqi në karrikë.

Nagulnovi ndejti ball për ball me tê, tue e ngrehë çarkun e nagantës.

— Aha, kontrist, e përmende edhe partín edhe pushtetin sovjetik! Nuk do të gjykojë ty gjyqi populluer, por do të gjykoj unë në mënyrën teme. Në qoftë se nuk e shkruen deklaratën — do të të vras si nji të poshtër të damshëm, e mbasandej do të shkoj në burg qoftë edhe për dhetë vjetë! Nuk të la unë që ti të tallesh me pushtetin sovjetik! Shkruej! »Deklaratë.« A shkrove! »Unë, ish bellogaridist aktiv, Mamontovist 1), i cili me anmë në dorë kam shkue

1) Mamontovistët — kavalerija e »Armatës vullnetare«. Nën komandën e gjeneralit Mamontov në vjetin 1919 kjo kavaleri e ka pushtue qytetin Tambov dhe i ka ra mbas shpine Armatës së kuqe. Tue u futë në qytete e katunde, Mamontovistët me vrazhdësi shtazarake i shfarosshin komunistat, njerëzit punuesa sovjetik, puntorët e katundarët. — Shenim i autorit.

në luftë kundër Armatës së Kuqe, — i tërhjeki prap fjalët e mija ... »A e shkrove? ...« fjalët e mija, tepër fyese për PK (b). me germa të mëdha, a po jo?...« dhe për pushtetin sovjetik, iu lutem që të më falin dhe detyrohem me gjithë se jam kontrist i mëshehtë ...«

— Nuk due me shkrue! Pse po më detyron ti mue?

— Për zotin, do të shkruejsh! Po shka mendove ti? A mendove se unë, që më kanë plagosë e dënue të bardhët, do ti fali ato fjalë? Para syve të mi ti e tallshe pushtetin sovjetik, e unë të heshti? Shkruej ase për ndryshej, përshëndetu me jeten! ...

Banjiku u shtrí mbi tavolinë dhe lapsi përsëri filloi të rrëshqasë lehtas mbi tabakun e letrës. Tue mos e hjekë gishtin prej çarkut, Nagulnovi diktonte qartas:

»... Me gjithë se jam kontrist i mëshehtë, por pushtetin sovjetik, i cili âsht i dashtun për të gjithë njerëzit punuesa dhe i cili âsht fitue me shum gjak të popullit punues, nuk do ta damtoj as me gojë, as me shkrim, as vepra. Nuk do ta shaj e merzis, por me durim do ta pres revolucjonin botënuer, i cili ne të gjithëve — anmiqt e tij me përpjestim botënuer — do të na sjellë në pikën e urrejtjes. Edhe po detyrohem se nuk do tja za rrugën pushtetit sovjetik, as nuk do ta mëshehi farën, por, nesër me 3 Mars të vjetit 1930 do ta sjelli në hamar të përbashktë ...«

N'atê çast hyni në dhomë roja dhe bashkë me tê tre kolhozjanë.

— Pritni pak në koridor! — bërtiti Nagulnovi dhe tue u këthye me fëtyrë kah Banjiku, vijoi: — »... katërdhetë e dy puda drithë për farë të llojit të grunit. Këtê që shkrova edhe po e nënshkruej.« Nënshkrueje!

Banjiku, fëtyra e.të cilit përsëri e fitoi ngjyrën e kuqe e firmoi dhe u çue.

— Për këtê ti do të përgjegjesh, o Makar Nagulnovi:

— Secili prej nesh do të përgjegjet, por në qoftë se nesër nuk e sjellë drithin, — do të të vras!

Nagulnovi e mbështjelli deklaratën në xhep të setres ngjyrë mbrojtëse, e hodhi nagaten në tavolinë dhe e përcolli Banjikun deri në derë. Në sovjetin e katundit ndejti deri në mesnatë. Rojen e urdhnoi që të mos të shkonte askund dhe me ndihmën e tij i shtini e i mbylli në dhomë të shpraztë ata që s'kishin pranue me prû drithin për farë. E

zû gjumi vetëm mbas mesnate, të këputun prej lodhjes dhe trondítjes që i kishte ndodhë, me krye të shkrehun midis shuplakave të mëdha. Deri në mëngjes Makari andrronte grumbuj të mëdhej të popullit të veshun me rrobe feste, të cilët vazhdimisht lëvizëshin dhe si uji i rritun e vërshojshin në stepën. Në largësít ndërmjet njerëzve hecte kavalerija. Kuajt me qyme të ndryshme e shkelshin me patkoj tokën e butë të stepes, por trokitja e kumbueshëme e patkojve të kuajve disi jehonte sikur të hecshin eskadronët nëpër fletë të shkrueme të hekurit. Burijat e orkestrës, që shkelqejshin si argjenti, papritmas krejt afër Makarit e kënduen »Internacionalen« dhe Makari ndjeu, si zakonisht edhe në realitet nji trondítje të fortë, nji gërç të nxehtë në fyt ...

Në fund t'eskadronit ai e vuni oroe në të kaluem shokun e vet të ndjerin Miqko Llobaçin, të cilin e kanë pre Vrangelistat në vjetin 1920 në luftën te Kohovka, por nuk u habit, po u gëzue dhe tue e shty botën rreth e përqark vehtes, mësyeni kah eskadroni. »Miqo! Miqo! Ndalu!« — bërtitte ai, tue mos e ndí vetëvehten. Miqka u këthye në shalë, e këqyri Makarin me indiferencë si nji njeri të huej e të panjohtun dhe vrapoi trok. N'atë moment Makari vuni oroe se kah ai po mësyen ish ordinanci i tij Qulini, të cilin e ka vra gjylpana e topit te Brodi, gjithashu në vjetin njimijë nandëqind e njizet. Qulini vraponte me buzëqeshje, tue e mbajtë në dorën e djathtë rrypin e kalit të Makarit. E kali, po ai kali pullali me krye të hajshëm, shkonte me takt, tue mbaj'ë kryet nalt e me krenarí, me laf të dredhtë si të mjellmes.

Kërsima e kapakëve të dritareve, që gjithë natën cakllojshin n'erën pranverore, iu duket Makarit si muzikë, e bumbullima e kulmit prej llastre si trokitje e imtë e patkojve të kalit ... Kur erdh Razmetnovi n'ora gjashtë të mëngjesit në sovjetin e katundit, e gjeti Nagulnovin ende tue fjetë. Në fëtyren e verdhë të Makarit, të ndriçueme me dritë ngjyrë vjallce të mëngjesit të marsit, në prítje të përpjekshëme i kishte tretë buzëqeshja, në përpjekje të mundimshëme i lëvizte përpjetë vetullat e çueme... Razmetnovi e lëkundi Makarin dhe shau:

— Po ban shka do, e tash po flenë? Po sheh andra të gëzueshëme, po i zdeshë dhambët! Pse e ke rrahë Banjikun? N'agim ai e pruni drithin për farë, e dorëzoi dhe

mejherë vrapoi në rejon. Lubishkini ngau edhe tha se Banjiku ka shkue në milici që t'ankohet kundër teje? Mbarove! Shka do të thotë Davidovi kur të vijë? Ih, Makar!...

Nagulnovi e fërkoi me dorë fëtyrën e ajun për shkak të fjetjes së panregullshëme dhe buzëqeshi në mendim:

— Andrjushka! Çfarë andrre pash tash! Andërr shum interesante!

— Lene prrallen mbi andrrat e tua! Më fol ti mue për Banjikun.

— Unë as nuk due me folë për atê ndysi helmatuese: Po thue se e ka prû drithin? Do me thanë se ka ndikue... Katërdhetë e dy puda farë nuk âsht kjo punë e vogël. Sikur ti nxjerrshin prej secilit kontrist nga katërdhetë puda drith mbas nji të rame me nagantë, unë krejtë jetën teme isha marrë vetëm me atê punë. Kisha shkue dhe i kisha rrahë! Për fjalët e tij âsht dashtë me e rrahë edhe mâ tepër! Le ta falenderojë zotin që nuk ia theva kambët! Dhe përfundoi tue shëndritë syt me tërbim: — Po ai i poshtri, ka shkue me gjeneralin Manotov. Luftoi kundër nesh derisa e lamë në Detin e Zi, e edhe tash po këqyrë me na zanë rrugën, me i bâ dam revolucjonit botënuer! Vetëm çfarë fjalësh më ka folë këtu për pushtetin sovjetik dhe partín? Prej fyemjes, flokët m'u kanë çue përpjetë!

— Po edhe sikur të jetë ashtu, nuk guxon me e rrahë, mâ mirë ta kishte arrestue.

— Jo,jo, kurrsesi s'âsht dashtë me e arrestue, âsht dashtë ta mbys! — Nagulnovi dëshprueshëm i hapi duert. — Po pse nuk e vrava! Nuk po mundem me kuptue vehten! E kësaj nuk mund t'ja hjeki dhimbtën!

— Me të thanë njeriu se je i marrë — kishe me u fy, e je i marrë sa s'mund të tregohet! Prit sa të vijë Davidovi, ai do ta lexojë mësimin për gjana të tilla!

— Kur të vijë Semjoni — ai do të thotë se kam pasë të drejtë, nuk âsht ai asi vertlluesi krymbi si je ti!

Tue qeshë, Razmetnovi trokiti në tovolinë me gisht të thyem, e mandej në ballin e Makarit dhe tha me bindje:

— Nji lloj po kumbojnë!

Por Makari e shtyni doren me idhnimin e tij dhe filloi me e veshë bunden e shkurtë. Mbassi e pat kapë rezën, murmuriti, tue mos e këthye kryet:

— Hej, ti, i mençëm: Lëshoi prej dhomës së shpraztë mikroborgjezët, por qysh sod le ta bijnë drithin; përndryshe po sa të lahem do të kthehem dhe përsëri do t'i mbylli?

Razmetnovi i hapi syt prej habís... Vrapoi në dhomën e shpraztë, ku ruhej arshiva e sovjetit të katundit dhe kallijt që kanë qenë ekspozue n'ekspoziten rejonale bujqësore të vjetit të kaluem, e hapi derën dhe i gjet tre kolhozjan: Krasnokutovin, Antip Graçin dhe Apolon Peskovatskin e shemtuet. Ata e kishin kalue mirë natën në koleksjone gazetash të vjetra të shtrueme në shtresë, dhe u çuen kur u duk Razmetnovi.

— Unë, qytetarë, natyrisht, duhet ... — filloi Razmetnovi, por e nderpreu gjallnisht njani prej kozakëve shum të vjetër që ishin arrestue, Krasnokutovi:

— Po shka keni me thanë, o Andreja Stepaniqi, jemi fajtorë s'ka fjalë ... Na lësho, dhe do ta sjellim drithin mejherë ... Pse me mëshehë, kemi dashtë ta mëshehim drithin ...

Razmetnovi, i cili porsa deshti ta arsytojë hapin e pamenduem të Nagulnovit,u gjet në situatë dhe njiherit e këthei fletën:

— Qysh moti âsht dashtë të bani ashtu! Po ju jeni kolhozjan! Asht turp ta mëshihni farën!

Të lutem, na lësho, e kush po e përmendë shka ka ndodhë përpara ... qeshi në hutim mjekrra e zezë si zift e Antip Gracit.

Tue hapë derën hap e krah, Razmetnovi shkoi te tavolina dhe duhet me thanë se n'atë moment atij i shkoi mendja: »Po ndoshta Makari ka të drejtë? Sikur ta shtrengojshim mâ fort, — mbrenda nji dite të gjithë do ta dorëzojshin drithin!«

KAPITULLI XXV

Davidovi u këthye prej stacjonit të selekcjonimit me dymbëdhetë puda grunë të llojit të posaçëm, i gëzuem dhe i kënaqun për suksesin që kishte pasë. E zoja e shtëpís, deri sa i shtronte me hangër, i kallzoi se, deri sa s'ka qenë ky këtu, Nagulnovi e ka rrahë Grigorije Banjikun dhe në sovjetin e katundit ka ndalë gjithë natën tre kolhozjanë.

Fjala për këtë gjâ, si duket ishte përhapë nëpër krejt Gremjaçi Llogun. Davidovi hangër shpejt dhe i trondituri shkoi në kryesí. Atje ia vërtetuen atê që i kishte thanë e zoja e shtëpís, tue e plotsue me hollësina të ndryshëme. Veprimin e Nagulnovit secili e çmonte në mënyrën e vet: disa i jepshin të drejtë, të tjerët e gjykojshin, disa të tjerë rezervoheshin me thanë mendimin e tyne. Lubishkini, për shembëll, vendosshmenisht ndejti n'anën e Nagulnovit, e Kajov Lluki-qi e fryni hundën dhe dukej aq i fyem sikurse ai vetë të kishte provue mësimin e Nagulnovit. Në kryesí erdh shpejt edhe vetë Makari. Me fëtyrë mâ të vrazhdë se zakonisht, ai i rezervuem u përshëndet me Davidovin, por në të kqyri me nji shiqim të mëshehun dhe me nji farë pritjeje. Kur ngeli vetëm me të, Davidovi pa përmbajtë e pyeti ashpër:

— Çfarë të rejash ka kështu te ti?

— Mbassi ke ndëgjue, pse po pyet atëherë?

— A me këso metodash po fillon me agjitue për mbledhjen e farës?

— E pse më foli ai aso ndyesish? Unë nuk jam betue që të duroj talljen e armikut, të ndyesís së bardhë.

— Po a ke mendue ti se do të ndikojë kjo në të tjerët, si do të shiqohet kjo gjâ në pikëpamje politike?

— Atëherë s'kam pasë kohë me mendue.

— Kjo s'âsht përgjegje, fakt. Asht dashtë me e arrestue pse ka fy pushtetin, e jo me e rrahë! Ky âsht veprimi që e turpnon komunistin! Fakt! Na do të referojmë qysh sod në çelulë. Na ke bâ dam të madh me punën tande! Na këtê domos duhet ta gjykojmë! Mbi këtê gjâ unë do të flas në kuvendin e kolhozit, tue mos pritë lejen prej komitetit rejonal, me të vërtetë po të tham! Sepse po heshtëm, kolhozjanët do të mendojnë se unë e ti pajtohemi dhe se e ndihmojnë njani tjetrin në këtê çashtje! Jo, vlla i im! Na do të kufizohemi prej teje dhe do të dënojmë. Ti je komunist, e ke veprue si xhandar. Çfarë turpi! Dreqi le ta marrë me gjithë këtê gabim tandin.

Por Nagulnovi ishte kryefortë si kau: në të gjitha shkaqet, me të cilat Davidovi provonte me ia mbushë mendjen se komunistit nuk i lejohet të punojë ashtu dhe se nji veprim i tillë politikisht âsht i damshëm, ai përgjegjej:

— Kam pasë të drejtë që e kam rrahë! Madje dhe s'e kam rrahë, vetëm nji herë i kam ra, e âsht dashtë me i ra

mâ tepër. Më len të qetë! Vonë âsht për mue që të riedukohem, unë jam partizan, dhe e dij edhe vetë se si duhet ta mproj partín teme prej sulmeve të çfarëdo fundrinave!

— Unë nuk po thom se ai Banjiku âsht njeri ynë, dreqi ta marrë! Unë vetëm po thom se nuk duhej me e rrahë! E di ke mujtë me e mprojtë partín prej fymjes edhe në tjetër mënyrë, fakt! Shko, flladitu dhe mendo, e sonte kur të vijsh në çelulë edhe veië do të thuesh se kam pasë të drejtë, fakt.

Në mbramje, para se të fillonte mbledhja e çelulës, po sa hyni Makari i vrânët, Davidovi, para së gjithash, e pyeti:

— A u mendove?

— U mendova ...

— Dhe?

— Pak i kam ra, të birit të qenit. Asht dashtë me e mbytë.

— Brigada e agjitkolonës krejt u bâ me Davidovin dhe votoi që Nagulnovit ti jepet nji vërejtje e rreptë. Andreja Razmetovi nuk votoi, e rreptë krejt kohen heshte, por pak para se të delshin, Makari murmuroi me kryeneçësi: »Unë mbetem në mendimin tem të drejtë«, — Razmetnovi këcei dhe iku prej dhomës, tue pështye idhnueshëm dhe tue sha keq.

Tue e ndezë duhanin në koridorin e errët, në dritën e shkrepsës e këqyri fytyrën e Nagulnovit dhe tue pa se sa âsht errësue gjatë asaj dite, Davidovi qetësisht i tha:

— Ti, o Makar, po idhnohesh me ne pa arsye, fakt!

— Unë nuk po idhnohem.

— Ti punon simbas metodave të tjera partizane, e tash âsht koha e re, tash nuk bâhen mësyemje, por bâhet luftë pozicjonesh ... Të gjithë na kemi vuejtë prej partizaniizmit, sidomos na të marinës, e natyrisht edhe unë. Me gjithë se je nervoz, prap duhet, i dashtuni Makar, kështu — ta ndalish vehten, a po jo? Qe, këqyre ndërrimin në grupin tanë: komsomolisti i agjitkolonës Vanjushka Najdenovi çfarë mrekullinash po bân! Në kuartin e tij âsht dorëzue mâ së shumti drith për farë, gati krejt âsht marrë. Ai, ashtu i vramë lije dhe i imtë, nuk duket fort i shkathët, punon mâ mirë se secili prej nesh. Dreqi e din se si, shkon nëpër shtëpija, mahitet, thonë se iu kallzon katun-

darëve do farë prrallash ... Dhe te ai po sjellin drithin pa të rrahme fëtyrës dhe pa mbyllje në burg, — fakt, — Në zanin e Davidovit u ndí buzëqeshja dhe notat e nxehta kur filloi me folë mbi Najdenovin, e Nagulnovi ndjeu se të ai u zgjue dishka që i përngjanë zilisë ndaj komsomolitit tafitë. — Vetëm për kuriozitet ti shko me të nëpër shtëpija dhe shih se në ç'mënyrë ai po e mbërrin këtë, — vijoi Davidovi, — nuk ka këtu asnji send që e fyn, për zotin. Na, or vlla, kajherë kemi se shka të mësojmë edhe prej të rijve, fakt! Ata po rriten disi mâ ndryshe se na, disi janë mâ të përshtatshëm ...

Nagulnovi s'foli, e në mëngjes po sa u çue, e kërkoi Vanjushka Najdenovin dhe ashtu, si vërthorazi tha:

— Sod unë jam i lirë, due me ardhë me ty që të ndihmoj. Sa drith ka ngelë pa u bajtë në brigadën tande të tretë?

— Fare pak, shokNagulnov! Të shkojmë, kur të shkojmë të dy, do të jetë mâ interesante.

Shkuen. Tue u shalakatë si rosa, Najdenovi hecte me nji shpejtësi në të cilën Makari nuk ishte mësue. Setra e tij lëkure, të cilës i vinte pa masë era voj të luledielli, ishte e shpërthyeme, e kasketën hoka hoka e kishte rrasë deri te vetullat. Nagulnovi e këqyri tinës në mënyrë hetuese fëtyrën jo të bukur e të mbulueme me dofarë njollash fëminore të komsomolistit, të cilin dhe Davidovi me nji përkdhelje për të jo të zakonshëme e quejti »Vanjushka«. Në këtë fëtyrë kishte dishka krejt tafërt, dishka që tërhjekë: ndoshta ishin këtâ syt e tij të larëm, ase gusha e qitun në mënyrë kërcnuese, e cila ende nuk e kishte rrumbullaksín djaloshare.

Ata mbërrijtën në shtëpí fish »ruejtësit të pulave« — mixhës Akim Beshlebnovit — atëherë kur krejt familja e tij ishte tue hangër mëngjes. Në ball rrinte plaku, afër tij i biri që kishte nja katërdhetë vjetë, gjithashtu Akimi, i qujtun i Riu, në të djathtë të tij grueja dhe vjehrra shum plakë, e vejë, në fund rrijshin dy bijat e rrituna, e në të dyanët e tavolinës dendun si mazat ishin rrasë fëmijt.

— Mirë dita, të zotët e shtëpís! — Najdenovi e hoqi kasketën e vet të përndytë dhe i lëmoi blejt e flokëve të çuem përpjetë.

— Mirë dita, në qoftë se dini për mahi, — u përgjegj me nji buzëqeshje memzi të dallueshëme Akimi i Ri, i thjeshtë dhe i gëzueshëm në sjellje.

Nagulnovi, në përshëndetje mahitëse kish me mbledhë vetullat dhe plot vrazhdësi kish me u thanë: S'kemi kohë me u tallë. Pse s'e keni prû drithin deri tash?« Por Vanjushka Najdenovi, sikur s'e vuni oroe përmbajtjen e ftohtë në fëtyrat e të zotëve të shtëpís, tha tue buzëqeshë:

— Ju baftë mirë:

Ende Akimi s'mbërriiti ta hapë gojën për të thanë, tue mos i thirrë me u afrue në tavolinë, »të mirë paçi« ase për ta krisë vrazhdë e me mahi: »Po hamë bukën, e ti rri e këqyrë skaj nesh«, kur Najdenovi vazhdoi shpejt:

— Mos shqetësoi! S'ka nevojë. E, kishim mujtë edhe me hangër mëngjes ... Me thanë të drejtën, sod unë s'kam hangër asgjâ. Shoku Nagulnov âsht i kûtushëm, ai, natyrisht, tashmâ e ka prishë, kurse na memzi hamë gjithëditën nji herë .. si »zogjt e qiellit.«

— Nuk mbjellni, nuk korrni, e jeni të ngímë, a qe kështu? — u qesh Akimi.

— Për të qenë të ngímë — nuk jemi, por gjithëmonë jemi të gëzueshëm — dhe mbassi tha kështu, në këto fjalë Nagulnovi u tmerrue, ai për nji sekondë e hodhi setren prej krahëve dhe u ul pranë tavolinës.

Plaku Akim u kull, tue pa lirín kaq të madhe të mikut, e Akimi i Ri ia krisi të qeshunit:

— Eh, kjo âsht ashtu — ushtarakisht! Ke fat, or djalosh, që mujte me folë para meje, se po deshta në përshëndetjen tande »Ju baftë mirë« me të thanë: »Po hamë bukën tonë, e ti rri e këqyrë skaj nesh!« Vajzë! Jepu lugën.

Nji vajzë këceu dhe tue u qeshë në përparëse, shkoi me e marrë lugën, por Najdenovit ia dha lugën solemnisht, sikurse âsht rendi me u sjellë me mashkullin — tue u përulë. Të gjithë sa ishin pranë tavolinës u bamë disi të gjallë e të gëzueshëm Akimi i Ri e thirri edhe Nagulnovin, por ky nuk desht, dhe u ul n'arkë. Grueja vetull bardhe e Akimit tue buzëqeshë i dha mikut nji copë bukë, e vajza që e pruni lugën vrapoi në dhomë, e pruni nji rizë të pastër dhe ia qiti Najdenovit përpara. Akimi i Ri me kurioziteti dhe me pëlqim të pamëshehshëm e këqyri fëtyrën e vrame

lijet të këtij djaloshi me nji guxim që âsht i jashtzakonshëm në katund dhe tha:

— Qe, a po sheh, shok, i pëlqeve vajzës sime: babës kurr s'i ka dhanë rizë të pastër, e ty ta dha po sa u ule pranë tavolinës. Po qe se e lyp — mejherë do ta japim.

Vajza u ndez në fëtyrë për shkak të mahís së babës dhe tue e mëshehë fëtyrën me dorë u çue prej tavolinës, kurse Najdenovi, tue dashtë me e dyfishue gëzimin, ia këtheu tue u mahitë:

— Sigurisht ajo nuk do ta marrë nji djal të vramë lije kështu si unë. Unë muj me lypë, por vetëm mbassi t'rrësohet, atëherë bâhem i bukur dhe i rund tu pëlqej vajzave.

Prunë pemë të zime. Biseda u ndal. Ndëgjohej vetëm të përplasunit e buzëve dhe grithja e luaëve në fund të pjatës. Qetësija prishej vetëm atëherë kur luga e ndonji djali fillonte me u sjellë nëpër pjatë tue kërkue dardhën e zime. N'atê çast mixha — Akim e lëpinte lugën e vet dhe i binte fajtorit në ball, tue e mësue:

— Mos gjuej!

— Shka mbretnoi kështu te na qetësija si në kishë? — tha e zoja e shtëpís.

— As në kishë nuk âsht gjithëmonë qetësi, — tha Vanjushka, i cili pat kangër mirë supë dhe pemë të zime. — Qe te na në Pashkë ka ndodhë aso ngjarje — sa që ka pasë me plasë tue qeshë!

E zoja e shtëpís e ndali të çuemit e tavolinës. Akimi i Ri e mbështuell nji cigare dhe u ul në bankë tue u përgaditë për të ndëgjue, madje edhe plaku Akim, tue gogëzue dhe tue u kryque, i ndëgjonte me kujdes fjalët e Najdenovit. Tue tregue nji padurim të haptë, Nagulnovi mendoi: »Po kur do t'ja fillojë mbi drithin? Si po duket, këtu qëndrojnë keq sendet tona! Edhe njanin edhe tjetrin Akim nuk do ta bindish shpejt, ata janë dreqnit mâ të fuqishëm në krejt Gremjaçin. Ta frigojsh — nuk mundesh se Akimi i Ri ka shërbye n'Armatën e kuqe dhe kambë e krye âsht — i yni, kozak? E drithin nuk do ta sjellë për shkak të lakmís së vet për pronë dhe për shkak të koprracís. Në midis dimnit nuk mundesh prej tij me marrë borë, e njoh unë!« Në këtê kohë Vanjushka Najdenovi, mbassi priti pak, vijoi:

— Unë kam lé në rrethin e Tacinit, e nji herë në Pashkë ndodhi kështu në kishë: Ishte meshë e natës së Pashkëve. Njerëzit fetarë ishin mbledhë në kishë, iu zehej fryma prej së ngushti: Prifti e dhjaku, natynisht këndojnë e lexojnë, e në portë hajnë fëmijt. Në katund e kemi pasë nji mështjerrë, që vritte shum: po sa ta prekshe këcenë dhe donte me të vra. Kjo mështjernë kullotte qetësisht skaj gardhit, por fëmijt e ngaamuen aq sa që ajo mësyni njanin prej tyne dhe perpak s'e zuni! Ai djali në portë, mështjerra mbas tij, djali në papertë, mështjerra mbas tij. Pjesa e përparëme e kishës ishte plot popull. Mështjerra mësyni, dhe kur ta shqelmoi djalin përmbrapa! Ai u shtrî nën kambë të nji plake sa gjanë që ishte. Plaka theu qafën mbi shtroje dhe bërtiti: »Ndihmoni, o njerëz të mirë! Oh, kuku për mue!..« Burri i plakës t'ia krisi shpinës së djalit me shtagë! »U djegsh, o zot, o bir dreqi!...« E mështjerra: »Mu-u-u!« — dhe të mësyni me brina edhe në plakun. Ngjau nji rrëmujë e tmershëme! Ata që rrijshin afër alltarit nuk e dijshin se shka po bâhet, por ndijshin se në pjesën e mbrapme të kishës âsht nji farë zhurme, pushuen së faluni, e pyetshin njani tjetrin pikllueshëm: »Shka po bajnë zhurmë atje?« — »Po shka po ndodhë kështu atje?«

Tue u kënaqë, Vanjushka aq gjallnisht imitoi me fëtyrë se si pështpëritshin katundarët e tij të frigësuem sa që Akimi i Ri i pari nuk u durue dhe ia krisi të qeshunit.

— Sa mrekullina bâni mështjerra?

Tue i tregue dhambët e bardhë nepër buzëqeshje, Vanjushka vijoi:

— Nji djalosh tue u mahitë tha: »Sigurisht atje ka mësye ndonji qen i çartun, duhet ikë!« Afër tij rrinte nji grue shtatzanë dhe u fut e t'ia krisi piskamës sa që nepër krejt kishën kumboi: »Kuku, nana ime! Tash do të na hajë të gjithëve!« Ata të fundit filluen me i thye këta të parët; i përmbysen shandanat, filloi të tymosë... u errësue. Atëherë dikush kukatë: »Po digjem!« Dhe mandej ia krisi britma: »Qen'i çartun?...« »Kjameti!...« »Shka-a-a-a? Kjameti? Grue! T'ikim në shtëpí!« Mësynë në derë t'anës dhe u mbërthyen aq sa asnjani nuk mujti me dalë. E përmbysen arkën me qira, të hollat u derdhën, tutori na dhe filloi me bërtitë: »Po plaçkisin!...« Gratë mësyen si dhitë

në krypë, e dhjaku i binte kresë me temjanik: »Ndaluni, të mallkueme!... Ku keni mësy? A s'e dini ju, o të poshtra, se gratë nuk guxojnë n'alltar?« E kryeplaku i katundit, nji trashaman me qystek sahati mbi bark pat mësy në derë, i shtynte njerëzit, e shante: »Lëshoni! Lëshoni, të mallkuem! Unë jam, kryetari i katundit!« Po ku ta lëshojnë kur âsht »kjameti«.

I ndërpremë prej të qeshunit, Vanjushka përfundoi:

— Në katundin tonë ishte nji njeri që vjedhte kuaj, emnin e kishte Arhip Çohovi. Për çdo javë vjedhte kuaj, i çonte diku e askush nuk mujke me e kapë. Arhipi atëherë ishte në kishë, i lutej zotit për me ia falë »mëkatat«. Dhe kur bërtitën: »Kjameti! Mbaruem, vllazën!« — Arhipi mësyni në dritare, e theu, dashti me kërcye nepër të, kur mbas dritares — hekrat. Krejt popullit i zihej fryma te dera, e Arhipi ngate nepër kishë, dhe kur papritmas u ndal, i rrahi shuplakat dhe tha: »Ç'mbarova! Ç'mbarova, krejt kam mbarue!«

Vajzat, Akimi i Ri dhe grueja e tij qeshëshin deri sa u shkojshin lotët e i ngitte lemza. Madje edhe plaku Akim hapte pa zâ gojën e padhambë; vetëm plaka që s'e kishte ndëgjue gjysmën e përrallës dhe që s'kishte kuptue asgjâ sepse ishte shurdhane, zoti e din sepse ia nisi vajit, dhe shushuriti tue i fshî syt e kuq t'ajun prej lotëve.

Do me thanë mbaroi i shkreti! O zonjë e bekueme! Po shka i banë?

— Kujt, oj plakë?

— Po atij haxhiut?

— Cilit haxhi, oj plakë?

— Po atij, për të cilin fole, or djali im... atij që i lutej zotit.

— Po cilit, që i lutej zotit?

— Po unë, o i dashtun, nuk e dij... Jam bâ e randë me veshë, djali im...: Nuk po muj me ndî mirë...

Biseda me plakën shkaktoi të krisunit e ri të qeshjes. Akimi i Ri, ngeli të paktën nja katër herë tue i fshî lotët që i dilshin prej të qeshunit të madh.

— Si tha ai hajni? »Ç'mbarova?« E mor djal, sa na gëzove me këtë përrallën tande qesharake! — me naivitet entuziazmohej ai, tue i rrahë krahun Vanjushkës, por ky shpejt dhe pa u vu oroe u bâ serioz dhe fshani:

— Natyrisht, kjo âsht prrallë qesharake ,por tash ka aso gjanash që nuk janë për t'u qeshë... Sod e kam lexue në gazeta e zemra m'u coptue...

— Krejt u coptue a? — pyeti Akimi, tue pritë nji prrallë të re gazmore.

— Po. E m'u coptue për shkak se në vendet kapitaliste po shfryhen mbi njerin dhe po e mundojnë në mënyrë shtazarake. Lexova këtë përshkrim: Dy komunista në Rumani iu çelshin syt katundarëve, iu folshin se duhet me e marrë tokën prej spahive dhe me e nda midis tyne. Katundarët në Rumani jetojnë në mënyrë shum të mjerë...

— Se janë të mjerë, e dij, vetë e kam pa kur kam qenë me regjiment në frontin rumun në vjetin njimijë e nandëqind e shtatëmbëdhetë, — e vërtetoi Akimi.

— Kështu, pra, agjituen ata për rrëximin e kapitalizmit dhe për vendosjen e pushtetit sovjetik në Rumani. Por gjindarmët e mbrapshtë i kapën, njanin krejt e mbytën së rrahuni, e tjetrin filluen me e mundue. Ja nxjerrin nji sy, ia shkulin krejt flokët e kresë, e mbasandej e skuqin në zjarm nji tel të hollë dhe fillojnë me ia ngulë nëi thoj...

— Qofshin të mallkuem! — bërtiti grueja e Akimit tue i rrahë shuplakat. — A nën thoj a?

— Nën thoj... E pyesin: »Fol ke keni ende në çelulë dhe hiq dorë prej komsomolit«. — »Nuk due me ju thanë gjakpirësa, dhe nuk due me hjekë dorë!« — burrnisht përgjegjet komsomolisti. Atëherë gjindarmët fillojnë me ia pre veshët me spata, madje ia prejnë edhe hundën. »A do të tregojsh?« — »Jo, — thotë — do të vdes prej dorës suej gjakatare, por nuk do të flas! Rrnoftë komunizmi!« Atëherë ata e varrën për duerësh në tavan e ja ndezën zjarmin për fundi...

— Shih, qofshin të mallkuem, çfarë rjepsash ka! Po kjo âsht e tmershëme! — kërcej Akimi i Ri.

— ... E djegin në zjarm, e ai vetëm qan me lotë të përgjakshëm, por nuk e trathton asnjanin prej shokëve të vet komsomolista dhe vetëm përsëritë: »Rrnoftë revolucjoni proletar dhe komunizmi!«

— Eh, bravo i qoftë që s'i ka trathtue shokët! Ashtu duhet! Vdis me nderë, por shokët mos i trathto! Edhe në Librin e shêjtë shkruen: »Për shokë, jetën e vet e dhanë...«

Plaku Akim i ra tavolinës me grusht dhe e nguti treguesin: — Fol, shka ka ngja mbasandej?

— ... E pyesin ata, e mundojnë në çdo mënyrë të mundshëme, e ai hesht. Kështu vazhdon prej mëngjezit e deri në mbramje. Atij i bje të fikët, e xhandarët e lagin me ujë dhe përsëri filloinë të vetën. Kur e shohin se asgjâ nuk mund të nxjerrin prej tij, ia burgosin nanën dhe e bijnë në policín e vet. »Shih, — i thonë — si do ta rregullojmë djalin tand! Por thuej që të nënshtrohet, se përndryshe do ta vrasim e mishin do t'ja qesim qejve!« Aty nanës i ra të fikët, e kur erdh në vehte, — mësyni te djali i vet, e përqafoi, ia puthi duert e përgjakuna...

Vanjushka i zbemë heshti, i shiqoi ndëgjuesat me syt e vet të hapun shumë: vajzave u skuqej goja e kuqe e në sy ua kishin mësy lotët, grueja e Akimit teshte në përparëse, tue pështërit me dnesë: »Shka ka bâ, nana... për djalin e vet... o zo-o-o-ot...« Akimi i Ri mejherë u kull, dhe e kapi kutinë e duhanit dhe shpejt filloi me mbështjellë nji cigare; vetëm Nagulnovi, tue ndejë n'arkë e mbante qetësín e jashtëme; por në kohën e pushimit edhe atij disi dyshimshëm iu dridh fëtyra, dhe e këthei gojën mb'anash.

... »O djali im! Për shkak timin, të nanës sate, nënshtroju, gjakpirësave! — i thotë e ama, por ai, kur ndëgjon zanin e saj, përgjegjet: »Jo, nanë e dashtun, nuk do t'i trathtoj shokët e mi, do të vdes për idenë teme, e ti do të bajsh ma së miri po të më puthish para se të vdes, mbasandej ma lehtë do t'i baj...«

Tue iu dridhë zani Vanjushka e mbaroi kallzimin mbi vdekjen e komsomolistit rumun të cilin e munduen dhe e vranë xhelatët — xhandarët. Për nji moment mbretnoi qetësija, e mbasandej e zoja e shtëpís pyeti nepër vaj:

— Po sa vjet ka pasë?

— Shtatëmbëdhetë, — pa u mundue u përgjegj Vanjushka dhe mejherë e vûni në krye kasketën e vet të larme.

— Po, vdiq heroi i klasës punëtore — shoku ynë i dashtun, komsomolisti rumun. Vdiq që populli punues të jetojë mirë. Detyra jonë âsht që t'u ndihmojmë për ta rrëxue kapitalizmin dhe restaurue pushtetin e puntorëve dhe të katundarëve, e për këtê arsye duhet me krijue kolhoz, me përforcue bujqësín kolhozjane. Por te na ende ka asi bujqësh

që u ndihmojnë në pavetëdije xhandarëve të këtillë dhe pengojnë ndërlimin e kolhozit, — nuk e japin drithin për farë... Atëherë, ju falem nderit, o të zotit e shtëpís, për mëngjez! Tash — të kalojmë në çashtjen për të cilën kemi ardhë deri te ju: duhet ta bani mejherë drithin për farë. Shtëpís suej iu ka caktue me dorëzue rrafsh shtatëdhetë e shtatë puda. Pra, ta bajsh, o zoti i shtëpís!

— Po ku dij unë... Drith gati edhe nuk ka... — filloi Akimi i Ri pavendosshmenisht i habitun prej sulmit kaq të papritshëm, por grueja i hodhi nji shiqim të pezmatueshëm dhe e ndërpreu ashpër:

— More, shka po flet aty! Shko, mbushi thasët e baji!

— Nuk janë shtatëdhetë e shtatë puda... Edhe s'e kemi të qëruem... kundërshtonte dobët Akimi

— Baje, Akimushka. Do me thanë se duhet me e dorëzue, e shka po kundërshton kështu, — i ndihmoi nuses plaku Akim.

— Na nuk jemi njerëz krenarë, do të ndihmojmë të qërohet — u përgjegj Vanjushka shkathësisht. — Po a keni shoshë?

— Kemi... Por pak nuk âsht në rregull.

— S'ka gjâ! Do ta ndreqim! Por ti ngutu, o i zoti i shtëpís, se edhe kështu te ju folëm pak tepër.

Mbas nji gjymsë ore Akimi i Ri i muer prej oborrit të kolhozit dy pendë kije, e Vanjushka me fëtyrë të mbulueme me kokrra t'imta djerse si me pulla, i bajke prej plemes në koridor të hamarit thasët me grun të fortë e të freskët që shkëlqente si ari.

— Si ju kështu po e ruejshit drithin në plemë? E paskit hambarin kaq të gjanë, e drithin po e ruejshit si shtëpijakë të këqij? — e pyeti ai të bijen e Akimit, tue ia bâ me sy si ndonji çapkën.

— Babës kështu i ka ra në mend... — u përgjegj ajo hutueshëm.

Mbassi i bajti Besëhlebnovi të shtatëdhetë e shtatë pudat e vet në hambarin e përgjithshëm, e Vanjushka dhe Nagulnovi, mbassi u përshëndetën me të zotër e shtëpís, shkuen në shtëpí tjetër, Nagulnovi tue shique në fëtyrën e lodhun të Vanjushkës i tronditun prej gëzimit pyeti:

— Atê mbi komsomolistin e trillove?

— Jo, — u përgjegj Vanjushka hutueshëm, — nji herë moti kam lexue mbi këtë ngjarje në gazetat e MOPR-it[1]).

— Po ti the se sod e ke lexue.

— Po a s'âsht kjo nji lloj? Puna âsht se kjo ka ndodhë, e kjo gjâ âsht mâ e dhimbshëme, shok Nagulnov.

— Ti, natyrisht... ke shtue dishka prej vehtes për të qenë mâ e dhimbshëme? — pyette Nagulnovi mâ tej.

— Kjo s'ka randësi! — bani me dorë mërzitshëm Vanjushka, dhe tue u tërqethë prej të ftohtit e mbërtheu pullën prej lëkure dhe tha: — Puna âsht që njerëzit të ndjejnë urrejtje ndaj xhelatëve dhe rendit kapitalist, e simpathi ndaj luftëtarëve tanë. Gjâja mâ e randësishëme âsht që e dorëzuen drithin e të gjitha të tjerat janë marrina... dhe unë gati asgjâ s'kam shtue. E dardhat e zime të kësaj zojës së shtëpís qenë tambla! Ke gabue, shok Nagulnov, që nuk pranove me hangër!

KAPITULLI XXVI

Kah mbramja e dhetë Marsit mbi Gremjaçin Llog u lëshue mjegulla dhe deri në mëngjez gurgullonte uji i borës së shkrime prej strehave të shtëpís, ndërsa prej Jugut, prej shkrepit të stepës, frynte era e nxehtë dhe e lagshtë. Nata e parë, që e priti pranverën u lëshue mbi Gremjaçi Llog e mbështjellun në mjegullë si me ndonji mëndafsh të zí, që mësynte, dhe në qetësí, frynte era e pranverës. Vonë në mëngjez u çuk mjegulla e skuqun, lue e çelë qiellin dhe diellin, e prej Jugut frynte era si mësymje e fuqishëme e kavalerís; bora e madhe me kokrrizë filloi me u ulë me zhurmë të furishëme, pullazët u banë të zez, brazat e zeza e mbuluen rrugën, e në mesditë nepër lugina e rrafshina gurgulloi me tërbim uji i imalit, i këthjelltë si loti, dhe në përroje të vogjël e të panumërt mësyni në rrafshina, lugina e pemishta tue i zbardhë dejt e idhtë të vishnjeve dhe tue vërshue kallamin skaj lumit.

Mbas tri ditësh kodrat e xhveshuna i rrihshin të gjitha erënat. Në bregoret e shpërlamë deri te toka shkelqeu argjili i lagun, uji i imalit i ka turbullue dhe bajtë në valët e

---

1) MOPR — Organizata ndërkombtare për ndihmë të burgonsunve politik. — shenim i përkëthyesit. —

veta palë palë kësulat e shkumbës të turbullueme për mrekulli, rrâjët e shpëlame të drithnave të lashtë, barin e thatë të shkulun prej arave dhe luleverdhat e këputuna prej ujit.

Në Gremjaçi Llog vërshoi lumi. Prej anës së tij të sipërme prej dikah notojshin rrasa akulli të kaltërta e të grimcueme prej diellit. Në këthesa ato bijshin prej valës, dridheshin dhe kruheshin njana për tjetrën si peshqit e mëdhej kur të rrihen. Kajherë rryma e ujit e qitte në bregun thik përpicë, e kajherë përroni, tue ra në lum, e ngrehte akullnajen, e thrhiqte në pemishta dhe ajo notonte midis drûjve, tue kërsitë mësyente në trungje, i thente pemët e reja, i lëmonte mollat, i përkulte trungjet e vishnjeve.

Lavra e shlirueme prej borës nxihej tërheqshëm mbas katundit. Brazat e tokës së zezë të këthyeme me pllugje avulloheshin në mot të nxehtë. Qetësija madhështore dhe e kandshëme mbretnonte në mesditë mbi stepë. Mbi arat e lavrueme — dielli, avullimi i bardhë si qumështi, cicërimi i habitshëm i laureshës së hershëme dhe bërtima tërheqëse e tubave të rosave tegra, të cilat të rreshtueme në trekandësh, çajshin me majen e tyne kaltërsín e dendun të qiellit të parë. Prej të nxehtit mjegulla dridhet e qarkullon mbi bregore; thimthi i mprehtë i gjethit të barit të gjelbërt, po e shtyn kërcyllin e vjetër, po mësyn kah dielli. Drithi dimnuer i thamë prej erës çohet si në gishta, tue i hapë gjethët kah rrezet e diellit. Por ende ka pak gjallni jete në stepë, ende nuk janë zgjue prej gjumit dimnuer vidhëzat dhe mijt e fushës, bishat janë tërhjekë në pyje e lugina, vetëm atv këtu nepër therra të vjetra vrapon mini i fushës dhe përmbi të mbjella fluturojnë fëllanzat e shpërndame parë e parë.

Deri me pesëmbëdhetë Mars në Gremjaçi Llog ka qenë mbjellë krejt fondi i farës. Shtëpijakët e pamvarun e mblodhën drithin e vet në hamar të veçantë, çilësi i të cilit âsht rujtë në kryesín e kolhozit, ndërsa kolhozjanët rrasën deri në maje gjashtë hamar të kolhozit. Drithi âsht qërue natën në dritën e tre fenerëve. Në farkatoren e Ipolit Shallit, deri sa errësohej, fëshkllonte gryka e gjanë e rrëshiqit të farkatores, n'on çekiq dredheshin shkëndijat e arta, kudhëra kumbonte tingllueshëm. Shalli iu vû punës dhe deri me pesëmbëdhetë Mars i riparoi të gjitha ato që ia kishin prû me

i ndreqë: trinat, vllaqet, maqinat prashitëse, mbjellëse dhe pllugjet. E me gjashtëmbëdhetë në mbramje, para mbledhjes së madhe të kolhozjanëve, Davidovi e shpërbleu me veglat e veta, që i pat prû prej Leningradit dhe mbajti këtë fjalim:

— Farkatarin tonë të dashtun, shokun Ipolit Sidoroviq Shall, p"r punën e tij me të vërtetë sulmuese, prej të cilës duhet t' marrin shembëll të gjithë kolhozjanët tjerë, na, — kryesija e kolhozit, po e shpërblejmë me këto vegla.

I porsa rrumë, me rasën e shpërblimit madhështuer të sulmuesit — farkatari dhe tue pasë veshun nji këmishë të pastër e të lame, Davidovi i muer prej tavolinës veglat e rendueme në pëlhurën e kuqe e Andreja Razmetnovi e shtyni në sqenë Ipolitin, krejt të skuqun në fëtyrë.

— Shoku Shalli deri sod e ka krye qind për qind r i p a r i m i n, — fakt, qytetarë! Ai i ka ngjitë plotësisht pesëdhetë e katër uma, i ka prû në rregull dymbëdhetë maqina të ndryshëme mbjellëse, katërdhetë prashitëse dhe të tjera, fakt! Shok i ynë i dashtun, pranoje dhuratën tonë si shpërblim, dhe, nanai u baftë, edhe në fardhmen kështu puno si sulmues; që krejt inventari në kolhozin tonë të jetë gjithëmonë në gjendjen mâ të mirë Fakt! Edhe ju, qytetarët tjerë, duhet po ashtu me punue në mënyrë sulmuese nëp"r fushë, sepse vetëm në këtë m"nyrë do ta justifikojmë emnin e kolhozit tonë; se përndryshej do ta meritojmë marren dhe turpin në syt e Bashkimit sovjetit, fakt!

Mbassi tha k"shtu, Davidovi e mbështuell shpërblimin në nji copë scrtinë të kuqe të gjatë tri metra dhe ia dorëzoi farkatarit. Gremjaçevasit ende nuk ishin mësue me shprehë aprov'min me duertrokitje, por kur Shalli me duer tue u drithë e muer bohçen e kuqe, u çue nji zhurmë në shkollë.

— E ka meritue! Ka punue me zell si për shtëpí të vet!

— Aq gjana të parregullta i ka vû në rregull!

— I fitoi veglat dhe santinën për rrobe grues!

— O Ipolit, ke me porositë, o mustaqe zi!

— Ta përkundim në duer!

— Lene, or i marrë! Mjaft âsht përkundë ai deri tash afër kudhrës!

Mbasandej klithmat u bashkuen në britmë, por plakut

Shçukar i erdh për dorësh që me zanin e vet të mprehtë si të femnës e shpoi zhurmën si me turjelë:

— Shka po rrin e po hesht?! Fol. Përgjegju! Si âsht hutue si me dashtë me e rjepë!

Shçukarit i ndihmuen, tue bërtitë dikush përnjimend, e dikush për mahi:

— Në vend të tij Davidovi i Prontë le të mbajë fjalim!

— Ipolit, fol shpejt, sa s'ke ra!

— Po, shiqoni, aty me të vërtetë po i dridhen gjujt.

— Mos e ka përbi gjuhën prej gëzimit?

— Po nuk do të bien me çekiq!

Por Andreja Razmetnovi, të cilit i pëlqejshin të ajitha ilojet e manifestimeve, prandej edhe këtê herë e udhëheqte ceremonín e shpërblimit, e qetësoi zhurmën dhe asamblen e çueme pesh.

— Po qetësohi sado pak! Shka ia filluet përsëri zhurmës? I ratë n'ena pranverës? I bini shuplakave si njerëz të kulturuem dhe mos bërtitni! Heshtni, ju lutem, dhe leni njerin të tregojë se shka ndínë! — Tue iu këthye Ipolitit dhe pa u vû tue i ra me grusht në kofshë, ai pëshpëriti: — Mbledh mâ tepër ajr në krahnuer dhe fol. Të lutem, Sidoroviq, fol mâ gjatë, si njeri i dijshëm. Tash ti je te na trim'i krejt manifestimit, dhe pa tjetër duhet ta mbajsh nji fjalim të gjatë, simbas të gjitha rregullave.

Ipolit Shalli nuk ka qenë i lazdruem prej kujdesit t'askujt, as edhe kurr nji herë në jetën e vet nuk kishte mbajtë fjalime »të gjana«, e prej katundarëve të vet fitonte për punën e tij vetëm »bakshisha« të dobtë, prandej tash shpërblimi i kryesís dhe mënyra madhështore e dorëzimit e hodhi krejtësisht prej ekuilibrit të përditshëm. Duert i dridheshin, tue shtrëngue fort në krahnuer bohçen e kuqe; i dridheshin edhe kambët, të ailat aq qëndrueshëm dhe fortë rrijshin të hapuna në farkatore ... Tue mos e lëshue bohçen prej dore ai e mëshini lotin me mangë dhe fëtyrën e pastër e të lame, për shkak të kësaj ngjarje të jashtëzakonshëme për tê, dhe tha me zâ të shtjerrun:

— Veglat, kuptohet se na nevojiten ... Na ia dijmë për nderë ... Edhe kryesís, për këtê ... të saj, si i thonë ... I falem nderit, edhe nji herë i falem nderit; E unë ... mbassi krejt i jam dhanë farkatores dhe muj... unë jam gjithëmonë si edhe deritash kolhozjan, me gjithë zemër...

E satini, natyrisht, do t'i vijë mirë grues sime... — Ai si i humbun filloi të këqyrë nepër dhomën e mësimit të mbushun plot, tue kërkue gruen e vet, tue shpresue tinës se ajo do ta shpëtojë, por mbassi s'e pa, filloi të fshajë dhe e kreu fjalimin e vet krejt të shkurtë: — Edhe për veglat në santinë... edhe për punën tanë... juve, shok Davidov, dhe kolhozit u falem nderit shum!

Tue pa se fjalimit enthuziast t'Ipolit po i afrohet fundi, Razmetnovi kot i jepte shêja dëshpruese farkatarit të djersitun. Ky nuk donte me i pa, por u përul dhe u largue prej sqenës, tue bajtë bohçen para duersh si fëmín e fjetun.

Nagulnovi e hoqi shpejt kallpakun prej kres dhe bani me dorë e orkestra prej dy balalajkash e nji violine e filloi »Internacjonalen ...«

... Brigadistat Dupcov, Lubishkin dhe Demka Ushakovi për çdo ditë shkojshin hypun në kuaj në stepë për të pa a âsht toka e gatshëme për lavër e mbjellje. Fryma e thatë e erënave iu sjellte stepave pranverën. Erdhën ditët e bukura të pranverës dhe brigada e parë tashmâ përgatitej për të lavrue zallinën që i ishte caktue.

Brigada e agjitkolonës qe thirrë në katundin Vojskovo, por në bazë të lutjes së Nagulnovit, Kondraqku e la në Gremjaçi Najdenovin deri sa krye mbjellja.

Të nesërmen mbassi iu dha shpërblimi farkatarit, Nagulnovi u nda prej Llushkës. Ajo shkoi te nji teze e vet e largtë që jetonte jashtë katundit, dy ditë nuk ka dalë jashtë, e mandej rastësisht âsht takue me Davidovin te kryesija e kolhozit dhe e ka ndalë:

— Si të jetoj tash, shok Davidov, më këshilloni.

— Ke gjetë se për shka me pyetë! Qe po mendojmë me formue çerdhën e fëmijve, e hyn atje në punë!

— Ah, jo, të falemi nderit! S'kam pasë as fëmi të mij e tash të bâhem dadë e fëmijve të huej? Shka po ju bje në mend!

— Po atëherë shko në brigadë e puno.

— Nuk jam unë për punë, mue më sillet kryet vërdallë prej punëve të fushës ...

— Shih, pash ty, sa delikate je! Atëherë sillu sa të duesh, por bukë nuk do të fitojsh. Te na âsht ashtu: »Kush nuk punon, ai nuk do të hajë!«

Llushka fshani dhe tue rrëmihë me maje të këpucës zallin e lashtë, e uli kryet:

— I dashtuni im Timoshka Rrënjavi ma ka çue nji letër prej qytetit Kotllas, prej nji krahine të veriut... Po më premton se ka me ardhë shpejt.

— Ka me ardhë, në qoftë se nuk do t'i duhet! — buzë qeshi Davidovi. — Po qe se edhe vjen, na do ta çojmë edhe mâ larg.

— Do me thanë se për tê s'ka falje?

— S'ka! Mos e prit dhe mos u ban përtace. Duhet të punojsh, fakt — u përgjegj Davidovi vrazhdë dhe deshti të niset, por, Llushka, pak e hutuemë, e ndali. Në zâ iu drodh buzëqeshja dhe ngacmimi kur e pyeti tue e zgjatë:

— Po si do t'ishte sikur të ma gjejshit ndonji dhandër të kebavtë?

Davidovi me smirë i zbardhi dhambët dhe mumuroi:

— Nuk merrem me këso punësh! Lamtumirë!

— Prit pak! Edhe dishka të ju pyes!

— Pra?

— Po ju s'më kishit marrë për grue? —

Në zanin e Llushkës u ndí nji ngacmin dhe qeshje e haptë.

Tashmâ i erdh rendi Davidovit që të hutohet. Ai u skuq deri te flokët e krehun përpjetë dhe pa bëzajtë i lëvriti buzët.

— Më shiqoni, shok Davidov, — vijoi Llushka me përvujtni artificjale, — unë jam grue e bukur, si me qenë e krijueme për dashtuni... Shiqoni vetëm: sa të bukur i kam syt, çfarë vetullash kam, çfarë kambësh më mbajnë, mandej edhe të gjitha të tjerat... — Me maje të gishtave ajo e çoi tërthorazi kindin e fundit të blertë prej leshi, i vuni duert n'ijë dhe filloi të sillet para Davidovit të marrun mendsh:

— A s'jam e bukur? Thuej po qe se jam...

Davidovi e hodhi kasketën në qafë me nji lëvizje dëshpruese dhe u përgjegj:

Ti je vajzë e bukur, s'ka fjalë. Edhe kamba që të rriban âsht e bukur, por vetëm, shih... ti nuk shkon me ato kambë atje ku duhet, kjo âsht ajo, fakt!

— Ku dëshiroj, atje shkoj! Do me thanë, pra, se në ju nuk muj me pasë shpresë?

— Mirë âsht mos me pasë shpresë

— Mos mendoni se unë shkrihem për ju ase dëshiroj me u vendue te ju. Thjeshtë m'u keni dhimbtë, mendoj: »Po jeton nji djal i ri, i pamartuem, i vetëm, grat nuk e interesojnë ...!« Dhe m'u keni dhimbë me ju pa se si po më këqyrni, e në sy ju shihet — ûja.

— Ti, dreqi të marrtë ... Eh, pra, mirë u pafshim! Nuk kam kohë të kaloj me ty, — dhe tue u mahitë shtoi: — Qe, kur ta mbarojmë mbjelljen, atëherë urdhno, mësyej në marinarin e përparshëm, vetëm merr leje prej Makarit, fakt!

Llushka shpërtheu në gaz dhe tha mbas tij:

— Prej meje Makari âsht mëshehë gjithmonë në revolucjonin botnuer, e ju — me mbjellje. Por jo, leni ju atë! Mue s'më duhen asish? Mue më duhet dashtuni e zjarmtë, e ju ç'më duheni? ... Gjaku juej âsht ndryshkë prej punës.

Davidovi shkonte në kryesí, tue buzëqeshë habitshëm. Mendoi: »Disi duhet me e shtí në punë, përndryshej grueja do të dalë prej rrugës së drejtë. Ditë pune, e ajo âsht stolís, dhe t'ia krisë do farë bisedave ...« — por mandej bani me dorë, tue mendue: »Po dreqi ta marrë. As ajo s'âsht e vogël, duhet ta kuptojë. Po shka jam unë në të vërtetë — damë bamirëse borgjeze, a po shka? I propozova të punojë — nuk don, le të rrijë tash, le të sillet!« Kush flet? që përgjigjet Nagulnovi

Nagulnovi pyeti shkurt:

— A je shkunorëzue?

— Të lutem, mos më pyet: — murmuriti Nagulnovi, tue e shique me nji kujdes të tepërt thójt në gishtat e vet të gjatë.

— Unë vetëm ashtu: ..

— Po edhe unë kështu!

— Shko në dreq të mallkuem! Nuk po mundet njeriu as me të pyet, fakt!

Brigada e parë që tash imâ të niset për në punë, e ata po trillojnë dishka vet'm për ta shtye.

— Ti duhet ta mësojsh Llukerjen si me u sjellë — ajo do ta çojë bajrakun në katund!

— Po a mos jam unë prift i saj, a po shka? Më len të qetë: Unë po flas mbi brigadën e parë, se nesër e kanë afatin e fundit ...

— E para do të niset nesër ... E ti mendon se kjo âsht ashtu e thjeshtë: je shkunorëzue — e lash mos më çaj kryet? Pse s'e ke edukue gruen në frymën komuniste? Hall âsht me ty, fakt!

— Nesër edhe vetë do të shkoj në fushë me brigadën e parë... Po shka m'u ke ngjitë si rrodhe? »Me edukue, me edukue!« Si dreqin kam mujtë me e edukue, kurse edhe vetë jam krejt i paedukuem? Qe, jam shkunorëzue. Shka po don edhe mâ? O Semjon, je i mërzitshëm, si smundja e dhambëve! .. Tash edhe ke ngulë kambë për këtê Banjikun! .. Nuk dij se ku e kam kryet, e ti po më mërzitë me gruen e parë ...

Posa deshti të përgjegjet Davidovi, kur n'oborrin e kryesís së kolhozit kumboi sirena e automobilit. Tue u sallanitë dhe tue prekë me pendë ujin nëpër baraka, hyni fordi i vogël i këshillit ekzekutiv të rrethit. Tue hapë derën, duel prej tij kryetari i komisjonit kontrollues të rrethit Samohini.

— Ky pyska ardhë për çashtjen teme ... — Nagulnovi u vrâjtë dhe idhnueshëm e kërcyri Davidovin. — Këqyr mos i fol ndonji send për gruen, se do të m'i mbathish opingat. A e din se çfarë âsht ai Samohini? »Pse je nda prej grues dhe për çfarë shkaku?« Atij si me ia futë ndonji pykë të mprehtë kur t'i thuesh se komunisti po shkunorëzohet! Si me qenë prift, e jo kryetar i RJK-ut. Më vjen randë ta shoh, dreqin kryemadh! Ih, ai Banjiku! Asht dashtë me e vra, të poshtrin dhe...

Samohini hyni në dhomë, tue mos e lëshue prej dorës portofolin prej mushemaje, dhe tue mos u përshëndetë tha gjymsë në tallje:

— E, Nagulnov, shka ke bâ ti ashtu? Për shkak tandin po detyrohem me udhëtue nepër këtê skllotinë. Po cili âsht ky shok? Po më duket, Davidovi? Pra, mir dita! — dhe mbassi i shtrengoi dorën Nagulnovit dhe Davidovit u ul pranë tavolinës. — Ti, shok Davidov, na len për nji gjysmë ore, duhet të flas me këtê njeri të çuditshëm.

— Po hajt, folni.

Davidovi u çue, tue ndëgjue me tmerim se si Nagulnovi, që pak mâ parë e lutte mos me folë mbi shkunorëzimin, ia krisi, sigurisht tue mejtue »ku të shkojë kau, le të shkojë edhe kopreshi«.

— E kam rrahë një kontrist — kjo âsht e vërtetë, por kjo nuk âsht krejt, Samohin...

— Po shka ka ende?

— Sod e kam përzanë gruen prej shtëpís.

— Po shka po thue?... — e zgjati frigshëm Samohini kryemadh e i çartshëm, dhe filloi të teshë tmersisht, tue kontrollue nepër portofol dhe pa bëzajtë tue shushuritë me leitra...

KAPITULLI XXVII

Natën Jakov Llukiqi nepër gjum i ndjeu hapat, një zhurmë rreth derës së vogël, por kurrsesi nuk mujt të zgjohej. Dhe mbassi me mundim të madh u rrëmbye prej gjumit, e ndjeu se si kërsiti drrasa e gardhit prej randimit të trupit të dikujt dhe se si tinglloi një gjâ metalike. Tue iu afrue shpejt tritarës, Jakov Llukiqi e mbështeti synin në xhami dhe këqyri, në »terrin e thellë« të mëngejsit e pa tue këcye gardhin një njeri i trashë e i randë (u ndí zhurma e randë e këcimit). Simbas kallkut që zbardhej natën ai e njohti Polovcevin, prandej e hodhi pallten krahëve, i hoqi valenkat prej furrës dhe duel. Ndërkaq Polovcevi e pat shtî kalin dhe e pat mëshelë derën. Jakov Llukiqi ia muer rrypat prej dorës. Kali ishte i lagtë deri në jele, merrte frymë mbyllshëm dhe i shkonte mbas. Tue mos iu përgjegjë përshëndetjes, Polovcevi pyeti me zâ të marrun:

— A âsht ai... Laqevski aty?

— Po flenë. Asht hall me të... Gjithënji ka pi, krejt këtë kohë...

— Dreqi e marrtë! I poshtri... Kalin, më duket, e kam ngutë tepër...

Zani i Polovcevit ishte jashtëzakonisht i kadaltë dhe Jakov Llukiqi sikur vuni oroe një shqetësim dhe lodhje të madhe...

Polovcevi i hoqi çizmet në dhomë, i nxuer prej duqve pantallonat e kaltërta kozake me llampasa dhe i veshi, pantallonat e veta të shíjerruna dhe farrnueme, të lagta krejt, i varri përmbi qymlek që të thaheshin.

Jakov Llukiqi u ndal te dera dhe përcillte lëvizjet e dobta teprorit të vet. Ky u ul në qymlek, i kapi gjujt me duer dhe tue i nxehë shputat e veta të zbathuna për një

çast u qetësue si në të kotun. Shihej se shum po i flihej, por ai me mundim i hapi syt, e kaqyri shum Laqevskin, që flente me nji gjum të fellë të nji të mpiti, dhe pyeti:

— A po pin moti?

— Prej fillimit. Po pin shum. Thjeshtë po më vjen randë prej njerëzve... Çdo ditë po duhet me prû rakí... Mund të dyshojnë.

—¶ poshtri! — me pëbuzje të madhe e lëshoi Polovcevi nëpër dhambë. Dhe prap i mbylli syt tue u ulë dhe tue lëkundë kryet e vet të thítë. Por mbas disa minutash u tremb prej mësyemjes së randë të gjumit, lëshoi kambët prej qymlekut dhe pahi syt.

— Tri netë e tri ditë s'kam fjetë ... përrojet janë rritë. Lumin tuej të Gremjaçit e kalova në not.

— Duhet të shtriheshit, Aleksander Anisimoviqi.

— Do të bie. Më jep duhan. I imi âsht lagë.

Mbassi i ngrehi etshëm dy tyma, Polovcevi u ngjall. Prej syve iu zhduken perdet e përgjumshëme, zani iu forcue.

— Po si âsht puna këtu.

— Shkumimisht Jakor Llukiqi i tregoi dhe prej anës së vet pyeti:

— Po si po përparoni ju? A do fia nisim shpejt?

— Në këto ditë, ase ... kurr s'do ta fillojmë. Nesër do të shkoj në Vojskovo. Prej andej duhet me e fillue kryengritjen. Mâ afër stacjonit. Tash âsht atje agjitkolona. Në tê do ta provojmë. E në këtê rrugë ti më je i damosdoshëm. Kozakët ty të njohin atje, fjala jote do ti anthuziamojë. — Polovcevi heshti pak, me dorën e vet të madhe e përkdhelte vazhdimisht dhe butësisht dacin e zi që i këcente në gjuj, mandej filloi me pëshpëritë, e në zâ i jehuen nxehtësija dhe butësija që s'i kishte veti: — Mac-c! Mac-c! Dac! Maçorr! Sa i zi je! Unë, or Llukiq, i due macat! Kali dhe maca janë shtazët mâ të pastra ... Në shtëpin teme e kam pasë nji dac sibirjan, shum të madh, me lesh të butë ... Gjithënonë flente me mue ... Ngjyrën e ka pasë ashtu ... — Pollovcevi mendueshëm i mbylli syt, buzëqeshi dhe lëvizi gishtat, — ashtu të murtme si tymi, me topa të bardhë. Dac i jashtëzakonshëm ka qenë ai! Po, ti, Llukiq, nuk i don macat? E qe, qejt s'i due, ata i urrejt! E din, më ka ndodhë nji ngjarje në fëminí; sigu-

risht atëherë i kam pasë tetë vjetë. Kemi pasë një klysh të vogël, dhe një herë luejta me të e sigurisht e vrava pak. Ai më kapi për gishti dhe më kafshoi aq sa më duel gjaku. Unë u idhnova, e kapa një thupër dhe ndala me rrahë. Ai hiku, e unë mbas tij, ai në shkallë, e unë e nxjerri prej andej dhe gjithënjë e rraha, e rraha. Dhe aq e rraha sa që krejt u lagë dhe mâ, e din nuk ulurín, por cingron dhe dnesë ... Dhe atëherë e marr në dorë .. — Pollovcevi buzëqeshi disi si tue kërkue të falun, hutueshëm, vetëm me një anë të gojës ... e marr dhe ja nisi vajit prej dhimbjes për të, aq sa m'u zû fryma! Atëherë më kapën kërçat ... Vrapoi nana, e unë afër klyshit rri i shtrimë në tokë afër kerrtores dhe luej kambët ... Prej asaj dite nuk i duroj qejt. Por qe, macat i due marrëzisht. Edhe fëmijt. Fëmijt e vogjël i due, madje edhe si i trenjë. Nuk mundem me i ndí lotët e fëmijve, gjithëshka në mue rrotullohet ... Po ti, plak, a i don macat ase jo?

Jashtëzakonisht i habitun me shfaqjen e këtyne ndjenjave të thjeshta njerëzore, me bisedën e çudishme teprorit të vet, toficeri të fuqishëm me vjetë të pjekuna, i cili qysh në luftën kundër gjermanëve ka qenë i njohtun për sjelljen e vrazhdë ndaj kozakëve, Jakov Llukiqi tundi kruet. Pollovcevi heshti, fëtyra iu bâ e rreptë, dhe ai, tashmâ ftohët, si zyrtarisht pyeti:

— Moti s'ka pasë post?

— Po tash janë vershimat, grykat e malit janë rritë, rrugët janë mbyllë. Nji javë e gjysmë s'ka ardhë posta.

— S'kemi ndí gjâ në katund mbi artikullin e Stalinit?

— Mbi çfarë artikulli?

— Artikullin e tij që âsht bolue në gazeta mbi kolhozët.

— Jo, s'kemi ndëgjue. Sigurisht ato gazeta s'kanë mbërrijtë te na. Po shka âsht shtypë në to, o Aleksandër Anisimoviqi?

— Kurrgjâ, marrina ... Kjo s'âsht gjâ interesante për ty. Hajt, shko e flej. Kalit jepi ujë mbas tri orësh. E nesër mbrama shiqo ti marrish nji parë kuaj të kolhozit, dhe po sa t'errësohet, do të nisemi për Vojskovo. Do të hecim me trok, këtu âsht afër.

Në mëngjes Pollovcevi foli shum me Laqevskin e mamurshëm. Mbas bisedës Laqevski duel në guzhinë i zbehtë, i idhnuem.

— Ndoshta dëshironi me pi ndonji për mamurllëk? — pyeti sjellshëm Jakov Llukiqi, por Laqevski këqyri diku përmbi krye të tij dhe tha kërthjelltë:

— Tash mâ s'më duhet asgjâ, — dhe shkoi në dhomë u shtri përmbys në shtrat.

Atê natë në shtallën e kuajve ishte kujdestar Ivan Batalshçikovi — nji prej atyne që Jakov Llukiqi i kishte shtí në »Lidhjen e shlirimit të Donit«. Por Jakov Llukiqi as atij s'i tha se ku e për shka do tudhëtojë. »Për çashtjen tanë më duhet të shkojë jo larg prej këtu«, — iu përgjegj tërthorazi në pyetjen e Batalshçikovit. Dhe ky pa dyshue i zgjidhi nji parë kuaj mâ të mirë. Jakov Llukiqi i çoi mbas lamës, i lidhi në pyll dhe shkoi me thirrë Pollovcevin. Dhe kur u afrue te dera e sobës, e ndjeu Laqevskin që bërtiti: »Po kjo âsht humbja jonë, ta dini!« N'ato fjalë Pollovcevi i murmuriti me bas dishka, dhe Jakov Llukiqi trokiti kadalë, i munduem prej parandjen së ndonji fatkeqësije.

dalë, i munduem prej paradjes së ndonji fatkeqësije.

Polovcevi e qiti shallën. Duelën. I muerën kuajt. I ngan. E kaluen trok lumin e katundit. Pollovcevi heshtte krejt kohen, Jakov Llukiqit ia ndaloi me pi duhan dhe e urdhënoi që të mos i ngute kuajt rrugës, por nja pesëdhetë pash anës.

I pritshin në Voskovo. Në shtëpín e nji kozaku, të njohunit e Jakov Llukiqit, rrijshin nja njizet katundarë, Mâ së shumti kishte pleq. Pollovcevi u përshëndet me të gjithë, mandej u nda me njanin te dritarja dhe pëshpëriti me të nja pesë minuta. Të tjerët tue heshtë këqyrshin herë në Pollovcevin, herë në Jakov Llukiqin. E ky, tue ndejtë skaj pragut, ndjehej si i humbun dhe i vinte randë ndër kozakë të hueje e pak të njahtun.

Dritaret ishin mbyllë mirë me perde të linta, n'oborr rrinte roje dhandrri i të zotit të shtëpís, por me gjithatê, Pollovcevi filloi të flasi me gjysmë zâni:

— Pra, zotni kozakë, ora ka ra! Erdh fundi i skllavnimit tuej, duhet me fillue. Organizata jonë ushtarake âsht krejt e gatshëme. Do t'ja fillojmë mbasneser natën. Juve në Vojskovo do t'u vijë nji gjysmë eskadroni në kuaj,

dhe mbas pushkës së parë ju duhet të mësyni dhe ti kapni nëpër shtëpija ata ... agjitkolonistët. As nji të mos u kalojë i gjallë! Komanden mbi grupin tuej po ja jap nënaspiranitit Marin. Para sulmit ju këshilloj që në kapela ti veni shiritat e bardhë, që të mos i përzini në errësín tanët me të huejt. Secili duhet ta ketë kalin krejt të gatshëm, armët ashtu si i ka kush, pushkën, madje edhe çiften, dhe ushqimin rezervë për tri ditë. Mbassi ta qëroni agjitkolonën dhe komunistat tuej të vendit, grupi juej shkrihet në gjysëm — skadronin që ju vjen në ndihmë. Komanda kalon në Komandatin e gjymsë — skadronit. Simbas urdhnit të tij do të shkoni atje ku ju prinë ai. — Pollovcevi fshani fellë, i nxuerr gishtat e dorës së majt mbas brezit të tolstovkës[1]), e fshini djersën prej ballit me shpinën e dorës dhe vazhdoi me zâ mâ të naltë.

— Bashkë me mue ka ardhë prej Gremjaçi Llogut kozaku i njohtun Jakov Llukiqi Ostrovnovi që e njihni ju të gjithë e që ka sherbye në regjimentin tem. Ai do të ju thotë se shumica e Gremjaçevasve âsht e gatshëme të shkojë me ne për qëllimin e madh — për shlirimin e Donit prej zgjedhës komuniste. Fol, Ostronov!

Shqimi i rreptë i Pollovcevit e çoi prej karrike Jakov Llukiqin. Ai u çue shpejt, tue ndí randimin në krejt trupin dhe nxehtësín në fytin e thamë, por nuk mujti me folë: para tij foli nji prej të pranishëmve në mbledhje, në duk je kozaku mâ plak, antari i këshillit të kishës, i cili para luftës ka qenë kujdestari i përhershëm i shkollës parohjane në Vojskovo. Ai u çue në të njajtën kohë kur u çue edhe Jakov Llukiqi, dhe tue mos e lanë me e thanë asnji fjalë, pyeti:

— Po ju, shkëlqesija juej, zotni jesaull, a nuk keni ndëgjue se ... Para rdhjes suej na jemi këshillue këtu ndër veti ... Këtu âsht paraqitë nji gazetë shum interesante ...

— Shka-a-a? Shka po flet ti ashtu, plak? — pyeti me zâ të shtjerrun Pollovcevi.

— Po thom se ka ardhë nji gazetë prej Moskës, dhe në tê âsht botue letra e kryetarit të krejt partís ...

---

1) Tolstovska — bluzë e mbledhun në bel, çfarë e veshte L. Tolstoi.

— E sekretarit! e korigjoi dikush prej grumbullit rreth stufës.

— ... Don me thanë sekretarit të krejt partís, e shokut Stalin. Qe këtë gazetë të datës dy të këtij mueji, — thonte plaku, tue mos u ngutë, dhe me zâ tenor plaku, mejherë tue e nxjerrë gazetën prej xhepit të mbrendshëm të pallton, të paluemе me kujdes katash. E lexuem me zâ ndër veti pak para se të vijshit dhe... del se kjo gazetë po na ndanë prej jush! Del se na, don me thanë bujqët, kemi vijë tjetër të jetës... Dje na kemi ndëgjue për atë gazetë, dhe unë sod në mëngjes i hypa kalit dhe tue mos e këqyrë pleqnín teme, vrapoj deri në stacjon. Mbi Gryken e Llevshovit kalova me not, me lotë në sy, por me gjithatë e kalova. Te nji i njoftun i imi në stacjon lypa lëmoshë deri sa e bleva kotê gazetën, e pagova. Pesëmbëdhetë rubla i pagova! E mbasandej e pamë se në të âsht i shënuem çmimi — pesë kopje ka. Por s'ka gjâ, të hollat do të më mblidhen bashkarisht, prej secilës shtëpi nga dhetë kopejka, ashtu kemi vendos. Por, gazeta vlen aq pare, e ndoshta edhe mâ tepër...

— Për shka po flet ti kështu plak. Shka rrahë uj në havan? A mos je çmend në pleqni? Kush të ka autorizue me folë n'emën të të gjithë të pranishmve? — pyeti Pollovcevi, e zani i dridhej prej idhnimit.

Atëherë duel nji kozak i shkurtë, në dukje mund t'i jepeshin katërdhetë vjetë, me mustaqe të shkurta ngjyrë tartë dhe me hundë patuci, duel prej grumbullit që rrinte pranë murit dhe filloi me folë me zemrim dhe në mënyrë ngacmuese:

— Ju, shok ish oficer, mos bërtitni në pleq tanë, sidoqoftë mjaft keni bërtitë në ta në kohën e vjetër. Mjeft keni sundue, tash duhet të flitni pa vrazhdësi. Në pushtetin sovjetik na jemi çmësue prej sjelljes s'atillë, a po kuptoni? Dhe plaku ynë e tha të vërtetën se na jemi këshillue ndër veti dhe për shkak t'atij artikulli në gazetën »Pravda« kemi vendosë mos me u ngritë në kryengritje. Rrugët tona dhe të jvejat janë krejt të ndryshme! Pushteti ynë i katundit ka bâ marrina, ndonjanin e ka shtí me detyrim në kolhoz, shum katundarë të mesëm pa arsye i ka shpallë për kullakë, por ky pushteti ynë s'e ka dijtë se mund të dhunohet nji vajzë, por jo krej populli. Kryetari

ynë i sovjetit që na ka pasë frenue sa që nuk guxojshe me e thanë asnji fjalë kundër. Mirë na i ka pasë shtrengue rrypat, s'mujshim me marë frymë, — e shtëpijaku i mirë, n'për zall, nëpër rrugë të vështirë ia shliron kalit, këqyrë me ia lehtësue ... Ta merrë mendja, na përpara kemi kujtue se ky urdhën vjen prej qendres, që të na shtrydhin sa mâ tepër; kemi kujtue se kjo propagandë âsht lëshue prej komitetit qendruer të komunistave, kemi folë ndër veti se »pa frymë as mullini n'erë nuk mund t'i rrahë krahët«. Prandej patëm vendosë që të çohemi në kryengritje dhe hymë në Lidhjen tuej. A po e kupton? E tash po del se Stalini po i gjykon ashpër dhe po i pushon prej detyrës ata komunista që e kanë shtí me detyrim popullin në kolhoze dhe pa pytje i kanë mbyllë kishat. Dhe tash bujku merr frymë lehtë, rrypin ia kanë shlirue — po qe se don shko në kolhoz, po qe se don rri në pasunín t'ande. Prandej kam vendosë që me ju të ndahemi me të mirë... Na i këtheni deklaratat që prej marrís ju kemi pasë nënshkrue, dhe shkoni ku të doni, na s'do të Ju bajmë asnji të keqe, sepse edhe vetë jemi të përlyem...

Pollovcevi shkoi te dritarja dhe u mbështet në qerçi aq i zbehtë sa që e vunë oroe t'i gjithë, por zâni i jehoi fort dhe ftohshëm kur, tue i këqyrë të gjithë, pyeti:

— Shka âsht kjo kozakë? Trathti?

— Queni ju këtê si të doni, — iu përgjegjë edhe nji plak, — por s'shkojmë mâ me ju. Kur po na mbron vetë i zoti i shtëpís, atëherë pse të shkojmë anëve? Qe, mue për asnji send ma kanë marrë të drejtën e votimit, kanë dashtë me mê shpërngulë, e unë e kam djalin n'Armatën e kuqe, dhe, do me thanë, unë do ta fitoj të drejtën teme. Nuk jemi na kundër pushtetit sovjetik, por kundër të padrejtave në katundin tanë, e ju keni dashtë me na këthye kundër pushtetit sovjetik. Jo, kjo neve s'na shkon për shtat! Na këtheni deklaratat tona derisa po ju a kërkojmë me të mirë.

Edhe nji kozak mâ i vjetër foli, tue e lëmue lehtë mjekrrën e vogël kaçurrele me dorën e majtë:

— U mashtruem, shok Pollovcev... Për zotin jemi mashtrue! S'âsht me mend që jemi lidhë me ju. Por kur të djeg kunglli në pite, i fryn në gardh, prej tashi na do të shkojmë në rrugën e drejtë... Herën tjetër ju ndëgjuem

kur na premtojshit male dhe fusha t'arta, dhe mrekullo-heshim prej çudije: aq shum na premtojshit! Ju na flit-shit se aleatët — në rast kryengritje mejherë do të na hedhin armët dhe krejt pajisjen luftarake. Thatë se puna jonë âsht që t'i vrasim komunistat. E mbasandaj menduem mbi këtë gjâ dhe shka duel? Armët do t'i bijnë ata, kjo s'asht shtrejt, por shka do të bajmë po qe se edhe ata mësyjnë vendin tanë? Në qoftë se mësyjnë, atëherë kurr s'mund të shpëtojmë prej tyne! A mos do të detyro-hemi mandej me dëbue me armë prej vendit tanë rus? Komunistat janë të fisit tanë, si me thanë janë njerëz ta-në me gjak, e ata, dreqi i din se si flasin, të gjithë janë mendje mëdhêj, midis dimnit me nji mij lutje nuk mund tju nxjerrish as borë, e po qe se bje në duer të tyne, mos prit kurrfarë mëshire! Në vjetin njimijë e nandëqind e njizet kam qenë unë përjashta, e kam provue bukën françeze në Galipol dhe s'kam pritë të shpëtoj gjallë prej aty. Shum e idhtë âsht buka e tyne! Unë kam pa edhe shum kambe, e po ju thom se s'ka popull mâ të sjellshëm dhe zemër mâ të butë se populli rus. Kam punue në sqele në Stamboll dhe Athín, mandej i kam pa Anglezët e Françezët. Hecë afër teje nji ndysi kësi soji e hekurosun dhe këqyrë shtrembët pse jam, e din, i pa-rruem, i ndyrë si toka, më vjen era e keqe, dhe i çohet tuga kur më këqyrë. Sepse ai âsht i lamë dhe i shtrenguem gjithkund deri nën bisht si pelat e oficerave, dhe ai krenohet me këtë gjâ, e prej nesh vështirohet. Marinarët e tyne nepër pijetore zihen me né dhe për nji gjâ të vo-gël ja nisin grushtave. Por, Kubanasit dhe Danasit tanë pak të mësuem në viset e hueja, filluen të mos u mbesin borxh. — Kozaku buzëqeshi; nepër mjek rr si teh i kal-tërt i shkëlqyen dhambët. — Nji njeri i ynë ia kris, ashtu rusisht, nji grusht nji Anglezit, e ai u shtri si hu gardhi, dhe tue u shtri, mban kokën, fshan randë. E ndjejnë shum grushtin rus, dhe me gjithë se hanë mirë, janë të dobtë. Na i kemi njohtë mirë këta aleatët, prandej jemi ngî prej tyne! Ah, jo! Disi na do të pajtohemi me këtê pushte-tin tonë këtu, plehun tonë nuk duhet me e mbajtë jashtë shtypís sonë... Urdhënoni e na i këtheni deklaratat tona!

— Ai tash do t'ikë nepër dritare, e unë do të mbes si gaforrja n'ujë të shterrë! Si mbarova!... Oh, nana ime,

në çast të vështirë më ke lindë! U lidha me këtê të mallkuem! Më mashtroi dreqi! — mendonte Jakov Llukiqi, tue mos mujtë me zanë vend në bankë dhe tue mos i hjekë syt prej Pollovcevit. E ky qetësisht rrinte te dritarja dhe tashmâ nuk ia mbulonte fëtyrën të zbetit, por kuqrrimi i mbylltë i pezmatimit, dhe i vendosmenís. Në ball iu frynë dy dej të trashë të tërthortë, e duert e shtrengojshin drrasën e poshtëme të dritares.

— Po mirë, zotnij kozakë, simbas dëshirës suej: po qe se s'doni me ardhë me né — nuk ju lusim, nuk përulemi. Deklaratat nuk do të jua këthej, mbassi s'i kam unë, por janë në shtab. Por kot frigoheni, nuk do të shkoj ndoshta unë në GPU për të ju spijunue.

— Po ashtu âsht, u pajtue nji plak.

— ... Dhe nuk keni se shka frigoheni prej GPU-s... — Pollovcevi, që deri atëherë folte kadalë, qetësisht, mejherë bërtiti me krejt zanin: — Prej nesh duhet të frigoheni! Na do t'u pushkatojmë si trathtarë!... Hajde, largohuni! Lëshoni rrugën! Te muret!.. dhe mbassi e kapi naganten e tue e mbajtë në dorë të zgjatun, u drejtue kah dera.

Kozakët e hutuem lëshuen rrugën, e Jakov Llukiqi tue zanë Pollovcevin, me krahë e hapi derën dhe si guri prej bêhe fluturoi në koridor.

N'errësínë i zgjidhën kuajt, dhe ikën trok prej oborrit. Prej shtëpís mbërrinte zhurma e zaneve të shqetësuem, por askush nuk duel, asnji kozak nuk provoi me i ndalë...

Mbassi u këthyen në Gremjaçi Llog dhe Jakov Lukiqi i çoi në shtallën e kolhozit kuajt që avullojshin prej vrapimit të shpejtë, Pollovcevi e thirri Jakov Lukiqin në dhomë. Ai nuk e deshte as bundën as kallpakun; posa hyni e urdhnoi Laqevskin që të përgatitet, e lexoi letrën që e kishte prû para ardhjes së tyne nji kalorës kurir, e dogji në stufë dhe filloi me i paketue teshat në duq.

Tue hy në dhomë, Jakov LLukiqi e gjeti tue ndejtë pranë tavolinës. Tue i shëndritë syt, Laqevski e pastronte mauzerin, tue mbërthye me lëvizje të kujdesshëme e të shpejta pjesët e lyeme me vazelinë, e Pollovcevi kur ndjeu krismën e derës e hoqi dorën prej ballit, dhe u këthye me fëtyrë kah Jakov Llukiqi, dhe ky për herë të parë pa

se si prej syve të kuq të ramë fellë të jesaullit po rrjedhin lotët, po shkelqen faqja e lagun prej lotëve ...

— Po qaj për shkak se nuk na shkoi për dorësh çashtja jonë ... Këtë herë .., tha Pollovcevi me zâ dhe me lëvizje të gjanë dore e hoqi kallpakun e bardhë lëkurë qingji, dhe me të i fshini syt. — Doni tash âsht i vobegtë në kozakët e vërtetë, e i pasun âsht në njerëz të këqij: traihtarë dhe kriminela ... Mejherë do të shkojmë, Llukiq, por do të këshillohemi! Qe e kam marrë letrën ... Në Tubjanski dhe në stacjonin tem kozakët gjithashtu nuk kanë pranue të çohen në kryengritje. I ka tarhjekë Stalini me artikullin e tij? Qe tash ke kisha unë me ... atê unë kisha... — Pollovcevit dishka i krrati në fyt, i fëshklloi nën mollëza i luejtën muskëlat, e gishtat në duert e fuqishëme iu shtangën, iu shtangun në grushta, kështu nyjet iu ajën. Tue fshâ fellë e tue iu zanë fryma, ai i ndau kadalë gishtat dhe buzëqeshi me nji anë të gojës.

— Kurrrrrr — farë populli! Të poshtër! ... Të marrë, të mallkuem prej zotit! .. Ata s'e kuptojnë se ai artikull âsht nji mashtrim i ndytë, manevër! Dhe ata besojnë si fëmij. Oh! Ndyesina të botës! Ata, të marrët për shkak të nji politikës së marrë po i çojnë si peshkun në grep, po iu lëshojnë rrypat, për ti mbytë krejt, e ata të gjitha këto i marrin për monetë të shëndoshë ... E, pra, bukuri! Kur ta shohin, do tankohen, por do të jetë vonë. Na po shkojmë, o Jakov Llukiq. Zoti le ta paguejë për mikpritje, për të gjitha. Këtê e ke urdhën prej meje: prej kolhozit mos del, në çdo mënyrë sillu dam, e atyne që kanë qenë në lidhjen tonë thueju fjalën teme të fortë: tash për tash na po tërhiqemi, por nuk jemi të shkatërruem. Na do të këthehemi prap, dhe atëherë mjerë ata që ndahen prej nesh, na trathtojnë neve dhe veprën tonë ... veprën e madhe të shpëtimit tatdheut dhe të Donit prej pushtetit t'Ebrejve ndërkombtarë! Si shpërblim do ta kenë vdekjen prej shpatës kozake, kështu u thuej!

— Do tu them, — pëshpëriti Jakov Llukiqi.

Fialët dhe lotët e Pollovcevit e prekën, por në shpirt gëzohej tmersisht që po shpëton prej banuesave të rrezikshëm, që u kryen të gjitha këto kaq lumnisht, që prej tashit nuk do të detyrohet me rrezikue pasunín dhe lëkurën e vet.

— Do t'u them — e përsëriti ai dhe guxoi me pyetë:
— Po ku po shkoni ju, o Aleksander Anisimoviqi?

— Po pse duhet ta dijsh ti këtë — pyeti Pollovcevi, tue u trembë

— Ashtu, mund të ndodhë se ju do të keni nevojë ase t'u vijë ndonji njeri.

Pollovcevi tundi kryet dhe u çue.

— Jo, këtë s'mundem me ta tregue. Por imbas nja tri javësh, më prit. Lamtumirë — dhe i zgjati dorën e ftohtë.

Kalin e shaloi vetë, me kujdes e rrafshoi plafin nën shalë, i shtrengoi rrypat. Laqevski u përshëndet n'oborr me Jakov Llukiqin, tue ia futë në dorë dy banknota.

— Ju në kambë? — e pyeti Jakov Llukiqi.

— Unë kështu po dal vetëm prej oborrit tand, e atje në rrugë po më pret automobili im, — u mahit togeri, i cili qe ra moralisht dhe tue pritë qe Pollovcevi t'ulet në shalë, e kapi rrypin e frenit. — Hajt, mësyj, princ, deri në taborrin e anmikut, ndoshta edhe unë si kambësuer nuk do të ngeli mbrapa!

Jakov Llukiqi i përcuell miqt deri mbas derës, me lehtësim shum të madh e mbylli derën me shul, u kryqzue, dhe mbassi i nxuer prej xhepit të hollat, që kishte fitue prej Laqevskit, shum kohë në muzgun e mëngjezit provonte me pa se çfarë vlefte kanë, tue i prekë simbas tingullimit, për të caktue a mos janë të rrejshëme.

KAPITULLI XXVIII

Me njizet Mars në mëngjez kuriri i pruni në Gremjaçi Llog gazetat e vonueme, për shkak të përmbytjes, me artikull të Stalinit »Hutimi prej fitimeve«. Tri copë të »Çekiqit« për nji ditë i vizituen të gjitha shtëpijat dhe në mbramje u këthyen si zhele të përyndyrshëme e të lagta. Kurrnji herë çprej se âsht krijue Gremjaçi Llogu gazetat nuk mblodhen rreth vehtes aq shum ndëgjuesa sa n'atë ditë. Lexojshin, mblidheshin në grumbuj të vogjël, nëpër shtëpija, nepër rrugica, mbas oborreve, para hamarëve... Njani lexonte me zâ të naltë, të tjerët ndëgjojshin, tue u frigue me fol' qoftë edhe nji fjalë, tue mbajtë qetësin e plotë. Mbi artikullin shpërthejshin gjithëkund grindje të mëdha. Secili e shpjegonte në mënyrën e vet, të shumtën

ashtu si i pëlqente atij vetë. Dhe gati gjithëmonë kur u paraqitëshin Nagulnovi ose Davidovi dorëzoheshin disi shpejt gazetat prej dorës në dorë, derisa, si shpend i bardhë, tue fluturue mbi grumbullimin, u zhdukëshin në xhepin e gjanë të ndokujt.

— E, tash kolhozeve do t'u pëlsasin tegelat si teshave të kalbëta! — mâ i pari tue triumfue e tha parandjenjen e vet Banjiku.

— Plehu do të shkojë, e shka âsht mâ randë do të ngelë, — iu përgjegj Demka Ushakovi.

— Shih mos të dalë anasjelltas, — tha pa të keq Banjiku dhe u ngut të shkojë, për t'u pëshpëritë në ndonji vend tjetër njerëzve që janë mâ të besueshëm: »Shpejt shlyju prej kolhozit, mbassi âsht shpallë lirija e sklavëve!«

— Asht hapë katundari i mesëm! Me nji kambë po rrin në kolhoz, e tjetrën e ka çue, po e shkund dhe po këqyrë që prej kolhozit përsëri të hyjë n'ekonomín e vet, — i thonte Pavle Lubishkini Menkut, tue tregue kolhozjanët e mesëm që bisedojshin gjallnisht.

Gratë nuk kuptojshin shum, dhe simbas zakonit të tyne fillojshin me profetiziue. Nepër katund u shpërnda fjala:

— Po shpërndahen kolhozët!

— Prej Moske kanë urdhënue që të këthehen lopët.

— Kullakët po këthehen dhe po regjistrohen në kolhoz.

— Po ua këthejnë të drejtën e votimit atyne që ua kanë pasë marrë.

— Po hapet kisha në Tubjanski, e drithi që ka qenë ruejtun në të për farë po iu shpërndahet kolhozjanëve për ushqim.

Afroheshin ngjarje të mëdha. Këtë e ndjejshin të gjithë. Në mbramje në mbledhjen e mëshehtë të çelulës së partís Davidovi foli me nervozitet:

— Mu në çastin e duhun âsht shkrue ky artikull i shokut Stalin! Për shembëll, Makarin e qëllon mu në nerva! Makarit i janë marrë mendët prej fitimeve, e njiherit edhe neve nga pak... Propozoni shokë, shka duhet të përmirësojmë? Qe, shpezët i kemi këthye, na ka ra në mend me kohë, por shka do të bâjmë me dhent, lopët? Shka do të bâjmë me to, po ju pyes? Në qoftë se nuk do ta bâjmë

këtë gjâ politikisht, atëherë do të dalë... ka me dalë, fakt, si ndonji signal! »Shpërtoni kush të mundet!« »Ik prej kolhozit!« Dhe do t'ikin, krejt kafshët do t'i marrin, dhe do të ngelim me govatë të thyeme, kjo âsht krejt e mundshëme!

Nagulnovi, që kishte ardhë në mbledhje mâ i fundit, u çue, dhe tue kërqyrë Dvidovin me sy të përlotun e të përgjakun dhe pa u dridhë filloi me folë. Davidovi e ndjeu se Makarit po i vjen era e ashpër e rakís.

— Po thue se ai artikull m'i shpon syt? Jo, jo, nuk m'i shpon syt, por drejt në zemër më qëllon! E dëpërton krejt! Dhe mendët m'u kanë marrë, jo atëherë kur e kemi krijue kolhozin, por tash, mbas këtij artikulli...

— T'u kanë marrë mbas shishes së rakís, — ia hodhi kadalë Vanjushka Najdenovi.

Razmetnovi buzëqeshi dhe tue aprovue bani me sy, e Davidovi e uli kryet mbi tavolinë. Makari fryni hundët e zbehta dhe në syt e tij të turbullt shpërthei tërbimi:

— Ty ende të qet buza tamël për të më mësue mue dhe për të më tërhjekë vërejtjen! Ty ende s'ta ka pasë shëndoshë kërthiza, kur unë kam luftue për pushtetin sovjetik dhe kam qenë në parti... Po-o! E që kam pí sod, ky âsht fakt, si thotë Davidovi ynë. Dhe jo vetëm nji shishe, por i kam pí dy.

— Ke gjetë se me shka të krenohesh! Prandej edhe po flet marrina — ia hodhi me zemërim Razmetnovi.

Makari vetëm këqyri shtrembët n'anën e tij, por filloi me folë mâ kadalë dhe pushoi të lëvizunit e dorës që bânte pa kurrfarë kuptimi, e shtrengoi fort dorën në gjoks dhe ndjeu ashtu në kambë deri në fund të fjalimit të vet të pahamnonizuem e të zjarmtë.

— Po rren, Andërjushka, se unë po flas marrina! E jam dêjë vetëm për shkak se si artikulli i Stalinit më ka depërtue tejpërtej, dhe në mue ka vlue gjaku i nxehtë... — Makarit iu dridh zani, iu bâ edhe mâ i kadalshëm. — Këtu unë jam sekretar i çelulës, apo jo? Unë kam kërkue prej popullit dhe prej nesh, dreqënve, që të merren në kolhoz pulat dhe gusat, a âsht kështu? Si kam agjitue për kolhoz? Qe se si: dikuj prej kriminelave tanë, edhe sikur ata të numroheshin ndër katundarë të mesëm, iu kam folë haptazi: »Nuk don me hy në kolhoz? Ti pra je kundër

pushtetit sovjetik? Në vjetin e nandëmbëdhetë ti ke lufitue kundër nesh, ke qenë kundërshtar, pra edhe sod je kundër nesh? E, atëherë unë nuk do të la të qetë. Unë, o i poshtër, do t'u bije aq sa që t'ju vijë randë të gjithë dreqënve!« A kam folë kështu? Kam folë! Deri edhe tavolinën e kam rrahë me nagantë. Nuk e mohoj! Vërtet s'u kam folë të gjithëve kështu, por disave u kam folë, atyne që në shpirt janë tashpërsuem veçanisht kundër nesh. Edhe tash unë nuk jam i dêjun, ju lutem mos folni marrina! Unë s'kam mujtë ta duroj këtê artikull, dhe prandej për shkak të tij edhe kam pí për të parën herë mbrenda nji vjetit. Çfarë artikulli âsht ky? Këtê artikull e ka shkrue vetë shoku Stalin, e unë, don me thanë Makar Nagulnovi, jam përmbysë dhe tash po rrij me fëtyrë në baltë, i shkelun, i rrëxuem... si kështu? Shokë! Unë e pranoj se kam shkue tepër në t'majtë në lidhje me pulat dhe shpezët tjerë ... Por vllazën, vllazën, pse kam shkue aq në të majtë? Dhe pse po ma shtini ndër hundë Trockin, po më lidhni me të sikur unë kam qenë me të parë në plug? Ti, Davidov, gjithëmonë më ke thanë se jam trockist i majtë. Por unë nuk jam aq i këndueshëm si Trocki, e nuk jam edhe si ai... Nuk i jam ngjitë unë partís si polip shkencuer, por jam ngjitë me zemrën dhe gjakun tim, të derdhun për partín!

— Fol ti mbi çashtjen, o Makar! Pse po i bje llahutes në këtê kohë të çmueshëme? Koha s'pret. Jep ndonji propozim si ti përmirësojmë gabimet tona të përbashkta, e mos fol edhe ti si Trocki: »Unë jam në partí, unë e partija...«

— Më le të flas! — uluroi Makari, tue u nxehë dhe tue shtrengue edhe mâ fort në gjoks dorën e djathtë. — Unë kufizohem prej Trockit! Mue tash më vjen turp të krahasohem me të! Unë nuk jam trathtar dhe qysh mâ parë po u tërhjeki vërejtjen: kush më thotë se jam trockist — do t'ia thej hundët! Do ta mbys së rrahuni! Unë kam shkue në të majtë në lidhje me çashtjen e pulave, jo për shkak të Trockit, por jam ngutë që sa mâ parë të mbërrijë në revolucjonin botënuer! Prandej edhe kam dëshirue që të punohet sa mâ shpejt, që të shtrëngohet sa mâ shum pronari — mikroborgjez. Gjithënji kam dashtë që të jemi sa mâ afër spastrimit të llogarive me kapitalizmin botënuer! Pra? Pse po heshtni? Tash të thom kështu: kush jam

unë ndaj artikullit të shokut Stalin? Qe se shka âsht shkrue në këtê artikull, — Makari e nxuer prej xhepit të bundës »Pravden«, e hapi dhe filloi të lexojë kadalë: — »Kujt i nevojiten këto shmangëje, ky dekretim byrokratik i lëvizjes kolhozjane, këto kërcnime të pandershëme ndaj katundarëve? Askujt tjetër përveç anmiqve tanë! Ku mund të sjellin këto shmangëje? Në forcimin e anmiqve tanë dhe në kompromet imin e ides së lëvizjes kolhozjane. A s'âsht e qartë se auktorët e këtyne shmangëjeve, që e konsiderojnë vehten për »të majtë«, në të vërtetë e çojnë ujin në mulli t'oportunizmit të djathtë?« Qe, po del se pikë së pari unë jam nëpunës dekretues dhe auktor, se i kam kompromet ue kolhozjanët dhe se u kam çue ujin në mulli t'oportunistave të djathtë, e kam vû në lëvizje mullinin e tyne. Dhe të gjitha këto për shkak të disa dhenve, pulave, dhashtë Zoti e cofshin! Si edhe për shkak se u jam kërcnue disa të bardhëve të vjetër, që kanë qenë pengesë në kolhoz. Kjo âsht e padrejtë! E krijuem kolhozin, e krijuem, e tash artikulli po trumbeton të tërhiqemi. Unë i kam prî eskadronit edhe në Polakë, edhe në Vrangelin dhe e dij: Kur të mësyjsh — mos u këthe mbrapa në gjysëm të rrugës!

— Ti ke vrapue nga 200 metra përpara eskadronit. . . — tha tue u vrâjtë Razmetnovi, i cili në kohën e fundit e ndihmonte energjikisht Davidovin. — Dhe të lutem, Makar, mbaroje, duhet të flasim mbi çashtjen! Kur të të zgjedhim ty për sekretar të komitetit qendruer, atëherë do të mësyjsh kryeshyt përpara, e tash je ushtar luftar, dhe rri në rresht, se për ndryshe na do t'i shkurtojmë kambët!

— Mos më ndërpre, Andreja! Unë i nënshtrohem çdo urdhni të partís, e tash due të flas, jo pse dëshiroj me i kundërshtue partís sime, por për shkak se ia due të mirën! Shoku Stalin shkruen se âsht dashtë me punue tue i marrë para sysh kushtet e vendit, apo jo? E pse ti, Davidov, po thue se artikulli ka qëllue në mue? Nuk ka shkrue ndoshta në të se Makar Nagulnovi âsht auktor dhe nëpunës? Mund të jetë që këto fjalë të mos më përkasin mue aspak? E sikur shoku Stalin të vinte në Gremjaçi Llog, unë kisha me i thanë kështu: »I dashtuni ynë Josip Visarionoviq! Ti, pra, je kundra asaj që na t'u kërcnohemi katundarëve të mesëm? Po duket sikur tyj po të dhim-

ben dhe po don me i bindë në ledhatime? Po sikur ky katundari i mesëm të ketë qenë në të kaluemen me kozakët e bardhë, mandej edhe tash, derisa të jetë e mundun, âsht i lidhun mbas pronës, atëherë në çfarë vendi duhet të lëpijë që ai të hyjë në kolhoz dhe ti afrohet me durim revolucjonit bolënuer? Sepse, edhe kur të hyjë në kolhoz ky katundar i mesëm, as atëherë ai nuk mund të ndahet prej pronës, por gjithënji këqyr që kafshën e vet ta ushqejë mâ mirë. Qe, çfarë âsht ai! E në qoftë se shoku Stalin, edhe mbassi ta shohë këtë popull, përsëri qëndron në mendimin e vet se unë jam shmangë prej vijës dhe se i kam largue kolhozjanët prej kolhozit, unë kisha me i thanë haptazi: »Dreqi le ti mbledhë, shok Stalin, unë mâ nuk mund ti mbledhi për shkak të shëndetit tim, që m'u ka shkatërrue nepër fronte. Më dërgoni në kufinin kinez. Atje do ti sherbej mâ tepër partís, e Gremjaçin le ta kolektivizojë Andërjushka Razmetnovi. Kurrizin ai e ka mâ elastik, din shum mirë me iu përulë të bardhëve të përparshëm, madje edhe me derdhë lot... Ai mundet me e bâ edhe këtë gjâ!«

— Ti mue mos më prek, sepse edhe unë mundem me prekë...

— Atëherë, mjaft! Mjaft për sod! — Davidovi u çue, iu afrue krejt Makarit, dhe me nji ftohtësi të jashtëzakonshëme në zâ pyeti: — Letra e Stalinit, shok Nagulnov, âsht vija e komitetit qendruer. Ti, do me thanë, nuk pajtohesh me letren?

— Nuk pajtohem.

— Po a i pranon gabimet tueja? Unë, për shembëll, të mijat i pranoj. Kundër faktit nuk mund të luftojsh, as edhe të kocejsh mbi vehten. Unë jo vetëm. se e pranoj që e kemi teprue, tue i shtí në kolhoz kafëshët e imta dhe viçat, por do ti përmirësoj edhe gabimet e mija. Neve na ka hutue tepër përqindja e kolektivizimit, me gjithë se këtu ka edhe gabime të komitetit rejonal, dhe na kemi punue tepër pak në përforcimin e vërtetë të kolhozit. A e pranon këtë, shok Nagulnov?

— E pranoj.

— Atëherë ku âsht çashtja?

— Artikulli âsht i padrejtë.

Davidovi për një çast e lëmonte me shuplaka të dorës mushemanë e ndyrë të tavolinës, dhe kush e din sepse e rudhi fitilin e llampës që digjej ashtu si duhej, — provonte qartazi me e ulë shqetsimin, por nuk mundte.

— Hej ti! Shul, dreq! ... Për biseda të këtilla në një vend tjetër tyj të kishin përjashtue prej partís! Po, fakt! Ty sikur me të pasë lanë mendtë? Ose do ta këputish me një herë këtë ... këtë bisedë tanden —opoziten tande, ase kundër teje do të ... Fakt! Mjaft i duruem pallavrat tueja, por po qe se ti flet kështu përnjimend, — atëherë të lutem! Na do ta lajmërojmë zyrtarisht komitetin e rrethit të partís mbi fajin tand kundër vijës së partís!

— Lajmëroje. Unë do ti paraqitem vetë komitetit. Do të përgjigjem mejherë edhe për Banjikun edhe për të gjitha ...

Davidovi u qetësue pak, tue ndëgjue me vemendje zanin e humbun të Makarit, por ende gjithënji pezmatuem tha, tue i rrudhë krahët:

— A din shka, Makar? Shko dhe flej mirë, vetëm mbasandej na do të flasim me tyj me fakte. Sepse po del si n'atë përrallën mbi kaun e bardhë: »A kemi hecë bashkë?« — »Po«. — »A kemi gjetë qyrkun?« — »E kemi gjetë.« — »Atëherë hajde ta ndajmë qyrkun simbas marrëveshtjes.« — »Çfarë qyrku?« — »Po a kemi hecë bashkë?« — »Po ...« Dhe kështu pa fund. Kështu edhe ti po thue se po i pranon gabimet tueja, e mejherë mbasandej po thue se artikulli âsht i padrejtë. Çfarë gabimesh atëherë po pranon, n' qoftë se simbas mendimit tand artikulli âsht i padrejtë. Je ngaherrue, fakt! E mandej, — prej kur kështu sekretarët e çelulave te na kanë fillue të vijnë në gjendje të dejun në mbledhjet e çelulës? Shka don të thotë kjo, Nagulnov? Ky âsht faj partije! Ti antar'i vjetër i partís, partizan i kuq, bajtës i ordenit të Flamurit të kuq, dhe mejherë një shfaqje e këtillë ... Po shka do të mendojë Nagul novi — Komsomolist mbi veprimin tand? E mandej, në qoftë se mbërrin fjala deri në komisjonin e kontrollit se ti po pihesh, e madje në një moment kaq përgjegjës, dhe se jo vetëm që i ke frigue katundarët e mesëm me armë në dorë, por edhe se nuk po sjellesh në mënyrë bolshevike ndaj lakmieve tueja, se madje po çohesh kundër vijës së partís, atëherë ky do të jetë fakt i mjerë për

tyj. Ti jo vetëm që nuk do të jesh sekretar'i çelulës, por asnjë antar partije, këtë duhet ta dijsh! Unë ty po të flas keshtu faktikisht. — Davidovi i shprishi flokët, heshti pak dhe, tue ndí se e kishte prekë Makarin në tel vijoi mâ gjatë: s'ka nevojë të hapet diskutími mbi artikullin, Ti s'mund ta ngrehish partín andej kah don ti, ajo u ka thye brinjtë edhe pak mâ të mëdhêjve se ti dhe i ka detyrue ti nënshtrohen. Si, ti s'mundesh me e kuptue këtë!

— Po deri kur do të zgjatish me tê! Ai tash një orë që po flet kot, s'ka njeriu shka të ndëgjojë. Le të shkoj të flejë Shko, Makar! Si s'të vjen turp! Këqyru në pasqyrë — dhe do të tmerohesh: turini t'u ka ajë, syt t'u kanë bâ si të qenit të çarlun. Pse ke ardhë në një gjendje kësi soji? Shko! — Razmetnovi kërcei dhe e shkundi në mënyrë të vrazhdë Makarin për krahu, por ky me një lëvizje të plogët, të pajetë e hoqi prej krahu dorën e tij, mandej u kërrus edhe mâ tepër:

Në këtê heshtje të mundueshme Davidovi trumbetoi pak me gishta nëpër tavolinë. Vanjushka Najdenovi, i cili mbrenda krejt kësaj kohe shiqonte me një buzëqeshje të çuditshme në Makarin, u lut:

— Shok Davidov, hajde të përfundojmë.

— Pra, qe se si, shokë, — u ngjall Davidovi — unë propozoj kështu: që t'u këthehen kolhozjanëve kafshët e imta dhe lopët, por me ndikue me agjitacjon te ata që i kanë dhanë nga dy lopë që ta lanë nga një lopë në tufën kolhozjane. Nesër heret në mëngjes duhet me e thirrë kuvendin dhe me e fillue punën e shpjegimit! Tash duhet me mësye me të gjitha fuqít në shpjegim! Po frigohem se do të fillojnë me dalë prej kolhozit, e sod — nesër na do ti fillojmë punët e fushës ... Qe- Makar, ku duhet ta tregojsh vendosjen tande! Bindi, por pa nagantë, që të mos dalin prej kolhozit, ky do të jetë fakt, Si po thoni, a të votojmë? Të votojmë për propozimin tem! Kush âsht për? Ti s'po voton, Makar? Ashtu edhe do ta shenojmë: »Njani nuk ka votue ... «

Razmetnovi propozoi që nesër të fillohet lufta kundër gjerave. Vendosën të mobilizohet për shkatërrimin e gjerave një pjesë e kolhozjanëve, prej atyne që nuk janë të zanun në punët e fushës, t'u jepen disa pendë kijesh për të prû ujë dhe t'i lutet mësuesi Shpinj që të dalë në fushë

me nxanësit për të ndihmue për përzamjen e brejtësave të zgavrave.

Krejt kohën e mbledhjes Davidovi tundej në vetëvehten a ta shtrëngoj Makarin? A ta paraqes çashtjen e thirrjes së tij në përgjegjësi përpara për shkak t'ekspozimit të tij kundër artikullit të Stalinit, për shkak se nuk po dëshiron të likvidojë pasojat e gabimeve »të majta«, të bame gjatë krijimit të kolhozit? Por, kur këqyri në fund të mbledhjes në fëtyrën e Makarit të zbetë si të të vdekunit dhe të djersitun, me dejë t'aju në tamtha, ai mendoi: »Jo, nuk mundet! Vetë do ta kuptojë. Edhe pa e shtrëngue le ta ndijë. Asht ngatrestar, por e kemi tepër besnik! Mandej ajo sëmundja e atij ... që i bjen të fikët Jo, do ta lamë në heshtje këtë çashtje!«

Deri në fund të mbledhjes Makari ndejt tue heshtë, tue mos tregue me asnji gjâ tronditjen e vet. Tue shique në të, vetëm nji herë Davidovi vuni oroe se nëpër duer të Makarit, të lëshuem pa fuqí në gjuj, si valë kaloi nji dridhmë e madhe ...

— Nagulnovin merre me fjetë te ti, shih të mos pijë, — i pëshpëriti Davidovi Razmetnovit dhe ky luejti kryet me pohim.

Davidovi u këthye vetëm në shtëpí. Skaj oborrit të Llukshka Çebakoves, në gardhin e rrëxuem rrijshin kozakët, dhe prej andej ndihej nji bisedë e gjallë. Davidovi shkonte n'anën e kundërt të rrugës; tue mbërrijtë para tyne, ndjeu prej errësinës se dikush i panjohtun po flet me nji za basi të sigurtë dhe buzëqeshje:

— »Sado që t'u japish, sado që të paguejsh, — të gjitha iu duken pak!« e tjetri thotë: »Tash në pushtetin sovjetik janë paraqitë dy krahë: i djathti dhe i majti. A thue kur do të shkoqen prej nesh ky edhe do të shkojë në të s'amës.«

U përhap nji të qeshun me zane të ndryshëme dhe u ndal shpejt e pa pritmas.

— P,s-s-s-t! .. Davidovi! — u ndëgjue nji përshpëritje e shqetsueshëme. Dhe po n'atë kohë ai basi i përparshëm, pa shejin më të vogël të tallies, me nji seriozitet artificial tha tue zgjatë:

— Po-o-o ... Sikur të mos bje shi, do ta mbarojshim shpejt mbjellen ... Për çudi toka po thahet shpejt ... E,

shka po thoni vllazën, a të shkojmë me pushue? Atëherë mbetshi me shëndet!

Koll. Hapa ...

KAPITULLI XXIX

Të nesërmen u paraqiten njizet e tri deklarata për dalje prej kolhozit. Duelën kryesisht katundarët e mesëm, të cilët kishin hy në kolhoz ndër të mbramët, ata që zakonisht heshtshin nëpër mbledhje, gjithmonë grindeshin me shpërndasit e punës, delshin në punë pa dëshirë. Për këta Nagulnovi thonte: »Po a mos janë këta kolhozjanë? Atyne nuk u vjen as era e mirë, as edhe e keqe. Duelën prej kolhozit atta që në të vërtetë kanë qenë barrë e panevojshëme në brigada, që janë bâ kolhozjanë prej frigës që të mos bijnë në pamëshirësí të pushtetit, ase thjesht për shkak se i ka tërhjekë shumica e përgjithshëme dhe e fuqishme, i ka tërhjekë ai enthuzjazëm që ka fillue për kolhoz qysh në Kallnuer.

Tue i pranue deklaratat, Davidovi provoi me i bindë edhe këtë, i këshilloi që të mendohen, të presin, por ata ndejten me kambëngulje në mendimin e tyne, dhe Davidovi, fundi i fundit, hoqi dorë prej tyne:

— Shkoni, qytetarë, por mbani në mnd: ju keni me u lutë që të pranoheni përsëri në kolhoz, por atëherë na do të mendohemi a do të ju pranojmë apo jo!

— Vështirë mund të kërkojmë na që të këthehemi? Kemi shpresë se do të jetojmë edhe pa kolhoz ... A po e sheh, Davidov, edhe përpara na kemi jetue disi pa kolhoz, — nuk kemi vuejtë prej ûje, kemi qenë zotnij të pasunís sonë, të huejt s'na kanë urdhnue si të lavrojmë, si të mbjellim, askush nuk âsht shfrye mbi ne ... E mendojmë edhe tash të jetojmë pa kolhoz dhe të mos mërzitemi; — u përgjegj n'emën të të gjithëve kolhozjani i djeshëm Ivan Batalshçikovi, tue buzëqeshë me mustaqet e kuqe si fitila.

— Edhe na do të jetojmë disi pa ju! E se nuk do të qajmë e nuk do të vajtojmë, ky âsht fakt! Panajiri mund të bâhet pa nji jevg, ia preu. Davidovi.

— Po edhe mâ mirë âsht që të ndahemi me të mirë. Ena për enë dhe — pa u fye ndermjet vedi. A na lejon ti marrim prej brigadës kafshët tona?

— Jo, këtê çashtje do ta paraqesim para kryesís. Pritni deri nesër.

— S'kemi kur me pritë. Ju ndoshta do të filloni me mbjellë mbas Rrëshajes, e na duhet të shkojmë në fushë. Deri nesër do të presim, e po qe se edhe nesër do t'i ndalni kafshët tona, atëherë do t'i marrim vetë!

Në zanin e Batalshçikovit ndíhej nji kërcnim i haptë, kështu që Davidovi u kuq lehtë prej idhnimit tue iu përgjegjë:

— Të shoh se si do të mundesh ti me marrë shkado prej shtallës së kolhozit pa dijen e kryesís! Mâ së pari, na nuk do t'i japim, e së dyti, edhe në qoftë se i merr, — do të përgjegjesh para gjyqit.

— A për kafshët e mija a?

— Tash për tash ato janë kafshë të kolhozit.

Davidovi u nda perej këtyne kolhozjanëve pa dhimbjen mâ të vogël, por i erdh keq deklarata e Demidit të prantë që edhe ai po lypte me dalë. Demidi erdh pak mbramjes, i pítë, e si gjithëmonë i prantë. Edhe tue mos u përshëndetë, ai e zgjati nji copë letër të gazetës me fjalë të shkarravituna mbi tekst: »Më lëshoni prej kolhozit.«

Davidovi u nda prej këtyne kolhozjanëve pa dhimbtë të Prântit, dhe e pyeti me habi e pakënaqësi:

— Shka âsht kjo, a?

— Po shkoj, — murmuroi i Prânti.

— Ku? pse?

— Prej kolhozit, ta merr mendja.

— Por pse po shkon? Ku po shkon?

Demidi heshti, i hapi duert fort.

— Po shkon ku të çojnë kambët? — e shpjegoi Razmetnovi gjestin e tij.

— Po, po!

— Por me gjith atê pse po del? — pyeti Davidovi, i habitun për daljen e këtij të vobegti — aktivisti të prantë.

— Po në qoftë se njerëzit këcejnë kryeshyt prej shpatit e teposhtë, a do të këcejsh edhe ti? — pyeti Razmetnovi, tue buzëqeshë kadalë.

— E këtê për Zotin vështirë mund ta baj! — qeshi i Pranti me zâ të naltë. Qeshja e tij i përngjante jashtzakonisht bumbullimës së fuqís së shpraztë.

— Ah, herë mirë, dil, — fshani Davidovi, — lopën tande mundesh me e marrë. Mbassi je i vorfën, ty do ta japim pa asnji fjalë, fakt. A do t'ja japim, Razmetnov?

— Duhet t'ja këthejmë, — u pajtue Razmetnovi, por Demidi përsëri qeshi shumë zâ të naltë dhe trumbetoi:

— Po ajo, do me thanë lopa, edhe s'më duhet! Po ia fali kolhozit. Ndoshta do t'i hyjë ndonjanës në shtëpi... Si ju duket kjo? Sigurisht do të çuditeni? — Dhe duel lue mos u përshëndetë.

Davidovi këqyri nëpër dritore: i Pranti rrinte pa lëvizë te shkallët. Dielli i purpurt në perëndim e shëndritte shumë shpinën e tij si fariut. Oborri i kolhozit ishte i mbuluem me ujë të borës së shkrime. Kneta shumë e madhe shtrihej prej shkallëve deri te hambari. Prej shkallëve skaj gardhit shtrihej një shteg i shkelun nëpër borën e jugut dhe baltën. Tue i ra tërthorazi këmetës, njerëzit shkojshin zakonisht skaj gardhit, tue u mbajtë me dorë për hûj. Demidi rrinte në mendime të topituna e të randa. Mandej u lëkund dhe pa pritmas me një indiferencë të të pîti shkeli drejt n'ujë dhe u drejtue kah hambari, tue u lëkundë kadalë dhe prituesheëm.

Davidovi u interesue dhe tue e përcjellë me sy pa se i Pronti e merr para hambarit kazmën dhe iu afrue derës së madhe.

— Mos po mendon dreqi, me na sulmue? — tha Razmetnovi, tue iu afrue dritores, dhe qeshi. Ai gjithëmonë kishte ndaj të Pronitit qëndrimi të nxehtë, miqësuer, tue nderue gjithëmonë pa masë fuqín e tij fizike.

I Prânti e çeli pak derën dhe aq shumë i ra grumbullit të borës sa që me një herë e preu një copë shumë të madhe takullit, të randë të paktën tre puda. Copzat e akullta krisën nepër derë si breshni, dhe shpejt nepër koritë të preme me kazmë pa zâ mësyni uji prej oborrit.

— E, ky përsëri do të jetë në kolhoz! tha Razmetnovi, tue kapë Davidovin për krahu dhe tue ja tregue të Prântin. — E ka pa se nuk âsht në rregullë, e ndreqi dhe shkoi. Don me thanë se shpirti i ka mbetë n'ekonomín tonë! A s'âsht kështu?

Kur u paraqit në rreth gazeta me artikullin e Stalinit, Rajkomi i dërgoi çelulës së Gremjaçit një direktivë të gjanë, e cila e shpjegonte errët e pakuptueshëm likuidimin e pa-

sojave të teprimit. Simbas të gjithave ndihej se në rreth ka sundue nji turbullim i plotë. Askush prej pushtetit të rrethit nuk paraqitej në kolhoze. Në pyetjet e disa kolhozeve se shka do të bâhet me pasunín e tyne që dalin prej kolhozit, nuk u përgjigjeshin as komiteti i rrethit të partís, as bashkimi bujqësuer i rrethit. Dhe vetëm atëherë mbassi u muer vendimi i komitetit qendruer »Mbi luftën kundra shfrembnimit të vijës së partís në lëvizjen kolhozjane«, komiteti i rrethit u tund: Gremjaçi Llogu u mbush me urdhna që të çohen shpejt listat e të shkullakizuemve, që kolhozjanëve tu këthehen kafshët e imta dhe shpezët të korigjohen listat e atyne, të cilëve iu ka marrë e drejta e votimit Në të njajten kohë âsht marrë nji akt zyrtar me të cilin Nagulnovi therritet ne mbledhje te perbashkte te byros së komitetit të rrethit të partís dhe të komisjonit kontrollues të rrethit n'ora 10 para dite me datën njizet e shtatë Mars.

KAPITULLI XXX

Për nji javë në Gremjaçi Llog duelën prej kolhozit afër 100 familje. Sidomos shum familje duelën prej brigadës së dytë, në të cilën mbetën gjithësejt njizet e nandë familje, e edhe prej këtij numri disa njerëz ishin »në rrugën për të dalë « si thonte brigadjeri Lubishkin.

Katundin, e tronditën ngjarjet. Çdo ditë Davidovi i sillte pakënaqësina të reja. Në pyetjen e tij të përsëritun se a do të këthehet bagëtija e tërhjekun dhe inventari bujqësuer me nji herë ase mbas mbjelljes, bashkimi bujqsuer i rejonit dhe komiteti i rejonit të partís përgjegjëshin me nji urdhën të kumbuesh m, kuptimi i të cilit përmblidhej që Gremjaçevasit duhet me të gjitha fuqít e mjetet ta pengojnë shpërndamjen e kolhozat, të ndalin në to numrin mâ te madh të kolhosjanëve, e të gjitha llogarít me ata që dalin, si edhe këthimin e pasunís së tyne, ta lanë për në vjeshtë.

Disi fill mbas kësaj në Gremjaçi erdh shefi i drejtoratit bujqësuer të rrethit, antari i byros së komitetit të rrethit, Beglihu. Ai e njohti shpejt situat n (N'atë ditë duhej t'i vizitonte disa sovjete të katundit), dhe deklaroi:

— Kafshët dhe inventarin tah për tash s'duhet me ua dhanë n'asnji mënyrë atyne që dalin prej kolhozit. Deri në vjeshtë, e mbasandej do të shohim.

— Por njerëzit po më kapin për fyti! — provoi Davidovi me u përgjegjë.

— Po mësyj edhe ti në ta. Në të vërtetë, natyrisht, duhet t'ua këthejshim, por kemi vendimin e komitetit qarkuer: që të këthehet vetëm në raste të jashtëzakonshëme, tue iu përmbajtë parimit të kasës.

— Do me thanë?

— Po ti duhet ta dijsh këtë edhe pa »do me thanë«! Të vorfënve me ua këthye, e katundarëve të mesëm me ua premtue për vjeshtë,a kuptove?

— Por të mos dalë, o Beglih, si me çashtjen e kolektivizimit të qind për qindit. Sepse në komitetin e rrethit ka qenë një direktivë kësi soji: »Grahi deri në qind për qind me çdo çmim dhe sa mâ shpejt që të jetë e mundun.« Dhe ngjau hutimi ... Mos me ia këthye kafshët katundarit të mesëm — kjo faktikisht don të thotë me e shtypë, a po jo? Me shka do të lavrojë e do të mbjelli?

— Kjo s'âsht puna jote. Mos mendo për shtëpijakun e pamvarun, por për kolhozin fand. Me shka do të punojsh po qe se i jep kafshët. E mandej, kjo nuk âsht direktiva jonë, por e komitetit qarkuer, e na si ushtarë të revolucjonit pa fjalë duhet t'i bindemi. Pra, si mendon me e krye planin, në qoftë se pesëdhetë përqind të kafshëve kalojnë në duer të shtëpijakut të pamvarun? S'ka kurrfarë fjale as diskutim! Kafshët mbaji me dhambë dhe me duer. Në mos e krefsh planin e mbjelljes — do të ta hjekim kryet.

Kur ishte tue hypë mâ në qerre, i tha tërthorazi:

— Tue e marrë në përgjithësi, âsht shumë-a-andë! Për shkak të teprimit duhet, o vlla, me dhanë përgjegjësi, dikë duhet me e sakrifikue ... kështu âsht rregulli. Njerëzit tanë në rejon janë ashpërsue rreptësisht kundër Nagulnovit. Shka ka bâ ai këtu ashilu? E ka rrahë njifarë katundari të mesëm, e ka burgosë, iu ka kërcnue me nagantë. Me ka thanë Samohini Ai e ka pasë krejt çashtjen e tij. Po o-o, duel se Nagulnovi âsht »i majtë« me stil të madh. Po a e din ti se çfarë direktive âsht tash? Me dënue deri në përjashtimin prej partís! E, pra mbetsh me shëndet! Kafshët, kafshët ruej!

Beglihu shkoi në Vojskoro. Ende s'e kishte tha era gjurmën e rrotave të qerres së tij, kur Agofon Dupcovi, brigadjeri i brigadës së tretë, vrapoi i trondítun.

— Shko Davidov! Ata që janë shregjistrue m'i muerën kijet dhe kuajt. M'i muerën me fuqí!

— Si t'i muerën ashtu!? — bërtiti Davidovi tue u kuqë.

— Krejt thjeshtë m'i muerën. Rojtarin e mëshelen në plemë, e kijet i zgjidhen dhe iu grahen në stepë. Tetëmbëdhetë pendë kije e shtatë kuaj. Shka të bâjmë?

— Po ti?! Shka bane ti, or torollak?! Ku qe ti? Pse i lejove? Ku të pat çue ty dreqi ... Ah?!

Nëpër fëtyrën e vrame lijet t'Agafonit u shpërndanë njolla të bardha dhe ai gjithashtu e naltësoi zanin:

— Unë nuk e kam për detyrë të flej në shtallën e kuajve ase n'ahrin e kijeve! Mos bërtítni në mue! E mbassi jeni kaq guximtar — shkoni e k'theni kijet! Do t'ua rregullojnë shpinën me huj.

Vetëmi kah mbramja i rrëmbyen kijet në stepë ku i patën çue pronarët nën roje të fortë. Lubishkini, Agafon Dupcovi dhe gjashtë kolhozjanë të brigadës të tretë u patën hipë kuajve dhe patën mësye në stepë. Tue i pa kijet në shpatin e kundërt të luginës, Lubishkini e ndau arradhen e vet të vogël në dy pjesë:

— Agafon, merri tre vetë dhe dil shpejt nëpër luginë nga krahu i djathtë, e unë do t'i bij tërthorazi nga i majti, — Lubishkini i lëmoi mustaqet e zeza dhe komandoi: lëshoj frejt! Me trok mbas meje, përpara!

Çashtja s'kaloi pa rrahje: i biri i mixhës së Lubishkanit, Zahar Lubishkini, i cili bashkë me tre vetë i ruente kijet mujti ta kapë për kambe Mishko Ignatenkun, kur mësyni deri te kijet, e rrëxoi prej kalit dhe nji kohë të shkurtë e ndrehi egërsisht nëpër tokë, në shum vende ia bani futë fëtyrën dhe ja hoqi krejt këmishën prej krahëve. Dhe derisa Pavle Lubishkini, tue mos i zbritë kalit, e rrahte të vllanë me kamxhik të trashë e të gjatë, të tjerët i shtrënguen rojtarët, i mblodhen kijet dhe me trok u grahen për në kallund.

Davidovi urdhnoi që ahrat e kijeve dhe shtallat e kuajve të mëshilen natën dhe të caktohen kolhozjanët për roje.

Por përkundrejt të gjitha masave të marruna për t'u ruejtë kafshët, ata që duelën mbrenda dy ditëve mujtën me iu grahë shtatë pendë kijeve dhe tre kuajve. Kafshët i çuen në stepë, në lugina të largta, e për të mos u vû

oroe mungesa e burrave të rritun, i çuen fëmijët për t'i ruejtë kafshët.

Prej mëngjesit deri në mbramje në kryesín e kolhozit dhe në sovjetin e katundit grumbullohej populli. Tashmâ kërcnohej rrezik i madh që ta rrembejnë edhe tokën e kolhozit.

— Ose na caktoni mejherë tokën, ose do të fillojmë me i lavrue arat tona të vjetra! — mësyejshin në Davidovin.

Do t'ju caktojmë tokën, mos u nxeni, qytetarë! Nesër do të fillojmë me nda. Drejtohi te Ostrovnovi, ai do ta udhëheqë këtê punë, po ju them faktikisht, — qetësonte Davidovi.

— Po ku do të na caktohet toka?

— Ku të jetë e lirë.

— Ndoshta do të jetë në fund të truellit të katundit, dhe si do t'ja bâjmë atëherë?

— Ti, shok Davidov, mos u ban i marrë! Tokat që janë mâ afër të gjitha i ranë kolhozit, dhe po del se na do ta marrim tokën larg? Kafshët nuk po na i jepni, atëherë ndoshta do të mbjellim vetë ose me lopë? Edhe po na jepni tokën e largët. Eh, sa të drejtë e keni pushtetin!

Davidovi mundohej me iu mbushë mendjen, me iu shpjegue se nuk mundet me e caktue tokën atje ku i pëlqen kujt, sepse nuk mundet me e grimcue tanësín e kolhozit, me pre në pyka dhe me e prishë rregullimin e tokës që âsht bâ në këtê vjeshtë. Tue bâ zhurmë, të pakënaqun shkojshin, e mbas disa minutash mësyente grumbulli i ri dhe bërtitte që prej pragu.

— Na jepni tokën! Shka do të thoïë kjo? Me çafrë të drejtë po e mbani tokën tonë? Po ju, nuk po na leni të mbjellim! E shka ka shkrue shoku Stalin mbi ne? A mund t'i shkruejmë na atij se nuk po na jepen jo vetëm kafshët, por as tokën, se na u kanë marrë të gjitha të drejtat dhe pasunít. Do ta fitoni ju tuejen për këto çashtje!

— O Jakov Llukiqi, Caktoje nesër tokën mbas Knetës së Raçes.

— A ledinë a? — bërtitshin ata që po dalin prej kolhozi.

— Ajo âsht tokë e lanun pa u punue, çfarë ledine? Ajo ka qenë lavrue para pesëmbëdhetë vjetësh, — shpjegonte Jakov Llukiqi.

Dhe mejherë u çue nji bërtimë e nxehtë dhe e madhe:

— S'e duem ledinën!

— Me shka do të lavrojmë?

— Na jepni tokën e lehtë!...

— Na jepni kafshët, e do ta punojmë edhe tokën e fortë!

— Do ta çojmë nji delegacjon mû në Moskë, te Stalini!

— A do të na merrni të drejtën që të jetojmë!

Grarë t'rboheshin. Atyne u ndihmojshin kozakët me qejf dhe të bashkuem. Duheshin shum përpjekje për t'u qetësue zhurma. Davidovi në fund e humbtte zakonisht durimin dhe fillonte me bërtitë:

— Po a mos po doni që t'ju japin tokën mâ të mirë? Kësaj s'do t'ja mbrrini, fakt! Pushteti sovjetik u jep prioritetin kolhozëve, e jo atij që punon kundër kolhozit. Ikni prej këndej e shkoni në dreq të mallkuem!...

Diku-diku shtëpijakët e pamvarun e patën fillue me e lavrue tokën dhe me e krye përpunimin e tokës që dikur u takonte, por që mâ vonë i ka pasë qenë dhanë pasunís së kolhozit. Lubishkini i përzuni prej fushës së kolhozit, e Jakov Llukiqi shkoi në stepë me nji pash të drujt dhe mbas Knetës së Raç s mbrenda dy ditëve u caktoi tokën shtëpijakëve të pamvarun.

Brigada e Demko Ushakovit me datën njizet e pesë duel për të lavrue zallinën. Davidovi ua caktoi agronomëve kolhozjanët mâ t'aftë, i ndau fuqít. Shumica e pleqëve shkuen me dëshirë në brigada si mbjellësa, mbas pllugjeve e trinave. U vendos që të mos mbillet me dorë. Madje edhe Akim Besëhlebnovi tepër plak — ish »ndjekës i pulave« — shfaqi dëshirën që të shkojë me punue si mbjellës. Shçukarin e emnoi Davidovi për kujdestar të shtallës pranë kryesís së kolhozit. Çdo gjâ ishte gati. Mbjelljen e ndalën shinat' e mëdha, që ranë shum, dy ditë e dy net, që i ulen shumi malet e Gremjaçit dhe e mbuluen ugarin në mëngjes me perden e bardhë t'avullit.

Të dalunit prej kolhozit pushoi. Mbeti bërthama e besueshëme dhe e fortë. Mâ e mbrama në Gremjaçi Llog, prej kolhozit duel e dashtuna e Andreja Razmetnovit — Marina Pojarkova. Në jetën e tyne të përbashktë dishka nuk ishte në rregullë. Marina iu këthye Zotit, u bâ fetare, agjinoi krejt' kreshmën e shêjtë, në të tretën javë për çdo

ditë shkonte në kishën e Tubjanskut për t'ju lutë Zotit, për t'u rrëfye e bekue. Ajo i pranonte qetësisht dhe pa zâ qortimet e Andres, shamjes së tij nuk i përgjegjet, por heshtte gjithënji e mâ tepër, nuk donte »me e prishë bekimin«. Tue ardhë nji herë natën vonë, Andreja pa se në dhomë po ndritte kandili. Tue mos u mendue shum, ai hyni në dhomë, e hoqi kandililln, e derdhi vojin në shuplakë të dorës dhe i leu mirë me tê çizmet e veta të koravta, e kandilin e theu për themër të çizmeve.

— Sa herë u âsht folë të marrëve se të gjitha këto janë opjum dhe errësim i mendjeve. Dhe asgjâ s'po ndihmon! Gjithënji po iu luten idhujve, po e djegin vojin, po e shpenzojnë dyllin për qira... Eh, Marishka, po qan kamxhiku për ty! Nuk âsht kjo pa arsye që ke fillue me iu dhanë kishës.

U pa se me të vërtetë kjo s'ishte pa arsye: Marina me njizet e gjashtë të muejit e paraqiti deklaratën se po del prej kolhozit, tue thanë se me qenë në kolhoz don të thotë — »me shkue kundër Zotit«.

— E me fjetë me Andrejushken në nji shtrat — kjo s'âsht kundër Zotit? Ase ky âsht faj i ambël? — pyeti Lubishkini tue qeshë.

Këtê herë Marina heshti, qartazi edhe tue mos i shkue ndërmend se për disa minuta do të fluturojë drejtimi i saj, se me gojën e vet »do ta prishë kungatën e shêjtë«.

Andreja vrapoi prej sovjetit të katundit i zbehtë dhe i pezmatuem. Tue fshî me mangë djersen prej ballit plot me shêja, ai filloi me iu lutë përpara Davidovit dhe Jakov Llukiqit:

— Marishka! E dashtuna ime! Mos më shkatërro, mos më turpno! Pse po del prej kolhozit? Po a s'të kam shique, oj fatzezë, dhe dashunue? Lopën ta kanë kthye... Shka po don edhe mâ? Dhe si mundem unë tash mbas kësaj ngjarje me nda dashnín me tyj kur ti po përpiqesh me jetue jasht kolhozit?Shpezët, pulat tueja të janë kthye, gjeli qafëcullak ... Mandej ai gusani holandes, për të cilin ke derdhë lotë të hidhtë, tash janë te ti n'oborr ... Çfarë dreqi po të duhet ende? Tërhiqe prap deklaratën!

— Nuk due e nuk due! — bërtiti Marina me pezmatim, tue i mëshelë syt e vet të vendosun pjerrtas. — Nuk due, sado që të më lusish! Nuk due me qenë në kolhoz!

Nuk due me qenë në mëkatin tuej? Mâ ktheni qerren teme dhe pllugun me gjithë trinë!

— Marina, eja në vedi! Përndryshe, puna âsht e kryeme, do të la.

— Dreqi le të marrë, or dreqi shëmtuet! Rrugaç, flligshtan i mallkuem! Shka po fërfllohesh, shpirt i ndyet? Shka i ke zgurdhatë syt si të imarrit! Po kush ka ndejtë sonte në sokak me Mallashka Ignatenkovnen? A s'ke ndejt ti? Ah, ti, dreq, i bir'i dreqit! Po lene, do të jetoj edhe pa tyj! Ti qysh imoti e ke mendue këtê po e shoh unë!

— Marishka, dredhza ime, ferdh tyj kjo në mend? Me çfarë Mallashke? Kurr në jetën teme s'kam ndejtë me tê! Dhe çfarë lidhje ka kolhozi me këtê çashtje? — Andreja e kapi në dorë, dhe heshti, imbassi qartazi i kishte shterrë të gjitha arsyet ...

— Po shka po i përulesh, të mbrapshtës! — u përzie Lubishkini i idhnuem.

— Mos e lut, mos u përul! Ti je partizan i kuq, shka po e lut, në dhambë po e kaqyr? Bjeri hundve, ti asaj! Rrahe si duhet, dhe mejherë do të qetësohet!

Në këtê çast fytyra e Marinës iu imbulue me vula të kuqrrimit të mbyllë ngjyrëvishnje; këcei si e përvlueme, dhe tue mësye në Lubishkinin me krahnuer të fuqishëm e tue i përvjelë duert, filloi si ndonji mashkull të përgatitet me u përla tue përdorë krahët e vet të gjanë.

— Shka po përzihesh ti në punët e hueja, krymb i ndyrë? — Ah ti shtatanik i jevgjëve, bastardh i zi e ishëmtuet! Mâ parë unë do ti thej tyj hundët! Nuk frigohem unë pse je ti brigadjer! I kam hjedhë unë mbi veti shum si ti!

— Kisha me të kallxue unë tyj! Vjamin unë kisha me ta shtrydhë. — mumronte vranshëm Lubishkini, i gatshëm për çdo gjâ të papritun. Atij shum mirë i kujtohej se si njiherë në mulli në Tubjanski Marina u kap fytas me nji kozak në dukje të shëndoshë, të quejtun Zadonac, dhe në kënaqësi të të gjithë të pranishëmve e rrëxoi dhe mâ në fund e mbyti, krejt e shkatërroi me fjalë therrse. »Përmbi gruen, ti, or plak, s'je i zoti me bâ asgjâ! — Tue u shfrye tha ajo, — me fuqin dhe shkathtësín tande mundesh me u shtrí nën tê e ime teshë. »Dhe shkoi te vaga, tue i ndreqë në të hecun flokët dhe shamín që i kishte ra në kohën e përleshjes. Lu-

bishkinit iu kujtuen faqet e kuqe të kozakut të cilin e pat rrëxue Marina kur ky u çue në kambë, krejt i zhlyem me miell e pleh të derdhun nëpër tokë, — e mandej e zgjati brylin e dorës së majtë dhe tha:

— Mos mësyej, se do të shkatërroj, për zotin po të thom! Ik prej këndej!

— Po këtij s'i ke marrë erë? ... — Marina për nji çast e çoi nalt kotullen, i mëshoi asaj nën hundë të Lubishkinit, dhe shklqyen gjujët e saj të rrumbullakta e të mbyllta dhe trupi i bardhë si qumështi, i fuqishëm dhe i këthjellët si i shkrimë.

Pat ardhë deri në kufinin e fundit të pezmatimit që kishte shpërthye. Madje edhe Lubishkini, që kishte kalue sitë e shoshë, i verbuem prej të bardhtit të trupit të Marinës, u zmbraps, tue numrue hutueshëm:

— A mos ke luejtë mendsh? Uh, dreq! Ti je hamshur, e jo grue! Hiqmu qafet, tri herë qofsh e mallkueme! ... — dhe anash, gjithënji anash kaloi skaj Marinës, e cila bërtitte me tërbim dhe shkoi në koridor tue pështye dhe tue sha.

Davidovi qeshi si i marrë, tue lëshue kryet në tavolinë dhe tue i mbyllë syt. Razmetnovi vrapoi mejherë mbas Lubishkinit, tue e rrapiue fuqishëm derën. Vetëm Jakov Llukiqi provoi me e këthye në veti rreshterken e çmendun:

— Hë, shka po bërtet! Sa grue e paturpshëme që je! Kush ka pa ndonjiherë — ta çojsh kotullen! Të paktën duhet të vinte turp prej meje, plakut!

— Hesht! i bërtiti Marana, tue shkue kah dera. — I njoh unë pleqt si ti! Shka më propozojshe në veren që kaloi në Rrëshajë, kur e bâjshim sanën? A ke harrue? Dhe ti m'u ke gjetë këtu me folë! Këqyre punën tande.

Nëpër oborr u vrâjt si rêja në kohën e shuhís. Jakov Llukiqi e këqyri tue u kullë dhe tue luejtë hutueshëm kryet ... e mbas nji gjysëm ore, me sy të vet pa se si Marina, tue hypë vetë në bigat e qerres së vet, e ngrehu lehtë trinën e pllugun prej oborrit të brigadës së parë. Ushakovi për shkak të shiut pat ardhë prej fushës dhe prej së largti shkonte mbas saj dhe sigurisht, tue mos guxue me iu afrue në nji distancë mâ t'afërtë dhe mâ të rrezikshëme e lutte:

— Marina! Hej ti, qytetare Pojarkova! A po ndín? Marina Terentjeva! Po s'mund ta japë pasunín, kurse ajo âsht në listë:

— More, mundesh edhe fort madje!

— Merr vesh, oj e marrë, se ky âsht inventar i kolhozit! Këtheje, të lutem, prap, imos bân marrina. A je ti njeri ase shka je! A me fuqi po don imie e marrë! Do të çojnë në gjyq për këtê gjâ! Pa lejen e Davidovit nuk mund të jap asnji send.

— Për zotin, do të mundesh! — u përgjegj shkurt Marina.

Demkes i lëvizëshin syt hutueshëm, duert si tue u lutë iu shtrengohëshin në gjoks, e Marina — krejt' e djersitun dhe e kuqun — pa pranue kurrfarë lutje e ngrehile qerren, ndërsa trina, e mbështetun në hekra kriste dhimbshëm ...

»Asht dashtë me ja imarrë qerren, dhe mandej ta merrte vesht se si vërtllohet me gjuhë. Por si t'ja marrish? Në qoftë se vetëm e prek, do të lakmosh për botën e bardhë. — Mendoi Jakov Llakiqi, tue u kthye me matuní në nji sokak të vogël.

... Të nesërmen Razmetnovi i imuer sendet e veta prej Marinës, pushken, rrethatoren, letrat, dhe i çoi në shtëpi Atij i erdh randë ndamja prej Marinës, vuente dhe donte me shpëtue prej vetimis. Prandej shkonte te Nagulnovi për të folë dhe »për të kalue mërzín.«

Në Gremjaçi Llog kishohej nata, Hâna e re e shpërdame prej shiut si e preme pushon imie shkelqim n'anën përëndimore të qiellit. Qetësija e zezë e Marsit, e prishun me gurgullimin e prrojeve mâ të dobta, e pushtonte katundin. Tue u stërpikë, Andreja-i nxirrte kambët prej baltës, që ishte forcue pak para natës dhe tue shkue kadalë mendonte mbi vuejtjen e vet. N'ajrin e lagshtë ndjeheshin ernat trondítëse të pranverës: shpërthente duhma e idhtë dhe e pashishëme e tokës. Lamave iu vinte era kalbësinë, pemishtet ishin plot erë t'ashpër të venes, e barit të posa bimë skaj gardheve i vinte era e fortë, e mallngjyeshëme, e re.

Andreja thithte etshëm ernat e shumllojshëme të natës, kqyrte se si n'ën kambët e tij nëpër këneta të vogla po grimcohen dhe po derdhen si shkëndijat' yjt, tue pasqyrue n' ujë, mendonte mbi Marinën dhe e ndjente se si po i

shpërthejnë në sy lotët e pikllimit dhe të fyemjes tepër të fidhtë.

KAPITULLI XXXI

Mixha—Shçukar u gëzue tepër kur u emnue për karrocjer të përhershëm pranë kryesís së kolhozit. Tue ia besue dy kuaj hamshorë të kulakëve, që ishin lanë pranë kryesís për udhëtime zyrtare, Jakov Llukiqi tha:

— Rueji si syt e ballit! Këqyri mirë, shiqo të mos jú grahish shpejt, mos i ngarko tepër. Ky hamshori i blertë i Titkut âsht i rasës, por edhe i kuqi âsht i gjakut të mirë të Donit. S'kemi me udhëtue shum, shpejt do ti lëshojmë në pela. Ti përgjegjesh për ta!

— Shihe tash! — u përrjegj plaku Shçukar.— Po a unë s'e dij se si duhet të sillem me kuaj? Po të paktën unë i kam pa në jetën teme. Askush nuk ka aq flokë në krye sa kuaj kanë kalue nëpër duert e mija.

E në të vërtetë në krejt jeten e Shçukarit »kanë kalue në duer të tija« gjithësejt dy kuaj të zhogur. Njanin e ka ndërrue me nji lopë, e me tjetrin ka ngja kështu. Para njizet vjetësh, mbassi u pí mirë, tue u këthye prej Vojskovës e bleu prej Jevgjëve, që atëherë kalojshin aty pari, për tridhetë rubla t'argjenta. Kur e këqyri me rastin e blemjes, kali iu duk i rrumbullakët, ngjyrëhini, me veshë të varun, me nji pikë të bardhë në sy, por shum i gjallë: Plaku Shçukar bani pazar me Jevgun deri në dreki. Të paktën kallerdhetë herë e kanë ndërpre pazarin, tue i rrahë duert njani tjetrit, janë shpërnda dhe përsëri janë takue.

— Ar, e jo pelë! Vetëm si vrapon: po qe se i mbyll syt, tokën nën vehten nuk ke me e pa. Fluturon si mendja. Si shpendi! — bindte dhe betohej Jevgu, tue e kapë Shçukarin e raskapitun për skaj të pallës dhe tue e stërpikë me pështymë.

— S'e ka gati asnji dhëmballë, e vertet në nji sy, me thundra krejt të shtjerruna, e ka varë barkun... Po, a ku âsht ar? Lotë t'idhtë, e jo ar! — e shante plaku Shçukar kalin, tue dëshirue me pasion që tja ndalë Jevgut rublën e fundit; për shkak të cilës edhe nuk pajtoheshin në çmim.

— Shka po tu duhen thojt e saj? Mâ pak ushqim ka me hangër. Por pela âsht e re, zoti më vraftë, po s'qe! Fëmi, e jo pelë, e dhambët i ka humbë për shkak të sëmun-

djes së rastit. Shka ke ngulë kambë për atë pikë të bardhë në sy? Ajo edhe s'âsht pikë, por njollë! Edhe thundrat do të shndoshen, e do të pastrohen... Pela âsht e blertë, nuk âsht shum e bukur, e nuk do të flejsh ndoshta me të, por do të lavrojsh, a s'âsht kështu? Këqyre mirë pse e ka barkun e madh — prej fuqís! Kur vrapon — toka dridhet, kur rrëxohet — tri ditë rrin ratë... Eh, kumarë! Nuk do ta blejsh ndoshta për tridhetë rubla nji kalë vrapues? Të gjallë s'do ta blejsh, e po qe se cof, mishin do ta japin pa pagesë...

Për fat, Jevgu u tregue njeri shpirtmirë: mbas pazarllekut të gjatë e hoqi edhe rublën e fundit, prej kindit në kind ia dorëzoi Shçukarit frenin; madje gjoja edhe qajti, tue fshî ballin e vet të zi me mangë të pallltës së gjatë ngjyrë të kuqe në të çeltë.

Po sa freni kaloi në duer të Shçukarit, pela e humbi gjallnín që e pat pak mâ parë. Ajo shkoi mbas tij, tue iu nënshtrue imërzitshëm përpjekjere të tij të jashtëzakoshëme dhe tue hecë randë me kambë të shtremba. Vetëm atëherë Jevgu filloi të qeshet; tue i deshë dhambët e rrastë dhe të bardhë si shkumësi ai bërtiti mbas Shçukarit:

— Hej, kumarë! Kozak i Donit! Kjo pelë mue më ka shërbye katërdhetë vjetë dhe tyj aq do të shërbejë, vetëm me hangër i jep njiherë në javë, se përndryshe do të tërbohet !... Baba im ka ardhë prej Rumanís hypun në të, e at' e ka fitue prej Francezëre kur kanë ikë prej Moske. Pelë shum e çmueshëme.

Ai edhe dishka bërtitte mbas Shçukarit që ngrehte mbas vehtes pelën e bleme; rreth çergës dhe kambëve të Jevgut bërtitshin jevgjit e vogjël, vërtlluesa e të zez si çavat e vogla, gërthitshin dhe u këputshin së qeshuni. Por mixha—Shçukar hecte, tue mos u vû oroe të gjithave dhe tue mendue pa të keq: »Po e shoh edhe vetë çfarë kali të zhogur bleva. Të kisha pasë pare, s'e kisha ble kësisoji. E Jevgu shakaxhi, gazmuer si unë... Që, tash e kam edhe kalin. Të diellen bashkë me gruen do të shkoj në stacjon në pazar.

Por ende nuk mbërrijti as deri te Tubjanski kur pelës së tij filluen me i ndodhë çudina... Tue e këthye rastësisht kryet Shçukari u habit: mbas tij hecte jo pela barkmadhe dhe e ushqyeme mirë që ai kishte ble, por nji zho-

glane me bark të ngjitun dhe bira të fella n'ijë. Vetëm për nji gjysëm ore ajo u dobësue përgjysëm. Tue u kryqzue pështëriti: O, n'emën t'atit të birit!« — Shçukari e lëshoi prej dorës frenin dhe u ndal, tue ndî se e lëshoi rakija si me e pasë hjekë me dorë. Vetëm mbassi u suell rreth pelës e zbuloi shkakun për të cilin ajo u dobësue jashtzakonisht aq shpejt: nën bishtin e gjanë, të çuem paturpsisht mb'anash dhe përpjetë, me fëshkllimë dhe shushurinë, zbërthejshin ajri i keq dhe copa të langta të baglës. »Hê, kjo qenka!« — hukati Shçukari, tue e kapë kryet. E mbasandej me fuqí të dhetëfishueme e ngrehi pelën tue e kapë për kopreshi. Shpërthimi vullkanik prej stomakut të saj nuk pushoi deri te Tubjanski; rrugës i mbetshin gjurmat e turpshëme. Ndoshta edhe Shçukari do të vërvitej fatlumnisht deri te Gremjaçi Llog, sikur ta mbante kalin për freni, por ai, porsa erdh para shtëpís së parë në Tubjanski, në të cilën jetonte kumara i tij dhe kishte shum të njohtun, vendosi ti hypë kalit të blemë dhe të kalojë nëpër katund, qoftë edhe me hap por të paktën hypun, e jo tue e mbajtë për freni. Në të u zgjue krenaritja e pashëllt dhe dëshira e tij e zakonshëme që të lavdohet, të tregojë se ai Shçukari, ţash âsht shkulë prej vdhegsís dhe ţash âsht hypë në kali të keq, por me gjithatê në kali të vet. »Ndalu, qofsh e mallkueme! Kishe dashtë vetëm me luejtë!« — bërtiti me tërbim Shçukari, tue pa me bisht të synit se prej shtëpís para të cilës âsht ndalë po del nji kozak i njohtun. Dhe me këto fjalë e ngrehi frenin, drejtohet. Kali i tij, që ka luejtë e këcye ndoshta dikur moti në fëmini, në të vërtetë nuk mendonte me luejtë. Ai u ndal, dhimbshëm tue e ulë kryet dhe i shtrini kambët e mbrapme. »Duhet të kalojsham afër kumarës!« — mendoi Shçukari dhe këcei e u randue me bark në gërbën e mprehtë të shpinës së kalit. Dhe njatëherë i ndodhi ajo mbi të cilën mâ vonë për shum kohë folshin kozakët në Tubjanski; mu n'atê vend Shçukari e pësoi turpin e pashembëllt, mbi të cilin âsht ruejtë gojëdhana deri në ditët tona, e siguisht do të kalojë edhe në breza t'ardhshëm... Posa Shçukari këceu prej tokës dhe u var për pelë, tue u shtrî mbi shpinën e saj dhe tue u përpjekë me i hypë, kur pela u sallanit, në bark dishka i krisi, dhe ajo ashtu si ishte u rrëxue në midis të rrugës, tue e çue bishtin. Shçukari me duer të zgjatuna u hodh

mbi rrugë dhe u shtrî mbi gjethe dielli me pluhun. Këceu i pezmatuem dhe kur e pa se kozaku e kishte pa turpin e tij, deshti ta përmirësojë çashtjen tue bërtitë: »Vetëm po më qet shkelma! Dreqi të marrtë!« — bërtiti ai, tue e shtye pelën me kambë. Ai u çue dhe sikur të mos kishte ndodhë asgjâ, e zgjati turinin mbas gjetheve të dellit të vyshkun.

Kozaku që e vështronte Shçukarin ishte shakaxhi dhe gazmuer i madh, prandaj e kapërceu gardhin dhe iu afrue Shçukarit: »Tungatjeta, Shçukar, shëndoshë e mirë! Shka, paske ble pelë?« — »E kam ble, por sikur duket, jam mashtrue pak, ka qëllue e çuditshëme, dreqi e marrtë: posa due me i hypë, ajo bum në tokë. Po shihet se ende s'âsht shilue, s'âsht e mësueme. Tue i kapsitë syt, kozaku u suell rreth pelës dy-tri herë, tërthorazi ia këqyri dhambët dhe seriozisht tha: »Po natyrisht, âsht e padijshme! Por pela, po shihet, âsht e gjakut fisnik, askush nuk ka mujtë me e zbutë«. Tue pa se ky po tregohet mik ndaj tij, Shçukari guxoi me e pyetë: »Po më thuej, o Ignatije Porfirjeviqi, pse u dobësue kjo kaq shpejt? Unë po e çoj, e ajo pra para syve të mij po shkrihet; nji duhmë e randë po shpërthen prej saj dhe baglat po i qet si me qenë shpërthye. Krejt rrugës i ka lanë gjurmat!« — Po ku e ke ble? Mos e ke ble prej Jevgjëve? — »Prej tyne, mejherë mbas katundit tuej e kishin pasë taborrin«. — »E, po ajo âsht dobësue — shpjegoi kozaku, që i njihte edhe kuajt edhe Jevgjit — për shkak se e kanë fry përpara se me ta shitë tyj. Kali që dobësohet tepër prej pleqnís, përpara se e qesin me e shitë ia fusin në zgurdhë kallamin e shpuem dhe i fryjnë me rradhë të gjithë prej taborrit derisa t'i fryhen ijet dhe të bâhet i rrumbullaktë e barkmadh. E kur ta fryjnë si fshikën e kaun, mejherë e nxjerrin kallamin dhe në vend të tij fusin nji leckë të lyeme me peshkve ose nji tallë të misrit, për të mos dalë ajri. Edhe ti e paske ble kalin të frymë asi soji. Mutuesa sigurisht i ka ra rrugës, prandaj pela jote ka fillue të dobësohet... Por ti këtheu, e lype mutuesen... Mejherë do ta fryjmë...« — »Dreqnit i fryjshin!...« — bërtiti Shçukari me dëshprim, dhe mësyni kah taborri i jevgjëve, por kur mbërrini në breg, pa se nuk janë as çergat, as qerret e jevgjëve pranë lumit të vogël. Aty ku ka pasë qenë përqëndrimi i tyne dridhej tymi i zjarmit të pashtymun, e në largësi në rrugën e verës ço-

hej dhe humbte n'erë pluhni i murrmë. Jevgjit ishin zhdukë si në përrallë. Shçukari qajti dhe u këthye. Ignat Porfirjeviqi i sjellshëm përsëri duel prej shtëpís. »Unë po shtrihem nën të, që të mos bije përsëri për shkak se âsht e zjarmtë, e ti hypi«. — propozoi ai. Krejt i lagët prej turpi, mjerimi dhe djerse, Shçukari e pranoi shërbimin e tij dhe disi i hypi. Por mundimeve të tij ende s'ishte shkrue me iu ardhë fundi. Këtë herë pela nuk u rrëxue, por filloi me ngá disi në mënyrë jo të natyrshëme. Si flue hecë në trok kambët e përparëme i hidhte përpara, e me të mbrapmet hidhte shkelma, tue i çue mbi shpinë. Kështu e bajti Shçukarin deri në rrugicën e parë. Në kohën e këtij vrapimi të tërbuem i ra kapela prej kres dhe prej tundjes së tmershëme atij dishka i kërsiti katër herë dhe sikur iu këput. »O Zot! Kështu s'mund ti hypet kalit!...« — përfundoi Shçukari tue i zbritë kalit në vrapim. Ai u këthye me e marrë kapelën, por tue pa se nepër rrugicë po ngutet populli kah ai, u ngut prap dhe e nxuer prej katundit polën fatkeqe, e cila tregoi nji shpejtësi aq të papritshëme. Deri te mullini e përcuellën fëmijt, e mandej ngelën mbrapa. Dhe Shçukari nuk guxoi mâ me zbritë në »mendimin« e jevgut. Larg nepër breg i ra tërthorazi katundit, por në bjeshkë u lodh tue e ngrehë pelën për frêni dhe vendosi ti grahte asaj para vehtes. Dhe atëherë u pa se pela, të cilën e kishte ble me mund të madh ishte e verbtë në dy syt. Ajo shkonte drejt në luqe e hendeqe, dhe nuk i kapërcente, por sharronte, e mandej tue u mbështetë në kambët e përparme që i dridheshin, çohej, fshante shum dhe përsëri shkonte, e në këtë rast nuk hecte si zakonisht, por gjithënji tue përshkrue rrethe... Shçukari i tronditun me zbulimin e ri, i dha lirí të plotë dhe pa se pela e tij, mbassi e mbaronte nji rreth, e fillonte tjetrin dhe kështu vazhdimisht nepër spiralen e padukshëme. Atëherë Shçukarit edhe pa ndihmën e huej i ra në mend se kali që kishte ble në krejt jetën e vet të gjatë e të vështirë kishte sjellë dollapin, dhe kështu ishte vërbue dhe plakë.

Derisa u terrue e kulloti pelën në shpat, tue u turpnue me ardhë ditën në katund, e natën e grahi në shtëpi. Si e priti grueja — e madhe dhe e ashpër në grindje, dhe shka ka pësue Shçukari i shëmtuet për shkak të kësaj blemjeje të pasuksesshëme, — »âsht mbulue me errësinën e pa-

sigurt«, si thonte këpuctari Llokatejev, i cili atëherë kishte miqësi me Shçukarin. Dihet vetëm se pelës së shpejtë i pat ra zgjebja, i pat ra leshi dhe ashtu e shëmtuetë cofi mejherë natën n'oborr. E lëkurën e piu Shçukari bashkë me mikun e vet Llokatejevin.

Tue e bindë Jakov Llukiqin se ai — vet', pa dyshim e ka dijtë që Jakov Llukiqi nuk mund t'i besojë, mbassi krejt jeta e tij ka kalue përpara syve të tij. Por kësisoji ishte natyra e mixhës-Shçukar: nuk mundte pa u lavdue e pa rrejtë. Nji fanë fuqije jashtë pushtetit të tij e shtynte me folë edhe atë prej të cilës mbas disa minutash me gjithë qejf kishte me hjekë dorë...

Kështu mixha-Shçukar u bâ njiherit karocjer dhe kujdestar shtulle. Duhet me pohue se punët e veta të thjeshta s'i kryente keq. E vetmja gjâ që s'i pëlqente Nagulnovit, i cili e donte udhëtimin e shpejtë, ishte ajo që ai ndalej shpesh herë. Po sa dalin prej oborrit, ai i ngreh rrypat: »Ndalouni, të dashtunit e mij!« — Shka u ndale? — pyet Nagulnovi. — »Kuajt kanë nevojë« — përgjegjet mixha-Shçukar dhe i ndjell me fëshkllimë derisa Nagulnovi e nxjerr kamxhikun nën ndejëse dhe i bjen shpinës së hamshorit. »Tashmâ s'âsht koha e perandorit që karocjeri të rrijë përpara, e udhëtari përmbrapa të përkundet në jastekun e butë. Tash unë jam karocjer, por rrij pranë shokut Davidov në qerre. Kur më pihet duhani, unë e lus: »Hajt, mbani frenin, po due me e mbështjellë nji cigare«. — »Më gjithë qejf«, — thotë ai. E merr frenin dhe kajherë krejt nji onë ju grahë, e unë rrij randësishëm dhe kënaqun me natyrë, — lavdohej mixha-Shçukar përpara kozakëve. Filloi të mbâhet si i randësishëm dhe madje u bâ mâ pak kuvendtar. Kaloi me fjetë në shtallë të kuajve, me gjithëse ende vazhdojshin acarimet e pranverës, për të qenë mâ afër hamshorëve, por mbas nji jave plaka e këthei në shtëpi, mbassi e rrahi shum dhe e shau përpara krejt botës për shkak se gjoja i vijshin natën mixhës-Shçukar gratë e reja. Djelmoshat kështu ishin tallë me plakën, tue e trillue këtë shpifje të ndytë mbi plakun, por ai nuk i kundrështoi, kaloi në shtëpi dhe nga dy-tri herë shkonte natën për ti vizitue hamshorët, i përcjellun prej bashkëshortes së vet gjeloze.

Aq shpejt u mësue me i ngjitë kuajt, sa që bante gara për shpejtësi me komandën zjarmfikse të Gremjaçit, e kur i nxirrte kuajt me i ngjitë, tue i qetësue hamshorët që hingllojshin, gjithënji me zâ të naltë bërtitte: »Du-u-u-u! Shka po hingllon, dreq!... S'âsht kjo pelë, por po asi lule si je edhe ti!« E tue e krye të ngjitunit dhe tue u ulë në qerre, fliste i kënaqun me vetëvehten: »Qe, do t'udhëtojmë dhe unë do ta fitoj mëditjen. Kjo jelë, vllazën, ka fillue me më pëlqye shum!«

Davidovi vendosi që me njizet e shtatë të shkojë në fushën e brigadës së parë, për të kontrollue a mos po trinon brigada, kundër urdhnit të tij, gjatë brazës. Mbi këtë gjâ e ka njohtue Ipolit Shalli, i cili kishte shkue në fushë për të ndreqë maqinën mbjellëse, dhe kishte pa se trinat nuk po shkojnë nëpër braza, por gjatë tyne. Po sa u këthye në katund, ai shkoi në kryesi dhe tue i shtrëngue dorën Davidovit, i tha seriozisht:

— Brigada po i çon trinat gjatë brazave. Trinimi i këtillë s'vyen asgjâ. Shko vetë atje dhe urdhno që të punojnë si duhet. Unë iu kam tërhjekë vërejtjen për këtë, por Ushakovi, dreqi rrugaç — po thotë: »Puna jote âsht t'i mëshojsh kullmës dhe të fryjsh në rrëshiqa, këndej mos-e fut turinin, se tash do ta presim me pllug!« Unë iu përgjegja: »Para se të shkoj me u fry rrëshiqave, mâ së pari do të fryj tyj, or rrugaç!« Dhe përpak s'u përlamë.

Davidovi e thirri gjyshin Shçukar: — Ngjiti! — dhe me padurim vrapoi me i ndihmue edhe vetë që kuajt të ngjiteshin sa mâ shpejt.

U nisën. Dita e vranët dhe era e vogël me lagshti prej jugperëndimit premtojshin shi. Brigada e parë punonte në pjesën mâ të largtë të zallinës, që ndodhej afër dhetë kilometra larg katundit mbas kthesës, te Kneta e Idhtë. Brigada lavronte, për ta përgatitë tokën për mbjellje. Lavrën ishte e domosdoshëme me e trinue me kujdes, për të mujtë me u ndalë lagështija e shiut në pjesën e punueme rrafsh, e jo me e lëshue gjatë brazdës në teposhtë.

— Ngutu, ngutu, plak — lutej Davidovi, tue shique grumbullin e dendun të rêve.

— Besa n'e dijsh, shum jam tue u ngutë. Shihe pullalín si e ka kaplue shkumba.

Në bregore, jo fort larg rrugës së verës, nxanësat e primë prej mësuesit të tyne të vjetër, Shpinji, hecshin në varg. Mbas tyne shkojshin katër qerre me fuqí plot me ujë.

— Kanë dalë fëmija për kitra, — tregoi me biç Shçukari.

Davidovi i këqyrte fëmijt me buzëqeshje të përmbajtun. Kur mbërrijti qerrja para fëmijve, i tha Shçukarit: »Ndale« — dhe tue i çue syt, e zgjodhi nji djal nja shtatë vjeç, dathë e kryebardhë:

— Eja këtu.

— E, pse të vij? — pyeti ky lirisht, tue e hedhë në qafë kaskeitën e babës së vet me të qepuna të kuqe anëve dhe me shêj të zbehtë të kikardës mbi mburojen.

— Sa gjera i ke vra?

— Katërmbëdhetë.

— I kujt je ti, voglush?

— Fedot Dimidiq Ushakovi.

— Po ulu me mue, o Fedot Demidiqi, që të shelís. Ulu edhe ti — Davidovi tregoi me gisht në vajzën, që kishte lidhë shamín. Mbassi i rregulloi voglushat, urdhnoi: — Grahju! — e voglushit: — Në cilën klasë je?

— Në të parën.

— Në të parën? Atëherë duhet të fshijsh qyrrat, fakt.

— S'mund të fshihen. Jam ftohë.

— Po si s'mund të fshihen? Ma jep hundën këtu! — Davidovi fshini me kujdes gishtat për pantallona, dhe fshani. — Këthe mejherë në kryesín e kolhozit, do t'a jap nji bombone, me çokolladë. A ke hangër ndonjiherë çokolladë?

— Jo-o-o.

— E pra eja në kryesí, mik te unë, dhe do të jap.

— Po ajo bombone mue s'më vyen!

— Shihe tash! E pse s'të vyen, o Fedot Demidiq?

— Dhambët po më thehen, e të poshtit më kanë ra, qé, këqyri! — djali e çeli gojën e kuqe: dy dhambët e poshtëm me të vërtetë i kishin ra.

— Po ti, o Fedotka Demidiq, qenke dhambëramë?

— Ti je dhambëramë.

— Hëm... shihe ti atê... e vuni oroe!

— Mue do të më dalin, e tyj, mos ke frigë, jo! Aha!...

— Por këtu, or vlla, ti rrehesh! Edhe mue do të më dalin, fakt.

— Sa mirë po rren! Të mëdhejve s'u dalin. Por unë për Zotin mund të kafshoj edhe me të naltit.

— Si ashtu?

— Ma jep gishtin! S'beson?

Tue buzëqeshë, Davidovi e zgjati gishtin treguesin, dhe e hoqi, tue bërtitë: në nyjen e sipërme u dukën gjurmat e kuqe të kafshimit.

— E tash, Fedotka, ndal ta kafshoj gishtin tand, — i propozoi ai, por Fedotka, tue dyshue pak, tue hecë qerrja këceu papritmas si ndonji kercuell i madh i murrmë dhe tue këcye kambëklinci, bërtiti:

— Deshte me më kafshue! Jo, s'më kafshove tash!...

Davidovi ja krisi të qeshunit, e hoqi vajzën prej qerres dhe për shumi kohë e këqyrte kapelën e Fedotkës, tegelat e të cilës u kuqshin në rrugë. Buzëqeshte, tue ndi nji nxehtësi të rrallë në zemër dhe lotët në sy. »Jetë të bukur do të krijojmë, fakt! Tash Fedotka po nget me kasketë kozake të babës, e mbas njizet vjetsh me pllug elektrik do ta këthejë po këtë tokë ... Atij, sigurisht, nuk do ti ndodhë ajo që më ka ndodhë mue mbas vdekjes së nanës: edhe me qepë, edhe me përgatitë drekën, edhe me shkue në fabrikë ... Fedotka do të jetë mâ i lumtun, fakt!« — mendonte Davidovi, tue përfshi me sy stepen e pafund e cila blerohej butësisht. Për nji çast e përgjonte cicvrimin e tingllueshëm të laureshave, dhe tue pa se diku larg i krrusun mbi pllug po-shkon-lavërtari, e skaj kijeve tue zanë mëthue, po shkon grahësi, ai fshani me krejt gjoksin! »Maqina do të punojë në vend njeriut ku do që âsht randë. Të kisha me a mbërrijtë kësaj, dreqi e marrtë! ... Vetëm të kishem me e pa nji herë! Por do të cofi, dhe kurrfarë Fedotke s'do ti bijë ndër mend. E do të cofish, or vllau im Davidov is dy e dy që bâjnë katër! Dhe në vend të trashigimtarëve do të mbesin vetëm kolhozi i Gremjaçit. Kolhozi do të bâhet kmune dhe — mund të ngjasë që ti japin mâ vonë emnin e mekthit të putilovit Sjomka Davidovit ...« — Davidovi buzëqeshi për shkak të këthimit imahitës të mendimeve të tij, dhe e pyeti Shçukarin:

— A do të mbërrijmë shpejt?

— Edhe dy të këthyeme, kur të vijmë në të tretën.

— Sa tokë e pashfrytzueme shkon kot këtu te ju, or plak — kjo âsht e tmershmë! Mbas dy planeve pesëvjeçare na këtu do të ndërtojmë fabrika. Të gjitha janë tonat, çdo gjâ âsht në duert tona. Përpiqu dhe jeto edhe nja dhetë vjetë, dhe në vend të frejve do ta marrish në dorë timonin e maqinës. Do ti japish gas, krejt do të tymoset!

— Mixha — Shçukar fshani.

— Asht pak vonë! ndoshta kisha qenë njeri tjetër ... Si katërdhetë vjetsh, ndoshta kisha qenë njeri tjetër ... Si katundar s'kam pasë fat. Qysh në vogjëli jeta ime ka shkue mbrapsht, dhe ashtu shkoi deri në ditën e sodshëme. Sikur në krejt jetën time të më kishte bajtë era, herë më këthente, herë më sillte me ndonji send, dhe ndonjiherë qê besa më mbytte krejt ...

— E pse ashtu? — u interesue Davidovi.

— Tash do të tregoj fill e për pê. Kuajt le të hecin kadalë, e unë do t'ankohem. Me gjithëse je njeri i vrânët, prap do të më kuptojsh dhe do të vijë keq për mue ... Sa herë më kanë ngja mue gjana serioze. Mâ së pari: kur kam lindë, mamija i ka thanë mejherë nanës sime: »Djali yt kur të rritet do të bâhet gjeneral. Simbas të gjithave i jep shêjat e gjeneralit: edhe ballin, tha, e ka të ngushtë, edhe kryet si kungull e barkun e trashë, mandej zanin e fellë.« Gëzohu, Materjona!« E imbas dy javësh, çdo gjâ shkoi mbrapsht, në kundërshtim me fjalët e mamís ... Kam lindë në ditën e Jevdokijës, por n'atê ditë, jo vetëm që pulat s'kanë pasë ku të pijnë ujë, por, thonte nana, edhe vremçat imbërdhihshin tue fluturue! Më kishin pasë çue me më pagëzue në Tubjansk. E mendoje dhe vetë: a ka kuptim me e la fëmín n'ujin e pagëzimit n'asi të ftohtí? Muerën me e nxê ujin, e rojtari i kishës dhe prifti ishin të pítë si dheu. Njani e kishte derdhë n'enën e pagëzimit ujin përvlim, e tjetri s'e kishte provue, por »O Zot, Jezu Krisht, pagëzoje robin e Zotit« — dhe kryeshyt imë kishin futë n'ujin përvlim ... kështu që lëkura m'u kishte pasë përvlue! Më bijnë në shtëpí, e unë krejt me këpusha. Prandej, natyrisht, e kam fitue mullën në kërthizë; kam bërtitë shum prej dhimbjes, jam mundue jashtë masës ... Prej asaj kohe, si i sëmundi, kam shkue teposhtë. E të gjitha këto për shkak se në këtê botë erdha si fëmí katundar. Deri sa i bana nandë vjet edhe qêjt më shkyjshin, gusani më çukonte, e

hamshori më pat ra fort, sa që u shtrina si i vdekun. Kur i mbusha nandë vjetë më ndodhën ngjarje edhe më seriozе. Kur hyna në të dhetin vjetë, më zejshin në grep ...

— Në çfarë grepi? — u habit Davidovi, i cili e ndëgjonte bukur me kujdes kallzimin e Shçukarit.

— Në grep të zakonshëm, n'atë që zihen peshqit. N' atë kohë, te na në Gremjaçi ka qenë nji plak teper i vjetër, i quejtun Kupir. Dimnit i zenë fëllazat në kurth, tue i mbulue me çadër, e verës humbte krejt në lum, ku zente peshq me grep. Lumi ynë atëherë ka qenë më i fellë, madje atëherë mbi të ka qenë edhe mullini i Llapshinovit me nji palë gurë. Nën vijë ka pasë krapa të vogjël dhe mlysha shum të mëdhej, prandej plaku rrinte gjithëmonë pranë kaçubës së shelgjës me grepa. I rendon ka shtrat copë — në njanin zen me krapa, në tjetrin me brum, e në disa e ven edhe peshkun e gjallë dhe e pret mlushin. E na, fëmijt, vendosëm me ia këputë grepat. Plaku i shurdhtë si topi, mund t'i derdhish ujë në vesh e ai nuk do të ndinte. Mblidhemi na në lum, zdishemi afër plakut mbas kaçubës, dhe njani prej nesh zbret kadalë n'ujë tue mos ba dallgë, zhytet nën grepat e plakut, e kapë penin e fundit — kvërc me dhambë, ja këput, dhe këthehet prap nën kaçubë. Gjyshi e nxjerr shkopin, dhe dridhet krejt e flet si thutt aq: »Prap e ka brejtë, qoftë e mallkueme! Oh, shën Mari!« — Ai kështu mendon në mlyshin dhe, natyrisht, idhnohet që ka ngelë pa grep. Ai i ka pasë ble grepat, por na nuk kemi pasë me shka t'i blejmë, dhe kemi pasë vendosë të furnizohemi me grepat e plakut. Njiherë unë kështu e mora nji grep dhe deshta ta këpus dhe tjetrin. Shoh, plaku ishte hutue tue e ngulë karremin, e unë zhytem. Po sa e preka kadclë penin dhe e vuna gojen në të, plaku e çoi shkopin përpjetë! Spaga më rrëshqiti prej dorës, e grepi mu kapi buzën e sipërme. Unë tillova të bërtas, e uji më hyni në gojë. Plaku e ngrehi grepin, vendosi të më nxjerrte. Unë, natyrisht, prej dhimbjes së madhe përpëlitësha me kambë, ngrihesha prej grepit dhe tashmâ e ndijshe se si plaku n'ujë e vente llopatën nën mue... Dhe atëherë unë, natyrisht, dola prej ujit dhe bërtita tmerësisht. Plaku sa s'vdiq, donte me u kryque e s'mundte, prej frigës turini iu bâ mâ i zi se kusija. Dhe si mos të frigohej? Ngrehte mlyshin, e e nxuer fëmin. Ndejti, ndejti, dhe kur tu lëshue me hi-

kë!... Këpucët i bijshin gjithënji prej kambëve! E unë me atë grepin në buzë këlheva në shtëpí. Baba e preu grepin dhe mbasandej desh më mbyti së rrahuni. Me pyetë njeriu: shka pata prej asaj? Buza përsëri u shëndosh, por prej asaj dite më thërrasin Shçukar[1]). M'u ngjit njaj llagap i imarrë... Në pranverën e vjetit tjetër i qes gusat e vogla te mullini për t'i ruejtë. Mullini punonte, gusat e mija kullosin afër tij, e përmbi to fluturon skyferi. Gusat e verdha, ishin të tërhjekshëme dhe skyferi dëshironte me e kapë ndonji, por unë, natyrisht, i ruejshëm dhe bërtitshëm e fështkllojshem në skyferin: »Ish, ish!«. Atëherë vrapuen shokët e mij, fëmijt, dhe filluen me u sjellë në krahët e mullinit; nji nga nji kapemi për nji anë, ajo na çonte nga dy kutë prej tokës, atëherë i hap duert, bje në tokë dhe shtrihesh, që të mos kapë ana tjetër. E fëmijt janë si dreqnit! E trilluem lojen: kush të çohet mâ së nalti, ai do të jetë »perandor«, dhe do t'u hypë të tjerëve në shpinë prej mullinit deri në lamë. Dhe, natyrisht, secili dëshironte me u bâ »perandor«. Dhe unë mendova: »Sigurisht unë do të çohem mâ nalt!«, e gusat e vogla i harrova krejt. Më çoi krahu i mullinit, por kur shiqoj, mbi gusa âsht lëshue skyferi, vetëm që s'i kishte kapë. U tmerova — s'âsht mahi, do të më pritshin thuprat për gusat... — »Fëmij! — bërtita unë — skyferi! Grahni skyferit!...« E n'atê çast edhe harrova se jam në krah të mullinit... Kur erdha në vedi, isha shkue në dreq të mallkuem larg prej tokës! Me këcye poshtë, tmerr, me fluturue nalt, edhe mâ tmerr. E kah t'ja mbajshe? Deri sa unë mendohesha shka të bâj, krahu u çue nalt, e unë mbeta me kambë përpjetë. E kur krahu filloi me u lëshue kah toka, unë shkoqem: Nuk e dij se sa kam fluturue deri në tokë, m'u duk shum gjatë, por kur mbërrijta, natyrisht, u vrava. Këceva shpejt, këqyra, prej dorës te bryli eshtnat kishin dalë vendit. Dhe n'atê moment m'erdh shumi randë, harrova çdo gjâ: skyferi i rrëmbeu gusat, e për mue njilloj, s'e vuna oroe. Grueja që ndreqte eshtnat m'i këthej në vendin e vet, por shka më vjnte kjo? Në vjetin tjetër m'u shtrembnuen përsëri dhe më preu kosa. Mbas Ditës së shën Pjetrit unë bashkë me vllaun mâ të vjetër shkova me kositë drithë. Unë iu grah-

[1]) Simbasi fjalës shçuka-mlysh. — Shenim i përkëthyesit

she kuajve, e vllau hidhte pres kositëses. Unë iu grahi kuajve, mbi ta sillen xekrrat, në qiell ishte dielli i kaltërt dhe asi të nxehti sa desh vdiqa, dhe rashë si i përgjumshëm prej vendit. Kur i hapa syt, shoh: në brazdë afër meje ishte shtrî si kamxhik dhe rrinte ratë nji shpend shum i madh! E ndala kalin e vllau tha: »Do ta mbys unë me tërfurq!« E unë i thom: »A të këcej unë, vlla, dhe ta zâ të gjallë?« — »Këce« tha ai. Unë këceva, e kapa për së gjalli shpendin, e ajo këceu dhe dashti me ikë! I shlirova krahët, ma rrahte kryet me ta, këcente dhe më ngrehte me vehte si pela e çuditshëme trinen, e prej frige (don me thanë se shum qe trembë) krejt më lagu me glasë të langtë. Nuk dihet se si i ra në mend që të këthehet mbrapa. Kur të mësyni nën kambë të kuajve dhe mb'anash, e kuajt' kanë qenë frigacakë: më kapërcejnë, turfullojnë dhe mësyjnë. Dhe unë t'u gjeta nën kositëse... Vllau mejherë e këthei dorën, e çoi kosën. Unë të bij nën policë, dhe kositsja më ngrehi andej e këtej... Nji kalit ia kapi kambën deri n'asht, ia preu dejët, e mue më shëmtoi aq shum sa s'mujshe me më njohtë. Vllau i ndali disi kuajt, e zgjidhi njanin, më vuni mbi tê dhe më çoi në katund; unë isha i pakun, krejt i zhlyem me glasë të shpendit me dhé, e shpendi i mallkuem, natyrisht, kishte fluturue. Isha sëmundë dhe u shërova... Mbas nji gjysëm vjeti unë isha tue dalë prej fqiut, e nji ká ma preu rrugën. Unë due me i ra tërthorazi, e ai e luen bishtin si tigër i egër dhe m'afrohet me brina. A mendon se më pëlqente ta lëshoj shpirtin në brinat e tij? Mësyj me ikë, e ai më zuni, më kapi në brijen e poshtëme dhe më hodhi përtej gardhi. Brija plasi krejt, shkoi në dreq të mallkuem. Unë kisha pasë nji qind brijë, s'do të më vinte keq, por kështu m'erdhi keq që mbeta pa nji brijë... Për këtê arsye në komisjonin ushtarak dola i paaftë. E shka më ka gjetë mbasandej prej kafshëve të ndryshëme — as s'mund t'i numroj! Si të më kishte shënue dreqi: cilido qen që u këputte prej hekurash, kah do që mësynte, do të mësynte te unë ase unë do të hassha papritmas në tê. Dhe, natyrisht, më shkyejshin, m'i coptojshin brekët, dhe çfarë dobije? Edhe shqarthat më kanë ndjekë prej Luginës s'Uzhaçinit deri te rruga, po edhe derrat e egjër më kanë sulmue në stepë. Për shkak të kaut nji herë më kanë rrahë me shkop dhe kam ngelë pa çizme.

Nji herë, natën, unë shkova nëpër katund, kur prap kah unë po vjen nji ká mû përpara shtëpís së Doneckëve. »Muuuu!« — e po luen me bisht. S'do të mundesh, mendoj unë, nanën ta kajsha, nuk jam unë i marrë me pasë punë me tyj! Mbahem afër nji shtëpije, kau mbas meje, unë ik, ai më pllet krejt afër shpinës. Në shtëpi ishte nji dritare e hapun kah rruga. Fluturoj nëpër të krejt si lakuriqi, — këqyri — s'ishte askush në dhomë e mendoj: nuk due me i frigue njerëzit, po shkoj prap nëpër dritare. Kau pëllet pak, i ra disa herë bankës me brina, dhe shkoi. Po sa u përgatita të këcej nëpër dritare në rrugë, dikush m'i kapi duert dhe më ra qafës me dishka të fortë: ky ishte i zoti i shtëpís — gjyshi i Doneckëve — që kishte ndî zhurmën dhe më kishte kapë: »Pse ke hy këtu, or djal?« — »Që të shpëtoj, i thashë, prej kaut«. — »Jo, tha ai, ju njohim na juve, taraqve! Ti ke hy te nusja jonë Olutka?« Dhe filloi me më rrahë, në fillim si tue u fallë, e mbasandej gjithënji fort e mâ fort. Ai ishte plak i fortë, edhe vetë u sillte rreth nuses, dhe prej smirës mâ theu dhëmballën. E mbasandej më tha: »A do të vijsh prap te Olutka?« — »Jo, i thashë unë, nanën ta kajsha. Vare ti Olutken tande në gajtan në vend të kryqit«. — »Hajde, hiqi çizmet, përndryshe do të mshoj prap!« Dhe kështu ti hjeki unë çizmet për kot. — Aspak s'më erdh mirë me mbetë edhe pa çizmet e fundit! Mbas këtij rasti unë u idhnova për pesë vjetë n'Olutken, por ç'dobi? E tjera, e tjera, kështu më ka ndodhë mue... Ta marrim për shembëll këtë: kur e shkullakizojshim Titkun unë dhe ju, për shka, kishe me më thanë, qeni i tij imâ shkeu bundën vetëm mue? Në qoftë se themi të drejtën, âsht dashtë të mësynte në Makarin ase Lubishkinin, e atë e ka shty dreqi nëpër krejt oborrin për t'u ndërsye në mue. Mandej âsht mirë që s'më kapi për fyti, se po të më kapte dy herë për fyti, do t'i shkojshim për kryeshëndosh shpirtit të Shçukarit. Jo-o-o, i dijmë na ato gjana. Me të vërtetë, puna ashtu përfundoi për shkak se s'pata revolver. Po sikur të kisha pasë, mos o zot, revolverin, shka kishte mujtë gjithësejt me ndodhë atje? Pa vrasje s'kishte me kalue! Unë jam i tmershëm kur tegërsohem. N'atë çast kam mujtë me e lanë pa jetë edhe qenin, edhe gruen e Titkut, mandej edhe Titkut drejt në fyt! ia kisha njehë të gjithë plumbat! Qé vrasja për të cilën

edhe Shçukarin kishin mujtë me e mshelë në burg... E mue burgu s'më duhet aspak, unë kam interesin tem. Po... Kështu prej meje duel gjenerali. T'ishte gjallë ajo mamija, kisha me e hangër pa pjekë... Mos e fërko atë që s'duhet! Mos i turbullo foshnjet e posa linduna!... Aha-a, qe edhe stani i brigadës, mbërrijtëm!

KAPITULLI XXXII

Qysh në koridor, derisa e fshinte me fshisë të lagët prej çizmeve baltën ngjitëse dhe bramca bramca, Razmetnovi e pa vijën e pjerrët të dritës që shpërthente nëpër nji birë të vogël në derë të Nagulnovit. »Makari s'po flejka. Athue pse s'po flen?« — mendoi Andreja, tue hapë kadalë derën.

Llampa e vogël, e mbulueme me nji abazhur të djegun prej gazete, e ndriçonte dobët tavolinën në skaj dhe nji libërth të hapun. Kryet e shkrehun të Makarit ishte kërrusë me kujdes mbi tavolinë; me dorë të djathtë e mbante fëlyrën, e me gishta të dorës së majtë i shtrëngonte flokët në shtangim.

— Tungjatjeta, Makar! Pse po ikë kështu gjumi prej teje?

Nagulnovi e çoi kryet dhe e këqyri Andrejën me pakënaqësí.

— Prej kah ti kështu?

— Erdha të flasim. Mos po të pengoj?

— Pengove — s'pengove, njilloj, ulu, nuk po të përza, kujtoj?

— Po shka po lexon ashtu?

— Qe, po kaloj kohën, — dhe Makari e mbuloi librin me shuplakë, tue e këqyrë Razmetnovin si me qenë tue pritë dishka prej tij.

— E tash Marishkën. Përgjithëmonë ... — fshani Andreja dhe u lëshue randë në taburet.

— Asht dashtë moti.

— E pse?

— Ajo të pengonte, e tash âsht jeta asi soji që duhet me largue prej vehtes çdo gjâ të tepërtë. S'âsht koha që tash na komunistat të hutohemi mbas mikeshave të ndryshëme!

— Çfarë dashunije? Ky âsht gur në qafë e jo dashuni. Ti e udhëheq kuvendin, e ajo s'i hjekë syt prej teje, rri gjeloze. Kjo, o vlla, s'âsht dashuni, por dënim.

— Pra, simbas mendimit tand, komunistat nuk duhet t'u afrohen grave? Lidhe me pê, dhe shko nëpër botë si tarak'i tredhun, a po jo?

— Po edhe nuk duhet, po si mendon ti? Ata që kanë bâ marri moti e janë martue, ata le të jetojnë edhe mâ tutje me gratë, e të rijve unë iu kisha ndalue me dekret që të martohen. Çfarë revolucjonari do të bâhet ai, po qe se mësohet me u mbatjë për kotullën e grues? Grueja âsht për né si mjalta për mizën e ûntë. Për nji çast ngjitesh. Unë e kam provue vetë, e dij me siguri! Kajherë ulem në mbramje për të lexue, që të zhvillohem, e grueja bjen me fjetë. Ti lexon pak e bje, kurse ajo ta këthen shpinën. Dhe të vjen randë për shkak të sjelljes së saj të tillë, prandej ase fillon të grindesh me të, ase pin duhan pa bëzajtë edhe idhnohesh, e gjumi s'të mer kurrsesi. Nuk ngihesh gjum, e në mëngjez me krye të randë ban ndonji send politikisht të pavend. Kjo âsht gjâ e vërtetueme! E atij që fillojnë me i lindë fëmí, ai âsht njeri krejt i humbun për partín. Ai mësohet për njiherë me e rritë fëmín, mësohet n'erën e tij qumështore dhe — mbaroi, u poq! Prej tij del edhe luftar'i keq edhe kurrfarë punëtori. Në kohën e perandorit unë i kam mësue kozakët e vjetër, dhe kam pa: po qe se ndonjani âsht djalosh, ai e ka fëtyrën të gëzueshme, kupton mirë, po qe se ka ardhë prej grues së re në regjimënt, ai mejherë shtanget dhe bâhet krejt si cungu. Prej tij shpërthejnë marrina, s'mund të kuptojë asgjâ. Ti i flet mbi rregullat e shërbimit, e ai i ka syt si pulla. Ai, i poshtri, gjoja këqyr në tyj, e në të vërtetë dritat e synit i ka të këthyeme mbrenda në vehten e vet, dhe ai, i ndyti, sheh vetëm gruen e vet. Po a thue se vyen kjo? Jo, shok i dashtun, përpara ke mujtë me jetue si ke dashtë, e tash, mbassi je hy në partí, leni të gjitha marrít. Mbas revolucjonit botënuer, për mue, po deshte mundesh edhe me vdekë mbi gruen, atëherë do të më duket njilloj, por tash duhet të jesh i dhanun krejt këtij revolucjoni. — Makari u çue, u shtrî, krahët e tij të gjanë, të zhvilluem bukur u drejtuen tue krisë dhe ai ja rrahu krahun Razmetnovit, dhe, tue u vû oroe memzi buzëqeshi.

— Sigurisht ti ke ardhë te unë që t'ankohesh, dhe që të vajtojmë bashkë: »Po, gjendja jote âsht e mjerë Andreja, do ta kesh vështirë pa grue, si do ta durojsh, or i mjerë, këtë fatkeqësi...« A e qëllova? Jo, Andreja, të gjitha — të gjitha, por ti s'mund t'ia mbërrijsh kësaj. Madje mue më vjen mirë që je nda prej rreshterkës sate. Asht dashtë me i ra me grusht vitheve të saj të trasha! Qe unë, për shembëll, jam nda prej Llushkës, dhe më vjen shum mirë. Askush s'më pengon, tash jam si thika e mprehtë, me maje të këthyeme në luftë kundër kullakëve dhe anmiqëve të tjerë të komunizmit. Dhe qe, për mâ tepër muj edhe me mësue, me u ngritë.

— E shka po mëson ashtu? Çfarë shkencash? — pyeti Razmetnovi në mënyrë therëse e ftohtas.

Ai ish i fyem në shpirt prej fjalëve të Makarit, jo vetëm pse ky nuk tregoi kurrfarë ngushllimi në fatkeqësín e tij, por edhe shprehi nji gëzim të haptë dhe tha, simbas mendimit t'Andres, nji marri të vërtetë mbi martesën. Andreja tue e ndëgjue për nji kohë fjalimin serioz dhe bindës të Makarit, mendoi me frigë: »Asht mirë që Zoti s'ja jep brinat lopës që vret, se sikur t'i jepej pushteti Makarit, shka kishte me bâ ky? Me karakterin e vet ai kishte me e këthye krejt botën përmbys! Aíij. Zoti na ruejtë, kishte mujtë me i ra ndërmend që krejt gjinija mashkullore të tredhet, për të mos u largue prej socjalizmit!«

— Shka po mësoj? — e përsëriti pyetjen Makari, dhe e mbylli librin. — Gjuhën anglishte.

— Shka-a-a?

— Gjuhë anglishte. Ky libër âsht për autodidaktët.

Nagulnovi e vështronte me kujdes Andrejen, tue u frigue që mos t'ja shohë nënqeshjen në fëtyrën e tij, por Andreja qe aq i habitun me papritshmenín e përgjegjes, sa që përveç habís Nagulnovi nuk lexoi asnji send në syt e tij pak si të kotun e të çelun shum.

— Po a mundesh... tashmâ me lexue e me folë n'atë, n'atë gjuhën e tyne?

Dhe Nagulnovi u përgjegj me nji krenari të mshehtë:

— Jo, me folë ende s'mundem, kjo s'shkon aq shpejt, por ashtu, si të them, gjanat e shtypuna po filloj me i kuptue. Po unë qe i katërti muej që po mësoj.

— A âsht gjâ e vështirë? — pyeti Razmetnovi tue përbi pështymën, dhe pa dashtas e këqyri me nderim Makarin dhe librin.

Tue pa se Razmetnovi po tregon interesim shum të gjallë për mësimin e tij, Makari e la matunín, dhe filloi me folë me kënaqësi:

— Shum e vështirë! Për këta tre muej unë i kam mësue përmendsh vetëm tetë fjalë. Ata kanë shum fjalë të marruna prej nesh, vetëm mbrapashtesat e veta iu kanë shtue. Për shembëll, fjala jonë asht »proletarjat« — e edhe te ata âsht ashtu, përveç mbrapashtesës, gjithashtu edhe fjalët »revolucjoni« dhe »komunizmi«. Mbrapashtesat ata i shqyrtojnë me shushurimë, si me u pasë mëní këtyne fjalëve, por s'kanë kah t'ja mbajnë! Këto fjalë nëpër krejt botën i kanë lëshue dejët, dashte e s'dashte, duhet t'i flasish.

— A-a,ashtu ... Shih, të lutem, don me thanë, mësson. Po shka të vyen tyj, Makar ajo gjuhë? — pyeti mâ në fund Razmetnovi.

Tue buzëqeshë në mënyrë të sjellshëme, Nagulnovi u përgjegj:

— Pyetje e çuditshme, Andrejushka! Sa që njeriu të çuditet për moskuptimin tand ... Unë jam komunist, a po jo? N'Angli do të bâhet gjithashtu pushteti sovjetik? Ti po bân me krye, don me thanë do të bâhet? Po a ka shum komunista rusë te na që flasin anglisht? Aty âsht edhe puna se janë pak. Borgjezët anglezë po sundojnë në Hindi, gati gjysën e botës, dhe po shtypin popujt e ndryshëm me ngjyrë të kuqe e të mbyllët. Çfarë rregulli âsht ky, të pyetet njeriu? Edhe atje do të vijë pushteti sovjetik, por shum komunista anglezë nuk do ta dijnë shka âsht në të vërtetë anmiku i klasës, dhe tue mos dijtë mjaft nuk do të dijnë si me veprue me të. E atëherë unë do të lutem të shkoj te ata, t'i mësoj dhe mbassi e dij gjuhën e tyne mejherë do të kaloj në çashtje: »Te ju revolushjen? Komunistishjen? Shtypni, shokë, kapitalistat dhe gjeneralat si kalbësinat .Na i kemi lanë, të poshtrit, të lirë në vjetin shtatmbëdhetë për papjekunín tanë, e ata mbasandej filluen me na i pre dejët. Shkatërroni, që të mos bâni gabim, që të dalë ollrajt!«

— Makari i fryni hundët dhe ia bani me sy Razmetnovit. — Qe se pse m'u ka dashtë gjuha e tyne, a kuptove? Shum netë nuk do të flej, do ta shpenzoj krejt shëndetin, por ... — dhe tue i shtrëngue dhambët e dendun dhe timtë, përfundoi; — do ta mësoj atë gjuhë! Në gjuhën anglishte do të flas pa delikatesë me kontrarevolucionarët botënorë! Le të dridhen të poshtrit qysh përpara! Prej Makar Nagulnovit këtê e kanë,hëm ... Prej tij, e prej askujt tjetër! Prej tij nuk kanë pasë mëshirë. »A e ke pi gjakun e klasave tjera punëtore angleze, hindjane dhe klasave tjera të kombeve të shtypun? A e ke eksploatue punën e huej? Atëherë, gjakpirës, rri skaj murit!« Këto janë të gjitha fjalët! Këto fjalë do t'i mësoj para të gjithave. Por si t'i mësoj me i folë pa vështirësi.

Ata folën edhe nja nji gjysmë ore mbi punët e ndryshme, e mbasandej Andreja shkoi, e Nagulnovi u fellue në libër. Tue i luejtë buzët kadalë, tue u djersitë dhe tue i rrudhë vetullat e gjana prej mundimit, ndejti nja dy orë e gjysmë.

Të nesërmen u çue herët, i piu dy gota tamël, dhe shkoi në shtallën e kuajve.

— Ma nxjerr nji kal mâ të flaktin, e luti kujdestarin e rojes në shtallë.

Ky ia nxuer nji takmak të kuq vithe lëshuet, që ishte i njohtun për kah palodhshmënija e gjallnija e rrallë dhe u interesue me pyetë:

— A doni larg?

— Në rreth. Thuej Davidovit se do të këthehem sonte.

— A do të shkoni në kali?

— Po. Qite shalën.

Makari e shaloi kalin, ja hoq frenin, ja vû nji kopresh të bukur, që dikur ishte i Titkut dhe vuni kambën mjeshtrisht në zengji të dhamzueme. Kali u nis trok prej vendit tue luejtë, por tue dalë prej derës së madhe papritmas zû në thue, e preku me gjuj tokën, për pak s'u rrëxue, dhe tue u mbajtë disi, këcei shpejtë në kambë.

— Këtheu, shok Nagulnov, ky âsht shêj i keq! — tue u largue bërtiti mixha — Shçukar, qi i afrohej derës.

Tue mos u përgjegjë, Makari shkoi trok nëpër katund dhe duel në rrugën kryesore. Nja njizet gra vërtllojshin për dishka ta sovjeti i katundit me tronditje e zhurmë.

— Largohuni, ori sorra, se do t'u shkeli me kali! — bërtiti Makari tue u mahitë.

Gratë heshtën, iu shmngën rrugës, dhe mbassi pat kalue mâ afër tyne, ndjeu mbas vehtes nji zâ të shtjerrun prej smirës:

— Mos po të shkelin tyj, o i mallkum! Rueju, do të bijsh në kurth ...

Mbledhja e byros së çelulës së komitetit të rrethit fillloi, n'orën njimbëdhetë. Në rendin e ditës ishte referati i shefit të drejtoratit bujqësuer të rrethit mbi zhvillimin e mbjelljes për pesë dittët e para. Përveç antarëve të byros në mbledhje ishin në praní edhe kryetari i komisjonit kontrollues të rejonit Samohini dhe prokurori publik i rrethit.

— Nën pikën »të ndryshmme« do të bâhet fjalë për tyj, mos shko, — i tha Nagulnovit shefi i drejtoratit organizativ Homutovi.

Referati i Beglihut, i cili zgjati nji gjysmë ore, u ndëgjue në qetësi me vemendje e mundim.Në disa vende të rejonit mbjellja ende s'kishte fillue, me gjithëse toka ishte e lavrueme; në disa sovjete të katundit fondi i farës ende s'ishte krejt i mbledhun, në sovjetin e katundit Vojskovo ish kolhozjanët e kishin marrë gati krejt drithin për farë, n'Olhovatski vetë kryesija e kolhozit ua kishte këthye farën atyne që kishin dalë. Referati ndalej hollësisht në shkaqet e zhvillimit të pakënaqshëm të mbjelljes, dhe në fund tha:

— Ndalja jonë në mbledhje, — madje unë kisha thanë, o shokë, jo ndalja, por në vend numrimi, në të njajtin pikë të ngrimjes, — padyshim vjen për shkak se nji varg sovjetësh të katundit, kolhozet janë krijue nën shtypjen e aktivistave të vendit, të cilët kanë mësye me shifrat e fryeme të kolektivizimit, dhe diku diku, sikurse e dini, madje edhe me nagantë i kanë shty njerëzit në kolhoz. Këto kolhoze solide tash po shprishen si muri i bremë prej qerpiçëve, në to bâhet ndalja në punë, pse kolhozjanët nuk shkojnë në fushë, e po qe se shkojnë, punojnë shogët.

Sekretari i komitetit të rrethit tërhoqi vërejtjen tue trokitë me lapës në Mutuesen e qelqit të gotës s'ujit:

— Kaloi koha!

— Unë tash do të përfundoj, shokë! Më lejoni të ndalem në përfundime: si ju thashë mâ parë, simbas shënimeve të drejtorit bujqësuer të rrethit, për pesë dittët e para

në rreth janë mbjellë treqind e tetëdhetë e tre hektarë. E shoh të domosdoshëme që të mobilizohet mejherë krejt aktivi i rrethit dhe të hidhet nëpër kolhoza. Simbas mendimit tim me të gjitha mjetet duhet me i ndalë kolhozjanët që të mos dalin dhe me e detyrue kryesín e kolhozit dhe sekretarët e çelulave që për çdo ditë sidomos të përpiqen që kolhozjanët të lajmërohen sa mâ parë... që t'i shpjegojnë gjanësisht lehtësinat që u jep shteti kolhozeve, sepse kjo s'âsht shpjegue në shum vende. Shum kolhozjanë as sod nuk dijnë se çfarë kreditesh iu kanë dhanë kolhozeve dhe punë të tjera kësi soji. Përveç kësaj propozoi: të shqyrtohen shpejt çashtjet e fajtorëve që kanë mshehë drithin dhe për shkak të të cilëve nuk po punojnë me iu vû mbjelljes e të oilët mbas mendimit të komitetit qendruer prej pesëmbëdhetë Marsit duhet të largohen prej pune. Propozoj që të merret shpejt në shqyrtim kjo gjâ dhe t'i shtrohen të gjithë përgjegjësís së rrebtë të partís. Unë mbarova.

— A don me folë kush mbi referatin e Beglihut? — pyeti sekretari i komitetit të rrethit, tue i shique të pranishmit dhe tue mos i çue syt me qëllim kah Nagulnovi.

— Po shka ka me thanë kush, çashtja âsht e qartë, — fshani nji prej antarëve të byros — komandanti i milicís së rrethit, që ishte njeri i fuqishëm e i shëndoshë, me qëndrim ushtarak, gjithënji i djersitun, me njolla t'irnueme të panumërta, me kryet e rrumë që shkelqente.

— A do t'i pranojmë për bazë të vendimit tonë përfundimet e Beglihut ase jo? — pyeti sekretari.

— Natyrisht.

— E tash për Nagulnovin. — Sekretari për të parën herë në kohën e mbledhjes e këqyri Makarin që endej diku larg dhe e ndali disa minuta shiqimin në të. — Ju e dini se ai si sekretar i çelulës komuniste të Gremjaçit i ka bâ nji varg veprash të randa kundër partís ... Në kundrështim me udhëzimet e komitetit të rrethit të partís ai ka ndjekë vijen e majtë në kohën e kolektivizimit dhe të mbledhjes së fondit të farës. Ai e ka rrahë me nagantë nji shtëpijak të mesëm të pamvarun, i ka mbyllë kolhozjanët në dhomë të ftohtë ... Shoku Semohin ka shkue personalisht në Gremjaçi, e ka hetue këtê çashtje dhe ka gjetë se Nagulnovi me këtê mënyrë e ka fye tmersisht ligjëmenín revolucjonare, e ka shëmtue keq vijen e partís. Njoftoje byronë, shok

Samohin, shka ke konstatue në lidhje me punën e palejueshëme të Nagulnovit. Sekretari i mbuloi syt me qerpikët e ajun të syve, dhe u mbështet randë në brryla.

Nagulnovi mejherë po sa kishte ardhë në komitet të rrethit e kishte pa se çashtja e tij qëndron keq dhe se nuk duhej të pritte kurrafrë mëshire. Sekretari i kamitetit ishte përshëndetë shum ftohtë me të dhe, qantas, largohej prej bisedës me të, mejherë i drejtohej kryetarit të komitetit të rrethit me dofarë pyetjesh.

— Si qëndron çashtja ime, Koçzhinski? — e pyeti Makari frigshëm.

— Byroja do të vendosë, — u përgjegjë ky pa zemër.

Edhe të gjithë të tjerët largoheshin prej shiqimeve pyetëse të Nagulnovit dhe iu mshiheshin. Ishte e qartë se çashtja e tij ishte zgjidhë qysh më parë imidis tyne; vetëm komandanti i milicis Ballabini i buzëqeshi miqësisht Makarit tue ia shtërëngue fort dorën.

— Nagulnov, mos u frigo! Po mirë, ke gabue, je ngatërrue dhe ke bâ shkado, por na s'jemi shum të mbathun politikisht. Mendjet pak më të mëdha se e jotja dhe prap se prap janë mashtrue! Ai e sillte kryet e vet të rrumbullakët, të fuqishëm e të lëmuet si zalli i lumit, e fshinte djersën prej qafës së shkurtë e të kuqe dhe përplaste buzët e trasha me dhambë. Tue u triminue pak, Makari e këqyri fëtyrën plot gjak dhe të kuqe të Ballabinit, buzëqeshte me falenderim, i bindun se ky njeri e sheh tej për tej, e kupton, ndejn si ai. »Do të ma presin nji vërejtje të fortë, do të më ndërrojnë prej detyrës së sekretarit,« — mendonte Makari dhe e këqyri i brengosun Samohinin, Prej këtij njeriu të vogël e kryemadh, i cili nuk i duronte shkunorëzimet, frigohej më së shumti. Dhe kur Samohini e nxuer prej portofoli nji dosje të randë, Nagulnovi ndjeu nji dhimbje t'ashpër prej frigës. Zemra i rrahi me mundim, gjaku i hyni në krye, tamthat iu ndezën dhe filloi me i hypë në fut nji farë gërdije përgjumëse. Gjithëmone ndjehej kshtu para se t'i binte të fikët. »Vetëm tash të mos më bje!« — u dridh ai në vetëvehte, tue ndëgjue fjalimin e kadalshëm të Samohinit.

— Me urdhën të komitetit të rrethit dhe të komisjonit kontrollues të rrethit unë e kam hetue këtë çashtje. Tue marrë në pyetje vetë Nagulnovin dhe shtëpijakët e

pamvarun të Gremjaçi Llogut që kanë pësue prej veprimeve të tilla të tij, si edhe në bazë të deklaratave të dëshmitarëve, kam konstatue sa vijon: padyshim shoku Nagulnov s'e ka justifikue besimin e partís dhe me veprimet e veta ka shkaktue dam shum të madh. Kështu, për shembëll, në kohën e kolektivizimit, në muejin Fruer, ai ka shkue prej shtëpís në shtëpi dhe tue u kërcnue me nagantë i ka detyrue njerëzit me hy në kolhoz. Në këtë mënyrë, ai, si thuhet, i ka futë në kolhoz shtatë katundarë të mesëm. Këtë s'e mohon as vetë Nagulnovi.

— Ata kanë qenë të bardhë të këtij! — tha Nagulnovi me zâ të shtjerrun, tue u çue prej tavolinës.

— Nuk ta kam dhanë fjalën. Me rradhë! — e ndërpreu ashpër sekretari.

— ...Mandej në kohën e mbledhjes së fundit të farës e ka rrahë me nagantë nji katundar të mesëm — shtëpijak të lirë aq fort sa që ky âsht mekë, dhe madje përpara syve të kolhozjanëve të pranishëm dhe rojeve të sovjetit të katundit. E ka rrahë për shkak se ky nuk ka pranue që ta sjellë mejherë drithin në fondin e farës ...

Turp! — tha me zâ të naltë prokurori publik.

Nagulnovi fërkoi me dorë fytin, u zbeh, por heshti.

— Po atë natë, shokë, si ndonji »qatip« policije, i ka mshelë në dhomën e ftohtë tre kolhozjanë dhe i ka mbajtë atje gjithë natën dhe me këtë rast u âsht kërcnue me nagantë për që s'kanë dashtë mejherë me e prû drithin për farë.

— Atyne s'u jam kërcnue ...

— Unë flas kështu simbas fjalëve të tyne, shok Nagulnov, dhe të lutem mos më ndërprej! Me insistim të tij âsht shkullakizue dhe dëbue katundari i mesëm Gajevi, që s'âsht dashtë kurrsesi të shkullakizohet, mbassi simbas pasunís që ka pasë nuk duhej të numrohej kurrsesi ndër kullakë, e âsht shkullakizue nën ndikimin e Nagulnovit për shkak se në vjetin 1928 e ka pasë nji punëtuer me rrogë. E çfarë puntori me rrogë ka qenë ky? Kjo âsht, shokë, nji vajzë, po prej Gremjaçi Llogut, e goditun në kohën e korrjes për nji muej ditë, e Gajevi e ka goditë vetëm pse djali i tij në vjeshtë të vjetit 1927 ka qenë i thirrun n'Armatën e kuqe, prandej Gajevi me shum fëmij nuk mundte vetëm me i dalë në krye. Legjislatura sovje-

tike nuk e ndalonte përdorimin e këtillë të fuqís mëditëse. Gajevi e ka mbajtë atë punëtore në bazë të marrëveshtjes me këshillin e punëtorëve mëditorë dhe mëditjen ja ka pague plotësisht, unë e kam hetue dhe vërtetue këtë fakt. Përveç kësaj, Nagulnovi ndjek nji jetë të parregullt seksuale, e kjo s'âsht e parandëjshëme për karakteristikën e antarit të partís. Nagulnovi âsht nda prej grues, madje s'âsht shkunorëzue, por e ka përzanë si qenin prej shtëpís, dhe ka bâ kështu vetëm pse ajo ka lejue t'i bajë lajka njifarë djaloshi të Gremjaçit. Me nji fjalë, i ka shfrytëzue ngatërresat dhe e ka përzanë për t'ja zgjidhë vehtes duert. Çfarë jetë seksuale ban tash, nuk e dij, por simbas të gjitha shenimeve, shokë, ai rrnon thjesht nji jetë kurvnije. Përndryshe pse ta përzente gruen prej shtëpíje? Zoja e shtëpís së Nagulnovit më ka thanë se ai për çdo natë vjen shum vonë në shtëpí. Ku e kalon kohën ajo s'e din, por na, shokë, e dijmë se ku mund ta kalojë! Na s'jemi fëmijë dhe e dijmë se ku e kalon zakonisht kohën njeriu që e ka përzanë gruen, që kërkon defrim tue i ndërrue gratë... Na e dijmë këtë! Që, shokë, nji listë të shkurtë të veprave të trimnís (në këtë vend t'akuzës së vet Samohini buzëqeshi me therrje), — që për nji kohë të shkurtë mbërrijti me i bâ sekretari i mjerë i çelulës, Nagulnovi. Ku ka sjellë kjo? Dhe cilat janë rrajët e këtyne veprimeve? Këtu duhet me thanë haptazi se ky s'âsht hutue prej fitimeve, si âsht shprehë në mënyrë gjenjale prijsi ynë, shoku Stalin, por kjo âsht thjesht anim në të majtë, sulm në vijën e përgjithshëme të partís. Për shembëll, Nagulnovi jo vetëm që i ka shkullakizue katundarët e mesëm, dhe me naganë në dorë i ka shty në kolhoz, por e ka marrë vendimin që të kolektivizohen edhe shpezët si edhe të gjitha kafshët e imta dhe mjelëse. Madje ai ka provue, si thonë disa kolhozjanë, me zbatue aso disipline që s'ka ekzistue as në kohën e Nikollës Gjakatar!

— Mbi shpezët dhe kafshët s,ka pasë direktiva prej komitetit të rrethit, — tha kadalë Nagulnovi.

Ky rrinte në kambë, dukej tepër i gjatë me naltësín e vet dhe e shtrëngonte në krahnuer dorën e majtë.

— Ah, jo, për këtë ti na fal! — u-ndez sekretari, — komiteti i rrethit ka dhanë udhëzime. Mos ja hjedh fajin

tjetër kujt! Asht statuti i kolhozit e ti s'je fëmi që të mos mundesh me e kuptue!

— ... Në kolhozin e Gremjaçit po shuhelt autokritika, — vazhdoi Samohini. — Nagulnovi po përdorë terorin, askend s'e len me e thanë nji fjalë. Në vend që t'i njoftojë njerëzit, ai bërtet në buiq, rrah kambët, kërcnohet me armë. Prandej në kolhozin e Gremjaçit »Stalin« imbretnon shrregullimi ende. Tash dalin atje në turma prej kolhozit, po sa e kanë fillue mbjelljen dhe âsht e qartë se s'do të mujnë me e krye: komisjoni kontrollues i rejonit, që âsht ngarkue ta pastrojë partín prej elementave të ndryshëm të damshëm, prej oportunistave të çdo lloji, të cilët na pengojnë në ndërtimin tanë të madh, padyshim do t'i bie përfundimet në lidhje me Nagulnovin.

— A janë këto të gjitha? — pyeti sekretari.

— Po.

— T'ja japim fjalën Nagulnovit. Le të tregojë ai si ka ardhë deri në jetë të tillë. Fol Nagulnov.

Pezmatimi i tmershëm që e pat nxehë Nagulnovin kah fundi i fjalimit të Samohinit mejherë humbi pa kurrfarë gjurme, dhe e zavendsoi mossigurija dhe friga. »Shka po bâjnë këta kështu me mue? A mund të jetë kjo? Po duen të më varrosin!« — për nji çast mendoi ai hutueshëm tue iu afrue tavolinës. Prej përgjigjeve t'ashpra e therëse të përgatituna në kohën e fjalimit të Samohinit nuk ngeli asgjá. Kryet e kishte të shpraztë, asnji fjalë e përshtatshëme s'i binte në mend. Makarit i ngjante dishka e jashtëzakonshëme...

— Unë, shokë, jam në partí prej revolucjonit e mbrapa... Kam qenë n'Armatën e kuqe...

— Të gjitha këto na i dijmë. Kalo në çashtjen! — e ndërpreu padurim sekretari.

— Në të gjitha frontet unë kam luftue kundër të bardhëve... Dhe n'Armatën e parë të kavalerís... E kam fitue dekoratën ...

— Por, fol mbi çashtjen!

— Po a s'âsht kjo mbi çashtjen?

— Mos u shmang, Nagulnov! e ndërpreu kryetari i këshillit ekzekutiv të rrethit.

— Po lenie shokun të flasi! Shka po i bini në fjalë? — bërtiti pezmatueshëm Ballabini dhe maja e skuqun e

kresë së tij të rumbullaktë u mbulue mejherë me një ngjyrë apoplektike të gjelbërt e të kuqe.

— Le të flasi konkretisht!

Nagulnovi rrinte përsëri në kambë, tue mos e hjekë dorën e majtë prej krahnorit, kurse e djathta çohej kadalë kah fyti, që shtrëngohej, terej dhe i digjte. Ai zbehej dhe me mundim e vazhdoi:

— Më leni të flas. S'jam, kujtoj, anmik që të silleni ashtu me mue? Unë kam qenë i plagosun n'armatë... Te Kastorna kam qenë i konfuzuem... Me një granatë të randë prej platforme... — dhe heshti. Buzët e tij të nxime fshihshin ajrin me shushurimë.

Ballabini qiti shpejt pak ujë prej shishes, dhe ia zgjati gotën Makarit, tue mos e këqyrë.

Korçzhinski e këqyri Nagulnovin, dhe i largoi shpejt syt: dora e Nagulnovit e shtrëngonte gotën dhe dridhej vazhdimisht.

Në qetësi ndihej qartas se si tingllonte kadalë qelqi tue u ra dhambëve të Makarit.

— Mos u trondit, fol! — i tha Ballabini me keqardhje.

Korçzhinski u vrâ. Pa dashtë u fut mëshira në zemrën e tij, por ai u përmbajt. Ishte krejt i bindun se Nagulnovi âsht kob për partin dhe se jo vetëm që duhet me e ndërrue prej detyrës së sekretarit, por duhet edhe me e përjashtue prej partís. Të gjithë përveç Ballabinit kishin mendimin e tij.

Makari e piu deri në pikë gotën, dhe tue pushue pak, filloi me folë:

— Unë i pranoj ato që tha Samohini. E vërtetë âsht sa tha Samohini. Me të vërtetë, unë i kam bâ ato. Por jo pse kam dashtë të shkoj kundër partís. Samohini për këtë po rrën. Edhe mbi jetën teme në kurvni ai po rrën si qeni. Trillime! Unë iki prej grave, edhe s'më bje në mend për to...

— E prandej edhe gruen tande e ke përzanë? — pyeti në mënyrë therëse shefi i drejtoratit organizativ Homutovi.

— Po, me të vërtetë për atë shkak, — u përgjegj seriozisht Makari. — Por të gjitha ato unë i kam bâ... për të mirën e revolucjonit. Ndoshta kam gabue... Nuk e dij. Ju jeni mâ të dijshëm se unë. Ju keni qenë nepër kurse dhe

shihni mâ qartë. Unë s'po e zvogloj fajin tem. Dënoni si të doni. Vetëm nji gjâ po ju lutem që ta kuptoni... — atij përsëri iu zû fryma, e preu fjalimin në gjysmën e fjalës dhe heshti nji çast. — Kuptoni, vllazën, unë s'i kam bâ këto për ndonji qëllim të keq kundër partís. E Banjikun e kam rrahë për shkak se e ka tallë partín dhe ka dashtë me iu dhanë derrave drithin e farës...

— Fol — ja hodhi ironikisht Gamohini.

— Po flas si ka qenë. Edhe sod më vjen keq që s'e kam vra atê Banjikun. S'kam shka me thanë tjetër.

Korçzhinski u drejtue, kollituku krisi nën tê. Dëshironte që kjo çashtje e mërzitshëme të përfundojë sa mâ parë, prandej filloi me folë shpejt:

— Pra, shokë, unë kujtoj se të gjitha këto janë të qarta. Edhe vetë Nagulnovi po e pranon. Vërtet, se ai po provon me shpëtue, me u arsyetue n'imtësina, por ai arsyetim i tij nuk tingllon në mënyrë bindëse. Secili që bje ngushtë provon me e hjekë prej vehtes nji pjesë të fajit, ase me ia hjedhë përgjegjësín tjetër kujt... Unë them se Nagulnovin, për shkak se e ka lëndue me qëllim të keq vijën e partís në lëvizjen kolhozjane, për shkak se si komunist âsht prishë në pikëpamje të mënyrës së jetesës — duhet me e për-jasht-tue! Na s'do ti këqyrim meritat e vjetra të Nagulnovit, — kjo âsht etapë e kalueme! Na duhet pa tjetër ta dënojmë që të mësohen të tjerët. Të gjithë ata që provojnë me e kompromet ue partín dhe me e ngrehë në të majtë ase në të djathtë, na do ti luftojmë pa mëshirë. Nuk duhet të kënaqemi me masa të vogla kundër Nagulnovit dhe të tjerëve si ai. Na edhe kështu kemi zgjatë shum me tê. Qysh vjet, në kohën e organizimit të TOZ-it ai anonte majtas, dhe unë qysh se atëherë i kam tërhjekë vërejtjen. E mbassi s'ka ndëgjue, — vetëvehten le ta lajë në faj! Hajde të votojmë? Kush voton që Nagulnovi të përjashtohet prej partís? Votojnë, natyrisht vetëm antarët e byros. Don me thanë, katër vetë? Ti je kundër, shok Ballabin?

Ballabini i ra me grusht tavolinës. Në tamthat e tij u frynë dejtë e thuruna.

— Unë jo vetëm se jam kundër, por edhe protestoj kategorikisht! Ky âsht vendim në themel i padrejtë.

— Ti mundesh me e nda mendimin tand, — tha ftohtë Korçzhinski.

— Jo, më lejo të them!

— Tash âsht vonë me folë, Ballabin. Vendimi mbi përjashtimin e Nagulnovit âsht marrë me shumicë votash.

— Kjo âsht sjellje byrokratike ndaj njeriut! Më fal-ni, unë s'do ta lâ kështu! Unë do t'i shkruej komitetit qarkuer. Me e përjashtue nji antar të vjetër të partís, mbajtësín e dekoratës s'yllit të kuq ... A mos jeni çmendë, shokë? Sikur të mos kishte dënime të tjera!

— S'kemi se shka diskutojmë në lidhje me këtë. Tashmâ kemi votue!

— Duhet me ju thye hundët për kësi votimi! ... — Zani i Ballabinit kaloi në cingrimë të hollë, qafa e vrazhdë iu frye aq sa dukej se, po ta prekish, nën gisht do të shpërthejë gjaku i shliruem.

— E, përsa i përket hundëve, ti pak mâ kadalë, — tha me therje e kërcnim shefi i drejtoratit organizativ Homutovi. — Edhe ty na mund të thërrasim në përgjegjësí. Këtu s'âsht drejtorija e milicís së rrethit, por komiteti i rrethit.

— E dij edhe pa më thanë ti! E pse s'po më lejoni ju mue me folë?

— Për shkak se jam i mendimit se âsht e tepërtë! — u nxeh Korçzhinski dhe po ashtu si Ballabini u skuq dhe u kap për mbështetsen e kollltukut. — Këtu unë jam sekretar i Komitetit të rrethit! Ta marr fjalën, e po dëshirove me folë — dil në shkallë!

— Ballabin, mos u nxej! Pse po idhnohesh? Urdhno, çoja mendimin tand komitetit qarkuer, e kështu, shka don me thanë kjo, na votuem, e ti mbas betejës ke fillue me i tregue grushtat, — e qetësonte komandantin e milicís kryetari i këshillit ekzekutiv të rrethit.

Ai e kapi Ballabinin për mangë të setrës dhe e çoi në qoshe, tue i folë dishka me gjysmë zani.

Mbrenda kësaj kohe Korçzhinski, i pezmatuem për shkak të grindjes me Ballabinin, i çoi kah Makari syt, që i shëndritshin n'idhnim nën qerpikët e ajun, dhe tashmâ me anmiqësí të pamshehun tha:

— Kanë mbarue fjalët, Nagulnov! Me vendim të byros ti je përjashtue prej rradhave tona. Ata si ti nuk i ne-

vojiten Partís. Ma jep këtu librezen e partís! — dhe i ra tavolinës me grusht të mbuluem me qime të kuqe.

Nagulnovi u zbeh si i vdekuni! Të dridhunit e madh e lëkundte, e zani memzi i ndihej kur flitte.

— Librezën e partís s'e jap.

— Do të detyrojmë me e dhanë.

— Shko në komitetin qarkuer, Nagulnov! — bërtiti prej qoshes Ballabini dhe tue e këputë në gjysmë të fjalës bisedën me kryetarin e këshillit ekzekutiv, duel jashtë, tue e përplasë fort derën.

— Librezën e partís nuk do ta jap! ... e përsërriti Nagulnovi. Zani ju bâ mâ i fuqishëm, e prej ballit dhe mollëzave të zhvillueme, humbte kadalë të zbehtit e kaltërt. — Ende unë do t'i vyej partís ... E unë pa parti s'kam të gjallë! Unë nuk do të nënshtrohem! ... Që, librezen e kam në xhep të krahnorit ... provo e merre! Fytin do ta shkyej!

— Akti tragjik po fillon. — I rrudhi krahët prokurori publike. — Vetëm pa histori...

Tue mos iu vû oroe fjalëve të tij, Makari e këqyrte Korçzhinskin, flitte kadalë dhe sikur tundej.

— Kah t'ja mbaj pa partín? Dhe pse? Jo, librezen e partís s'e jap? Krejt jeten e kam dhanë ... krejt jetën ... — dhe atëherë me nji herë si plak filloi të levizë dhimbshëm dhe pa kuptim, filloi me prekë me duer nëpër tavolinë, dhe tue bëlbëzue shpejt e pakuptim murmuroi: — Atëherë mâ mirë ... urdhnoni djelmosha ... Atëherë mue duhet me më likuidue... Asgjâ tjetër s'më mbetet... Mue s'më vyen mâ jeta, më përjashtoni edhe prej saj ... Do me thanë deri sa zhuja lehte, ka qenë i nevojshëm, e kur âsht' plakë — jashtë prej oborrit ...

Fëtyra e Makarit ishte e palëvizshëme si maskë gipsi, vetëm buzët i dridheshin dhe i lëvizshin, por kur i tha fjalët e fundit, për të parën herë ç'prej kur kishte fillue të jetonte si njeri i rritun, i shpërthyen lotët si përroni prej syve të shtangun. Lotët rrjedhshin në shumicë, tue lagë faqet dhe tue u ndalë në mjekren e dendun, të fartë dhe të parrueme qysh moti, e shkruejshin me njolla të zeza këmishën në krahnuer.

— Mjaft, mâ! Kjo s'do të ndihmojë, shok! — Sekretari u vrâ prej mundimit.

— Ti s'je shok me mue! — bërtiti Nagulnovi. — Ti je ujk! Dhe të gjithë ju jeni ndyesina të helmueshëme! E keni kapë pushtetin në dorë! Jeni mësue të flitni bukur. Shka po qeshesh ti, Homutov, si kurva? Po iu tallesh lotëve të mij? Ti !... Në vjetin njizet e nji, kur Fomini me bandën e vet sillej nëpër qark, ti ke pasë ardhë në komitetin qarkuer, a po të kujtohet? A po të kujtohet, o i biri qenit? ... Ke pasë ardhë dhe e ke pasë këthye librezen e partís, ke pasë thanë se do të merresh me bujqësi ... Frigohesh prej Fominit! Prandej edhe e pate hjedhë librezen ... e mbasandej përsëri u fute në parti si skrraja e rrëshqitshëme nën gurë! Dhe tash po voton kundër meje? Dhe po tallesh me dhimbjen teme paravdekëse?

— Mjaft, Nagulnov mos bërtit, të lutem. Ende kemi na çashtje që duhet ti zgjidhim, —i tha me pajtim Homutovi i zeshkët dhe i bukur, tue mos u hutue dhe gjithënji tue e mishehë buzëqeshjen nën mustaqet e errta.

— Me ju mjaft, por drejtësín teme do ta gjej! Do të shkoj në komitetin qendruer!

—Ashtu — ashtu shko! Atje të gjitha do ti zgjidhin mejherë! Atje janë iue të pritë moti ... — buzëqeshi Homutovi.

Makari u nis kadalë kah dera, i ra rrethit të derës me báll dhe bërtiti. Idhnimi i fundit e kishte raskapitë krejt. Ai erdh deri te dera e mladhe pa mendime, pa ndjenja, e zgjidhi kalin prej gardhit dhe e tërhoqi mbas vehtes, tue mos dijtë as vetë se pse. Tue dalë prej stacjonit deshi me i hypë, por nuk mujti! Katër herë e çoi kambën deri te zengjitë dhe tue u sallanitë si i pítë e lëshonte rrethin e shalës.

Skaj derës së fundit, në nij bankë rrinte nji plak, por që dukej i ri. Nën mburojen e grryeme të kasketës kozake ai e vështronte me kujdes Makarin si provon me i hypë kalit, dhe mbasandej buzëqeshi tue i dhanë guxim.

— Skyfer i mrekullueshëm! Qe sa ka nxehë dielli, e ai qysh tash s'po mundet me e çue kambën. Ku u zbukurove kaq heret? A mos âsht sod festë?

— Festë, mixha Fedot! — iu përgjegj, tue qitë kryet mbi gardh. — Sod âsht dita e shejtit ulu e ha e lutjet bani nëpër mejhane.

— Po shoh edhe unë, — buzëqeshi plaku, — do me thanë: s'ka trim mâ të fortë se vêna e fortë? Shih si po e qet prej shalës? Mbaju, kozak!

Makari i shtrëngoi dhambët dhe vetëm sa i preku zengjitë e u hodh në shalë si shpend.

KAPITULLI XXXIII

Atê ditë në mëngjes, kishin mbërritjtë prej Jarskut në Gremjaçi Llog njizet e tri pendë të kolhozit. Banjiku i takoi te imullini. Tue e varë kopreshin në krah, ai shkonte në stepë për të kërkue pelën. Penda e përparshëme mbrrini përpara tij.

— Ju ngatë jeta, qytetarë kozakë!

— Ju ngjatë jeta,, — u përgjegj nji kozak i madh mjekërrzi, i cili u printe kuajve bishtpremë.

— Prej kah janë këto qerre?

— Prej Jarskut.

— E pse kuajt tuej s'kanë bisht? Pse i keni shëmtue?

— Prrrrr, ndalou! Dreqi të marrtë! Edhe bishtin ia kanë prè dhe prap po hec me trok t'imtë. Pse s'kanë bisht, po thue? Ua kemi pre që t'ja japim shtetit. Që qytetarët me bishta t'i përzanë mizat ... Por, a ke duhan, or burr'i mirë? Na jep, se duhani na mungon. — Dhe kozaku këceu prej qerres.

Qerja e fundit u ndal. Banjiku tashmâ qe pendue që u lëshue në bisedë. E nxuer kutín e duhanit pa vullnet, tue këqyrë se si po vijnë prej qerres edhe pesë vetë tue shkye rrugës gazetat në copa të vogla letre.

— Do të ma pini krejt ... — u kull pak Banjiku koprrac.

— Kolhozi âsht tash i yni, e din? Tash çdo gjâ duhet të jetë e përbashktë, — i tha me ashpërsi mjekrroshi, dhe si me qenë kutija e tij e nxuer nji grusht të mirë duhan.

I ndezën. Banjiku e shtini shpejt kutín e duhanit në xhep të pantallonave dhe buzëqeshi, tue këqurë me dhimbje të gërditshëme bishtat e kuajve, të prem gati deri në rrâjë. Miza e etshëme e vjeshtës i përgjakte e i hante kuajt, binte në kofshat e djersituna, në qafa të rjepuna prej qaforeve. Kuajt simbas zakonit të vet i luejshin bishtat, tue provue m' i përzanë mizat, por bishtpremë, pa qi-

me, të cunguem e të shëmtuem, nuk mujshin me iu bâ asgjâ.

— Kah po tregon ai ashtu me bisht? — pyeti Banjiku si me therca.

— Gjithënji atje, kah kolhozi. Po a s'janë të premë te ju?

— Janë prè, por vetëm për dy gishta.

— Kështu ka urdhnue kryetari ynë i sovjetit, e ka fitue shpërblimin, e kur të mësyjnë mizat — do të mbarojnë kuajt! Eh, pra, të shkojmë! Të falem nderit për duhan. Por sa e ndeza e në zemër u lehtësova pak, për ndryshe krejt rrugës kam qenë si i helmuem pa duhan.

— Po kah po ja mbani?

— Në Gremjaçi.

— Don me thanë, te na. E me çfarë pune?

— Për farë.

— Qysh... qysh ashtu?

— Prej rrethit kanë urdhnue që ta marrim farën prej fondit tuej, katër qind e tridhetë puda. Hajt, përpara!

— E kam dijtë unë këtê! — bërtiti Banjiku dhe tue luejtë kopreshin, vrapoi në katund.

Ende s'patën mbërrijtë te kryesija e kolhozit qerret e Jarskit, e gjysma e katundit e pat marrë vesh se Jarskovasit kanë ardhë me e marrë drithin e caktuem për farë. Banjikut s'iu dhimbën kambët, tue ngá prej shtëpije në shtëpí.

Mâ së pari u mblodhën gratë nëpër rrugica, mandej e kanë marrë nëpër gojë këtê gjâ, ja kanë fillue zhurmës si tufat e fëllazave të shqetësueme.

— Po e marrin drithin tonë, shoqe të dashtuna!

— Kuku për mue, falikeqësí!

— Po mirë thojshin njerëzit e mirë se nuk duhej ta bijshim drithin në hamarin e përbashktë ...

— Ih, të kishin ndëgjue kozakët!

— Duhet me shkue e me iu thanë kozakëve që të mos e japin drithët!

— Po edhe na vetë s'do ta japim! Të shkojmë, gra, te hamarët! Do t'i marrim hujt dhe nuk do t'i lëshojmë me iu afrue drynave!

Mandej erdhën kozakët. Edhe ndër ta u zhvilluen po aso bisedash. Tue kalue prej rrugice në rrugicë, prej rruge

në rrugë, ata u mblodhën në një grumbull bukur të madh dhe u nisën kah hamarët.

Mbrenda kësaj kohe Davidovi e lexoi letrën zyrtare të kryetarit të kryesís së bashkimit bujqësuer të rrethit, që kishin prû Jarskovasit. »Shok Davidov, — shkruete Llupetovi, — te ti në kautund, larg stacionit, ka 73 kuintal grun që s'e keni nxjerrë për shtetin. Po të porosís që atê grun (të 73 kuintalët) t'ia japish kolhozit të Jarskut. Atyne u mungon drithi për farë. Me zyrën »Bashkimi — i drithit« unë e kam rregullue punën.

Davidovi e lexoi dhe urdhnoi që të jepet drithi. Jarskovasit shkuen prej oborrit të kolhozit kah hamarët, por atje e kish pasë zanë populli rrugën. Afër dyqind gra e kozakë i rrethuen qerret.

— Ku po shkoni?

— Me e marë drithin tonë? Dreqi ju marrtë!

— Këthehi prap!

— S'e japim!

Demka Ushaokvi vrapoi mbas Davidovit. Ky vrapoi trok te hamarët.

— Shka keni, qytetarë? Shka jeni, mbleedhë?

— Pse po u jep ti Jarskovasëve drrithin tanë! A mos e kemi prû na për ta?

—Kush ta ka dhanë ty, Davidov, këtê të drejtë?

— E shka do të mbjellim na?

Davidovi hypi në shkallën e hamarit mâ t'afërm, iu shpjegoi qetësisht se po e jep simbas urdhnit të bashkimit bujqësuer, jo drithin e caktuem për farë, por atê që ka mbetë prej drithit të mbledhun për shtet.

— Ju, qytetarë, mos frigoheni, drithi ynë do të ngelë i paprekun. E ju në vend që humbni kohë tue ndejtë pa punë dhe tue qërue farë, mâ mirë do t'ishte me shkue në fushë. Ta dini se brigadjerët i shënojnë ata që s'kanë dalë në punë. Kush nuk shkon, do të dënohet me të holla.

Një pjesë e kozakëve e la rrugën. Shumica, të qetësuem me fjalët që tha Davidovi, shkuen në fushë. Magacioneri filloi me iu dhanë drithin Jarskovasëve. Davidovi shkoi në kryesí. Por mbas një gjysmë ore ngjau papritmas një ndryshim në dispozicjon shpirtnuer të grave që ruejshin te hamarët. Kësaj i ndihmoj Jakov Llukiqi, tue iu pështërritë disa kozakëve!

— Po rrên Davidovi! Po e bajnë farën! Kolhozi do të mbjellë, e atê që kanë dorëzue shtëpijakët e pamvarun, do t'ja japin kolhozit të Jarskut.

Gratë u çuen pesh. Banjiku, Demidi i Prântë, mixha— Doneckov si edhe nja tridhetë kozakë, mbassi u këshilluen, iu afruen vagës.

— S'e japim drithin! — n'emën të të gjithëve tha Doneckovi.

— Tyj s'po të pyet kush? i bërtiti Demka Ushakovi.

Midis tyne filloi grindja. Jarskovasit e mbrojtën Demkën. Po ai kozaku i madh mjekërrzi, të cilin e pat qirasë Banjiku me duhan në meranë e katundit u drejtue sa âsht i gjatë në qerre, nja pesë herë shajti, e mbasandej bërtiti:

— Pse po e pengoni ju pushtetin? Pse po na mashtroni? Në jehonen e punës na i kemi kalue katërdhetë vërsta[1]), e ju po e ndalni drithin e shtetit. Gepeuja po qan me helmim për ju! Ju, or bijt e qenit, duhet me ju çue në Sollovka! Jeni si qeni n'asht: as nuk e lëpini, as s'e leni tjetërkend me e lëpi! Pse s'po shkoni n'ara? Keni festë?

— E shka po don ti? Po të kruhet shpina? Do ta krujmë pak!... Na do ta ndreqim shpinen për sa çel e mshel syt — bërtiti Besëhlebnovi. Akimi i Ri, tue i përvjelë mangët dhe tue shty kah qerrja.

Kozaku i madh mjekrrosh Jarskovas këcau prej qerres. Ai nuk i përvjeli mangët e këmishës së vet të shtjerrtë, por i ra Akimit të Ri me aq mjeshtri e sukses, sa që Akimi fluturoi nja dy pash, tue e shty popullin me shpinë dhe tue hapë duert si shpendi krahët.

Dhe filloi përleshja, të cilën qysh se moti s'e kishte pa Gremjaçi Llogu. Jarskovasëve ua rregulluen mirë shpinën, kështu që ata, të rrahun deri në gjak, i lanë thasët me drith, këcyen në qerre dhe tue i rrahë kuajt, shpërthyen nëpër grumbullin e grave që klithshin, dhe ikën.

Prej atij çasti filloi të sillet nëpër Gremjaçi Llog vallja e shqetësimeve. Prej Demko Ushakovit deshten me i marrë çelësat e hamarëve, por Demka i shkathët kishte ikë në kohën e përleshjes prej grumbullit dhe kishte vrapue në kryesí.

---

[1]) Masë ruse gjatësi (1,067 kilometra) Shënim i përkëthyesit.

— Ku ti mshehi çelësat, shok Davidov? Tanët po i rrahin Jarskovasit e tash, sigurisht, do të fillojnë me mbërritjet edhe deri te na!

— M'i jep mue çelsat, — tha qetësisht Davidovi.

Ai i imuer çelësat, i vuni në xhep, dhe u nis kah hambarët. E mbrenda kësaj kohe gratë kanë mujtë me e nxjerrë prej sovjetit të katundit Andreja Razmetnovin, tue bërtitë me tërbim:

— Hape mitingun!

— Gra! Tezet! Nana! Të dashtunat e mija! S'ka tash miting! Duhet me mbjellë e'jo me mbajtë kuvende! Shka ju duhet mitingu? Kjo âsht fjalë ushtarake. Para se të thohet kjo, duhet me ndejtë tri vjetë nëpër hendeqe! Duhet me kalue shum kohë në luftë, me u mbushë me morra, e vetëm mbasandej me folë për miting, — provoi Razmetnovi me i prû në mend gratë.

Por ato s'e ndëgjojshin; tue iu kapë për pantallonash, për mangësh dhe kindash të këmishës, ato e ngrehshin në shkollë Andren e vranlë tue bërtitë:

— Nuk dëshirojmë me ndejtë nëpër hendeqe!

— Nuk duem me shkue në luftë.

— Hape mitingun ase do ta hapim vetë!

— Po rrën, i biri qenit, që nuk mundesh! Ti je kryetar! Ti mundesh!

Andreja i largonte gratë prej vehtes, i mbyllte veshët, bërtitte, tue u mundue me iu kapërcye atyne:

— Heshtni, ana'ema ju vraftë! Shtyhi pak! Shka po ju duhet mitingu?

— Për drith! Po duem me folë me ju për drith!

... Fundi fundit Razmetnovi qe i detyruem me thanë:

— Po e hapi kuvendin!

— Ma jepni fjalën! — kërkoi vejusha Jekaterina Gulashça.

— Po fol, dreqi të marrtë!...

— Ti, kryetar, mos shaj! Sepse edhe unë tyj muj me të çue në dreq... Kush ju ka dhanë leje që ta jepni ushqimin tonë! Kush ka urdhnue që t'u dorëzohet drithi Jarskovasëve dhe për çfarë nevoje? Tue i vû duert n'ijë dhe tue u anue, Gulashça pritte përgjegjën.

Andreja bani me dorë në drejtim të saj, si me qenë tue u mbrojtë prej mizës së mërzitshëme.

— Shoku Davidov iu ka shpjegue autoritativisht. Dhe unë s'e kam hapë kuvendin për këso marrinash, por për... — Andreja fshani, — pse duhet, qytetarë të sjellshëm, që me fuqín tonë të nisemi te mijt e fushës...

— Na jepni drithin...

— Po flet bukur, tu coptoftë gjuha! Ke gjetë me folë për mij të fushës! E kush do të flasë për drithin?

— Për atê s'ka se shka të flitet!

— Hê, ashtu a? Na këthleni drithin!

Të prime prej Gullashçes, gratë filluen me iu afrue sqenës. Andreja rrinte te dhoma e teneqtë e suflerit. Ai tue buzëqeshë i shiqonte gratë, por në shpirt ndjente nji farë shqetësimi; kozakët, që grumbulloheshin përmbrapa, mbas shamijave të denduna të grave që i përngjajshin fushës plot me lule të bardha, kishin nji shpríhje fëtyre shum të vrazhdë.

— Po ban çizme si dimnit si verës, e na s'po mujmë me gjetë lëkurë as për këpucë të zakonshëme!

— Asht bâ komesar!

— A ke harrue se deri para pak kohe i ke shkye pantallonat e burrit të Marishkës?

— E ka lëshue barkun!

— Dathnie, gra!

Britmat ushtuen si batare e paunjisueme dhe e shpejtë. Disa dheta grash u mblodhën te vetë sqena. Andreja mundohej kot me e bâ qetësi: zani nuk i ndihej.

— Hiqjani çizmet! Hajtni, gra, mejherë!

Sa, çel e mshel syt, kah sqena u zgjatën shum duer. Andrejen e kapën për kambe së majtë. Ai u kap fort për dhomën e suflerit, u zbeh prej pezmatimit, por prej kambës ia hoqën çizmën dhe ia hodhën diku mbrapa. Duer të panumërta e kapshin çizmen, el hedhshin ma larg, dhe u përhap nji të qeshun anmiqësue dhe i kollshëm. Prej së largti, prej rendeve të fundit, u ndëgjuen zane aprovuese të mashkujve:

— Datheni!

— Le të hecë pak pa pantallona!...

— Ngrihe tjetrën!...

— Gra, në punë! Rrëxonje, thiun e egër!...

Andres ja dathen edhe çizmen tjetër. Ai i shkundi dallakët prej kambëve, dhe bërtiti:

— A ju duhen edhe dallakët? Merrni! Mundi t'i vyejnë ndokujt që të fshihet me ta.

Sqenës i afroheshin disa djelmosha. Njani prej tyne — bujku i pamvarun Jefin Trubaçevi, djalosh i madh me buzë të varuna, i biri i atamanistit, i gjatë dy metra, — i shtyni gratë dhe hypi në sqenë.

— S'na duhen dallakët e tu, — tha — por pantallonat do t'i deshim, kryetar...

— Tepër po na duhen pantallonat! Të vorfunit po hecin pa pantallona, e asosh të kullakve nuk ka pasë për të gjithë, — shpjegoi paturpsisht tjetri, mâ i ri dhe mâ i vogël me trup, por në dukje mâ i vrazhdë dhe grindavec mâ i madh.

Ai djalosh, i quejtun Dimi, kishte flokët jashtëzakonisht kaçurrel. Flokët e tij astraganik të murmë e në të bardhë dukeshin si mos me i pasë prekë kurr krahni, — aq pa rregull i dukeshin blejt nën kasketen e vjetër kozake. Baba i Dimit kishte qenë vra në luftën gjermane, nana i kishte pasë vdekë prej tifos; Dimi i vogël ishte rritë te tezja. Qysh se i vogël vidhte nëpër bahçe të hueja kastraveca e karrota, vishnje e molla nëpër pemishta prej bostaneve bante thasë plot me shalqij, e kur e ndjeu vehten si mashkull, u dha tmersisht mbas prishjes së vajzave të katundit dhe në këtë lamë fitoi aq famë të keqe sa që asnji nanë gremjaçevase që kishte vajzë të rritun nuk mundte me e këqyrë me indiferencë Dimin, figurën e tij, të vogël por harmonike si të skyferit. Po sa ta shohin, pa tjetër pështyjnë mb'anash dhe bërtasin:

— Po vjen, dreqi sybardhë! Vetëm endet, gomari i keq nëpër katund, vetëm sillet... — e vajzës: — Hê, shka i ke zgurdhat syt? Shka po varesh në dritore? Vetëm bjerma në përparëse, vetëm bjerma, — me duer të mija do ta shkyej gabzherrin! Çoje, e bija qenit, baglën për furrë, e shko te lopa!

E Dimi, tue hecë butë si bisha e egër me kambët e vella në këpucë të shkyeme dhe tue fishkllue kadalë nëpër dhambë, shkon pranë gardheve e tarabave, këqyrë nën qerpikë të këthyem e të shkëlqyeshëm në dritore, n'oborre, po sa kalon ndokund ndonji shami vajzash, — Dimi i plogët dhe në dukje përtac ndërrohet mejherë: me nji lëvizje të shpejtë e të imatun, ai e këthen shpejt kryet

si skyferi, drejtohet. Por prej syve të tij të larëm nuk shpërthen dëshirë plaçkitjeje, por hieshi tërhjekëse dhe butësi e pamasë; madje edhe syt e murrmë si tymi, n'atë moment sikur e ndërrojnë ngjyrën dhe bahen fellësisht të kaltërt si qielli i kornikut. »Fiqushka! Dielli im i shkëlqyeshëm! Sod, po sa t'errësohet do të vij mbas oborrit. Ku do të flejsh sonte?« »Ah, leni marrinat tueja« — përgjegjet përulshëm dhe ashpër vajza, tue ikë.

Dimi me buzëqeshje të dijshëme këqyrë mbas saj, e shkon. Në perëndim të diellit te hambari i kolhozit i bjen harmonikës së shokut të vet të dëbuem, Timofej Rrënjavit, por posa bje hija e kaltërtë nëpër bahçe e lugina, po sa të shuhet zhurma e njerëzve dhe pllatja e bagëtís, ai shkon pa zhurmë nëpër rrugice drejt oborrit të Fektinës, e mbi majet e plepave pëshpërisin dhimbshëm, përmbi katundin e qetë e përcjell hâna gjithashtu e vetmueme dhe e plotë në fëtyrë si edhe vetë Dimi.

Gëzimi i jetës për Dimin nuk ishin vetëm vajzat: ai donte edhe rakín, e edhe mâ tepër — grindjen. Ku âsht ndonji përleshje aty âsht edhe Dimi. Në fillim vështron, tue i lidhë fort duert mbas shpine, mandej fillojnë me iu dridhë mâ shpesh kambët në gjuj, dridhja bahet mâ e padueshëme, dhe Dimi, tue mos pasë fuqí me e shue pasjonin që e coptonte, hyn në betejë. Në vjetin njizet pat mujtë me i humbë nji duzinë dhambë. Shum herë e kanë rrahë aq fort, sa që ka qitë gjak për goje. E rrahshin edhe për shkak se i ngucte vajzat dhe për shkak se përzihej në grindje të hueja që zgjidheshin me grushta. Dimi kullej disa kohë, pështynte gjak, rrinte nja nji muej ditë mbi qymlek te tezja gjithënonë ndër vaj, dhe përsëri dukej nëpër këcime, edhe mâ tepër i shkelqejshin syt e kaltërtë, edhe mâ shkathtë i flutturojshin gishtat nëpër rendat e harmonikës dyrendshe; vetëm zani i bâhej mbas sëmundjes mâ i mbylltë dhe mâ i shtjerrtë, po ashtu sikur i rrëshiqave të shkyem në harmonikën e vjetër.

Prej Dimit ishte vështirë me e përzanë jetën, — ishte i fortë si maca. Ishte i përjashtuem prej rinís komuniste dhe i dënuem për sjellje rrugacash dhe për djegëje. Andreja Razmetnovi e ka burgosë disa herë për shkak se bante shrregullime dhe e çonte me fjetë n'izben e sovjetit të katundit. Dimi qysh moti ndjente nji anmiqësi kundër

tij, prandej flash hyp në sqenë, tue kujtue se âsht çast i përshtatshëm për të qërue llogarít...

Ai i afrohej Andres gjithënji e mâ afër. Gjujt i dridheshin dhe prandej dukej se po luen.

— Pantallonat këtu... — fshani me zâ të naltë Dimi:

— Hajt, deshi!...

Sqenën e mbushen si rrëkeja gratë, nji grumbull shumduersh e rrethoi përsëri Andren, tue e rrethue si unazë e pakëputshëme dhe duhma e tij digjte fëtyrën dhe qafën.

— Unë jam kryetar, — bërtiti Razmetnovi. — Në qoftë se më tallni mue, ju talleni me pushtetin sovjetik! Shkoni! Nuk do t'u lâ me e marrë drithin! Kuvendi âsht i mbyllun.

— Vetë do ta marrim!

— O-ho-ho! E mbylli kuvendin!

— Do ta çelim na!

— Të shkojmë te Davidovi, që ta shkundim edhe atê!

— Po mirë, të shkojmë në kryesí!

— Razmetnovin duhet me e ndalë!

— Bini, djelmi!...

— Shka po ja këqyrni syt?!

— Ai âsht kundër Stalinit!

— Duhet me e arrestue!

Nji grue e hoqi prej tavolinës së kryetarit mbulesën e kuqe të santinës, dhe ja mbuloi me të kryet Razmetnovit prej mbrapa. E derisa ai provonte me e hjekë çarshafin, të cilit i vinte era ngjyrë dhe pluhën, Dimi, edhe tue mos u matë me dorë, i ra nën gropë të gjoksit.

Tue shlirue kryet, memzi tue marrë frymë prej zemrimit dhe dhimbjes së pamend, Andreja e nxuer naganten prej xhepit. Gratë ikën anash me piskamë, por Dimi, Jefim Trubaçevi dhe dy kozakë që ishin hypë në sqenë, e kapën për dore dhe e çarmatuen.

— Deshte me shtî në popull! Shihe të birin e qenit — bërtiti me gëzim Trubaçevi, tue e çue përmbi krye të Razmetnovit naganten me dollap të shpraztë, pa asnji plumb...

Davidovi e kadalsoi padashtas hapin, kur ndjeu bërtimen e pandërpreshëme dhe të tmershëme që mbërrinte prej hamarëve. »Aha-ha-ha ha-ha« — kumbonte bërtima tejshkuese e femnave, tue fluturue nalt përmbi zanet e

basit të mashkujve. Ajo ndalej mprehtas prej mases së bashkueme të zaneve, ashtu sikurse prej hajkës së përgjithshëme të vjeshtës në pyll, të prekun prej ngricave të para, dallohet të lehunit pasjonues ,plot gulshim dhe me idhnim të përvajshëm të kudres së gjuetarëve, e cila mësyn me nji grumbull qêjsh, nëpër gjurmën e freskët të bishës së madhe.

»Duhet të çojmë me e lirrë brigadën e dytë, se përndryshe do ta ngrehin drithin,« — mendoi Davidovi dhe vendosi të këthehet në kryesí, për të mshehë ndokund çelësat e hamarëve me drith të farës. Demka Ushakovi rrinte lhutueshëm te dera e madhe.

— Unë duhet të mshihem, shok Davidov. Përndryshe do të më mbysin për shkak të çelësave.

— Ajo âsht puna jote. Najdenovi a âsht aty?

— Ai âsht në brigadën e dytë.

— Po a s'âsht askush këtu prej brigadës së dytë?

— Këtu âsht Kondrat Majdenikovi.

— Ku âsht? Shka ban ai aty?

— Ka ardhë për me marrë farë. Që, njitash po ngutet për këtu!

Majdanikovi afrohej ngutshëm kah ata. Qysh prej së largti i ra hamxhikut dhe bërtiti:

— Andreja Razmetnovin e kan burgosë populli! E kane shtí n'izbë dhe tash janë drejtue te hamarët. Largohu ti, shok Davidov, që mos të ngjajë ndonji faîkeqësí ... Populli, âsht çmendë krejt.

— Nuk due të mshihem! A je në vedi? Merri çelësat dhe vrapo në brigadë, thuej Lubishkinit që me nja pesëmbëdhetë njerëz të nxitojë mejherë këndej. A po e sheh te na âsht ashpërsue. Rrethin s'po due me shqetsue, vetë do t'i dalim në kryet. Më shka ke ardhë?

— Me qerre kuajsh.

— Zgjidhe nji kali, hypi e nxito!

— Mejherë! — Majdenovikovi i futi në xhep çelësat, dhe mësyni nëpër rrugicë.

Davidovi tue mos u ngutë u afrohej hamarëve. Grumbulli u qetësue pak, tue e pritë. »Po vjen, dushmani!« — bërtiti histerikisht nji grue e vogël, tue e tregue Davidovin. Mirëpo, ai nuk ngutej, por përpara syve të të gji-

thëve u ndal për ta ndezë cigaren dhe tue ia këthye shpinën erës e ndezi shkrepsen.

— Eja, eja. Do të kesh kur me pi duhan!

— Në botën tjetër do të mbytesh tue pi!

— A po i bje çelësat ose jo?

— Po i bje, mos kij frigë! E din gata ku âsht këneta!

Tue ngrehë kadalë tymin, me duer në xhepa, Davidovi iu afrue rreshtave të parë. Pamja e tij e vetëbesueshëme, e qetë ndikonte dy mënyrash në grumbullin: disa e ndjejshin se n'atê vetëbesim qëndroi fuqija dhe epërsija, ndërsa disa të tjerë u tërbuen edhe mâ tepër prej qetësís së tij të jashtëme. Si breshni nëpër pullaz llastre u derdhen britmat:

— Jepi çelësat!

— Shpëndaje kolhozin!

— Shporru prej këndej! Kush të ka ... thirrë?

— Jepe farën!

— Pse s'po na jep me mbjellë?

Nji erë e lehtë e e qetë luente në skajet e shamijave të famnave, shushurinte nëpër duejt e vogjël të kallamit në pullazet e hambarëve, e sillte prej stepës avullin e lagësht të tokës që avullohej dhe erën e rrushit të pjekun prej barit të ri. Era e ambël si e mjaltës së sythave të fryme të plepave ishte aq e përmallshëme e e kandshëme sa që Davidovi kur filloi me folë kishte përshtypjen se po i ngjiten buzët; madje edhe shijen e mjaltës e ndjente, tue e prekë qellzën me gjuhë.

— Qytetarë, a thue ju e keni da menden mos me iu bindë urdhnave të pushtetit sovjetik? Pse s'ja keni dhanë drithin kolhozit të Jarskuit? Po a nuk mendoni se për këtê do të përgjegjeni përpara gjyqit si penguesa të fushatës së mbjelljes pranverore? Do të përgjegjeni, fakt! Pushteti sovjetik nuk do tu falë këtê!

— Pyshteti yt sovjetik tash âsht tue ndejtë i burgosun te na! Po rrin n'izbë si tulipani i bardhë! — iu përgjegj shtëpijaku i pamvarun Miron Dobrodejevi, kozak i shkurtë dhe sakat, tue mendue në Razmetnovin.

Disa qeshen, por Banjiku duel përpara dhe bërtiti me pezmatim:

— Pushteti sovjetik nuk urdhnon ashtu si trilloni ju këtu? Na nuk i bindemi atij lloj pushteti çfarë e keni trillue

ti e Makar Nagulnovi! Çfarë mode âsht' kjo që s'po u lejoni bujqëve me mbjellë? Shka don me thanë kjo? Ky âsht shtrembnimi i partís!

— A tyj s'po të lanë me mbjellë a?

— Pse, a mos po lejoni a?

— A e ke prû faren në hamarin e përbashktë?

— Po e kam prû.

— A t'u ka këthye?

— M'u ka këthye, e shka?

— Atëherë kush s'po të len me mbjellë? Shka po sillesh këtu te hamarët?

Banjiku u hutue pak me këthesen, e papritun, të bisedës për tê, por provoi me ra not:

— S'po më dhemb mue shpirti për shkakun tem, por për popullin që ka dalë prej kolhozit dhe të cilit s'po ja këtheni bukën dhe s'po ja jepni pasunín. Aty âsht çashtja! Dhe çfarë toke na keni caktue? Pse aq larg?

— Ik prej këtu! — s'u durue Davidovi. — Me tyj na do të flasim mbasandej, fakt! E në punë të kolhozit mos e shtin hundën se do ta këputim! Ti po çon peshë popullin! Hik, po të thom!

Banjiku u largue, tue u kërcnue, e gratë e zavendësuen, tue mësue së bashku. Bâjshin zhurmë të gjitha me nji zâ, tue mos e lanë Davidovin ta thotë asnji fjalë. Ai këqyrte me përfitue në kohë, deri sa të mbërrijë Lubishkini me brigadë, por gratë e rnethuen, tue bërtitë aq fort sa të shurdhojhin veshët, ndërsa kozakët me heshtjen e tyne i lejojshin me bâ kështu dhe në këtê mënyrë i përkrahshin.

Davidovi, tue këqyrë rreth vehtes, e vuni oroe Marina Pojarkoven. Ajo rrinte pak mâ larg, tue i kryeque në krahnuer duert e fuqishëme të zhveshuna deri në brryla, dhe bisedonte gjallnisht dishka me gratë, tue i vrâ vetullat e zeza në të kaltërtë gati të bashkueme mbi hundën. Davidovi e zuni shiqimin e saj anmiqsuer dhe gati njiherit e pa skaj Jakov Llukiqin, i cili prite shqetsueshëm, tue buzëqeshë dhe tue i pëshpërittë dishka Demidit të Prântë.

— Jepi çelësat! Jepi me të mirë, a po ndín?

Nji grue e kapi Davidovin për krahu dhe ja futi dorën në xhep të pantollonave të tij.

Davidovi e shtyni me qufí. Grueja u mbraps, ra në rruzë të shpinës, dhe bërtiti tue u shtí:

— Kuku-u, më mbyti, më mbyti! Bijt e mij, mos leni të vritem...

— Shka âsht kjo punë? — me zâ tenori të dridhshëm tha dikush prej rreshtave të fundit të grumbullit. — Don me thanë, po fillon me u rrahë? E atëherë, bjerni sa që t'i dalë supa për hundësh! ...

Davidovi u mat me e çue gruen që ishte rrëxue, por ia rrëxuen kasketën prej kresë, i ranë disa herë fëtyrës dhe shpinës dhe e kapën për duersh. Tue i shkundë krahët, ai i hodhi gratë që ishin varë për tê, por ato u kapën përsëri tue bërtitë fortë, ja shkyen gushoren në këmishë dhe, sa çel e mshel syt, ia kontrolluen dhe ia këthyen mbrapshtë xhepat.

— S'i paska me veti çelësat!

— Ku janë çelësat? ...

— Je-e-e-epi! Përndryshe do t'i thejmë drynat!

Nji plakë hijerandë — e ama e Mishko Ignatenkos — tue leshë, u shty deri te Davidovi, ia shau nanën dhe e pështyni në fëtyrë.

— Që, o shejtan i pa fe!

Davidovi u zbeh, dhe e mblodhi krejt fuqín, tue u përpjekë me i shlirue duert, por s'pati sukses: ishte e qartë se dikush prej kozakëve u kishte ardhë në ndihmë grave. Gishtat e fortë e të fuqishëm ia kapën brrylat e tij, ia ngrehen përmbrapa, ia shtrënguen si me dana. Atëherë Davidovi s'u mbrojt mâ. Ai e pa se çashtja kishte shkue tepër larg, se askush prej të pranishmëve s'do t'i vijë në ndihmë, dhe prandej vendosi të veprojë ndryshe.

— Çelësat e hamarëve s'janë te unë, o qytetarë. Çelësat janë... — Davidovi u ndal: deshti me thanë se çelësat nuk gjinden te ai, por n'atê çast i shkoi në mend, po të thotë se nuk janë te ai, grumbulli do të mësyjë me kërkue Demko Ushakovin dhe do ta gjejë me siguri, e mandej kuku për Demkon, — do ta vrasin. »Do të them se i kam në shtëpí, e mandej do t'i kërkoj atje dhe do të them se i kam humbë. Deri atëherë do të mbërrijë Lubishkini, e me zor do të vendosin këta me më vra. Ih, dreqi i marrtë!« Ai heshti, tue e fshi me mangë gjakun prej faqes së gërvishtun, e tha mandej: — Çelësat i kam në shtëpí, por

s'u jap, e po i thyet drynat do të dënoheni edhe ma rrebtë! Këtë ta dini, fakt!

— Na ço në shtëpí! Vetë do t'i marrim çelësat! mësynte e ama e Ignatenkut.

Prej enthuziazmit asaj i dridheshin faqet e lëshueme dhe lythi i madh në hundë, e nëpër fëtyrën e rrudhme shpërthente pa da djersa. Mâ e para ajo e shtyni Davidovin, dhe ai me qejf, por kadalë, u nis në drejtim të banesës së vet.

— Po a i ke çelësat atje? Ndoshta ke harrue? — pyette Avdotja, grueja e Banjikut.

— Atje janë, atje, teze! — thonte Davidovi, tue e ulë kryet për të mshehë buzëqeshjen.

Katër gra e mbajshin për duersh, e pesta i shkonte përmbrapa me hû të trashë në duer; n'anën e djathtë plaka Ignantova hecte, krejt tue u shkundë, me hap mashkulli, n'anën e majtë shtyheshin gratë, e thyeme në grumbuj të vogjël. Kozakët ndejtën te hamarët për t'i pritë çelësat.

— Lëshomna dorën, teze. S'do t'iki, — lutej Davidovi.

— Dreqi e din, mundesh edhe me ikë.

— Jo, mori!

— Hec me ne, kështu jemi mâ të sigurtë.

Erdhën deri te banesa dhe tue e rrëxue derën, e thurrun prej thuprave, dhe gardhin, u futen n'oborr.

— Shko e bjeri çelësat. Po s'i prune, do t'i thërrasim mejherë kozakët, dhe sa ora ta dredhim qafën.

— Oh, moj teze, po shpejt e harruet pushtetin sovjetik! Por ajo s'do t'ua fali këtë!

— Si ta kuptojsh nuk vyen! A do të cofim prej ûjes në vjeshtë, po s'mbuelljëm, ose do të përgjegjemi, të gjitha janë nji lloj! Por ti ngutu!

Davidovi hyni në dhomën e vet; tue dijtë se po e vërejnë, shtihej se po kërkon me kujdes. Ai i përmbysi të gjitha teshat nëpër valixhe dhe në tavolinë, i kontrolloi të gjitha letrat, u fut edhe nën shtrat, nën tavolinën kambështrembë...

— S'janë çelësat — tha ai, tue u paraqitë në shkallë.

— Po ku janë atëherë?

— Siguristh te Nagulnovi.

— Por ai ka shkue!...

— Shka do me thanë pse ka shkue? Ai ka shkue, e çelësat ka mujtë me i lanë. Dhe me siguri i ka lanë. Sod ashtë dashtë t'i japim drith brigadës së dytë.

E çuen në banesën e Nagulnovit. Rrugës filluen me e rrahë. Në fillim i bijshin vetëm lehtë dhe e shajshin, e mbasandej, të ngacmueme pse ai krejt kohën buzëqeshte dhe mahitej, filluen ta rrahshin burrnisht.

— Qyletare! Lajkataret e mija t'ambla! Të paktën mos më rrahni me hûj, — lutej ai, tue i piskue gratë mâ t'afërme, por e largonte kryet dhe buzëqeshte me vështirësi.

E rrahshin pa mëshirë shpinës, aq sa që kriste, ai vetëm gjimonte, bante krahët dhe, përkundrejt dhimbjes, ende provonte të tallej:

— Plakë! Ti e ke kohën me vdekë, e këndej po rrah! Prit të bij edhe unë vetëm pak, a?

— Or shul i pandjenja! Shkamb i ftohtë! — bërtiti gati me lotë Nastenka Deneckova e re, e cila i binte pa mëshirë shpinës së Davidovit me grushtat e vet të vogjël por të fortë. — Krejt duert i vrava tue rrahë atê, e ai s'po çan kryet!...

— Mos më rrahni me hûj! — murmuroi Davidovi vetëm njiherë ashpër, nëpër dhambë të shtrënguem, dhe e nxuerr prej duerëve të nji grueje nji hû të vogël e të thatë prej shelku dhe e theu në gju.

Ja përgjaken veshin, ja shkyen buzët dhe hundën, por ai ende gjithënji buzëqeshte me buzët e veta t'ajuna, tue tregue se nuk e ka asnji dhamb të përparshëm, dhe me kujdes i shtynte kadalë prej vshtes gratë që mësyejshin veçanisht me egërsi. Plaka e Ignatenkut, së cilës prej zemrimit i dridhej lythi në mjekërr ja pruni shpirtin në fyt. Ajo e rrahte me qëllim ashtu që t'i dhembë, tue këqyrë me i ra midis syve ase në tamtha dhe nuk hedhte si të tjerat, por me shpinë të dorës dhe me nyna të gishtave të shtrenguem. Davidovi kot ia këthente shpinën në të liecun. Ajo, i shtynte gratë, tue teshë, ngitte përpara tij dhe bërtitte me zâ të shtjerrun:

— Ndal t'i mshoj unë turive ... turive!

»A-ah, prit pak, breškocë e flliqtë, — me tërbim të përmbajtun mendonte Davidovi, tue përdredhë, për t'i ikë

të ramles, — sa të duket Lubishkini do të bij unë tyj, n'atë mënyrë sa që do të sillesh si gjinkalla!«

Lubishkini me kalorësat nuk vinte kurrsesi. Erdhen deri te banesa e Nagulnovit. Këtë herë bashkë me Davidovin hynë në dhomë edhe gratë. Ato i përmbysën të gjitha sinka kishte mbrenda, i shpërndanë letrat, ndërresat; madje i kërkojshin çelësat edhe prej të zotit të shtëpís. Kuptohet që s'i gjetën, prandej e shtynë Davidovin në çardak.

— Ku janë çelësat? Do të mbysim!

— Te Ostronovi, — u përgjegj Davidovi, tue i ra ndër mend drejtori i kolhozit, që rrinte në grumbull te hamari dhe buzëqeshte tue u kënaqë për faikeqësín e tij.

— Po rrën! Na i kemi kërkue prej tij qysh moti! Ai ka thanë se çelësat duhet të jenë pajtjetër te ti! ...

Qytetare! — Davidovi e pneki hundën tmerisht t'ajun dhe buzëqeshi kadalë: — Qytetare! Vetëm kot më keni rrahë ... Çelësat janë në kryesí, në tavolinën teme ... fakt. Tash po më bjen në mend mirë.

— Po ti je tue u tallë me ne! — bërtiti Jekaterina Gulashça, tue ardhë prej hamarëve.

— Çomni atje, çfarë tallje? Vetëm se ju lutem, pa rrahje!

Davidovi zbriti prej çardakut. E mundonte etja, e kaplonte tërbimi i pafuqishëm. S'âsht kjo hera e parë që po rrahet, por kjo âsht e para herë që po e rrahin gratë, dhe për këtë arsye disi i vinte keq. »Vetëm mos të rrëxohem, se kishin me më mbytë se rrahuni. Kjo kishte me qenë vdekje e marrë, fakt!« — mendonte tue i ngulë me shpresë syt në bjeshkë. Por në rrugë nuk çohej pluhni i derdhun prej thundrave të kuajve, nuk dukeshin kalorësit e shpërndamë në rresht. Bjeshka ishte pa njerëz, tue u shtrí deri te bregorja e largtë në horizont ... Edhe rrugët gjithashtu ishin të shkreta. Të gjithë ishin mbledhë te hamari, prej kah mbërrinte zhurma e mbyllë e shum zaneve.

Derisa erdhën te kryesija, aq fort e rrahën Davidovin sa memzi mbahej në kambë. S'tallej mâ, por gjithënji mâ shpesh zente në thue me gjithëse hecte nëpër rrafsh, gjithënji mâ shpesh e kapte kryet në dorë dhe tue u zbehë lutej me zâ të shtjerrun:

— Mjaft! Do të më mbytni ... Mos më bini kresë ... S'janë çelësat te unë! Deri në mbramje do vini mbas

mieje, por çelësat nuk do ti mermi! ... Nuk do ti jap! ...

— Aa-a-a-a, a deri në mbramje — a?! — bërtitshin gratë e tërbuarme dhe përsëri si shushuiza ngjiteshin për Davidovin e rraskapitun, e gërvishtshin, e rrahshin, deri edhe e kafshojshin.

Para vetë oborrit të kryesís së kolhozit Davidovi u ul në rrugë. Këmisha e tij e lintë ishte përgjakun kreit, pantallonat e shkurta qyltetare (të shkyeme kah skajet e fundit sepse ishin të vjetra) të shkyeme në gjuj, nëpër qaforen e shpërthyeme shihej gjoksi i zeshkët e i nximë si futa. Merrte frymë randë e me gulshim dhe kishte nji pamje të mjerë.

— Hajt, i biri qenit! — bërtitte plaka Ignatenkova, tue i ra shkelma.

— Po unë për ju, të poshtër! ... — tha Davidovi papritmas me zâ të naltë dhe këqyri rreth vehtes me sy, që shkelqyen në mënyrë të çuditshme, — për ju po punoj! ... E ju po më mbytni ... Ah, të poshtër! S'i jap çelsat, a po më kuptoni? Fakt, s'i jap! A?

— Leni! ... bërtiti nji vajzë, tue nga. — kozakët i kanë thye drynat dhe po e ndajnë drithin! Gratë e lanë Davidovin te dera e kryesís së kolhozit, dhe vrapuen te hamarët.

Ai u çue me mundim shumë të madh, hyni n'oborr, mandej e qiti në çardak nji vedër të vogël me ujë të vokët dhe piu shumë, e mbasandej filloi me hedhë ujë në krye. Tue u kullë ai e lau gjakun prej fëtyrës dhe qafës, u fshi me mbulesën që ishte e varun në skaj të çardakut, dhe u ulë në prag.

N'oborr s'kishte njeri të gjallë. Diku kokoriste nji pulë e shqetësueme. Në pullazin e shtëpís së vogël të gargullës, tue dredhë qafën, këndonte nji laureshë e zezë. Prej stepës ndihej fëshkllima e mijve të fushës. Mali shkallë shkallë i rêve të vogla e të kalterta e zente diellin, por me gjithatë ajrin e mbushte nji gulçim aq i randë sa që edhe vremçat, që laheshin midis oborrit në nji grumbull të zallit, shtriheshin pa lëvizë, tue i zgjatë qafzat dhe vetëm kajherë valvitëshin fletëzat si flladitëse tepër të vogla.

Kur ndjeu trokitjen e lehtë të kambëve të kuajve, Davidovi e çoi kryet: nëpër derë të madhe hyni nji kal qimëverdhë i shaluem dhe me vithe të lëshueme. Ai u kë-

thye papritmas, shkëpurdhi tokën me kambë të mbrama dhe kah higllonte luejti nëpër oborr, tue lëshue prej kofshave në tokën e nxehtë copa të bardha të shkumbës. U ndal te dera e ahrit dhe nuhati derën e hymjes.

Fnenin e bukur, të zbukuruem me argjend e kishte të këputun, skajat e dizgjinit luhatshin, shala i kishte ra te qafa, e rrypi i këputun i gjoksit varej deri në tokë, tue i prekë thundrat e kaltërta të errta. Ai memzi i çonte dhe i lëshonte ijet, tue i fry hundët e kuqe; në xhufken ngjyrëari në ballë dhe në jelet e ngatërrueme ishin pështjellue topthat e rrodheve të zeza të vjetit të kaluem.

Davidovi këqyri kalin me habí. N'atë çast kërsiti kadalë dera e plemes dhe mbas saj duel kryet e mixhës — Shçukar. Mbasandej duel edhe ai vetë, tue e çelë derën me matunín mâ të madhe dhe tue këqyrë frigueshëm si bisha e egër në të gjitha anët.

Fundrinat e sanës e mbulojshin dendun këmishën e djersitun të Shçukarit, e në mjekërrzen e parruem dukeshin kallijt me farë të egjrës, kërcejt e thatë të barit dhe gjethët, pluhni i verdhë i penikut të egër. Mixhës Shçukar i kish marrë fëtyra nji ngjyrë vishnje, në të pasqyrohej nij frigë e pashembëllte e prej faqeve i pikte djersa në mjekërr ...

— Shok Davidov! tha ai tue u lutë me pështpërtije dhe tue iu afrue në maje të gishtave çardakut, — largohuni, pash zotin! Mbassi kanë fillue me na plaçkitë, don me thanë se s'kanë fillue edhe vrasjet. Sa ju paskan rrahë — fëtyra s'mund t'ju njihet! Unë u msheha në sanë ... Atje âsht' aso zapulline sa s'mnud të durohet, krejt jam djersitë, por, për zotin, prandej âsht mâ siguri për shpirt! Ky shrregullim, të mshihemi diku bashkë, a? Njeriu disi tmerohet kur âsht vetëm ... Dhe çfarë dobije kemi po t'i ekspozohemi vdekjes, nuk e dij se për ç'shkak. Ndëgjoni si po zukasin gratë si grejzat, dreqi i marrtë! Që, edhe Nagulnovin sigurisht e kanë mbytë, sepse ai âsht' kali i tij që vrapoi këtu. N'atë tokmak ai shkoi sod në stacjon. Nën të ai sod zû në thue qysh atëherë unë i thashë: »Këtheu, Makar, ky âsht shêj shum i keq!« Por a do ta ndëgjojë ai ndonji herë njeriun e mendshëm? Kurr, sa të jetë gjallë! Ai gjithëmonë punon në krye të vetin, dhe prandej qe, e kanë mbytë. E sikur të këthehej, kishte me qenë mirë po të mos shihej.

— Po ndoshta ai âsht tash në shtëpí? — pyeti pa vëndosshëm Davidovi.

— Në shtë-ë-pí? E pse erdh kali pa kalorësin dhe po hingllon si qenë tue ndí coftinën? Unë i njoh shum mirë këta shêja! Puna âsht e qartë: ai âsht kthye prej rrethit, ka pa se po e plaçkisin drithin prej hamarëve, ka thanë ndonji send kundër, s'ka durue zemra e tij e flaktë, dhe e kanë vra njerín ...

Davidovi heshte. Te hamari përsëri ndíhej zhurma e zaneve të panumërt, ndíhej krisma e qerreve dhe zhurma e rrotave në koçija. »Po e bajnë drithin ... — mendoi Davidovi. — Po me të vërtetë a thue shka âsht bâ me Makarin? S'âsht e mundun ta kenë vra? Po shkoj!« Dhe ai u çue.

Tue mendue se Davidovi vendosi të mbetet bashkë me tê në plamen e sanës, mixha — Shçukar u ngut!

— Ejani, të largohemi prej fatkeqësís! Se po e çoi dneqi dikê këtu e na pa, shkuem për dardha të buta. Ata do ta bâjnë këtê për njiherë! E në sanë âsht mrekulli. Era e sanës âsht e lehtë, e kandshëme, unë kisha ushqim. Por sqapi më shpartallòi ... E kisha mbytë damtuesin! Unë ndjeva se gratë po e plaçkitin kolhozin dhe se po ju shajnë për punën e drithit: »E, — thashë vetë me vehte, — do të mbaroish, o Shçukar, krejt kot!« Sepse të gjitha gratë e dijnë se unë e ju, shok Davidov, prej ditës së parë të revolucjonit jemi në platformë, se e kemi krijue kolhozin në Gremjaçi dhe e kemi shkullakizue Titkun. Kê do ta vrasin mâ së pari? Gjâ e qartë — mue e juve!« Kuku për ne, — mendova, —duhet të mshihem, se mbassi ta vrasin Davidovin, edhe mue do të më vijë rradha, dhe kush do ti japë hetuesit mbasandej informata për vdekjen e shokut Davidov?« Hidhem mejherë në sanë, e fus kryet në tê, shtrihem, s'guxoj as me marrë frymë fort. Kur ndíj se dikush po hec nëpër sanë, sipër meje... E mue po më vjen të teshem prej pluhnit. »Oh nana ime! — mendoj. — Kurrsesi ndryshe, po më kërkojnë, kurrsesi ndryshe po vijnë të ma marrin shpirtin«. E ai, a po hec, po hec, qé po vjen, më hypi në bark... Unë rrij i shtrimë! Shpirti më ndahej prej trupit nga friga, e unë po rrij si i mallkuem, sepse s'mundem me lëvizë kurrkah! Ai më hyp drejt në turi. Ta kapi me dorë — kur shka me pa, thundër, dhe madje e kërleshtë. Flokët m'u tërqethen, dhe sikur lëkura e ballit

filloi të më ndahet. S'po muj as me marrë frymë prej frigës! Shka kam mujtë me mendue kur e preka thundrën e kërleshtë? »Dreqi« — mendova. Në plemë ishte errësin e tmershëme, e secila fuqi e papastër shkon n'errësín. »Do me thanë, — mendojsha — tash do të fillojnë me më shpue dhe gicilue deri sa të vdes. Mâ mirë do t'ishte sikur të më kishin mbytë gratë«. Po-o-o... Të më kapi friga — mos pyet se sa! Të kishte qenë në vendin tem ndonji tjetër, njeri i lig, ai kishte cofë në vend, i ishte coptue zemra dhe i kishte plasë barku. Kjo ndodh gjithëmonë prej frigës së pa pritme. E unë u fiqha vetëm pak, por ndjeva se po vjen mâ shumi era sqap... Kisha harrue se sqapi i shkullakizuem i Titkut jeton në plemë, e kisha harrue krejt atë të mallkuemin! Qes pak kryet jashtë, kur me të vërtetë sqapi i Titkut, po hec nëpër sanë, po kërkon sherbela, po përtyp pelinin... Dhe natyrisht, unë çohem dhe filloj me e rrahë. »Mos hec, o dreq imë mjekërr, nëpër sanë kur në katund ka turbullime! Mos u end andej e këndej, o dreq i ndyet!« Aq u zemrova sa deshta ta mbys mbassi, me gjithë që âsht shtazë, duhet ta kuptojë kur guxon dhe kur s'guxon me çapuritë nëpër sanë, si edhe kur duhet të mëshihet e të rrijë... Kah po ja imbani shok Davidov?...

Tue mos u përgjegjë, Davidovi kaloi skaj plemes dhe u drejtue te dera e madhe.

— Ku po shkoni? — pështëriti frigshëm mixha-Shçukar.

Tue kqyrë nëpër derën gjysmë të mbyllun, a: pa se si Davidovi sikur ta shtynte era e fortë kah shpina, po shkon kah hamarët e kolhozit me hapa të pasigurtë, por të shpejtë.

KAPITULLI XXXIV

Skaj rrugës qëndron Kurgani[1]). Në majen e tij të zhveshun prej erës shushurijnë dhimbshëm kërcuejt lakuriqë të pelinit të vjetshëm dhe të imilcit, përulen lodhshëm kah toka krenat e kërleshta te murrizat dhe nëpër shpatije,

[1]) Kurgan — bregore shum të motshëme të mëdha e artificjale përmbi vorret e aristokratëve Mongolë. — Shenim i përkëthyesit.

prej majës deri në rrânzë, janë të shpërdame tufat e karthûjve të verdhë të butë. Trishtueshëm, terrët, të zbehun prej diellit dhe prej shtërgatave, ato i shtrijnë mbi tokën e lashtë kërcejt e vet të butë; madje edhe në pranverë, në mes të barit të ndryshëm të lulëzuem me gëzim, ato duken të pikëlluema si pleqt, të kaluem kohet, dhe vetëm pak para vjeshtës shkelqejnë dhe vizllojnë si brymta. Vetëm në vjeshtë duket se Kurgani, "ue u mburrë me krenarí, mban rojen mbi stepë, veshun krejt me mburojë të luspave targjenta.

Verës, kah kuqrrimi i mbramjes fluturon prej rêve në majen e tij shqypja e stepës. Atje lëshohet në kurgan, tue shushurí me fletë hec pakujdesshëm dy-tre hapa, dhe fillon me e pastrue me sqepin grremcak krahun e zí të shtrimë si flladitëse dhe pjesën e mbrapme të mbulueme me pupla të kuqe, e mbasandej qetësohet si në të kotun, tue hedhë kryet edhe tue e dretjue në qiellin, gjithmonë të kaltër, synin si qelibar, të rrethuem prej nji strehe të zezë. Si guri i përhershëm, i palëvizshëm i zí në të verdhë, shqypja pushon para gjakut të mbramjes, përderi këputet lehtë prej tokës dhe fluturon. Deri në perëndim të diellit do ta vizitojë edhe disa herë përtej stepën hija e murrme e krahëve të saj perandorake.

Athue kah do ta çojnë ernat e ftohta të vjeshtës? Në rrânzën e kaltërtë të Kaukazit? Ose në Persi? N'Avganistan?

E dimnit, kur kurgani i mbivorrshëm gjindet me mbulesën hermeline të borës, në majën e tij, çdo ditë, kah muzgu i mëngjezit i murrëm në të kaltërt,del dhelpna plakë, qafëmurrme. Ajo rrin shum, si e vdekun dhe e gdhendun prej mermerit të verdhë të flakët e të mrekullueshëm; rrin, tue lëshue mbi borën ngjyrë vjollce bíshtin e butë të kuq dhe tue këthye kah era turinin e mprehtë me qime të zeza e të mbyllta te nofullat. N'atë moment vetëm hunda e saj ngjyrë plumbi jeton në botën e fuqishëme ternave të bashkueme, tue kapë etshëm me birat e hundës të hapuna shum dhe të dridhshëme edhe erën e freskët të gjithanshëme të borës, idhtsin e pashtymshëme të pelinit të mbytun prej gricës, edhe eren e kandshëme të sanës që vjen prej baglës së kalit kah rruga e afënme, edhe erën tepër tronditëse memzi të dallueshëme të zogj-

ve të fëllazës, që janë mshelë nëpër therra në megjen e largtë.

N'erën e fëllazës ka aq shum nijansa të thurruna dendun sa që dhelpna për të zbritë prej kurganit me e ngî nuhatjen, detyrohet të notojë afër pesëdhetë pash tue mos i nxjerrë kambët prej borës që shkelqen me xixa yjsh dhe tue e ngrehë nëpër maje të kinglave barkun e vogël të lehtë si pupla e të mbuluem me hej akulli. Vetëm andherë në birat e hundës së saj të hapuna e të zeza gufon rryma e erës që ndez nuhatjen: thartina e idhtë e glacës së freskët të shpendit dhe era e dyfishtë e puplave. Pupla e lagshtë prej borës, kur ta prekë barin, me anën e vet të sipërme e lëshon idhtësín e barit të marrun prej pelinit dhe erën e ndezun të kinglave, e prej grykës së kaltërtë, të ngulun për gjysmë në mish, vjen era e gjakut të nxehtë e të gjelbtë.

... Ernat e thata të verës e grithin tokën e lëshueme, të rrasun të kurganit, atë e djeg dielli i mesditës, e shpërlajnë shinat e mëdha, e pëlcasin ngricat e Epifanit, por kurgani prap sundon papërkulmenisht sikurse para pesëqind vjetësh, kur âsht ngritë përmbi pluhnin e princit të vramë të Polovcëve dhe të vorruem me nderimet ushtarake, i mbushun prej duerve të zeshkëta të grave të tij, të stolisuna me beleziqe, prej duerve të luftarëve, të kurshrive të skllavërve...

Kurgani qëndron mbi shpat tetë vërsta prej Gremjaçi Llogut. Kozakët qysh prej kohnave të vjetra e quejnë Kurgan i Vdekjes, e nji legjendë tregon se nën kurgan dikur, në kohna shum të vjetra, ka vdekë nji kozak i plagosun, mund të jetë vetë ai për të cilin këndohet në kangën e vjetër.

Me shpatë të mprehtë unën e shkrepte,
me bar të pelinit zjarmin e ndizte,
ujin e burimit në të e nxente,
me ujë të burimit plag't i banîle:
»I mjeri un', o plagë t'mija t'idhta
që po më këputni zemrën e trimit!...«

... Afër njizet vërsta prej stacionit Nagulnovi mësyni trok s'e ndali kalin e vet deri te Kurgani i Vdekjes. Tue

i zbritë ai hoqi me donë shkumbën prej qafës së kalit.

Koha ishte bâ argëtuese, e nxehtë, e jashtëzakonshëme për fillimin e pranverës. Dielli e digjte tokën si në Maj. Mbi rrethin valë valë të horizontit fluturonte një rê e hollë tymi: Prej liqenit të vogël të largët të stepës ora e sillte kakarisjen e gusave, bërtimën e shumllojshëme të rosave, cingrimën e shaptoreve.

Makari e shfrenoi kalin, ia lidhi frenin për kambën e tij të përparëme dhe ia shliroi rrypat. Kali imësyni lakmueshëm në bar të ri, tue këputë rrugës kallijt e dejegun tegjirës së vjetshëme.

Përmbi Kurganin, tue krokatë fort dhe me ndërpremje, fluturoi një tufë rosash tegra dhe u lëshue në liqê. Makari, tue mos mendue asgjâ, përcuell fluturimin e tyne, pa se qysh bijshin rosat si gurë në liqê, se si uji afër ishullit të vogël të mbuluem me kallam u çue peshë nën to, dhe se si po n'atê çast u çue prej pendës një tufë gusash tegra të shqetësueme.

Stepa ishte e shkretë, pa asnji shpirt të gjallë. Makari ndejti shum kohë i shtrimë në rrânzën e Kurganit. Në fillim ndjeu se pak mâ tej po hingllon kali, po rrin herë në një herë në tjetrën kambë, tue hingllue me mëgojse, e mandej kali kishte zbritë në luginë, ku ishte bâ aso qetësije, që bâhet vetëm në vjeshtën e shurdhtë kur njerëzit i kryejnë punët në stepë dhe e lëshojnë.

»Kur të vij në shtëpi, do të falem me Andrejen dhe Davidovin, do ta veshi pallten ushtarake, me të cilën kam ardhë prej frontit polonez dhe do të vras vehten. Mâ, s'më lidh gjâ me jetën! E prej kësaj pune revolucjoni nuk do të ketë dam. A pak njerëz shkojnë mbas tij? Një imâ pak ose mâ shum ... mendonte Makari me indiferencë si t'ishte tue mendue për tjetër vend, tue ndejtë shtrimë përmbys dhe tue vëzhgue, pa luejtë syt, kërcejt e thurun të karthûjve. Davidovi do të flasi sigurisht në vorrin tem: »Me gjithë se Nagulnovi âsht i përjashtuem prej partís prap se prap ka qenë komunist i mirë. Na nuk i japim të drejtë që e ka vra ai vetëvehten, fakt, por veprën, për të cilën ka luftue kundër kontrarevolucjonit botënuer, na do ta çojmë deri në fund!« Dhe Makari e mendoi jashtëzakonisht qartë se si do të hecë Banjiku i kënaqun tue

buzëqeshë nëpër grumbull, do t'i lëmojë mustaqet e përthime dhe të flasë: »Nji i shtrini kambët, i falem nderit Zotit! Qenit — vdekje qëjsh!«

— E jo, o gjarpën! Nuk do të vritem! Atyne si ti ende do t'ua këpus unë pêjt! — tha me zâ të naltë Nagulnovi, tue i shtrëngue dhambët si i përvluem. Mendoj për Banjikun e ndrroi mendimin e tij dhe ai, tue kërkue kalin me sy, tashmâ thonte me vehte: »Nuk do t'ja mbërrijsh! Mâ së pari do t'i këputi pêjt juve të gjithëve, e vetëm mbasandej do t'i laj llogaritë edhe unë! S'do të keni rastin t'i gëzoheni vdekjes seme! E përsa i përket Korçzhinskut, ndoshta s'âsht fjala e fundit? Po sa ta mbarojmë mbjelljen — do të shkoj në komitetin qarkuer. Ata do të më këthejnë muë në parti. Do të shkoj në krahinë, në Moskë! ... E po s'pata sukses — edhe si i paparti, unë do të luftoj kundër të poshtërve!«

Ai shiqoi me sy mâ të qarë në botën që shtrihej rreth e përqark tij. Tashmâ i dukej se pozita e tij nuk âsht aq e papërmirësueshëme dhe e dëshprueshëme sa i dukej para disa orësh.

U drejtue ngutshëm në luginë, kah i pat shkue kali. Nji ulkojë barsë, e shqetësueme prej hapave të tij, u çue nga kinglat. Për nji çast ndejti në kambë, me ballë të qitun, krye të lëshuem, tue e këqyrë njerun, e mandej i lëshoi veshtë, e rrudhi bishtin dhe vrapoi tue këcye në luginë. Lythat e zí të zgjatun të gjive që luhateshin plogshëm nën barkun e ramë.

Po sa Makari filloi t'i afrohet kalit, ai luejti kryet me habi. Freni i lidhun për kambë, plasi.

— Trrr! Vaskoj! Prr, ndalu! — folte me gjysmë zani Makari, tue provue me iu afrue për mbrapa kalit që e kishte kapë dëshira e lojës dhe me e kapë për jele ase freni.

Tue luejtë kryet, kali e shpejtoi hapin tue e këqyrë shtrembët kalorësin. Makari heci në vrap, mirëpo, kali s'e la t'i afrohej, por qiti shkelma dhe i ra përmes rrugës në drejtim të katundit me shpejtësin e vetimës sa që dridhej toka.

Makari shajti dhe u nis mbas tij. Afër tri vërsta i kaloi tue hecë jashtë rrugës, në drejtim t'ugarëve që shtriheshin jashtë katundit. Prej dikah çoheshin grazhlat

dhe dyshet e fëllazave, e atje larg, në shpatin e luginës hecte llapatani tue e ruejtë llapatanen që ishte strukë. I përfshimë prej lakmís së pamposhtshëme për të pasë lidhje seksuale me te, ai e hapte si flladitëse bishtin e vet të shkurtuem dhe të keq me mbrendi të kuqe në të bardhë, i lëshonte krahët, tue grithë me tê tokën e thatë, prandej i bijshin puplat, të cilat ishin mbulue në rranxë me push të kuq ...

Në stepë bâhej punë e madhe frytdhanëse: bari rritej me vrull, shtoheshin shpendët dhe bishat e egra, vetëm arat, që i kishin lanë njerëizt i hapshin pa zâ therrat e rritуna të vetat, prej të cilave çohej nji mjegull e hollë.

Makari hecte nëpër ugarin e thatë e tashpër, i tërbuem dhe i helmuem. Ai kërrusej shpejt, kapte dhè, dhe e fërkonte në duer. Toka e zezë e imtësueme midis fijeve shushuruese të barit të vdekun ishte e thatë dhe e nxehtë. Ugari ishte ndezë! Pa prítë asnji çast, duhej me lëshue vllagat nëpër sipërfaqen e ulun e të rrastë tri katër herë, me e thye me dhambzat e hekurtë tokën e fortë, e mbasandej me i çue mbjellëset nëpër brazdat e zbutuna, në mënyrë që kokrrat e arta të grunit të bijnë sa mâ thellë.

»Jemi vonue! Do ta shkatërrojmë tokën! — mendonte Makari, tue shique me dhibmje të madhe arat e papunueme të zeza mbetë lakuriq sa me të tmerue. — Edhe nji ditë a dy — e ugarei mbaroi! Toka âsht si pela: po ta ketë kohën për ndërzim — mejherë lëshoja hamshorin, e kur t'i kaloje ajo kohë — s'i vlen mâ hamshori as nji pare. Kështu njeriu tokës ... Çdo gjâ, përveç ne njerëzve — âsht e pastër në këto gjana. Secila shtazë, drû dhe vetë toka e dijnë kohën kur duhet të shtohen, e njerëzit... e na — na jemi edhe mâ të ndyet se shazët mâ të ndyeta! Që, s'po shkojnë me mbjellë për shkak se në ta e ka hapë gojën kulshedra për pronësi. Qofshin të mallkuem! Po sa të shkoj, mejehrë do t'i përzâ të gjithë n'ara! Të gjithë deri te mâ i mbrami!«

Ai i shpejtësonte vazhdimisht hapat, tue kalue diku diku në vrapim. Nën kapelë i rridhte djersa, këmisha i ishte nxi në shpinë, buzët i qenë tha, e në faqe gjithënji mâ fort i delshin vulat e kuqrrimit të pashëndetshëme.

KAPITULLI XXXV

Mbërrijti në katund kur ndamja e drithit të farës ishte në jehonën e plotë. Lubishkani me brigadën e vet ishte ende gjithënji në fushë. Te hamari ishte rrëmujë. Në vagë hidheshin ngutshëm thasët me drith, qerret vijshin pa ja nda, kozakët dhe gratë e bajshin drithin në thasë, në përparëse, dhe kokrrat e derdhuna e mbulojshin dendun tokën dhe shkallët e hamarëve ...

Nagulnovi e pau menjherë se ku âsht puna. Tue i shty katundarët e vet, ai mbërrijti deri te vaga.

Drithin e matte dhe e jepte ish kolhozjani Ovan Batalshçikovi, e i ndihmonte Apolon Peskovatovi i shëmtuet. As Davidovi, as Razmetnovi, asnji brigadjer nuk ishte te hamari. Vetëm për nji çast nëpër turmë kaloi fytyra e hutuame e kryetari të kolhozit Jakov Llukikiqit, por edhe ai u humb diku mbas qerreve të rrasuna dendun.

— Kush ka lejue që të shpërndahet drithi? — bërtiti Nagulnovi dhe e shtyni Batalshçikovin, tue hypë në vagë.

Turma heshtte.

— Kush të ka autorizue me e matë drithin? — e pyeti Makari Batalshçikovin, tue mos e lëshue zanin.

— Populli ...

— Ku âsht Davidovi?

— S'âsht puna ime me e ruejtë!

— Ku âsht kryesija? A ka lejue kryesija?

Demidi i prânte, që rrinte në kambë pranë vagës, buzëqeshi dhe fshini djersën me mangë. Basi i tij naltë si mumurima ushtoi vetë bindshëm dhe shpirt gjanësisht:

— Na kemi lejue, vetë pa kryesín. Vetë?

— Vetë? ... Ashtu a?! — Me dy të këcyeme Nagulnovi u gjet në derë të hamarit, me nji të rame grushti e rrëxoi djaloshin që rrinte në prag, e mbylli me krizmë papritmas derën dhe u mbështet me shpinë në të. — Shpërdahuni! Drithin s'e jap! Të gjithë ata që i afrohen hamarit do t'i shpalli për anmiq të pushtetit sovjetik! ...

— Oho! — tha në mënyrë përbuzëse Dimi, i cili i ndihmonte nji fqís për të ngarkue drithin në qerre.

Paraqitja e Nagulnovit ishte e papritun për shumicën. Para se të shkonte në rajon thuhej me plot bindje nëpër katund se Nagulnovin do ta qesin në gjyq pse e ka

rrahë Banjikun, se do ta hjekin prej detyrës dhe se sigurisht do ta burgosin ... Qysh në mëngjes po sa pat ndëgjue se pat shkue Makari, Banjiku pat thanë:

— Nagulnovi s'do të këthehet mâ! Prokurori publik më ka thanë mue personalisht se do ta shtrëngojnë me rreptësín mâ të madhe! Le ta ndijë Makari! Kur ta përjashtojnë prej partís, do ta shohë se shka do të thotë me e rrahë bujkun. Nuk janë tashmâ të drejtat e vjetra.

Prandej paraqitja e Makarit skaj vagës edhe qe pritë me aso habije shtangëje dhe qetësije. Por kur ai mësyni prej vagës në derë të hamarit, dhe u ndal tue e mëshehë mbas vehtes kënaqsija e shumicës u shfaq mejherë. Po sa bërtiti Dimi, u derdhën britmat:

— Tash na e kemi pushtetin tanë!

— Të popullit!

— Bërtitni, burra!

— Shko kah ke ardhë!

— A ti të na urdhnojsh, nanën ta kajsha!

Dimi u nis i pari kah hamari, tue lëvizë me guxim krahët dhe tue u këthye me buzëqeshje mbas vehtes. Mbas tij u nisen pa vendosmeni edhe disa kozakë. Njani prej tyne e muer nji guri prej tokës.

Nagulnovi e nxuer kadalë naganten prej xhepit të pantallonave dhe ia ngrehi çarkun. Dimi edhe të tjerët u ndalën. Ai që u armatue me gur, e suell disa herë në dorë, dhe e hodhi anash. Të gjithë e dijshin se Nagulnovi, mbassi e ka ngrehë çarkun, nuk do të ngurrohet me e shprazë po t'ishte nevoja. Makari e vërtetoi shpejt këtê.

— Shtatë ndyesina do t'i vras përpara se të hyni në hamar. Hajde, pra, kush don të jetë i pari? Afrou!

Asnji nuk paraqitej ... Për nji moment e kaploi nji turbullim i përgjithshëm. Dimi dishka mendohej, tue mos vendosë t'i afrohet hamarit. Tue këthye gryken e nagantës teposhtë, Nagulnovi bërtiti:

— Shpërndahuni! ... Mejherë shpërndahuni, përndryshe do të filloj me gjuejtë! ...

Ende s'e pat krye fjalín, kur mbi krye të tij ra me krismë nji thupër hekuri e shkurtë. Miku i Dimit, Jafim Trubaçevi, e hodhi, tue dashtë me e qëllue Makarin në krye, por kur pa që s'e qëlloi, u ul shpejt mbas qerres. Nagulnovi e muer vendimin si në betejë: tue luejtë trupin për-

para gurit që dikush e hodhi prej turmës, ai e ndezi nagantën dhe vrapoi mejherë kah shkallët. Turma s'qëndroi: tue rrëxue njani tjetrin, të parët iu dhanë ikjes. Filluen me krisë bigat e karrocave dhe të qerreve bajtëse dhe nji grue, që e kishin rrëxue kozakët, bërtiti ndyeshsisht:

— Mos hikni! Atij i kanë mbetë vetëm gjashtë plumba! — u jepte guxim dhe ndalonte i fikunit Banjiku, që u paraqit prej dikah.

Makari u këthye përsëri te hamari, por nuk hypi në shkallë, vetëm se ndejti te muri, tue mendue se në këtë mënyrë do ti shohë të gjithë hamarët tjerë.

— Mos u afro! — i bërtiti ai përsëri Dimit, Trubaçevit dhe të tjerëve, që i afroheshin vagës. — Mos u afroni, burra! Do t'ju vras!

Prej grumbullit që kishte zanë vend nja njiqind hapa larg hamarit duelën Ivan Batalshçikovi, Atamançukovi edhe tre të tjerë, asish që kishin dalë prej kolhozit. Ata vendosën që të provojnë me dhelpni. U afruen nja tridhet hapa dhe Batalshçikovi e çoi dorën, tue dashtë në këtë mënyrë me i dhanë shej Nagulnovit që të mos gjuejë.

— Shok Nagulnov! Prit, mos e ço armën!

— Shka po doni? Shpërndahuni, po ju thom! ...

— Mejherë do të shpërndahemi, por ti po nxehesh kot ... na jemi tue marrë drithin me leje ...

— Me çfarë leje?

— Prej qarkut ka ardhë dikush ... Prej komitetit ekzekutiv të qarkut, kujtoj, edhe ai na ka lejue.

— E ku âsht ai? Ku âsht Davidovi? Razmetnovi?

— Ata kanë mbledhje në kryesí.

— Po rrën, qelbësínë!... Largou prej vagës, po të thom! Hê?... Nagulnovi e lakoi dorën e majtë dhe e vuni në tê grykën e bardhë të nagantës, e cila e kishte humbë prej vjetërsís ngjyrën e zezë të dikurshëme.

Batalshçikovi pa u frigue vazhdoi:

— Po s'na besove — shko e shih vetë, e po s'deshte, na do ti sjellim mejherë. Mos u kërcno me armë, shok Nagulnov, se do të kalojsh keq! Kundër kujt je tue shkue? Kundër popullit! Kundër krejt kaiundit!

— Mos u afro! Mos luej mâ këndej! Tyj unë s'të kam shok! Ti je kontrarevolucjonar, deri sa po e rrëmben dri-

thin e shtetit!... Unë nuk lejoj ta shkelni me kambë pushtetin sovjetik.

Batalshçikovi deshti me thanë dishka, por n'atê kohë mbas qoshes së hamarit u duk Davidovi. I rrahun tmersisht, krejt si futa, me vende të gërvishtuna dhe t'ajtuna, ai hecte pa siguri dhe tue zanë në thue. Nagulnovi e këqyri atê dhe mësyni kah Batalshçikovi tue bërtitë me zâ të shtjerrun: »A-a-a, i poshtër! Po guxon me rrêjtë?... Me na rrahë?!...

Batalshçikovi dhe Atamançukovi ikën. Nagulnovi gjuejti dy herë mbas tyne, por s'i qëlloi. Dimi në nji anë e thente nji hû prej gardhit, të tjerët filluen me murmuritë prej gardhit mbyllshëm, tue mos u zbrapë.

— S'ju la unë... ta shkelni... me kambë... pushtetin sovjetik! — gërhatte nëpër dhambë të shtrënguem Makari, tue mësye në turmë.

— Bjerni!

— Ih, t'ishte tash ndonji pushkë! — gjimonte në rreshta të fundit Jakov Llukiqi, tue i rrahë shuplakat dhe tue e mallkue Pollovcevin që ishte zhdukë atëherë kur nuk duhej.

— Kozakë!... Kapni atê trim!... — jehonte zani i pezmatuem dhe pasjonues i Marina Pojarkoves. Ajo i shtynte kozakët përpara kah Makari dhe me urrejtje e pyette Demidin e Prântë, tue e kapë për duersh: ç'kozak i bukur imë je ti?! Po frigohesh?!

Dhe mejherë turma u shpërnda, mësyni në të gjitha anët, secili për vehte, në drejtim të Makarit.

— Milicija!!! — bërtiti Nastenka Doneckova, e frigueme tmersisht.

Prej kodrës, në nji rresht të shpërndamë, lëshoheshin me trok në kaitund tridhetë kalorësa. Nën kuajt e tyne si tym i lehtë i tejpashëm shpërthejshin rrathët e pluhnit të pranverës...

Mbas pesë minutash në fushën e mbetun shkrellë përpara hamarëve kishin ngelë vetëm Davidovi dhe Makari. Trokitja e thundrave të kuajvet afrohej gjithënji e mâ tepër. Në mera u dukën kalorësit e parë. Përpara në karavanin e Llapshinovit nxitonte Pavle Lubishkini, në të djathtë të tij ishte Agafon Dupcovi i vramë lije që dukej i tmershëm për kah vendosmenija e vet, e përmbrapa në

kuaj me ngjyra të ndryshme vrapojshin pa rregull kolhozjanët e brigadës së dytë e të tretë...

Pak para mbramjes, simbas kërkesës së Davidovit, erdh prej rrethit një milicjoner. Ai arrestoi në fush Ivan Batalshçikovin, Apolon Peskovatskovin, Jefim Trubaçevin dhe disa »aktivista« që kishin dalë prej kolhozit. Plakën Ignatenkova e gjetën në shtëpi. Të gjithë me gjithë dëshmitarët i çoi në rreth. Dimi iu paraqit vetë sovjetit të katundit.

— Na erdhe, o pllumb? — pyeti Razmetnovi tue u gëzue.

Tue e këqyrë me qeshje përbuzëse, Dimi u përgjegj:

— U paraqita. Tash s'kam pse të luej symbyllitas, kur jam pagues.

— Çfarë paguesi? — u vrajt Razmetnovi.

— Po a e din, paguesin kur luhen letrat? Po s'i fitove njizet e një, atëherë je pagues. Ku do të më çoni tash?

— Do të shkojsh në rreth.

— E ku âsht milicjoneri?

— Mejherë do të vijë, mos kij frigë! Gjyqi i popullit do të mësojë se si rrahet kryetari! Gjyqi i popullit do ta poguejë simbas meritës!

— Ajo s'do të më mungojë! — pa u mërzitë u pajtue Dimi, dhe pyeti, tue hapë gojën: — Mue po më merr gjumi, Razmetnov. Më ço në izbë dhe më mbyll, deri sa të vijë milicjoneri, unë do të flej pak. Më ndryj, të lutem, përndryshe do t'iki n'andërr.

Ditën tjetër filluen me e mbledhë drithin e plaçkitun. Makar Nagulnovi shkonte nëpër shtëpija t'atyne që kishin marrë dje drith; tue mos u pështëndetë dhe tue këqyrë anëve, pyette tue përmbajtë:

— A ke marrë drithë?

— Po...

— A do ta këthejsh prap?

— Po ... me doemos ...

— Baje, — dhe me këte fjalë delte prej shtëpís, tue mos u përshëndetë.

Shum prej atyne që kishin dalë prej kolhozit kishin marrë drith mâ tepër se sa kanë pasë qitë në hamar. Shpërndamja ka qenë bâ në bazë të deklaratave me gojë. »Sa

grun ke dorëzue?« — pyette pa durim Batalshçikovi. »Dy herë ka shtatë puda.« — »Baj thasët në vagë!«

E në të vërtetë ai i kishte prû me rastin e mbledhjes së farës katërmbëdhetë puda — pa shtatë. Përveç kësaj afër nji qind puda i kishin bajtë gratë në përparëse e strajca edhe pa e matë farë.

Deri në mbramje qe mbledhë krejt gruni, përveç disa pudave. Mungojshin afër njizet puda elb dhe disa thasë misër. E në mbramje u shpërnda krejt fara që u përkitte shtëpijakëve të pamvarun.

Kuvendi i katundit në Gremjaçi filloi posa u errësue. Para populltit që ishte mbledhë në shkollë mâ tepër se kurr deri atëherë, foli Davidovi:

—Shka don me thanë, qytetarë, veprimi i djeshëm i kolhozjanëve të para pak koheshëm dhe nji pjese të shtëpijakëve të pamvarun? Kjo don me thanë se vetë ata kanë anue n'anën e elementit kullak! Ky âsht fakt se ata kanë anue n'anën e anmiqve tanë. Ky âsht fakt i turpshëm për ju, qytetarë, që dje e keni shkelë kokrrën e çmueshëme dhe e keni bajtë në përparëse. Prej jush, qytetarë, janë ndî britma të pandërgjegjshëme se gratë duhet të më rrahin, dhe ato më kanë rrahë sa kanë mujtë, e nji qytetare madje qajti pse unë nuk tregojsha ligësi. Unë për tyj po flas, oj qytetare! — dhe Davidovi tregoi në Nestenka Doneckoven, e cila rrinte te muri dhe e mbështjellte ngutshëm fëtyrën me shami po sa Davidovi filloi me i folë.— Ti më ke ra shpinës me grushta, tue qajtë prej mënís dhe tue folë: »Po e rrahi, po e rrahi, e ai, fatziu, si me qenë prej guri!«

Fëtyra e lidhun me shami e Nastenkes ndizej flakë prej turpit të madh. Krejt kuvendi e këqyrte, e kjo, tue i rrëxue syt teposhtë prej hutimit dhe vështirësís i luente vetëm krahët, tue e fshi me shpinë gëlqeren prej murit.

— S'po i zihet vendi vend, të poshtres, si shlliga në tëfurq! — nuk duroi pa folë Demka Ushakovi.

— Krejt murin e fshini me shpinë! — e ndihmoi Agafon Dupcovi i vramë lije.

— Mos u sjell, oj syzgurdhë! Kur ke dijtë me rrahë, duhet të dijsh me e këqyrë në sy edhe kuvendin! — uluronte Lubishkini.

Davidovi vazhdonte pa mëshirë, por në buzët e tij të vrame u duk buzëqeshja kur foli:

— ... Ajo ka dëshirue që unë të gjujzohem përpara saj, që t'i lutem për mëshirë, që t'ja dorëzoj çelësat e hamarëve! Por, o qytetarë, na bolshevikët nuk jemi asi brumi që të mundet gjithëkush me na gatue si të duen! Në luftën qytetare mue më kanë rrahë junkerët, dhe prap se prap asgjâ s'kanë marrë vesh prej meje! Bolshevikët s'janë gjujzue përpra kurrkujt as edhe kurr s'do të gjujzohen, takt!

— Ashtu âsht! — ushtoi zani shtjerrun i dridhshëm dhe i tronditun i Makar Nagulnovit me sinqeritet.

— ... Na qytetarë, jemi mësue t'i shtyjmë anmiqt e proletarjatit të gjujzohen përpara nesh. Dhe na do t'i detyrojmë ...

Dhe do t'i deturojmë në përpjestim botënuer! përsëri u përzie Nagulnovi.

— ... Edhe na do ta bâjmë këtë në përpjestim botënuer, e ju dje jeni bashkue me atê anmik dhe i keni dhanë ndihmë. Si duhet me e zanë atê faj që i keni thye drynat e hamarëve, mue më keni rrahë, e Razmetnovin s'pari e keni lidhë, mandej e keni mshelë n'izbë, e mandej e kemi çue në sovjetin e katundit, dhe rrugës keni dashtë me ia varrë kryqin. Ky âsht nji veprim i hapët kontrarevolucjonar! Nana e burgosun e kolhozjanit tanë Mihailo Ignatenkut ka bërtitë kur e kanë çue Razmetnovin: »Po e çojmë antikrishtin! Dreqin e mallkuem!« ... — dhe me ndihmën e grave ka dashtë me ia varrë në qafë kryqin që bahet deri në trup, por shoku ynë Razmetnovi, ashtu sikurse i ka hije nji komunistit nuk mujti me lejue nji përbuzje të tillë! Ai iu foli faktisht edhe grave edhe plakave të mbrapshta të cilave ua kanë marrë mendt prifnat: »Qytetare! Unë nuk jam ortodoks, por komunist! Largohuni prej meje me atê kryq!« Por ato mësyjshin përsëri dhe e lanë të qetë vetëm, mbassi e këputi me dhambë tojen në të cilen varej kryqi dhe filloi të mbrohet energjikisht me krye e kambë. Shka âsht kjo qytetarë? Kjo âsht kontrarevolucjon i hapët! Dhe gjyqi i popullit do t'i dënojë pa mëshirë munduesat, si nanën e Mihail Ignatenkut.

— Unë nuk përgjegjem për nanën teme! Ajo ka të drejtën civile, prandej edhe le të përgjegjet vetë! — bërtiti Mishko Ignatenku prej rreshtave të parë.

Po unë edhe s'po flas për tyj. Unë po flas për ata tipat që kanë bërtitë me zâ të naltë kundër mbylljes së kishave. Atyne s'u pëlqenïe kur mshileshin kishat, e që kanë dashtë me detyrim me ia vû kryqin në qafë nji komunistit, — kjo s'âsht gjâ! Me këtê mënyrë e kanë tregue shum bukur hipokrizin e tyne! Ata që kanë qenë nxitësa të këtyne shqetësimeve dhe kanë marrë pjesë aktive në to, ata janë arrestue, e të tjerët që janë lejue të kapen në grepin e kullakëve, duhet të kfillen dhe ta kuptojnë se janë mashtrue. Kështu po flas unë me fakte... Dikush i panjohtun e ka hedhë në kryesi nji copë letër në të cilën pyet: »A âsht e vërtetë se të gjithë ata që kanë marrë drithë do të burgosen dhe do të dëbohen, e pasunija e tyne do të konfiskohet?« Jo, s'âsht e vërtetë, qytetarë! Bolshevikët nuk hakmerren, por i dënojnë pa mëshirë vetëm anmiqt; por juve, me gjithëse me shtimje të kullakëve keni dalë prej kolhozit, e keni plaçkitë drithin dhe na keni rrahë — na nuk ju zamë për anmiq. Ju jeni mesatarë që luhateni, që përkohësisht jeni të mashtruem, prandej kundër jush nuk do të përdorim kurrfarë masash administrative, por do t'ju çelim syt me fakte.

Nëpër shkollë kaloi nji zhurmë e përmbatshëme e zanevs Davidovi vijoi:

— E ti, qytetare, mos u frigo, shpaloje fëtyrën, askush nuk do të prekë, me gjithëse me ke rrahë dje rregullisht. Por nesër kur të dalim me mbjellë dhe po që se do të punojsh keq, atëherë dije se unë do të rregulloj tyj! Por unë nuk do të rrahi shpinës, por ma poshtë, që të mos mundesh as me u ulë, as me u shtrí, dreqi le të të marrë!

Qeshja e frigshëme u forcue, dhe kur mbërrijti te rreshtat e fundit, shpërthei lirisht në qeshje të madhe.

— ... Jeni ndè mjaft, o qytetarë! Ugari ndizet, koha po kalon duhet me punue, e jo me bâ marrina, fakt! Kur ta mbarojmë mbjelljen — atëherë mund të rrahemi dhe të përlahemi... Unë e parashtroj çashtjen haptes: kush âsht për pushtetin sovjetik — ai do të shkojë nesër në fushë, kush âsht kundër tij — ai le të qërojë fara. Kush nuk niset nesër për me mbjellë, prej tij do ta marrin na — kolhozi — tokën dhe do ta punojmë vetë!

Davidovi u largue prej vijës së sqenës, u ulë te tavolina e kryesís dhe kur u mat për të kapë shishen e ujit,

prej rreshtave të fundit, prej gjysmë errësines, të ndritun me dritën e portokallit të llampës, basi i dikujt, i nxehtë e gëzueshëm tha me papërmbajtje:

— Davidov, goja t'u baftë e arlë! I dashtuni Davidov!... Mbassi s'ke të keqe në zemër... prandej s'e mban në mend të keqen... Këtu âsht shqetësue populli... s'din... kah me i çue syt, po e grithë ndërgjegja... Edhe gratë po turpnohen. E na duhet pa tjetër të jetojmë së bashku... Hajt, Davidov, kështu: kush e përmend të vjetrën — i dalshin syt! A?

Pesëdhetë kozakë që patën dalë prej kolhozit në mëngjez i paraqitën deklaratat me lutje që të pranohen në kolhoz. E shtëpijakët e pamvarun dhe të tri brigadat e kolhozit të Gremjaçit shkuen në stepë me natë.

Lubishkini propozoi që të lehet roja rreth hamarëve, por Davidovi buzëqeshi:

— Tash, simbas mendimit tim, nuk duhet...

Për katër ditë kolhozi e mbuell gati gjysmën e pjesës së vet t'ugarit. Brigada e tretë me dy Prill kaloi në lavrimin e pranverës. Për krejt këtë kohë Davidovi vetëm njiherë shkoi në kryesi. Ai i hedhi në punë të gjithë ata që ishin t'aftë, madje edhe mixhën-Shçukar e liroi përkohësisht prej detyrës së kujdestarit të shtallës, e çoi në brigadën e dytë, e vetë shkonte në të zbardhun të ditës te pjesat e brigadave dhe këthehej në katund mbas gjysmës së natës, kur nëpër oborre gjelat ja fillojshin kangës së mëngjesit tue u përpjekë me ja tejkalue njani tjetrit.

KAPITULLI XXXVI

N'oborrin e kryesís së kolhozit në të cilin bari ishte rritë shum, mbretnonte qetësija si në kullosën mbas katundit. Tjegullat e kuqe të hamarëve shkelqejshin nxehtas, dhe paqartë prej diellit të mbasditës, por në hijen e katojve, në barin e shkelun, ende vareshin pikat e mbledhuna, të randa, ngjyrëvjollce e të murrme të vesës.

Një dele e qethun, e shëmtuetë për shkak të dobësís së vet, rrinte midis oborrit, tue i hapë kambët e ndyeta, e skaj saj, tue ndejtë në gjuj, e shtynte shpejt cicën një qingj, leshbardhë si e ama.

Lubishkini hyni n'oborr hypun në një pelë të vogël me maz. Tue kalue afër katojt, ai i ra me zemrim edhit që shiqonte në të me sy të gjelbërt, dhe murmuriti nëpër dhambë:

— Vetëm po kacavirresh, gjaja e dreqit! As prej këndej!

Lubishkini ishte i keq dhe i vrantë. Ai vrapoi prej shtëpís dhe, tue mos këthye aty, shkoi në kryesí. Mbas pelës së shëmtuetë të tij vraponte mazi kambëhollë me brushëza të trasha, tue tinglue me lingën e lidhun për qafe, mei bisht të butë të këthyem anash. Pela e Lubishkinit ishte aq pak e rritun sa që rrypi i lëshuem që lidh zengjitë nën bark lëkundej gati nën gjujt e tij; dukej se kalorësi i kërrusun, si në legjendë, po e ban kalin e vogël të dobët ndër kambët e veta të trimit... Demka Ushakovi u gëzue, tue e këqyrë Lubishkinin prej çardakut.

— Ti si Jezu Krishti kur hynte në Jeruzalem hypun në gomar... Krejt si ai je!

— Vetë je gomar! — e qortoi Lubishkini, tue iu afrue qardakut.

— Mblidhi kambët, se po e lavron tokën me to!

Tue mos e nderue Demkën me përgjegje, Lubishkini e mbështjell rrypin në rreth të çardakut dhe pyeti ashpër:

— A âsht aty Davidovi?

— Aty âsht. Po rrin, po vajton, po të pret ty me padurim. Tridhetë e tri netë nuk po han, nuk po pin, vetëm po flet: »Ku âsht Pavle Lubishkini i im i paharrueshëm? S'kam jetë pa të, edhe bota e bardhë po më mërzitet!«

— Vetëm thueji edhe ndonji send! Thueji! Do t'i thej dhambët!

Demka e këqyri shtrembët kamxhikun e Lubishkinit, dhe heshti, e Lubishkini u fut në shtëpí.

Davidovi dhe Razmethovi po sa e patën krye diskutimin e çashtjes së themelimit të çerdhës së fëmijve me përfaqsuesat e asambles së grave. Lubishkini priti deri sa dulën gratë, dhe mandej iu afrue tavolinës. Këmishës së tij prej pëlhure, të shpërthyeme dhe të pluhnuerne në shpinë, i vinte era djersë, dielli e pluhun...

— Unë erdha prej brigadës...

— Pse ke ardhë? — i luejti vetullat Davidovi.

— Asgja s'po mundet me u bâ! Më kanë mbetë vetëm njizet e tetë vetë t'aftë për punë, mandej edhe ata s'po duen me punue, po përtojnë... Kurrsesi s'po muj me dalë në krye me ta. Tash s'po më punojnë dymbëdhetë pluga. Memzi i kam mbledhë lavërtarët. Vetëm Kondrat Majdanikovi po ngreh si tarak, e përsa i përket Akim Besëhlebnovit, Kuzhenkov Samohes ase atij grindavecit zashtjerrët Atamançukovit dhe të tjerëve, ata janë — për të qajtë edhe zotit, ata s'janë kurrfarë lavërtarësh! Sikur të mos e kishin kapë dorëzen e pllugut kurr në jetën e tyne! Lavrojnë si prej mjerimit. E mbarojnë nji brazdë, e ulen me pi duhan, nuk mund t'i luejsh.

— Sa lavroni në ditë?

— Majdanikovi dhe unë lavrojmë ka tri të katërta në ditë, e ata... vetëm ka nji gjysmë të dhetë. Po lavruem kështu, në Pokrov do ta mbjellim Imisrin.

Davidovi tue heshtë trokiti disa herë në tavolinë me anën e lapësit dhe pyeti me therca:

— Po për shka ke ardhë? A për me t'i fshi lotët na? — dhe i luejtën syt me zemrim.

Lubishkinit iu çuen flokët përpjetë:

— Unë s'kam ardhë për me vajtue. Më jep ti mue njerëz e disa pluga, e unë mundem me u tallë edhe pa tyj!

— Me u tallë ti mundesh, fakt, e me e drejtue punën — ti je i dobët! Edhe ti më je nji farë brigadjeri! Nuk mund të delet në krye me përtaca. Fakt, se nuk do t'i dalish në krye kur ke lejue të shkelet disiplina dhe kur duron të punohet gjithëshka!

— Krijoje ti disiplinën! — e çoi zanin Lubishkini, krejt i djersitun prej tronditjes. — Në krejt çashtjen atje i prin valles Atamançukovi. Ai po i shtin njerëzit me bâ turbullime, po nxit të dalin prej kolhozit, e po e përjashtove atê, të poshtrin, ai do t'i tërhjekë edhe të tjerët me veti: Por ti, o Semjon Davidovi, po duket se me të vërtetë po tallesh me mue? M'i kan gjitë disa të gjymtë e të sëmundë, e po lyp edhe nji farë pune! Shka të bâj me atê mixhen-Shçukar? Atê vërtlluesin e dreqit âsht dashtë me e vû në vend të gogolit për të frigue sorrat, e na ja kemi lanë në dorë brigadën, si nanën e jevgut. Për shka âsht ai i përshtatshëm? Me shkue mbas pllugut — s'mundet, e s'mundet as me u grahë kijeve. Zanin e ka si të vremçit, kijet as nuk

e zanë për njeri prandej s'i frigohen aspak. Varet për kopneshi — dreqi kambështrembtë dhe deri sa të kryejë nji brazdë rrxchet gati dheu herë! Herë i lidh këpucët, herë shtrihet, i çon kambët mbi krye dhe e këthen mullën e vet. E gratë i lanë kijet, hingllojnë si pelat dhe bërtasin: »Shçukarit i ka ra mulla!«... dhe ngasin kryeshyt për të pa se si Shçukarit po e këthen mullën mbrenda në vendin e vet. More kjo âsht theatër, e jo punë! Na e caktuem dje për kuzhinjer, por ai edhe atje âsht i papërshtatshëm dhe i damshëm! Unë i dhashë lardhin për ta pré dhe qitë në supë, e ai e ka hangër vetë, dhe e ka zie supën me krypë e me nji farë latyre. Thuej tash, shka të bâj me të? — dhe Lubishkinit i luejtën me tërbim buzët nën mustaqet e zeza. Ai e çoi kamxhikun, tue tregue nën sjetullë rrethin e kërmishës së ndyetë, të vrugtë e tulun në djersë, dhe tha me dëshprim: — Më hiqni prej detyrës së brigadjerit, nuk mund të kapem mâ me njerëzit si ata: ata më kanë ngatërrue edhe mue me punën e tyne!...

— Mos u shtin këtu si martir, fakt! Na e dijmë se kur duhet të ndërrojmë, e tash shko në fushë dhe deri sonte të jenë lavrue dymbëdhetë hektarë. Po s'i lavrove — mos u idhno kur të gjej ndonji send! Për nja dy orë unë do të vij me të kontrollue. Shko!

Lubishkini e rrapthoi derën mbas vehtes, dhe zhdrypi në vrap prej çardakut. Pela e tij, e lidhun për çardak, rrinte me krye teposhtë. Në sytë e saj ngjyrë vjollce të larueme me njolla t'arta, dridhej shkëlqimi i diellit. Tue e ndreqë qullën e shtruem në pjesën e drujtë të shalës së nxeme prej diellit, Lubishkini filloi kadalë të hypë mbi kal. Demka Ushakovi tue i kapsitë syt pyeti me thumba:

— A ka lavrue shumë brigada e juej, shok Lubishkin?

— Ty s't'intereson!...

— Po thue se nuk m'intereson?... E po erdha me të ndihmue, atëherë do të m'interesojë!

Tue u ktëhye në shalë, Lubishkini e shtrëngoi grushtin e fuqishëm të mbylltë aq fort sa iu ajën gishtat dhe u kërcnue:

— Vetëm duku! Do t'i drejtoj mejherë syt, o dreq rrugash! Do t'i këthej në qafë e do të mësoj që të shkojsh me mbrapanicë përpara!

Demka pështyni me përbuzje:

— Shihe ti mjekun! Mâ së pari shëroi lavërtarët tu që të lavrojnë mâ shpejt...

Si të shkonte në sulm, Lubishkini fluturoi në vrap nëpër derën e madhe dhe imësyni në stepë. Ende nuk pat humbë tingllima e ndërpreshëme e linges që varej në qafen e mazit, kur duel në çardak Davidovi dhe tue u ngut i tha Demkës:

— Unë do të shkoj për disa ditë në brigadën e dytë, e tyj po të le me më zavendësue. Kujdesou për ngrifjen e çerdhës së fëmijve, ndihmoju, e brigadës së tretë mos i jep elb, a po ndin? Po ngele ndokund, — vrapo te unë. A more vesh? Ngjite kalin dhe thuej Razmetnovit që të këthejë me qerne për të më marrë. Unë do të jem në shtëpí.

— Si kishte me qenë po t'u hedhsha unë me të mijt në ledinë, t'i ndihmojsha Lubishkinit? — propozoi Demka, por Davidovi shau e bërtiti:

— Shka po të bjen në mend! Ata duhet ta punojnë vetë! Kur të vij dhe t'ua shtrëngoj hundët, atëherë, me të vërtetë, nuk do të lavrojnë... ka nji gjysmë të dhete! Ngjite!

Razmetnovi erdh përpara banesës së Davidovit me karrocë, në të cilën ishte i ngjitun nji hamshuer prej atyne që i takojshin kryesis. Davidovi ishte tue pritë në kambë përpara derës, me nji bohçe të vogël.

— Ulu! A mos ke marrë farë ushqimi, a po shka? — buzëqeshi Razmetnovi.

— Ndrresa...

— Çfarë ndrresash? Për se?

— Po, për t'u ndërrue.

— E pse ashtu?

— More grahi, shka më ke mësye? Nerrdsat i kam marrë që të mos mbushem morra, a po e kupton? Po shkoj në brigadë, dhe kam vendosë të rrij atje deri sa ta kryejnë lavrimin. Mos vërtllo po grahju!

— Ti duhet të kesh luejtë mendësh. Shka do të bâjsh atje deri në fund të lavrimit?

— Do të lavroj.

— Do ta lajsh kryesín e do të lavrojsh? Eh, sa mirë e ke mendue!

— More grahi! — u vrâ Davidovi.

— Po mos fol shkado! — Si dukej, Razmetnovi kishte fillue t'idhnohet. — Ma shpjego ti mue si njeri: a s'mujnë ata atje pa tyj? Ti duhet t'udhëheqish, e jo të shkojsh mbas pllugut! Ti je kryetar i kolhozit...

Davidovit i shkelqyen syt me tërbim:

— Vetëm edhe kjo ka ngelë!... Të më mësojsh ti!... Unë jam së pari komunist, e vetëm, mbasandej... fakt!... vetëm mbasandej kryetar kolhozi! Lavrimi mue po më shkatërrohet, e unë të rrij këtu?... Hajt, hajt, po të thom!...

— Fundi fundit, shka m'interesон! Ti, o dreq, ndoshta po flen!

Razmetnovi i ra hamshorit me kamxhik. Davidovi u hodh mbrapa prej tronditjes së papritun dhe i ra mbështetses me bryl. Rrotat filluen të bâjnë zhurmë të lehtë nëpër rrugën e verës në drejtim të stepës.

Në të dalun prej katundit Razmetnovi i grahi hamshorit në hap, dhe e fshiu me mangë ballin plot mbresa.

— Ti, Davidov, po ban marrina! Organizoje punën, dhe këtheu prap. S'âsht kurrfarë mjeshtrije me lavrue. Komandiri i mirë nuk duhet të shkojë në rresht, por duhet të kamandojë me mend, kështu unë po të them ty se duhet të bajsh!

— Leni, të lutem, ato shembëlla tueja! Unë duhet t'i mësoj të punojnë dhe do t'i mësoj, fakt! Aty âsht edhe udhëheqësija. Në brigadën e parë dhe të tretë i kanë krye drithnat, e këtu më ka ngelë puna, âsht e qartë se Lubishkini nuk do t'i dalë në krye. E ti edhe po qet përralla: »Komandiri i mirë e tjera.. Shka po më paraqet ti mue këtu? Sikur unë, simbas mendimit tand, nuk paskam pa komandira të mirë? I mirë âsht ai që, kur të vjen puna ngushtë, prín me shembëllen e vet!. Edhe unë duhet të prîj!

— Mâ mirë do t'ishte t'u jepshe dy pluga të brigadës së parë.

— E njerëzit? Ku t'i marr njerëzit? Grahi, grahi, të lutem!

Deri te shpati shkuen tue heshtë. Tue zanë diellin në zenith, kishte hypë mbi stepë nji rê e rendun ngjyrë vjollce, që sjell breshnin tue u shty prej erës. Brinjët e saj të bardha rrotulloheshin dhe shkelqejshin si bora, por moja e zezë ishte e tmershëme për kah palëvizshëmenija e vet. Nëpër të çame në rê mbas brinjës së portokallit të ndri-

tun prej diellit, bijshin pjerrtas rrezet e diellit si flladitë-se të gjana. Ato ishin të holla dhe si shtiza, e përndaheshin tue rrjedhë afje në qiellin e pafund, i afroheshin tokës e zbukurojshin dhe e përtrijshin në mënyrë të jashtëzakonshëme dhe të gëzueshëme, tue u lëshue në nji varg bregoresh të largta, të imbledhua mbi horizont në stepën e murrme...

Stepa, e mbulueme me hijen e rêve e pritte shiun në heshtje dhe me përulje. Era e dridhte nëpër rrugë nji shtyllë të murrme pluhni. Era e sillte duhmën e lagshtís së shiut. E mbas disa çastesh nisi shiu i imtë dhe i rrallë. Pikat e mëdha e të ftohta nguleshin në pluhnin e rrugës, tue përftue bucëza të imtë balte. Mijt e fushës cijatën frigshëm, ushtoi mâ qartë cicërimi i shkurtëzës, u shue britma e flaktë prej pasionit të droplaç. Nëpër hamulloren e melit fryni nji erë e ultë dhe kallamat u dridhën dhe shushuritën. Stepa u mbush me shushurimën e thatë të kingles. Nën vetë rrânzën e reve fluturonte kah perëndimi nji korb, tue u këthye dhe tue kapë me krahë të hapun rrymen e ajrit. Vetima vetoi me nji shkelqim të bardhë dhe korbi mejherë fluturoi papritmas kryengul teposhtë, tue lëshue nji britmë baritone prej fytit. Për nji sekondë — krejt i ndritun prej rrezit të diellit — ai shkelqen si pishë e kapun në flakë; ndihej se si po shpërthen ajri me fëshkllimë nëpër puplat të krahëve të tij, por tue mos u lshue deri në tokë, në nja pesëdhetë pash prej saj korbi u drejtue papritmos, i rrahi krahët dhe po n'atê çast me krismë që të shurdhon vesht, shkrepi rrëfeja.

Në shpat u duk llogori i brigadës së dytë dhe atëherë Razmetnovi vuni oroe se po vinte përkundrejt tyne nji njeri kah ana e bjeshkës. Ai nuk hecte rrugës, por i kapërcente lugjet, tue kalue ndonjiherë në vrap t'imtë të pleqve. Razmetnovi i grahu hamshorit në drejtim të tij dhe prej së largti e njohti mixhën-Shçukar. Si dukej Shçukarit i kishte ndodhë dishka e pakandshëme... Ai iu afrue karroces. Ishte kryeshtruem, flokët i kishte të ngjitun prej shiut, e në mjekren e lagshtë e në vetulla kishte plot kokrra të zime të melit. Shçukari ishte i zbehtë dhe i kuq, i frigsuem, dhe në Davidovin u shfaq dyshim i randë! »Dishka s'âsht mirë në brigadë... Shrregullim!«

— Shka âsht bâ? — pyeti ai.

Mëzi e nxorra kryet! — fshani Shçukari. — Dashten me imë mbytë ...

— Kush?

— Lubishkini dhe të tjerët.

— Pse?

— Për shkak të natyrës së tyne... u nis për shkak të supës ... Unë jam njeri tepër i ndjishëm në fjalë, s'mujta të durohem... e Lubishkini e kapi thikën, dhe mbas nesh... Mos tisha i shpejtë — thash kishem mbetë nën thikë! Kishem mbarue!...

— Shko në katund, e mandej do të shohim, — urdhnoi Davidovi tue u shlirue.

...Nji gjysmë ore mâ parë kishte ndodhë kështu në llogor: mbassi e kishte krypë supën nji ditë përpara, mixha-Shçukar kishte mendue me u bâ mirë me brigadën, prandej në mbramje shkoi në katund, fjeti atë natë atje, e në mëngjes e muer me vehte nji thes prej shtëpije; tue shkue në brigadë këthei në drejtim të lamës së Krasnokotovit, që jeton në fund të katundit, i kapërcei hûjt e gardhit, dhe u msheh si hajn te mullari i bujkut. Plani i mixhës-Shçukar ishte krejt i thjeshtë: ta ruente pulën, ta kapte me kujdes, t'ja këputte qafen e ta ziente nji supë me mish pule dhe në këtë mënyrë me fitue nderimin dhe çmimin e brigadës. Ai, tue e mshehë edhe të marrunit frymë, ndejti ratë nja nji gjysmë ore, por pulat si për mëni, çapuritshin diku afër gardhit, dhe as që mendojshin me iu afrue mullarit të bykut. Atëherë mixha-Shçukar filloi me i ndjellë kadalë krejt... »Pul, pul, pul!... zogj! Corka! tiki—tiki—tiki—tiki!« i thirrte tue pështënitë dhe mëshihej mbas bykut si bishë e egër. Plaku Krasnokutov ndodhi rastësisht jo fort larg lamës. Ai ndjeu se nji zâ i vogël i dikujt e i përkdhelshëm po i thirrte pulat, prandej u ul mbas gardhit... Pulat iu afruen në besim grumbullit të bykut, dhe n'atë moment Krasnokutovi pa se nji dorë e dikujt, tue dalë mbas bykut e kapi nji pulë margaritare për kambë. Shçukari e mbyti pulën shpejt si shqarth plak dhe po sa dashti me e futë në thes, e ndjeu pyetjen e kadalshëme: »Corkat po i prek?« — dhe vuni re se si po çohet mbas gardhit Krasnokutovi. Mixha-Shçukar ra ngushtë aq fort, sa që e lëshoi thesin prej duerve, e hoqi kapelën dhe përshëndeti para kohës: »Tungatjeta, a je shën-

dosh e mirë, o Afanasije Petroviqi!« — »I falem nderës Zotit«, — u përgjegj ky. — »Me corka, thashë, po kalon kohën«. — »Ah po! Kalova këndej dhe shka me pa pulën margaritare! Aq të bukura i kishte puplat e larme, sa nuk mujta të durohem kurrsesi. Hajt, thashë, ta kapi dhe ta shoh prej s'afërmi se çfarë shpendi i çuditshëm âsht. Në krejt jetën teme s'pashë pulë kaq interesante!«

Dhelpnija e Shçukarit ishte krejt e tejpashëme dhe krasnokutovi i dha fund: »Mos rrëj, moj coftinë plakë! Kush i këqyr pulat në thes? Prano, për shka dashte me e vjedhë?« Dhe Shçukari e pranoi gabimin e vet! i tha se ka dashtë me i gostitë lavërtarët e brigadës së vet nji supë pule. U çudit kur Krasnokutovi nuk i tha kurrnji fjalë qortimi, por vetëm e këshilloi: »Për lavërtarët mundet, kjo s'âsht mëkat. Mbassi e ke vjedhë mâ nji pulë, shtine në thes, e si shtesë bjeri hû edhe njanës, por jo këso, po asaj në xhufkë që nuk ban voe ... Me nji pulë s'mund ta zijsh supën për krejt brigadën. Kape shpejt tjetrën, dhe ikë sa mâ parë, se po erdh — mos o zot, — plaka ime, do të na dalë keq edhe mue edhe tyj!«

Jashtëzakonisht i kënaqun për rrjedhimin e çashtjes, Shçukari kapi edhe pulën tjetër dhe iki përtej gardhit. Për dy orë erdh në llogor, e kur u këthye prej katundit Lubishkini, uji i vlonte në kazan tridhetë e gjashtë litrash, shpërthente jasht meli i zimë e mishi i pulës i premë në copa timta e lëshonte yndyrën. Supa duel si s'bâhet mâ e mirë. Vetëm mixha-Shçukar frigohej se mos do t'i vijë supës era ujë të ndejun, sepse ujin e kishte marrë në kneten e shtjerrtë aty afër, ku uji i ndejun ka pasë qenë i mbuluem me lëmashk bretkoce që mezi vêhej oroe. Por frigsimi i tij nuk u arsyetue: të gjithë hajshin dhe e lavdojshin me gjithë zemër, e brigadjeri Lubishkini madje tha: »Kurr në jetën teme s'kam hangër gjellë kaq të mirë! Të falem nderit, o plak, n'emën të krejt brigadës!«

Kazani u shpraz shum shpejt. Mâ të shpejtit filluen me kapë prej fundit gjellen e trashë dhe copat e mishit dhe n'atê moment ndodhi ajo që e shkatërroi përgjithëmonë karjerën gjellëbamse të Shçukarit ... Lubishkini e nxuer nji copëz mishi, e afroi te goja, por mejherë u tremb dhe u zbeh.

— Shka âsht kjo? — tue ndjellë kaq e pyeti Shçukarin, dhe me maje të gishtave e çoi përjetë nji copë mishi të bardh të zimë tepër.

— Duhet të jetë krah, u përgjegj qetësisht mixha-Shçukar.

Fëtyra e Lubishkinit mbulohej kadalë me kuqrrim të kaltërt prej zemrimi të tmershëm.

— Kra-a-a-h? ... Merre, këqyre këtê, o gjellëbamës! — bërtiti ai.

— Kuku, bijt e mi! — bërtiti njana prej grave — Po, ai paska këthetra! ...

— Dashtë zoti, e ty të dalshin, oj fatzezë! iu lëshue grues mixha — Shçukar. — Kah erdhën këthetrat në krahë? Kërkoi te ti nën fustan!

Ai e hodhi lugen në shtresën e lintë dhe këqyri: në dorën e dridhshëme të Lubishkinit luhatej nji asht i butë, me menbranë dhe këthetërra shum të vogla në skaj...

— Vllazën! — bërtiti Akim Besëhlebnovi i prekun: — Po na paskemi hangër bretkocë! ...

Atëhenë u zhvillue nji turbullim ndjenjash: nji grue e gërditshëme këceu tue bërtitë, dhe tue mbyllë gojën me shuplakë, humbi mbas kasollës së fushës. Kondrat Majdanikovi, kur këqyri në sy të tmeruem e të zgurdhatun të mixhës — Shçukar, ra në kokërr të shpinës dhe tue u këputë së qeshuni mezi mujti me bërtitë: »Hej, gra! Po ju e prishët kreshmën!« Kozakë, që ishin mâ pak të gërditëshëm e ndihmuen. »Për ju lash s'ka kungim!« — bërtiti Kuzhenkovi, tue u shti si i tmeruem. Por Akim Besëhlebnovi, i zemruem për shkak të qeshjes, bërtiti me pezmatim: »Si mundeni me qeshë?! Bjerni shtazës Shçukariste! ...

— Si ka mujtë me ra bretkoca në kazan? — pyeti Lurbishkini.

— Po ai e ka marrë ujin në këneti, dhe don me thanë se nuk e ka pa mirë ...

— I biri qenit! More hamshori plak! Me shka na ushqeve?! — bërtiti Anika, e reja e Doneckëve, dhe kukati me zâ të naltë. — Po unë jam shtatzanë! Do ta qes fëmin për shkakun tand, he coftinë! ...

Mbassi tha kështu, ja hodhi fëtyrës së mixhës — Shçukar supën e pjatës së vet.

U çue nji zhurmë e madhe. Gratë i zgjatën bashkarishtë duert në drejtim të mjekrres së Shçukarit, pa marrë para sysh që Shçukari i hutuem dhe i friguem bërtitte me kambëngulje:

— Qetësohi pak! Kjo s'âsht bretkocë! Pasha Krishtin, s'âsht bretkocë!

— Po shka âsht? — ngulte kambë Anika Doneckova, e pezmatueme tmersisht ...

— Kjo vetëm po ju shtihet! Vetëm po ju parafëtyrohet! — tha Shçukari tue provue për të shpëtue me dhelpni.

Por ai refuzoi kategorikisht që ta lëpijë ashtin e »parafëtyrimit« që ia dha Lubishkini. Ndoshta çashtja kishte përfundue me kaq sikur Shçukari, i zemruem në gra, të mos kishte bërtitë në fund:

— Mori bishtlagta! Shejtana në fustana! Jeni gati me ja thye hundët njerit, e nuk e kuptoni se kjo s'âsht bretkocë e thjeshtë, por guackë!

— Si-i-i-i — — u tmeruen gratë. Bretkocat janë të ndyeta, e guackat e kanë gjakun fisnik! Kumara im ka shërbye si ordinanc nën regjimin e vjetër te vet gjenerali i Denjikinit Filimonovi, dhe kallzonte se gjenerali përbinte me qinda me gjithë zemër! I hante ashtu të gjalla! Ende pa dalë guacka prej gocës, ai e nxirrte me pirû prej andej. Ja ngulte pirunin dhe — qé e s'qé! Ajo bërtitte dhimbshëm, kurse ai hiç e shtyn në fyt. E ku i dini ju, ndoshta edhe kjo âsht e fisit të guackave? Gjeneralave u pëlqente, dhe ndoshta unë ua kam qitë në supë me qëllim, juve të marrëve, që supa të jetë mâ e yndyrshëme dhe mâ e shishëme...

Këtu mâ Lubishkini s'mujti me durue e tue kapë garuzhdën e bakërtë, u çue dhe bërtiti me zâ të naltë.

— Gjeneralat? Që të jetë mâ e yndyrshëme! ... Unë jam partizan i kuq, e ti po m'ushqen me mish bretkoce, si ndonji ... gjeneral të dhi ... atje ...

Shçukarit iu duk se Lubishkini e ka në dorë thikën, dhe sa i mujshin kambët iu dha të hikunit pa bisht pa krye...

Davidovi i muer vesh të gjitha këto, mbassi erdh në llogor, e tash mbassi e përcuell Shçukarin, iu lut Razmetnovit që t'i grahë mâ shpejt dhe së shpejti mbërrini në llogor të brigadës. Shiu binte përsëri pa ia da mbi stepë. Në llogor s'kishte as njeri të gjallë. Mbassi u përshëndet

me Razmetnovin, Davidovi shkoi deri te pjesa mâ e afërt e lavrimit. Afër saj kullotshin kijet e lëshuem prej zgjedhës, e lavërtari — Akim Besëhlebnovi, tue përtue me shkue në llogor, ishte shtrí në brazdë, e kishte mbulue kryet me xhamadan dhe e kishte vû në gjumë biseda me shushurimën e pikave të shiut! Davidovi e zgjoi.

— Pse nuk po lavron?

Akimi u çue pa vullnet, hapi gojën dhe buzëqeshi.

— Nëpër shí s'âsht mirë me lavrue, shok Davidov. A s'e dini ju këtë? Kau s'âsht traktor. Po sa të laget pak mejherë i rjepet leshi i qafës prej zgjedhës dhe i përgjaket qafa, e ai atëherë s'vyen mâ për punë. Me të vërtetë kështu âsht, me të vëretetë! — përfundoi ai, tue vû oroe mosbesimin në syt e Davidovit, e këshilloi: — Mâ mirë do t'ishte të shkojshit te ata trimat e nanave. Qysh se sod në mëngjes Kondrat Majdanikovi i ka hypë në qafë Atamançukovit ... E tash që, te ata n'atê pjesë po zhvillohet beteja. Kondrati po e urdhnon që t'i lëshojë kijet, e Atamançukovi ja këtheu: »Mos e prek penden time, se do ta thej kryet ...« Që, po më duket se po e kapin njani tjetrin për gjoksi!

Davidovi këqyri në skaj të pjesës tjetër dhe pa se me të vërtetë po ndodh dishka që i përngjan përleshjes: Majdanikovi dridhte në dorë nji thupër të hekurt si shpatën, e Atamançukovi i gjatë me nji dorë e shtynte prej zgjedhës, e tjetren të shtrënguemë grusht e mbante mbas shpine. Zanet nuk ndëgjoheshin. Tue u drejtue shpejt për atje, Davidovi bërtiti prej së largti:

— Shka âsht kjo prap?

— Po shka mundet me qenë kjo, Davidov? Shiu po bjen, e ai po lavron! Vetëm do t'ua ndrydhë qafën kijeve! Unë i them: »Zgjidhi kijet, a po e sheh se âsht lëshue shiu e ai bërtet në mue: »Shka po t'intereson tyj!« Po kê e intereson, o bir'i qenit? Kê, o dreq zashtjerrun? — bërtiti Majdanikovi, tue iu këthye tash Atamançukovit, dhe u mat në tê me thuprën e hekurtë.

Ishte e qartë se ata qysh përpara ishin rrahë: Majdanikovit i shihej nën sy nji vend i âjun i kaltërt si kumbulla, Atamançukovit i ishte shkye pjerrtas gushorja e këmishës, e buza i ishte âjë dhe zhlye me gjak.

— Nuk lejoj ta damtojsh kolhozin! — bërtitte Majdanikovi, i kurajuem me ardhjen e Davidovit. — Ai po thotë: »Kijet s'janë të mijt, por të kolhozit!« Pse janë të kolhozit, don me thanë se mundesh atëherë edhe lëkurën me ua rjepë? Prapsou prej kijeve, he fatzi!

— S'mundesh ti me m'urdhnue mue! S'ke të drejtë të më rrahish! Se po e nxora oritakun[1]), unë do të rregulloj pak ndryshe! Unë duhet ta lavroj normën e caktueme, e ti po më pengon! — bërtitte me zâ të shtjerrun Atamançukovi i zbehtë, tue prekë me dorën e majtë gushcren e këmishës dhe tue u përpjekë me e mbërthye.

— A mund të lavrohet nëpër shí? — e pyeti Davidovi, tue e marrë prej duerve të Kondratit thuprën në të hecun e tue e hedhë nën kambë.

Atamançukovit i shkëlqyen syt. Tue luejtë qafën e vet të hollë, ai murmuroi me zemrim:

— Te shtëpijaku nuk mundet, e në kolhoz duhet! .. .

— Si ashtu »duhet«?

— Po ashtu, se duhet me e plotsue planin. Pat shí jo, duhe të lavrojsh! E po s'lavrove — Lubishkini gjithë ditën do të të hajë si ndryshku hekurin:

— Leni ti ato fjalë ... Dje, që qe kfillë, a e ke lavrue normën?

— Kam lavrue sa kam mujtë!

Majdanikovi teshti:

— E ka lavrue nji të katërtën e të dhetës. Shihe se çfarë kijesh ka! S'mund t'ua kapish brinat, e sa ka lavrue? Të shkojmë, Davidov, të shohish. — Ai e kapi Davidovin për skaji të mangës së palltës dhe e ngrehi nëpër brazdë; tue mos mujtë me e krye flalín prej tronditjes, murmuriti: — Kemi vendosë me lavrue mâ së pakti pesëmbëdhetë centimetra thellë, e sa âsht kjo? Mate vetë!

Davidovi u krrus dhe zgjati dorën në brazdë të butë dhe të ngjitshëme. Prej fundit të saj deri te maja me bar s'kishte mâ tepër se pesë deri në shtatë centimetra.

— A mos âsht ky lavrim? Kjo âsht krumje e tokës, e jo lavrim! Qysh sod në mëngjes deshta me e rrahë për shkak të punës kësi soji. Kalo nëpër të gjitha brazdat — gjithëkund âsht këso flliqsije!

[1]) Oritak — bluzë — llopatë e vogël për pastrimin e pllugut prej tokës së kapun. Shënim i përkthyesit.

— Hej ti, eja këtu! Ty po të flas, fakt! — i bërtiti Davidovi Atamançukovit që i pat zgjidhë kijet pa dëshirën e vet.

Ky u afrue pritueshëm, fue mos u ngutë.

— Shka âsht kjo ... a kështu pp lavron ti a? — pyeti kadalë Davidovi tue shtrembnue gojën dhambëprishtë.

— Po si kishit dashtë ju? T'i grahi tridhetë centimetra? — Atamançukovi u shtrembnue me ligësi dhe u përul tue hjekë kasketën prej kresë së rruemë shkurt: — Ju falem nderit! Provoni vetë të lavroni mâ fellë! Me fjalë të gjithë dijmë me i ra mirë lahutës, e kur duhet me punue, s'jemi kurrkund!

— Po kishin dashtë me të përzanë, ty, kurkushin, prej kolhozit! — bërtiti Davidovi tue u — kuqë — edhe do të përzamë! —

— Ju lutem! Edhe vetë do të dal! S'jam i mallkuem që të Ju gropoi këtu jetën teme... Nuk dij se pse ta shpenzoj fuqín teme! — dhe shkoi tue fëshkllue në drejtim të llogorit.

Në mbramje, po sa u mblodh në llogor kreji brigada, Davidovi tha:

— Po i bâj pyetje brigadës: shka të bâjmë me atê kolhozjanin rrenacak që po mashtron kolhozin dhe pushtetin sovjetik: në vend që të mbjellë pesëmbëdhetë centimetra fellë, ai e prish tokën, mbjell vetëm pesë centimetra fellë? Shka të bâjmë me atê që me qëllim po don me i shkatërrue kijet, tue punue nëpër shí, e kur âsht moti i këthjelltë, e plotësón vetëm gjysmën e normës?

— Ta përjashtojmë! — tha Lubishkini. Gratë e ndihmuen veçanisht në mënyrë të flaktë.

— Nji kolhozjan damtues gjindet midis jush. Që! — Davidovi e tregoi Atamançukovin që rrinte në bigen e qerrës. — Brigada âsht tubë. Çashtjen po e vejmë në votim: kush âsht për atê që damtuesi dhe përtaci Atamançukov të përjashtohet?

— Njizet e tre vetë prej njizet e shtatëve votuen që të përjashtohet. Davidovi i numron dhe i tha ftohtas Atamançukovit:

— Ik. Ti tash s'je mâ kolhozjan, fakt! E mbas nji vjeti do të shohim: po u përmirësove, do të pranojmë për-

sëri. Tash, shokë, ndëgjoni këtë fjalimin tem, të shkurtë por të randësishëm. Gati të gjithë ju po punoni keq. Shum keq! Përveç Majdanikovit, normën s'po e plotë-son askush. Ky âsht turp o shokë të brigadës së dytë! Kështu mund të përlyhemi krejt. Me këtë punë mund të vijmë mejherë në drrasen e zezë dhe mund të ngjitemi në të! Në kolhozin që mban emnin e Stalinit — dhe kështu mejherë të paraqitet nji dukuní kaq e shëmtuetë! Këtë duhet me e pre në rrâjë!

— Norma âsht tepër e madhe! S'po ngrehin kijet, tha Akim Besëhlebnovi.

— Tepër e madhe? Për kijet? Pallavra! E pse s'âsht e madhe për kijet e Majdanikovit? Unë po rrij në brigadën tuej, po i marr kijet e Atamançukovit, dhe me shembëll të gjallë do t'u tregoj se për nji ditë mund të lavrohet nji hektar, e madje edhe nji hektar e nji të katërtë.

— E Davidov, sa mjeshtër je! Për zotin je i mençëm, — u qesh Kuzhenkovi, tue e mbledhë me grusht mjekrrën e thíme e të shkurtë. — Me kijet e Atamançukovit mundesh edhe dreqin me e zotnue. Me ata edhe unë kisha me e lavrue nji hektar ...

— E me kijet e tu nuk mundesh?

— Kurr, sa të jam gjallë!

— E pra hajde të ndrrohemi! Ti me t'Atamançukovit, e unë me kijet e tu! A po pranon?

— Hajde të provojmë, — tue u endue pak, u përgjegj Kuzhenkovi seriozisht dhe me matuní.

...Davidovi e kaloi natën i shqetësuem. Flente në kasolle fushe, zgjohej shpesh, ase pse e lëkunte era pullazin prej teneqeje të kasollës, ase për shkak të të ftohtit të natës, i cili futej nën setër, ende të lagtë prej shiut, ase për shkak të pleshtave, me të cilët ishte e mbushun plot pastaja e deles që kishte shtrue.

Kondrat Majdanikovi e zgjoi herët n'agim. Konrdati e pat zgjue atëherë krejt brigadën. Davidovi duel prej kasollës. N'anën perëndimore të qiellit shëndritshin paqartësisht yjt dhe harku i hânës së rê shkelqente si zbukurim i artë në pancirin e murrmë të çeliktë të qiellit Davidovi lahej, tue marrë ujë prej knetes, e Kondrati rrinte afër tij dhe tue kafshue mërzitshëm majën e mustaqes së verdhë flitte:

— Për një ditë një të dhetën e mâ tepër — kjo âsht tepër shum ... E ke teprue dje, shok Davidov! Vetëm mos të turpnohemi unë e ti ...

— Të gjitha i kemi në duer tona, të gjitha janë tonat! Sa i çuditshëm je, prej shkafit po frigohesh? — e kurajonte Davidovi e vetë me vehte mëndonte: »Edhe sikur të vdes tue lavrue, mjafton ta kryej! Natën me fener do të lavroj, dhe do të lavroj një të dhetën e një të katërt, kurrsesi ndryshe. Kishte me qenë turp për krejt klasën punëtore ...«

Ndërsa Davidovi e fshinte fëtyrën me kindin e bluzës së vet të lintë, Kondrati ngjiti kijet e vet dhe të tij, e bërtiti:

Hajt!

Nëpër krizmën e rrotave të pllugut Kondrati i shpjegoi Davidovit bazat e lavrimit me kije prej përvojes së vet të fitueme me dheta vjetë.

— Për pllug mâ të mirë na zamë »sakov«-in. Që, ta marrim për shembëll pllugun »askajski«, âsht i mirë, s'ka fjalë, por as nuk mund ti afrohet sakov-it! Nuk âsht ai i rregulluem ashtu. Na kemi vendosë kështu: ja caktojmë secilit pjesën e vet, dhe krisja asaj. Në fillim Besëhlebnovi, Atamançukovi, Kuzhenkovi, — mandej ka qenë bâ me ta edhe Lubishkini, — filluen me lavrue njani mbas tjetrit. »Mbassi jemi në kolhoz, don me thanë se duhet ti lëshojmë pllugjet njani mbas tjetrit.« Dhe kështu punojshin. Por e shoh unë — se nuk shkon ashtu ... Po u ndal pllugu i përparëshëm, duhet të ndalen edhe të tjerët. Po qe se i pari lavron si prej mjerimit, edhe të tjerët pa dashtas shkojnë mbas tij. Unë kundërshtova: »Ose mue, iu thashë, më lëshoni përpara, ose ndanja secilit pjesën e vet.« Atëherë edhe Lubishkini e pa se nuk âsht mirë me lavrue ashtu. Nuk i shihet puna kurrkujt. I ndamë pjesët, dhe kështu shkova larg sish, i kapërceva shum, dreqi i marrtë! Secila pjesë e jonë âsht — një e dhetë prej një qind e gjashtëdhetë pash gjatësi dhe pesëmbëdhetë gjanësi.

— E pse pjesa s'lavrohet edhe për së gjani? — pyeti Davidovi, tue këqyrë këthesat e brazdave të lavrueme.

— Qe se pse: kur e lavron brazdën për së gjati, në këthesa ti i këthen kijet, a po jo? Po i këtheve shpejt, do

t'ua vrajsh qafen më zgjedhë, dhe mbaron kau, s'vyen më për lavrim! Prandej e lavron brazdën për së gjati, e mandej e këthen pllugun në të shpraztë nja pesëmbëdhetë pash. Traktori këthehet shpejt, sepse rrotat i këthehen nën pjesën e përparëme, dhe ai shkon përsëri mbrapa, e si mund t'i këthejsh tri—katër pendë kije? Duhet t'i këthejsh si në rresht e mbrapa, në mënyrë që të mos lâsh tokë të palavrueme. Prandej nuk duhet me bâ këthesa të mëdha kur lavrohet me kije. Për traktor âsht më mirë kur të jetë këthesa sa më e gjatë, e me kije e lëshoj njiqind e gjashtëdhetë në gjatësi, e mandej pllugu shkon këthesave thatë, ngrehet nëpër tokë. Që t'ua vizatoj, — dhe Kondrati u ndal e vizatoi në tokë me majen e mprehtë t'oritkut nji pjesë të gjatë. — Këtu janë, për shembëll, katër të dheta. Për së gjati njiqind e gjashtëdhetë. Që, unë e lavroj brazdën e parë, shiqoni: po lavrova nji të dhetë, duhet të kaloj thatë pesëmbëdhetë pash në këthesa, e po të jenë katër të dheta — gjashtëdhetë. Nuk leverdis, a po jo? A po e kuptoni? Humbëm kohë ...

— Kuptova. Ti e shpjegove këtë faktikisht.

— A keni lavrue ju ndonji herë?

— Jo, vlla, s'kam pasë rast. Pllugun e njoh bukur mirë, por nuk dij më e shtî në punë! Ti na kallxo, unë e kuptoj lehtë.

— Tash unë do t'ua rregulloj pllugun, do t'i lavroj me ju dy—tri brazda, e mbasaedej edhe vetë do të baheni mjeshtër.

Kondrati e rregulloi pllugun e Davidovit, e luejti hallkën në jastekun lëvizës, e rregulloi thellësín në pesëmbëdhetë centrimetra, dhe tue kalue pa vû oroe fjalëve në »ti« ja shpjegoi tue hecë:

— Do të shkojmë me lëvrue, dhe ti do të shohish, po qe se kijeve u vjen randë, ti do ta rrotullojsh për nji të sjellun e gjysmë këtë send. Na e quejmë fuqí a po e sheh, gjindet në zinxhirin lëvizës, e zinxhiri për vizim âsht i palëvizshem. E këthen fuqín, dhe umi këthehet pak, shkon shtrembët dhe nuk i kapë të njizet centimetrat, por pesëmbëdhetë, dhe për kije do të jetë më lehtë. E pra të shkojmë! Ojs, larosh! Ojs!... Mos i kurse kafshët, shok Davidov!

Djaloshi i ri që u grahte kijeve të Davidovit krise me kamxhik, dhe kijet e parë u nisen bashkarisht. Davidovi bukur i enthuziazmuem i vuni duert në dorëzat e pllugut, tue këqyrë se si, tue qenë pré prej vizuesës, po rrëshajte nën um nëpër drrasë të shkëlqyeshëme shtresa e zezë dhe e yndyrshëme e tokës, se si këthehej dhe binte si peshku i madh i përgjumshëm.

Në fund të brazdës, në këthesa, Majdanikovi vrapoi te Davidovi dhe tha:

Randoje pllugun në të majtë, që të shkojsh nëpër tokë, e të mos ta pastrojsh tokën, qe kështu puno, këqyr!

— Ai u randue në dorëzën e djathtë, e ndreqi pllugun »për të rrëshajtë«, dhe shtresa e tokës së fortë, tue kalue shtrembët nëpër drrasë që dukej sikur ta kishte lëpî balten e ngjitun. — Qé si duhet! — Kondrati e këthei pllugun. Edhe këtu ka teknikë! E sikur mos ta rregullojshe pllugun »në pendë«, deri sa kijet të kalojshin nëpër këthesa ti ishe detyrue me e pastrue me blugës baltën prej drrasës. Tash e ke pllugun si të lamë dhe tue hecë ti mundesh me e mbështjellë nji cigare për me e kënaqë shpirtin. Merre.

— A grueja u grah kijeve të tu? — pyeti Davidovi. nji cigare dhe thegoi me krye në drejtim të kijeve të vet:

— Shih si po e këthen tokën grueja ime! Pllugu i rregulluem, rrallë ban kapërcime, kishte mujtë edhe vetëm me lavrue...

— A grueja u grah kijeve të tu? — pyeti Davidovi.

— Grueja. Me atë âsht mâ mirë. Asaj i bërtas ndonji herë edhe mâ rrept, e nuk idhnohet, po edhe kur t'idhnohet, idhnimi zgjat deri në mbramje. Nata na pajton, sepse me gjithë atë jemi tanët...

Kondrati buzëqeshi, dhe tue u sallanitë shkoi me hapa të mëdhej nëpër lavër.

Prej agimit deri në mëngjes Davidovi e lavroi afër nji të katërtën e të dhetës. Ai hangri pa qejf bukë supë, dhe mbassi priti që të hanë kijet, ja bani me sy Kondratit:

— Të fillojmë?

— Unë jam gati. Anjutka, grahju kijeve!

Dhe përsëri brazdë mbas brazde, këthehet toka e rame dhe rrasun me shkuj, tue u pré prej vizuesit dhe umit shtrihen kah qielli duejt e këthyem dhe të shtangët si të vdekun të barit të ndryshëm, sipërfaqja e grime e me bar

mëshihet nëpër të ftë valët e zeza. Toka pranë drrasës së pllugut lëkundet, këthehet, sikur noton. Era e pashijshëme e tokës së zezë duket freskuese dhe e ambël. Dielli âsht nalt, e kaut të djathtë qysh tash ka fillue me iu errësue prej djersës leshi që ka fillue me i ra... Para mbramjes Davidovit i digjëshin fort kambët e vramë prej këpucëve, i dhimbte shpina në kryqëza. Tue zanë më thue ai e mati pjesën e vet dhe buzëqeshi me buzën e shkrumueme dhe të zezë prej pluhnit: për nji dítë qe lavrue nji e dhetë.

— Pra, sa ke lavrue? — me buzëqeshje që mezi dukej pyeti thertas Kuzhenkovi, kur erdh në llogor Davidovi, tue i ngrehë kambët zhag.

— E sa mendon ti?

— A e ke mposht nji gjysmë të dhete?

— Jo, dreqi të marrtë: nji të dhetë e nji brazdë!

Kuzhenkovi, tue e lye me vjam të vidhëzës kambën që ja kishte pré dhambëzi i trinës, u kull dhe shkoi për me matë pjesën e Davidovit... Mbas nji gjysmë ore kur që errësue krejt u këthye edhe u ul pak larg zjarmit.

— Pse s'po flet, o Kuzhenkov? — pyeti Davidovi.

— Dishka po më dhemb kamba... E s'ka se shka të thuhet, e kishe lavrue... Shka ka me u thanë, — u përgjegj pa zemër dhe u ul skaj zjarmit, tue e vû në krye xhamadanin.

— Ta mshelën gojën? Pse nuk po leh tash? — qeshi Kondrati, por Kuzhenkovi heshti, sikur mos të kishte ndëgjue.

— Davidovi u ul skaj kasollës dhe i mbylli syt. Prej zjarmit vinte era e hinit të drunit. Shputat e vrame i digjshin prej të hecunit te gjatë, e në gjuj dishka i dhimbte fort; sido që ti ndreqte kambët, gjithënji si dukej mirë, dëshironte me e ndërrue pozitën... Dhe gati po sa u shtri i lundroi përpara syve toka e zezë valë valë: tehu i mprehtë i unit rrëshqitte pa zhurmë, e afër tij, tue e ndërrue formën, vlonte dhe kalonte toka e zezë si peshgvja... Tue ndi nji kutim të lehtë dhe gërditje, Davidovi i hapi syt dhe e thirri Kondratin.

— S'po të zen gjumi? — u përgjegj ky.

— Jo, dishka po m'sillet në krye, para syve po më kalon toka nën pllug.

— Gjithënji kështu ndodh — dhe në zanin e Kondratit u ndî nji buzëqeshje ngushllluese. — Gjithë ditën këqyr nën kambë, dhe prandej të merren kambët. Edhe përveç kësaj edhe era e tokës âsht mrekullisht e pastër, thjeshtë të mpin. Ti, Davidov, nesër mos i ngul syt nën kambë, por mâ tepër këqyr djathtas e majtas...

Natën, Davidovi nuk i ndjeu thumbimet e pleshtave, as hingllimet e kuajve, as kakarisjen e gusave t'egra që flejshin në shpatin e luginës, — flejti si i vdekun. Pak para agimit, kur u zgjue, pa se Kondrati, i mbështjellun me xhamadan, po i afrohet kasollës.

— Ku ke qenë kështu? — pyeti Davidovi tue e çue kryet gjysmë në gjum.

— I ruejta kijet e tu e të mijt... U nginë mirë. Ju graha në rrafshinë, e atje âsht rritë bari i mirë...

Zani i Kondratit pak i shtjerrun filloi papritmas të largohet, të humbë... Davidovi s'e ndjeu fundin e fjalís: gjumi ia rrëxoi përsëri kryet në qyrk të lagun prej vesës dhe e mbuloi me harresë.

Atê ditë deri në mbramje Davidovi lavroi nji të dhetën e dy brazda, Lubishkini rrafsh nji të dhetën, Kuzhenkovi nji të dhetën pa pak, dhe krejt papritmas për të gjithë në vendin e parë duel Antip Gaku, që deri atëherë ishte në grupin e atyne të mbrapambetunave, të cilët Davidovi i kishte quejtë tue u tallë »komanda e invalidëve«. Antipi punonte me kijet e dobësuem të Titkut. Kur ishin tue hangër drekë, ai nuk kallxoi se sa ka lavrue! mbas dreke kijeve të tij iu grahu e shoqja, ia ushqente kijet prej prehnit, tue i mbushë me gjashtë funta ushqim të koncentruem të caktuem për kije, e Antipi edhe trohat e bukës që kishin ngelë mbas ngranjes i mblidhte prej çadrës dhe ia hedhte grues në prehen — për ushqimin e kijeve. Lubishkini e vuni oroe këtê, dhe buzëqeshi...

— Je tue i dhanë mirë forca, Antip!

— Dhe do t'i jap! Fisi ynë s'âsht i fuidit në punë! — ia hodhi me provokim Gaku, që ishte nxi edhe mâ tepër prej diellit të pranverës. Ai me të vërtetë i dha forca: deri në mbramje e lavroi nji të dhetën e nji të katërtën. Por, po sa qe errësue, Kondrat Majdanikovi iu grahi kijeve në llogor dhe në pyetjen e Davidovit: »Sa i qite?« — tha me zâ të shtjerrut: »Për nji brazdë nji të dhetë e gjysmë. Më

jepni duhan ta mbështjelli nji cigare... prej drekës s'kam pi...« — dhe këqyri Davidovin me sy të lodhun, por ngadhnjimtar.

Mbassi hangnen darkë, Davidovi e shpalli rezultatin:

— Shokë të brigadës së dytë, garat socjaliste tu ju duelën të shkëlqyeshëme! Kemi marrë nji rrithën shum të mirë. Për lavrim pranoni nji falenderim bolshevik prej anës së kryesís së kolhozit! Na, shokë të dashtun, iu shmangem moskryemjes së planit, fakt! Dhe si mos t'i shmangemi kurse me vepër âsht tregue se norma mund të plotësohet? Tash duhet të mësyjmë në vllaçitje Dhe madje të vllaçitet patjetër tri herë! Veçanisht i falem ndërit Majdanikovit, se ai âsht sulmues i vërtetë!

Gratë i lanë enët, lavërtarët u shtrinë me flejtë, e kijet i çuen me kullotë. Kondratin e pat zanë gjumi kur iu fut grueja nën gjuj, i ra kofshës dhe e pyeti:

— Kondrashka, Davidovi të lavdoi... E dij se shka âsht lavdata... por shka don me thanë — sulmues?

Kondrati e ka ndî shum herë këtë fjalë, por nuk dinte me e shpjegue. »Duhet me e pyet Davidovin!« — mendoi ai pak me zemrim. Por mos me ja shpjegue grues, me e ulë dinjitetin e vet para saj, — nuk mundte, prandej ja shpjegoi si dijti:

—Sulmues, po thue? Ih, grue e marrë! Sulmues! Hëm... ky âsht... Eh, si ta shpjegoj mâ qartë? Që, për shembëll, pushka e ka atê me shka thyhet kapsolli — dhe ai quhet sulmues. Në pushkë ajo âsht gjaja kryesore, pa të s'mundet me kërsitë... Ashtu âsht edhe në kolhoz: sulmuesi âsht figura mâ kryesore, a po kupton? E tash flej dhe mos m'u afro!

KAPITULLI XXXVII

Deri me pesëmbëdhetë Maj mbjellja e grunit në rreth ishte mbarue krejt. Kolhozi i Stalinit në Gremjaçi Llog deri n'atê kohë e pat krye plotësisht planin e mbjelljes. Me dhetë Maj në drekë, brigada e tretë e kreu mbjelljen e tetë hektarëve të mbetun me misër e luledielli, dhe Davidovi e dërgoi mejherë në rreth kuririn për të çue në komitetin e rrethit të partís raportin mbi kyemjen e mbjelljes.

Gruni i hershëm pat bî sa që »kënaqeshe me pa, por në pjesën e brigadës së dytë ishin nja njiqind hektarë me grun Kubani, të mbjellun në ditët e para të Majit. Davidovi frigohej se gruni i Kubanit ,që ishte mbjellë vonë, do të bîjë keq; po atê frigë e kishte edhe Lubishkini, e Jakov Llukiqi krejt i sigurtë tha:

— Nuk do të bîjë! N'asnji mënyrë nuk do të bîjë! Ju po doni me mbjellë krejt verës, dhe të bîjë? Në librat shkruen se n'Egjypt dy herë mbillen dhe korren të mbjellat, por Gremjaçi Llogu, shok Davidov, s'âsht Egjypt; këtu duhet ti përmbahemi shum rrebtë afatit të mbjelljes.

— Po shka po përhap ti oportunizëm? — zemrohej Davidovi. — Te na do të bîjë pa tjetër! Dhe po na u desht dy herë do ti korrim të mbjellat. Toka jonë na takon neve: shka dëshirojmë, atê do ta nxjerrim prej saj, fakt!

— Po folni gjana fëmijsh.

— E, pra, do të shohim Ti, o qytetar Ostrovnov në bisedimet tua po anon në të djathtë, e ky për partîn âsht devijim i padëshirueshëm dhe i damshëm... Ky devijim âsht mjaft i vulosun, — këtê mos e harro.

— Unë nuk po flas për devijim, por për tokën. Unë s'kuptoj ato devijimet tueja.

Por Davidovi, me gjithëse shpresonte se gruni i Kubanit do të bîjë, prap se prap nuk mund të lirohej prej dyshimit dhe për çdo ditë i vente shalën hamshorit të kryesís dhe shkonte me i këqyrë arat e karbonizueme prej diellit, të punueme por të tmershëme për kah nximja e tyne e vdekshëme.

Toka thahej shpejt. Fara e fryme, e ushqyeme dobët, s'kishte fuqí me e qitë jashtë bimën. Maja e mprehtë e bimës, e butë dhe e dobtë, shtrihej plogtas nën basat e shkrithtueme të dheut të nxehtë, të cilit i vinte era diell, rrëmbehej kah drita, por për mungesë të lagshtís nuk mundte ta shpërthente mbulesën e forcueme të tokës. Davidovi i zbritte kalit, ulej në gjuj e rrëmihte tokën dhe tue e këqyrë në shuplakë kokrrën e grunit me sythin e hollë që kishte zanë, ndjente dhimbje t'idhtë për miljona kokrrash të varrosuna në tokë ,që synojshin dhimbshëm kah dielli dhe që ishin dënue me vdekje. Atë e tërbonte mendimi se âshtí i pafuqishëm. Nevojitej shiu që gruni i Ku-

banit të mbulonte arën me palltën e gjelbërtë. Por shi s'kishte, dhe arat ishin mbulue me plazmat e kënaquna të forta, të fuqishëme e të vogla.

Njiherë në mbramje erdh në shtëpí të Davidovit nji delegacjon i pleqve.

— Kemi ardhë dëri te ju me nji lutje të vogël krejt të përulshëme, — tha mixha-Akim »ndjekësi i pulave«, tue përshëndetë dhe tue kërkue kot me sy figurën përpara të cilës të kishte mujtë me bâ kryq.

— Me çfarë lutje?... Figurë s'ka, plak, mos e kërko.

— S'ka? Po mirë, mundem edhe pa të... s'ka gjâ... Por, pleqt ju bâjnë nji lutje...

— Çfarë lutje?

— Gruni në brigadën e dytë, si po duket, nuk do të bijë?

— Ende s'shihet asgjâ, plak.

— S'shihet, por kësaj i përngjan.

— E?

— Duhet të bje shi.

— Duhet.

— A do të lejoni ta thirrim prifilin për të këndue lutjen?

— E për shka ashtu — u kuq Davidovi?

— Dihet se për shka, që të api zoti shi.

— Eh, kjo plak... Shko, plak, dhe mos fol mâ për këtë.

— Qysh të mos flas ashtu? Po gruni kujtoj âsht i yni?

— I kolhozit.

— E kush jemi na? Na jemi kolhozjanë.

— Na e kuptojmë këtë, shok. Ju s'e pranoni zotin, na as nuk ju lusim juve që të shkoni me procesjonin, por na lejoni neve: na besojmë.

— Nuk lejoj. A ju ka dërgue kuvendi i kolhozit?

— Jo. Me thanë të drejtën, na pleqt vetë kemi vendosë.

— E, po qé shihni: ju jeni pak, e kuvendi nuk kishte lejue kurrsesi. Ekonomín, o plak, duhet me e udhëheqë me ndihmën e shkencës, e jo të priftave.

Davidovi flitte gjatë dhe me matuni, tue u përpjekë mos me i fye ndjenjat fetare të pleqve. Ala heshtshin. Me në fund u duk Nagulnovi. Ai kishte ndëgjue se pleqt

— si delegacjon i besimetarëve — kishin shkue te Davidovi për ta lutë që të lejojë me u mbajtë nji lutje, prandej u ngut të vinte.

— Don me thanë, nuk mundet? — fshani tue u çue mixha-Akim »ndjekësi i pulave«.

— S'mundet dhe s'ka për shka. Edhe pa lutje ka me ra shi.

Pleqt duelën, mejherë mbas tyne duel edhe Nagulnovi në koridor. Ai e mbylli mirë derën që çon në dhomën e Davidovit, dhe tha tue pëshpëritë:

— Ndëgjoni ju, o pleq të qelbët! Ju njoh unë juve: ju gjithënji mendoni me jetue si doni ju, o dreqen të mallkuem. Ju kishit dashtë me i festue të gjitha festat dhe me u sjellë nëpër stepë me figura, me e shkelë drithin... Po qe në krye tuejin e bini priftin dhe niseni për në fushë, unë do të vij mejherë mbas jush me komanden e zjarmfikësave dhe do të Ju lagi me pompa, deri sa të baheni qull prej ujit. A kuptuet? E prifti mâ mirë të mos duket. Atê hamshorin flokëgjatë do ta rruej unë botënisht me gërshanët e dhenëve. Do ta rruej për ta turpnue dhe do ta lëshoj. A kuptuet?

E mandej u këthye te Davidovi, dhe i vrantë e i pakënaqun u ul n'arkë.

— Shka iu pëshpërite ashtu pleqve? — e pyeti Davidovi me dyshim.

— Folëm mbi kohën, — u përgjegj Makari pa i lujtë syt.

— E?

— E po kanë vendosë që mos ta mbajnë lutjen.

— E shka thanë ata? — u këthye Davidovi, tue e mshehë buzëqeshjen.

— Thanë: e pamë se feja âsht opium... Po shka je lëshue në mue Semjon? Je krejt si zgjebja: kur ngjitesh — âsht e pamundun me u shkoqë prej teje! Mbi shka fole, shka fole?... Fola — dhe mbaroi. Ti po zbaton nji farë demokratizmi me ta, po iu mbush mendjen, po i lut. E me asi pleqsh kurrsesi nuk duhet me folë ashtu. Ata janë të gjithë të damshëm, të mbytun në ekstazë. Ta dijsh, me ta s'vyen me shpenzue fjalë, por duhet: nji, dy dhe gati.

Davidovi, tue buzëqeshë, bani me dorë në dëshprim. Jo, Makari nuk jepet kurrsesi të përmirësohet!

Dy javë kishte qenë jashtë partije, e në këtë kohë në komitetin e rrethit ishte ndërrue udhëheqësija: ishin largue Korçzhinski dhe Homutovi.

Sekretari i ri i komitetit të rrethit, kur e muer prej komisjonit kontrollues të qarkut ankesën e Nagulnovit, e dërgoi në Gremjaçi Llog një antar të byros që ta hetojë përsëri çashtjen, dhe mbasandej byroja pruni vendimin që ta shvleftësojë vendimin e vet të përparshëm, mbi përjashtimin e Nagulnovit prej partís. Vendimi u shvleftësue me motivacjon se rrebtësija e dënimit nuk i përgjigjet fajit, e përveç kësaj edhe një varg akuzash (»moralisht i rrëmë«, »i dhanun mbas epsheve«) të paraqituna atëherë kundër Nagulnovit, kishin ra mbas hetimeve të reja. Makarit i shënuen një qortim. Me kaq përfundoi edhe çashtja.

Davidovi, që përkohësisht kryente detyrën e sekretarit të çelulës, tue ja dorëzue detyrën Makarit, e pyeti:

— A u mbushe mend? A do ta teprojsh ende?

— S'ka mâ tepër se kam mësue. Vetëmi se kush e ka teprue prej nesh — unë ase komiteti i rrethit?

— Edhe ti edhe komiteti i rrethit. Të gjithë ka pak.

— E unë kujtoj es edhe komiteti qarkuer po e tepron.

— Me shka, për shembëll?

— Që me shka: pse nuk ka qenë urdhnue që t'u këthehet bagëtija atyne që dalin prej kolhozit? Athue se nuk âsht ky kolektivizim i dhunueshëm? Mû ky âsht! Kanë dalë njerëzit prej kolhozit, e nuk u jepen as kafshët, as veglat. Puna âsht e qartë: s'ka se me shka të jetojë, kah t'ja mbajë, përveç se prap në kolhoz. Bërtit, por hyn.

— Po ti e din se bagëtija dhe inventari kanë hy në fondin e pandashëm të kolhozit.

— E për ç'dreq duhet ai fond, kurse janë të detyruem të shkojnë prap në kolhoz? Unë u kisha bërtitë atyne: »Që, ngopuni, mbyteni me veglat tueja!« Unë s'u kisha kênue as t'i afrohen kolhozit, e ti ke pranue plot njiqind asi lojtësash dhe kujton ndoshta se prej tij do të dalë kolhozjan i ndërgjegjshëm? Po, dreqi! Ai dreq, do të jetojë në kolhoz e këndej deri në vorr do t'ja bâjë me sy ekonomís së pamvarun ... I njoh unë ata! Dhe kjo që s'iu kanë dhanë bagëtín dhe inventarin e katundit — âsht anim në të majtë, e kjo që i ke pranue prap

në kolhoz — âsht anim në të djathtë. Edhe unë, o vlla, jam zhvillue politikisht, tash s'mundesh mâ me imë mashtrue.

— Me të vërtetë më je zhvillue politikisht, kur as nuk e kupton se nuk kemi mujtë me i nda llogarít me ata që kanë dalë prej kolhozit, deri sa të mbarojë vjeti ekonomik!...

— Jo, unë s'e kuptoj këtë.

— Ih, Makar! Makar! Nuk mund të jetojsh e mos të sharrojsh! Shpesh herë të bje në fëtyrë, fakt!

Ata u zunë edhe shum kohë e mâ në fund u përlanë dhe Davidovi shkoi.

Për dy javë në Gremjaçi Llog ndodhën shum ndryshime: për çudi të krejt katundit Marina Pajarkova e muer në shtëpí të vet Demidin e Prântë. Kaloi te ajo, natën u ngjit vetë në qerre dhe e bajti krejt pasunín e vet të vorfun, e në dritoret dhe në derën e shtëpís së vet gozhdoi do drrasa.

»Marishka ia gjet vehtes shoqin. Ata të dy do të punojnë mâ tepër se traktori!« — flitej nëpër Gremjaçi.

Andreja Razmetnovi, i habitun për martesën e të dashunës së vet shumvjeçare, në fillim trimnohej, por mbasandej s'u durue dhe tinës Davidovit filloi me pi. Me gjithatë Davidovi e vuni oroe, dhe i tërhoqi vërejtjen:

— Lene atê punë. Andreja. S'âsht mirë kjo që po ban.

— Do ta la. Por më vjen keq, o Sjomë, qé besa! Me kê më ka ndrue, kudra? Me kê më ka ndrue...

— Ajo âsht çashtja e saj personale.

— Por kjo mue më fyen!

— Le të fyejë, por mos pi! S'âsht tash koha për atê. Shpejt do të fillojë prashitja.

E Marina, si për smirë, i delte gjithënji mâ shpesh Andrès përpara sysh dhe ishte e kënaqun, e lumtun në dukje.

Demidi i Prântë punonte n'ekonomín e saj të vogël

si ka i imirë: për disa ditë i rregulloi të gjitha ndërtesat n'oborr, për njëzet e katër orë e rrëmihi një izbë të fillë një pash e gjysmë, i bante vetë dyrekët dhe landët e randa ka njëqind e gjashtëdhetë kile... E Marina ia lau dhe ia arnoi ndërresat, e veshi dhe nuk mund të ngihej tue e lavdue Demidin se sa punëtuer ishte.

— E për zotin, gra, ai shum më vyen n'ekonomi. Ka fuqi ariu. Shka do që të kapë — shkon si në tlyn. E që âsht i prântë — zoti e ruejtë... Do të ketë mâ pak grindje midis nesh ...

Dhe Andreja, të i cili mbërrijshin fjalët se Marina âsht e kënaqun me burrin e ri, i përshpërritte dhimbëshëm vetëvehtes:

Ah, Marisha. Shka, po a unë s'kisha mujtë me e merremetue katuen dhe me e rrëmihë izben? Mâ ke shkatërrue rinín!

Në Gremjaçi Llog u këthye prej dëbimit Gajevi i shkullakizuem: komisjoni elektoral krahinuer ja këtheu të drejtat civile. Dhe po sa erdh në katund Gajevi me robt e vet të shumtë, Davidovi e thirri në kryesín e kolhozit.

— Si mendon me jetue, o qytetar Gajev? Si shtëpijak i pamvarun ase do të hyjsh në kolhoz?

— Si të detyrohem, — u përgjegj Gajevi që ende s'mund ta harronte padrejtësín për shkullakizimin e paligjshëm.

— Por me gjithatê.

— Asht e qartë, kolhozi s'më humb.

— Paraqite lutjen.

— E shka do të bâhet me pasunín teme.

— Kafshët tueja janë në kolhoz, inventari bujqësuer gjithashtu, e teshat tueja të shtëpís i kemi shpërnda. Me këtê do të shkojë mâ vështirë. Ka dishka që do të japim, e për tjerat do të marrish të hollat.

— Drithin ma keni pastruer krejt...

— Puna e drithit âsht lehtë. Shko te drejtori i kolhozit, ai do t'i thotë magacjonerit që t'i japë për një kahë dhetë puda miell.

— Filluen të mbledhin në kolhoz lesh e lí! — Makari u zemrue kur ndjeu se do të pranonet Gajevi në kolhoz. Atëherë mâ mirë le ta shpallë Davidovi në »Çekiç« se do ti pranojë në kolhoz të dëbuemit që e kanë kryer dënimin ... i tha Razmetnovit.

Çelula e Gremjaçit mbas mbjelljes u dyfishue: për kandidatë Partije u pranue Pavle Lubishkini, i cili kishte qenë 3 vjetë puntuer me mëditje te Titku, Nestor Lloshçi-llini, kolhozjan i brigadës së tretë dhe Demka Ushakovi. Në ditën e asamblesë së çelulës së partís, kur u pranuen në partí Lubishkini dhe të tjerët, Nagulnovi i propozoi Majdanikovit:

— Hyn në Partí. Kondrat, me gjithë qejf unë do të garantoj për tyj. Ke shërbye nën komanden teme n'eskadron dhe sikurse atëherë ke qenë kalorës trim i Armatës së kuqe, ashtu edhe tash je kolhozjan në vendin e parë. Dhe pse, po të pyes, po rrin larg partís? Çashtjet po zhvillohen ashtu që revolucjoni botënuer âsht gjithënji mâ i afërm. Ndoshta unë e ti do të shërbejmë përsëri në të njajtin eskadron dhe do të mbrojmë pushtetin sovjetik, e ti mbas kaq kohësh je si përpara — jasht partije? S'âsht mirë kjo! Hyn!

Kondrati fshani dhe tha në besim:

— Jo, shok Nagulnov, ndërgjegjëja s'më lejon të hyj në parti... Unë do të shkoj përsëri me luftue për pushtetin sovjetik edhe do të punoj në kolhoz me ndërgjegje, por në partí nuk mund të regjistrohem ...

— E pse s'mundesh? — u vrâ Makari.

— Nuk mundem se edhe tash që jam në kolhoz më dhemb zemra për pasunín teme ... Kondratit iu dridhen buzët dhe ai kaloi në të pështëritun të shpejtë: — Shpirti po më dhemb për kijet e mij, edhe po më dhimben ... Ata nuk po këqyren si kishte me u dasht ... Tue vllaçitë, Akim Besëhlebnovi ja ka rjepë qafën me qafore kalit tem; kur e pashë këtê njizet e katër orë s'kam mujtë me hangër ... Si mund t'i vehet kalit të vogël qaforja e randë? Prandaj s'mundem. Mbassi s'jam shlirue ende prej ndjen-

jes për pronë, ndërgjegja s'më lejon me qenë në parti .Unë e kuptoj kështu.

— Ti ke të drejtë që po thue kështu. Prit pak, mos hyn. Kundër çdo shrregullimi n'ekonomín e kooperativës na do të luftojmë, qaforet do të jenë të gjitha të rregullueme simbas kuajve. E po qe se ti flen dhe n'andërr i sheh prap kijet e tu, — atëherë s'e ke vendin në parti. Në partí duhet të hyjsh po qè se je krejt i pastër dhe i enthuziazmuem vetëm me nji mendim: me e pritë revolucjonin botënuer. Baba imi ka jetue si i pasun dhe qysh në fëmini më ka mësue në punë të shtëpís, por unë s'kam qenë aspak i dhanun mbas kësaj ekonomije shtëpijake, për mue s'donte me thanë kurrgjâ. Unë tue pasë jetën me gjithëshka dhe katër pendë kije kam shkue me u mundue, me u bâ puntuer ... Pra, ti mos hyn në Partí deri sa mos të pastrohesh prej csaj flligështije — prej pronës.

Fjala se Lubishkini, Ushakovi dhe Llashçillini po hyjnë në partí u përhap shpejt nëpër Gremjaçi Llog. Dikush prej kczakëve tue u tallë i tha mixhës — Shçukar:

—E pse nuk po e paraqet ti lutjen me të pranue në partí? Po ti ban pjesë n'aktiv — paraqite lutjen! Do të japin poziië, do ta blejsh nji çantë lëkure, do ta marrish nën sjeiullë dhe t'endesh me të.

Shçukari mendoi për këtë gjâ, dhe në imbramje, po sa u errësue, shkoi në shtëpi të Nagulnovit.

— Tu ngjatë jeta Makarushka!

— Tu ngjatë jeta! Po pse ke ardhë ...

— Njerëzit po hyejnë në partí ...

— E shka mandej?

— Vetëm erdha, ku të shkoj mâ tej?

— Kallzo, mandej!

— E mandej âsht kjo që ndoshta edhe unë due me hy. Kujtoj se nuk do shkoj zhag, krejt jetën teme me kuaj. S'jam martue me ta.

— Po shka don ti në të vërtetë?

— Rusisht po të them: po due me hy në partí. Prandej kam ardhë, që të marr vesh se çfarë pozite do të më

jepni e të tjera ... Ti më trego shka dhe si të shkruej?...

— Shka po thue?... Ti mendon se në parti hyhet për pozitë?

Makari u përmbajt dhe e ndërroi biseden.

— A të ka ardhë prifti për këshndella?

— Ta merr mendja.

— A i ke dhanë ndonji send?

— Po natyrisht disa kokrra vo dhe, ta merr mendja, nji copë lardh të krypun, nja gjysmë funte.

— Ti, pra, edhe tash beson në zotin?

— Po ta merr mendja, por jo aq fort. Kur të sëmuhem, ase të më gjejë ndonji fatkeqësi tjetër, ose kur, për shembëll, kris fort murima, atëherë falem, i drejtohem natyrisht zotit.

Makari deshti me u tregue i sjellshëm ndaj mixhës — Shçukar, deshti me ja shpjegue mirë se pse nuk mund ta pranojnë në parti, por tue e ngacmue Shçukarin në bisedë, s'mujti të durohet, dhe aty për aty u nxeh:

— Shko në dreq të mallkuem, or qyqani plak! Priftave u dhuron vo, kryqin e mbaron prej akullit, andrron për do farë pozitash, e këndej as tagjín s'mundesh me ua bâ gati kuajve. Shka dreqin i duhesh ti partís, ti, kësi vërtlluesi? A mos po tallesh ti kështu? A po mendon se në parti pranohet çdo hor? Ti mundesh vetëm me gjuhë me bâ llum—llum e me rrëjtë gjithëshka. Ik, mos më nxej, se unë jam njeri me nerva të humbuna. Mue s'më lejon shëndeti që të bisedoj me tyj qetësisht, shko, po të thom, shka po pret?

»S'erdha në kohë të përshtatshëme! Asht dashtë të vijshem mbas dreke, — ankohej mixha — Shçukar, tue rraptue shpejt derën e vogël.

Lajmi i fundit që e habiti Gremjaçi Llogun, e sidomos vajzat e Gremçit, qe vdekja e Dimit.

Jefim Trubaçevi dhe Batalshçikovi, të cilët i kishte dënue gjyqi i popullit, shkruejeshin se rrugës deri në stacjon Dimi filloi të shkrihet për lirín, për Gremjaçi Llogun, prandej filloi fikë.

Mlicjoneri që i kishte përcjellë të dënuemit i kishte bërtitë tri herë Dimit: »Ndalou!« Por ky, tue u kërrusë, kishte ikë përmbi lavra në pyll. Deri te kaçuba i kishin ngelë nja pesëmbëdhetë pash kur milicjoneri u gjujzue, e çoi pushken dhe me plumbin e tretë e qëlloi për vdekje Dimin.

Përveç tezes, askush nuk kishte qenë që të mbante zi për djaloshin, i cili nuk kishte pasë askend të vetin, e vajzat që i kishte mësue Dimi për nji mjeshtri pak të ndërlikueme edhe pse vajtuen, s'vajtuen shum.

»Larg sysh, larg zemrës«... E lotët e vajzës janë si vesa kur lind dielli.

KAPITULLI XXXVIII

Në vjetin 1930 për herë të parë u zhdukë »stina e shurdhtë« 1). Në vjetët e përparshëme, kur rrnohej në mënyrën e vjetër, këta dy muej nuk quheshin pa arsye »stina e shurdhtë«. Mbassi e mbarojshin mbajelljen, shtëpijakët përgatitshin kadalë për korrje: nëpër kullaso majeshin kijet dhe kuajt, e mblidhshin fuqín, e kozakët i shtërngojshin grabujat, i meremetojshin qerret dhe maqinat kositëse... Rrallë kush shkonte me lavrue në Maj. Katundet punojshin në nji heshtje të mundimshëme. Po kalove në mesditë nëpër rrugën e vdekun, nuk do të takojsh njeri të gjallë. Kozakët ose ishin për rrugë, ose shlodheshin nëpër shtëpija ose përmbi izba, ose sjellshin prituesham me sopata, e gratë e përgjumshëme morriteshin tue ndejtë ndokund në fllad. Shpraztija dhe qetësija e përgjumshëme mbretnon nëpër katunde.

Por qysh vjeti i parë i jetës kolhozjane e rrenoi »stinën e shurdhët« në Gremjaçi Llog. Po sa bini drithi, filloi prashitja.

— Tri herë do të prashisin, që asnji kërcyell therrash mos të mbesi n'arat e kolhozit! — tha në kuvend Davidovi.

Jakov Llukiqi Ostrovnovi ishte shum i lumtun. Atij — që ishte gjithmonë i lëvizshëm dhe i gjallë — i pël-

1) Stina e shurdhtë — koha midis mbjellies pranverore dhe korrjes së livadheve. — Shënim i përkthyesit.

qente shum kjo mënyrë e tʼudhëhequnit tʼekonomís kur âsht krejt katʼundi në lëvizje, në punë, në ngutje të kujdesshëme ... »Pushtetʼi sovjetik po fluturon naltʼ; do të shohim se si do të lëshohetʼ! Edhe drithnat të prashiten, edhe toka të bahet ugar, edhe kafshët të këqynen, edhe inventari të ndreqet ... A do të punojë populli? Po si do tʼi detyrojsh gratë me e prashitë drithin? Po kjo âsht nji gjâ që sʼâsht ndî kurr! Në krejt krahinën e Donit përpara drithnat sʼprashiteshin, e dam ka qenë që sʼjanë prashitë. Të mbjellat kishin me qenë mâ të pasuna. Edhe unë, plaku i marrë, âshtʼ dashtë me e prashitë. Kështu gratë ishin pa punë dhe »bâheshin përtace«, — mendonte ai, tue u ankue që sʼi kishte prashitë drithnat edhe përpara deri sa e punonte vetë pasunín e vet.

Mandej tue bisedue me Davidovin, i kallxonte.

— Tash do të kemi shum drith, shok Davidov. E përpara ngjante që njeriu e hidhte farën në tokë dhe prittʼe se shka do të bânte. Me grun bíjnë teja, egjira, elbi i egër, tamluçaku edhe çfarëdo plasmash tjera. Kur të fillojsh me fshí, kishe me thanë drithʼi mirë, por kur ta matish atê që âsht fshí — dalin prej nji të dhete katërdhetë puda, në mos edhe mâ pak.

Kur Gremjaçevasit e bajtën atëherë drithin prej hamarëve të kolhozit, Davidovi deshti ta ndrrojë Ostrovnovin prej detyrës së drejtorit të kolhozit. Te Davidovi ishte shfaqë nji dyshim i randë ... I kujtohej se atëherë kur e pa Ostrovnovin në grumbull te hamari, si hije kaloi nëpër fëtyrën e plakut jo vetëm hutumi, por edhe nji pritje shpirtkeqe dhe e tallshëme... Të paktën kështu iu duk Davidovit.

Të nesërmen ai e thirri Jakov Llukiqin në dhomë të vet, dhe i përzû të gjithë tjerët. Biseden e banë me zâ tʼultë.

— Shka bâjshe ti dje te hamari?

— E këthejsha populllin, shok Davidov. I këshillojsha dreqnit që të kfillen, që të mos e marrin në krye të vetin

drithin e kolhozit, — u përgjegj Jakov Llukiqi, tue mos u ndalë aspak.

— E grave... Pse iu the grave se çelësat e hamarëve duhet të jenë te unë?

— Shka po flitni, pash zotin! Kujt i kam folë unë ashtu? Kurrkujt unë kurr s'i kam thanë ashtu...

— Kështu kanë thanë vetë gratë, kur më çojshin ...

— Rrênë! Mund të betohem. Shpifje ... Prej smirës kundër meje.

Davidovi u tund në vendosmenín e tij. Mbasandej Jakov Llukiqi tregoi për pak kohë aq shkathtësí në përgatitjen e prashitjes dhe në mbjelljen e mjeteve për ushqim të përbashktë, e mbushi kryesín me aso projektesh shtëpijake, sa që drejtori energjik i kolhozit e përfitoi Davidovin.

Jakov Llukiqi i propozoi kryesís që në pjesat e brigadave bujqësore të mbarohen disa vija ujiti. Ai madje e shënoi vendin nepër gryka ku do t'ishte mâ së miri që të këthehet vija e ujit të pranverës. Krijimi i vijave të reja, simbas mendimit të tij, duhet të zbatohet në mënyrë që kafshët e brigadave mos të hecin mâ tepër se nji gjysmë kilometri për të shkue me pi ujë. Edhe Davidovi si edhe të gjithë antarët e kryesís u detyruen ta pranojnë vleftën e propozimit të Jakov Ostrovnovit, mbassi vijat e vjetra nuk ishin mbarue simbas ekonomís së kolhozit. Ato ishin të shpërndame pa kurrfarë rendi nëpër stepë, kështu që në pranverë kafshët prej llogorit të brigadës, deri te vendi për të pi ujë, duhet të hecshin nga dy tri kilomera. Humbja e kohës ishte shum e madhe. Kijeve të lodhun u duhej të paktën dy orë për të mbërrijtë me pi ujë dhe për t'u këthye në llogor, e mbrenda kësaj kohe mund të lavrohej ose të vllaçitej mâ tepër se nji hektar. Kryesija lejoi që të ngrihen bllaqukat e rij, prandej Jakov Llukiqi, tue shfrytzue ndërpremjen e punëve të fushës me dijenín e Davidovit filloi përgatitjen e druve për penda.

Dhe jo vetëm kaq. Jakov Llukiqi propozoi që të ndërtohet nji furrë e vogël e tullave dhe pa vështirësi ja shpjegoi Arkashka Monakut se âsht shum mâ e dobishme me

pasë tullat e tyne për ndërtimin e shtallës së madhe për kuaj dhe farhit për kije, se sa me i ngrehë ka njizet e tetë kilometra prej rrethit, e përveç kësaj edhe me i pague ka katër rubla e pesëdhetë kopejka për njiqind copë. Po ky Jakov Llukiqi ua mbushi menden kolhozjanëve të brigadës së tretë që ta mbyllin me pendë Grykën e kobshëme, e cila vjet për vjet i bante fokat e pasuna skaj katundit, në të cilat rritej shum mirë meli dhe shalqitj jashtëzakonisht të mëdhêj dhe fâmbël. Nën udhëheqjen e tij gryka u thurr me veriga, u zu me degë drujsh, pleh dhe gurë të thyem, e nëpër shtrat u mbuellën plepat dhe shelgjet, në mënyrë që degët e tyne të thurruna ta forcojshin tokën që shembej. Në këtë mënyrë nji sipërfaqe bukur e madhe e tokës u shpëtue prej shpërlamjes.

Të gjitha këto rrethana e forcuen pozitën e tundun të Jakov Lukiqit në kolhoz. Davidovi vendosi me kambëngulje që me çdo mënyrë ta ndihmojë inisjativën e tij të pashtershëme. Deri edhe Nagulnovi u bâ mâ i mirë ndaj Jakov Llukiqit.

— Me gjithëse, simbas frymës e kemi të huej, prap se prap âsht shtëpijak përparimtar. Deri sa ta edukojmë nji njeri tanë, i cili do të dijë sa ai, deri atëherë do ta ndalim Ostroviovin si drejtor kolhozi. Partija jonë âsht shum e mendshëme. Ajo ka me miljona mendjesh, prandej ajo âsht aq mendjehollë. Ndonji ingjiner âsht i poshtër dhe në shpirt kondrarevolucjonar, simbas frymës duhet ta kishin pushkatue qysh moti, mirëpo nuk e pushkatojnë, por i japin punë dhe i thonë: »Ti je njeri i kënduesëm! Që të holla, ha deri sa të plasish, blej grues s'ate çarapë të mëndafshtë që ta gëzojsh, por sjelli burmat tueja të trunit, punoj punët tueja fingjinjerit në të mirën e revolucjonit botënuer!« Dhe ai punon. Me të vërtetë, ende ja ban me sy jetës së vjetër, por punon. Po e pushkatove, shka fiton prej tij? Do të ngelin pantallonat e bajtun dhe, ndoshta, sahati me zinxhir. E kështu ai punon dhe sjell dobi që vlen shumë mija. Kështu edhe Ostrovnovi ynë: le t'i zâjë ai grykat, le t'i rrëmihë bllaçukat. Të gjitha këto shkojnë në dobí

të pushtetit sovjetik dhe ndihmojnë afrimin e revolucionit botënuer! — foli njiherë Nagulnovi në mbledhjen e çelulës.

Jeta e Jakov Llukiqit përsëri u ballansue deri diku. Ai e shihte se të gjitha ato fuqí që ishin mbas Pollovcevit dhe që udhëhiqshin përgatitjen e kryengritjes, e kishin humbë lojën këtë herë; ishte krejt i bindun se kryengritja s'do të bâhet tash, sepse âsht lëshue rasti dhe deri diku âsht bâ këthesë në dispozicjonin shpirtnuer deri edhe fatyne kozakëve që kishin qenë anmiqt mâ të mëdhêj të pushtetit sovjetik. »Sigurisht do të kenë ikë përtej kufinit Polovcevi dhe Laqevski,« — mendonte Jakov Llukiqi; dhe me dhimbjen e idhtë që s'kishte mujtë të rrëxohet pushteti sovjetik përzihej gëzimi dhe kënaqësija qetësuese: tash e mbrapa s'i këcnohej mâ asgjâ jetës së lumtun të Jakov Llukiqit. Tash mâ s'ndinte frigë të madhe kur vinte në Gremjaçi Llog milicjoneri prej rrethit, kurse përpara po sa ta shihte pallën e zezë të milicjonarëve, e kapte nji frigë dhe dridhje e patregueshme.

— Shka âsht, a do të zhduket shpejt pushteti anmik? A do ta zavendësojnë shpejt tanët? — e pyette në vetmí Ostrovnovin nana e tij plakë.

Jakov Llukiqi, i idhnuem pa masë prej pyetjes së pavend, përgjigjej vrazhdë dhe me zemrim:

— A s'âsht njilloj për ju, nanë?

— Çashtja qëndron aty, se puna s'âsht njilloj: kishat i kanë mëshelë, priftat i kanë shpallë për kullakë ... a mos âsht e drejtë kjo?

— Ju jeni plakë tepër, lutjuni zotit ... E në çashtje të paqës nuk duhet të përziheni. Ju, nanë, doni me i dijtë të gjitha!

— E ku humbën oficerat? Kah fluturoi ai oficeri trashaman me nji sy dhe që pijke duhan? E edhe ti më je i mrekullueshëm! ... Këndej e ka marrë bekimin, e tash po i ban lajka këtij pushteti! — s'pushonte plaka, e cila kurrsesi s'mund ta kuptonte se pse djali i saj Jashka nuk pranonte »që të ndërrohet pushteti«.

— Ih, nanë, gjaku po më ngrihet për shkakun tuej!

Leni ato biseda tueja të marra! Por shka po i përmendni ju ato? Vetëm ju duhet t'ja krisni edhe përpara njerëzve! ... Kryet do të ma hiqni, nanë. Po ju keni folë vetë: »Shka do që të punojë zoti, të gjitha do të jenë mirë«. Që, jetoni mirë, ju lutem. Në fundë i keni dy bira, fryni në to dhe heshtni ... S'keni mbetë pa nji copë bukë ... Shka ju duhet, o zot më fal, edhe mâ? ...

Mbas bisedës së këtillë Jakov Llukiqi ikte si i përvluem prej dhomës dhe për nji kohë të gjatë mbasandej nuk mund të qetësohej, e Semjonin dhe grat i urdhnonte me ashpërsi edhe mâ të madhe:

— Plakën e vreni sa mâ mirë të mundeni! Ajo do t'ma hajë kryet! Po sa të hyejë në prag ndonji i huej, e mbyllni mejherë në dhomë.

Plakën filluen me e mbyllë edhe natën edhe ditën. Por nji të diele e lëshuen të lirë. Ajo te moshatanet e veta, te plakat e motueme si ajo, qante dhe u ankohej atyne.

— O, moj shoqet e mija të dashtuna! Jakovi i im e grueja e tij më mbajnë mëshelun... Ushqehem vetëm me bukën e thatë, ha bukë të thatë që e njomi me lotët e mij. Mâ përpara ndër krezhmë, kur banojshin te na oficerat, komandanti Jashkin dhe shoqi i tij, të mijt mâ bajshin edhe supën pa yndyrë e kajherë më jepshin edhe pemë të zieme ... e tash i ka kapë mllefi në mue, i ka kapë mllefi... Si rên, ashtu edhe birin... E mjera unë! ... Shka prita e jetova, të dashtunat e mija: djali i zemrës âsht bâ gjakatar — as vetë nuk e dij se pse. Këndej vjen e merr bekimin prej meje për ta zhdukë këtê pushtet anmik e tash nuk guxoj ta çeli gojën kundrejt tij, më shan e më shpotit ...

Por, me gjithë atê jetës së qetë të Jakov Llukiqit, që errësohej vetëm prej bisedimit me t'amën i erdh fundi pa pritmas dhe shpejt.

KAPITULLI XXXIX

Qysh në kohën e mbjelljes Llukashka, grueja e lëshue-

me e Nagulnovit, rob i gëzuem dhe i lëshuem, filloi me punue në fushë. U caktue në brigadën e tretë dhe u vendue me kënaqësi në kasollën e brigadës. Ditën iu grahte kijeve në pllugun e Afanasije Krasnokutovit, e natën te koliba e kuqe e fushës, në të cilën jetonte, deri n'agim jehonte ballallajka, fshajshin basat dhe tingllojshin hollë prekëset e poshtëme në harmonikën dyrendëshe, e djelmoshat dhe vajzat luejshin dhe këndojshin; dhe krejt këtë gazmend e udhëhiqte Llushka.

Bota për të ishte gjithmonë e ndritshëme dhe e thjeshtë. Në fëtyrën e Llushkës, që s'e mundojshin kurrfarë brengash, s'kishte kurrfarë rrudhash as për shkak të brengave as për shkak të frigës. Ajo shkonte nëpër jetë e me vetëbesim, hecte tue i çue vetullat e kandshëme, si me qenë tue shpresue se në çdo çast do të takojë në gëzim. Të nesërmen, mbas shkunorizimit prej Makarit s'mendonte më. Timofej Ronjavi ishte diku larg, por, a Llushka të vajtojë për të dashtunin e humbun? »Kësi qejsh kemi për krejt shekullin!« — iu thonte ajo me përbuzje vajzave dhe grave, që lutshin për pozitën e saj gjysmë të vejë.

Dhe asish kishte me të vërtetë shum. Djelmoshat dhe kozakët e rij të martuem të brigadës së tretë, përlahesnin për dashunín e Llushkës. Natën te kasollja e llogorit, në dritën e kaltërtë e të paqartë të hânës, këcejshin me zhurmë shuejt e këpucëve dhe çizmeve të kozakëve që i luejshin »Krajcjvjakë-t dhe »polkat me taput«. Por shum shpesh ndër lavërtarë, mbjellësa e vllaçitësa që luejshin dhe kërkojshin afërsín e Llushkës, kriste grindja e përzieme me shamje, e cila shëndrrohej në përleshje të rrebtë. E të gjitha këto për shkak të Llushkës. Sepse, në dukje, ajo s'ishte tepër e shkueshëme, aq më tepër mbassi krejt katundi dinte për lidhjen e saj të turpshëme me Timofej Ronjavin, dhe gjithë kujtë i përlqente me zanë vendin që Timofeji e kishte lëshue prej fatkeqësís, e Nagulnovi vullnetarisht.

Agafon Dupcovi provoi me e prû në veti Llushkën, por pësoi humbje të randë.

— Unë jam e përpiktë në punë, e lojen dhe dashunín s'mund të mâ ndalojë askush. Ti, mixha — Agafon, mos u nxej fort, mbulou me gûjë e flêj. E po qe se lakmon dhe dëshiron edhe vetë me marrë pjesë në këcim, — eja. Na edhe të vramët lije i pranojmë. Thonë se të vramët lije janë të zjarmtë në dashuni, — buzëqeshte Llushka, tue bâ lajka.

Për këtê, Agafoni, po sa erdh për të parën herë në Gremjaçi, kërkoi ndihmë prej Davidovit:

— Ju po vendosni nji rend të çuditshëm, shok Davidov! — thonte ai tue u zemrue. — Lubishkinit ia futët në brigadë mixha — Shçukarin, e mue Lushka Nagulnovën ... A i keni dërgue me bâ dam, apo shka? Ejani ndonji herë natën dhe këqyrni shka po bâhet në llogor. Llushka m'i ka çmendë krejt mashkujt. Të gjithëve iu buzëqesh si me qenë tue iu premtue, e ata rrihen rreth saj si gjelat e rij. E natën aq fort luejnë sa ushton në të gjitha anët; kur i këqyri, thjesht më dhimben themrat e tyne: tue mos iu dhimbë jeta, i mashojnë aq fort tokës! E kanë shkelë krejt nji lamë te kasollja. Plejadet shtymen, e te na në llogor âsht zhurmë si në panajir ... Në kohën e luftës me Gjermanín unë kam qenë shtrimë i plagosun në spital e kur u shërova na çuen motrat e mëshirshëme të ndëgjojmë opero... Edhe atje âsht nji përziemje e tmershëme: dikush bërtet si i marrë, e dikush strugon në vjolinë. Kurrgjâ s'mund të kuptojsh! Aso muzike âsht sa që njeriut i çohej mundi. Kështu âsht edhe te na: edhe bërtasin, edhe luejnë ... Krejt darsëm e vërtetë e qêjve! Vlojnë deri n'agim, e mandej çfarë pune mund të kesh prej tyne? Shkon dhe, tue hecë, flen, shtrihet nën kije ... Ti, shok Davidov, ose largoje prej brigadës këtê rrezik, Llushkën, ose i thuej që të sillet si i takon nji grueje të martueme.

— E shka jam unë simbas mendimit tand! — u tërbue Davidovi — Shka jam unë? Mësimdhanësi i saj? Ik prej meje në dreq të mallkuem!... Po më vijnë njerëzit për lloj-lloj ndyesish... A duhet ta mësoj unë për sjellje të përvûjtë? Po të puojë keq — përzene prej brigadës, fakt!

Çfarë zakoni âsht ky: shka do me qenë — hajt në kryesí. »Shok Davidov, m'u ka thye pllugu!« »Shok Davidov, m'u ka sëmue pela!« Ose kjo e jotja: femina po e luen bishtin e unë simbas mendimit tand, duhet ta mësoj? Ik në dreq! Po të duhet me e ndreqë pllugun — shko te farkatari! Për kalin — shko te veterinari! Kur do të mësoheni me mendue me krye tuej? Deri kur do t'u mësoj unë si fëmijt? Shko!...

Agafoni shkoi shum i pakënaqun prej Davidovit, e ky mbassi shkoi ai i piu dy cigare njanën mbas tjetrës, me zhurmë e rraptoi derën dhe e mësheli me hallkë.

Ajo që i tregoi Dupcovi e tronditi Davidovin. Ai nuk u zemrue dhe nuk bërtíti pse brigadjerët, tue mos mësue se cilat janë detyrët e tyne, e mërzitshin me të vërtetë, tue iu drejtue atij që të zgjidhë lloj lloj pyetjesh t'imta t'ekonomís, por pse Llushka, simbas fjalëve të Dupcovit »gjithëkujt i buzëqeshte dhe i premtonte«.

Mbas asaj bisedës mahitëse me Llushkën te kryesija, kur ajo, tue e mëshehë buzëqeshjen nën qerpikë të syve gjysmë të çelun e lutte t'ia gjejë nji »burrë të qelbët«, e mandej vetë propozoi t'i bâhet grueja e tij, Davidovi, edhe tue mos e vû oroe këtê, e ndryshoi qëndrimin ndaj saj. Në kohën e fundit e çonte shpesh herë mendimin te ajo grue, në të vërtetë të marrë dhe krejt të parandësishëme. Ndërsa përpara kishte qëndrim deri diku të gërditshëm dhe të dhimbshëm kundrejt saj, tash ndjente dishka krejt tjetër ... Dhe kur Dupcovi erdh me ankesë të pamend kundër Llushkës, kjo i shërben Davidovit vetëm si shkak i jashtën për shamije.

E tërhoqi dishka kah Llushka, por në kohë krejt të papërshtatshëme, mû në kohën e përpjekjeve mâ të mëdha në kohën e mbjelljes. Që të shpërthejë përsëri kjo ndjenjë sigurisht ka kontribue fakti që Davidovi e kaloi krejt dimnin si »murg«, sikurse tallej Razmetnovi, e mund të jetë që edhe pranvera bante presjon në trupin e vdekshëm të kryetarit të pa të metë të kolhozit të Gremjaçit,

i cili u duel në krye të gjitha ndërmarrjeve ekonomiko—politike.

Gjithënji mâ shpesh zgjohej natën pa ndonji arsye, pinte duhan, vrâhej ndër vuejtje, tue përgjue fëshkllimën e gjatë dhe cicërimën e ndërpreshëme të bylbylit, e mandej me tërbim e rraptonte dritanen, e mbulonte kryet me mbulesë dhe deri n'agim të bardhë rrinte shtrimë, tue imos i bashkue syt dhe tue shtrëngue jastekun në krahnuer të tetovuem.

E pranvera e vjetit 1930, tue ardhë papritmas dhe tue kalue shpejt, prû aq shumë bylbyla nëpër bahçe dhe korije, sa që ata me cicërimen e vet të prekshëme e mbushëshin, jo vetëm shpraztinë e natës së shurdhtë, por vijojshin edhe në dritën e diellit. Nata e shkurtë e pranverës nuk mjaftonte për kënaqësít dashunore. »Rrugaçët po punojnë në dy ndërrime! ...« — pëshpëritte Davidovi n' agim, i përfshimë prej mallit të mundimshëm dhe tue luftue trimnisht kundër pagjumsís.

Llushka Nagulnova deri në fund të mbjellíes ndejti në brigadë, por sa brigada shkoi prej fushës, mbassi e kreu mbjelljen — në mbramejn e asaj dite shkoi te Davidovi.

Mbassi pat hangër darkë, ai ishte shtrí në këthinën e vet dhe lexonte »Pravdën«. Dikush filloi me grithë imtë si miu në derën e koridorit, e mandej u ndi zani i ultë i femnës:

— A mund të hyhet?

— Mundet.

Davidovi kërcau prej shtratit dhe e hodhi pallton prej krahëve.

Llushka hyni dhe e mbylli kadalë derën mbas vehtes. Prej shallit të zi, e prej fëtyrës së djegun dhe të rrahun prej erës, dukej mâ e vjetër. Edhe mâ qartë i shquheshin në faqet pikat e denduna dhe timta prej diellit. Por syt nën strehëzen e errtë të shallit i qeshënshin dhe i shëndritshin edhe mâ fort.

— Erdha të vizitoj ...

— Kalo këndej, ulu.

I habitun dhe i gëzueshëm për ardhjen e saj, ai ia afroi karrikën, e mbërthei pallton dhe u ul në shtrat.

Ai heshte tue pritë. Ndjente nji shqetsim dhe mërzi. Llushka iu afrue lirisht tavolinës, me nji lëvizje të shkathtë e të padukshëme e çoi kotullen (për të mos e ndrydhë) dhe u ul.

— Si je, o kryetar'i kolhozit?

— Mirë jam.

— S'po mërzitesh?

— S'kam kohë të mërzitem as edhe s'kam për shka.

— E për mue?

Davidovi, që kurr s'hutohej, tash u kuq dhe u vrâ. Llushka i rrëxonte me përvujtni artificjale qerpikët, e në kandët e buzëve nuk mund të përmbante buzëqeshjen.

— Shka po trillon shkado! — u përgjegj ai pak me pasiguri.

— Dhe me të vërtetë s'je mërzitë?

— Jo pra, fakt! A ke ndonji punë te unë?

— Kam ... Shka ka të re në gazeta? Shka po flitet mbi revolucjonin botënuer? — Llushka u mbështet në brryl dhe i dha fjalyrës nji pamje serioze në përputhje me bisedën. Sikur as të mos kishte pasë pak mâ përpara buzëqeshje dreqnore në buzët e saj.

— Ka gjithëshka... Por, a ke ti farë pune te unë? — merrte zemër Davidovi.

E zoja e shtëpís, si dukej, e përgjonte bisedën e tyne. Davidovi rrinte si në therra. Qëndrimi i tij ishte thjesht i pamend krejt i padurueshëm! E zoja e shtëpis do ta shpërndaje nesër nëpër krejt katundin se ish grueja e Makarit po vjen natën te qiraxhija i saj dhe — mbarpi reputacjoni i Davidovit i përlyem me asnji send! Grat e ofshëme për ngatërresa do të fillojnë me folë pa pushim për të nëpër sokaqe dhe në bunarë, kolhozjanët, kur ta takojnë, do të

buzëqeshin randësishëm. Razmetnovi do të filloje me folë thumba mbi shokun që ka ra në rrjetat e Llushkës, e fjala do të mbërrijë edhe në rreth edhe në bashkimin bujqësuer të rrethit — edhe mund t'ja ngjesin edhe ndonji send e mund të thonë: »Prandej ai e ka sosë mbjelljen deri në të dhetën, sepse i kanë ardhë grat. Ai, sigurisht, âsht marrë mâ tepër me gjana dashtunije se me mbjellje!« E sekretari i komitetit qarkuer s'ka folë, ndoshta, kot përpara se i ka çue nëpër rrethe atê dhe të tjerët prej legjionit të njizet e pesë mijve: »autoritetin e klasës puntore — pararojës së revolucjonit — duhet me e mbajtë në shkallën mâ të naltë në katund. Duhet të sillemi, shokë, jashtëzakonisht me kujdes. Unë nuk po flas mbi gjanat e mëdha, por deri edhe n'imtësit e jetës së përgjithshëme duhet të jeni të kujdesshëm. Po qe se në katund pin për nji kopek, do të ketë biseda politike për njiqind rubla...«

Davidovi deri u djersit kur mendoi mbi të gjitha pasojat e vizitës së Llushkës dhe bisedës tepër familjare me të. Dukej se do të kompromentohej publikisht. E Llushka rrinte tue mos vû oroe as mundimin mâ të vogël që e kishte kaplue Davidovin, kështu që ai, me zâ pak të shtjerrun prej trondit'jes, tashmâ e pyeti rrebtë:

— Shka deshte? Thuej e shko, s'kam kohë të merrem me ty për lloj lloj punësh; punë, fakt!

— Po, a po të kujtohet shka më ke folë atëherë? Unë s'e kam pyetë Makarin, por prap se prap e dij: ai âsht kundër ...

Davidovi këceu dhe hapi duert:

— S'kam kohë! Mbasandej! Mâ vonë!

N'atê çast ai ishte i gatshem me ia mbyllë me grusht gojën e qeshun, vetëm që të heshtte.

Dhe ajo e kuptoi, prandej luejti vetullat me përbuzje.

— Ah, ti! Edhe je... Po mirë. M'i jepni gazetat, mâ

interesante. Tjera punë s'kam me ju. Më falni që ju shqetsova ...

— Kur shkoi, Davidovi fshani i lehtësuem. Por mbas nji minute u ul rreth tavolinës, i kapi me zemrim flokët dhe mendonte: »Eh, me të vërtetë jam shul, qe! Punë e madhe, shka do të thojshin për këtë shkak. Si, po a s'guxon të më vijë mue grueja? A mos jam unë murg, a po shka? Dhe shka i intereson kujt kjo? Ajo më pëlqen, don me thanë mund të kaloj kohë me të ... Vetëm të mos damtohet puna, për të tjerat nuk mërzitem! Por tash ajo s'do të vijë mâ, fakt. Kam qenë shum i vrazhdë kundër saj, mandej edhe e ka vû oroe se kam qenë pak i friguem ... Dreqi e marrtë sa pamend duel!«

Por friga e tij ishte e kotë: Llushka s'i takonte aspak asaj kategorije njerëzish që heqin dorë lehtë prej planit të krijuem. E në planet e saj hynte edhe pushtimi i Davidovit. Në të vërtetë ndoshta nuk mund ta lidhte jetën e vet për ndonji djalosh gremjaçevas?Dhe për shka? A thue deri në pleqni të vyshket pranë stufës dhe të shkatërrohet te kijet dhe në lavër? Ndërsa Davidovi ishte djalosh i sinqertë dhe i dashtun me krahë të gjanë, që as nuk i përngjante Makarit, të shëmtuem në punë dhe në prirjen e revolucjonit botënuer, as edhe s'i përngjante Timofejit ... E kishte vetëm nji mungesë të vogël: ishte dhambëprishun, e madje në vendin mâ të dukshëm prpara, por Llushka u pajtue me këtë të metë në dukje të përjashtëme t'atij që me përvojë, e kishte pa se me rastin e të çmuemit të mashkullit, dhambët nuk janë çashtje kryesore ...

Ajo erdh përsëri kah muzgu i ditës tjetër, këtë herë e rregullueme dhe mâ ngacmuese. Pretekst për vizitë ishin gazetat.

— I pruna gazetat tueja ... A mund të marr edhe mâ? Po, a s'keni libra? Unë kisha dashtë ndonji libër interesant, mbi dashunín.

— Merr gazeta, e libra s'kam, te unë s'âsht biblioteka.

Edhe tue mos pritë propozimin, Llushka u ul dhe e filloi seriorisht bisedën mbi mbjelljen në brigadën e tretë, mbi shrregullimin që kishte pa në farmën e qumështit, t'organizueme në Gremjaçi Llog. Me thjeshtësi naive ajo i përshtatej Davidovit, atij rrethi interesash në të cilin ai, simbas mendimit të saj, duhet të jetonte.

Në fillim Davidovi ndëgjonte pa besim, por mbasandej e interesoi biseda, ja tregoi planet e veta mbi krijimin e farmës së qumështit, tërthorazi i foli mbi zbulimet mâ të reja teknike në qumshtarí dhe mâ në fund tha me mjaft zemrim:

— Na duhen shum të holla. Duhet ti blejmë disa mështjerra prej lopëve që japin shum qumësht, duhet ta blejmë nji tarak të racës... Të gjitha këto duhet ti bâjmë sa të jetë e mundun mâ parë. Sepse qumështorja e organizueme mirë do të japë tardhuna shum të mëdha! Asht fakt se me këtê punë kolhozi do ta përmirësojë buxhetin e vet. E shka kanë ata tash atje? Nji farë separatori të vjetër që s'vyen asnji pare, i cili kurrsesi nuk do të mundet me e përpunue sasín e qumështit pranverver, dhe këto janë të gjitha. S'kanë asnji teneqe, po qumështin e qesin nëpër shtama si në kohën e vjetër. Çfarë pune âsht kjo? Qé, po të thom se qumështi u prishet, e pse u prishet? Sigurisht e kanë qitë n'enë të ndyeta.

— Shtamat i përvlojnë keq, e prandej ai prishet.

— Po edhe unë po thom se i mbajnë keq enët. Pranoje ti këtê punë dhe rregulloje. Shka âsht nevojë me e bâ, bâne; kryesija do të ndihmojë kurdoherë. E kështu shka do të bâhet? Qumështi do të prishet gjithmonë, po qe se s'ka kush të kujdesohet për enë, po qé se mjeltorët mjelin ashtu sikurse i kam pa unë tash rishtas: ulet nën lopë, cicat nuk ua lajnë, gjijtë ua lanë krejt në baltë, në bagël... mandej as duert e mjeltores nuk janë të pastra.

Para se të vijë me mjelë, ajo kush e di se shka ka prekë me dorë e tash me duer të zhlyeme vjen te lopa. Nuk kam pasë kohë ti vêhem kësaj pune. Por do ti vêhemi! E ti, në vend që të ngjesish pudër e të lëpihesh, mâ mirë kishte me qenë sikur të pranojshe me e drejtue farmën, a? Po t'emnojmë për drejtoreshë, do të shkojsh në kurs, atje do të mësojsh si duhet me udhëheqë dhe do të bâhesh grue e kualifikueme.

— Ah jo, le të punojnë e sundojnë ata pa mue, — fshani Llushka, — ka se kush me i vû punët për filli edhe pa mue. E drejtoreshë nuk due me u bâ. As në kurs nuk due me shkue. Atje duhet me punue shum. Mue më pëlqen puna e lehtë, që të muj me jetue mâ lirisht, e kështu si kisha me?... Kush âsht i marrë le të punojë?

— Prap ti po flet lloj lloj marrish! — tha Davidovi mërzitshëm, por nuk dashti me ia shpjegue.

Së shpejti Llushka filloi të përgatitet me shkue në shtëpí. Davidovi shkoi me e përcjellë. Hecshin njani afër tjetrit nëpër sokakun e errët, heshtën shum kohë, mandej Llushka, e cila i kishte njohtë jashtëzakonisht shpejt të gjitha brengat e Davidovit, e pyeti:

— A ke shkue sod me e pa grunin e Kubanit?

— Kam shkue.

— Po, si duket?

— Keq! Po qe se nuk bje shí edhe në këtë javë... kam frigë se nuk do të bîjë. Dhe mendoje vetëm se si po dalin të gjitha këto, dreqi ta marrë. Pleqt kanë ardhë që ti lejoj me iu lutë Zotit për shí, tash do të bajnë »sehir«, fakt! »Aha, — do të thonë — nuk ka lejue që të bâhet lutja — dhe zoti s'e lëshoi shiun!« E zoti i tyne nuk ka kurrfarë lidhjesh me këtë, mbassi barometri âsht shtangë në të pandryshueshëmen. Por ata do të forcohen edhe mâ tepër në fenë e tyne të marrë. Hall i vërtetë, fakt! Deri

diku edhe vetë kemi gabue... Asht dashtë me hjekë dorë prej bostanit dhe nji pjesë të të mjellave industrijale, e sa mâ parë me e mbjellë grunin, qe ku kemi gabue! Gjithashtu edhe me melionopusin: ia kam shpjegue me fakte atij kryekungullit, Lubishkinit, se simbas të gjitha shënimeve t'agronomís ky lloj âsht mâ i përshtatshëm për kushtet tona... Davidovi përsëri u ngjall, dhe mbassi u kap për themen e vet që pëlqente, do të fliste gjatë dhe me enthuziazëm po të mos e kishte ndërpre Llushka, tue mos e mëshehë padurimin e vet.

— Po lene drithin! Mâ mirë t'ulemi ,të rrijmë pak, dhe tregoi dheun e nxjerrun prej nji hendeku, që kaltëronte në dritën e Hânës.

U afruen. Llushka e çoi pak kotullën dhe si grue rojtëse propozoi:

— Kishte me qenë mirë sikur të shtrojshe setren tande, po kam frigë se po e përlyej kotullën. Këtê e kam të festave...

Dhe kur u ulën njani afër tjetrit në setrën e shtrueme, ajo afroi fëtyrës së buzëqeshun të Davidovit, fëtyrën e vet serioze, jashtëzakonisht të zbukurueme dhe i tha:

— Mjaft për drithin e kolhozin. Tash nuk duhet me folë për këtê... A po e ndîn sa bukur po i vjen era gjethit të ri në plep?...

... Këtu përfundoi luhatja e Davidovit, të cilin dishka e tërhiqte kah Llushka, por frigohej se lidhja me tê do ta zvogloj autoritetin e tij...

...Mbasandej, kur u çue dhe nën kambët e tij shushuriti dhe u derdh argjili i thatë, Llushka ende gjithënji ishte e shtrime në shpinë, tue i hedhë duert dhe mbyllë lodhshëm syt. Nji minutë heshten. Mandej ajo u çue jashtëzakonisht gjallë, i kapi me duer gjujt e saj, filloi të dridhet prej mësyemjes së të qeshunit të pa zâ. Aq fort qeshej sikur dikush ta xiglonte.

— E pse ti... për shka po qeshesh? — pyeti Davidovi i habitun dhe i fyem.

Por Llushka, gjithashtu papritmas pushoi së qeshuni i zgjati kambët, dhe tue i lëmue me shuplaka të duerve kofshat dhe barkun, tha e mendueme me nji zâ pak të shtjerrun dhe të lumtun:

— Sa të lehtë po e ndîj vehten!...

— Të vêsh flet të e të fluturojsh! — tha Davidovi me zemrim.

— Jo-o-o-o, ti po zemrohesh kot... kot. Barku mu bâ tash disi pa peshë... disi i shprazët dhe i lehtë, prandej edhe qesha. E ndoshta mos âsht dashtë të qaj, or njeri i çuditshëm, a po shka tjetër? Ulu, shka kë ceve?

Kundër dëshirës Davidovi u përul. »Si t'ja bâj tash me tê? Duhet t'i jap formë disi faktikisht kësaj pune, përndryshe âsht keq edhe për shkak të Makarit edhe përgjithësisht... Qé, kam qenë i qetë, e tash dreqi më dhuroi!« — mendonte Davidovi, tue e këqyrë për së shtrembti fëtyrën e Llushkës, të blertë në dritën e Hânës.

E ajo, tue mos e prekë tokën me dorë, u çue shkathtësisht, dhe tue buzëqeshë e tue i mbyllë syt pyeti:

— A jam e bukur, a?

— Si të thom... — u përgjegj Davidovi pa caktim, tue i përqafue krahët e ngushtë të Llushkës...

KAPITULLI XL

Ditën e dytë mbas shiut të madh që u lëshue përmbi Gremjaçi Llog Jakov Llukiqi në kali u drejtue në Krasnaja Dubrava. Duhej t'i caktonte vetë lisat që duhej të priteshin, sepse të nesërmen gati krejt brigada e tretë do të dalte në pyll, që të fillonte përgatitjen e drûve të nevojshëme për pendë.

Jakov Llukiqi u nis herët në mëngjes. Kali i tij hecte pa u ngut, tue luejtë dhimbshëm bishtin e lidhun. Kambët e tij të përparshëme, të mbathuna keq kapeshin nëpër baltën e rrëshqitshëme të përyndyrshëme, por Jakov Llukiqi

nuk e çoi asnjiherë kamxhikun: nuk kishte se ku me u ngutë. Ai pinte duhan tue e lëshue frenin në rrethin e shalës, vështronte stepën që kishte plasë rreth Gremjaçi Llogut, ku e njihte qysh prej fëminís çdo hendek, çdo luginë e çdo greminë dhe që i dashunonte me gjithë zemër, prandej këqyrte me kënaqësi në lavër të zbutun dhe të fryme prej lagshtís, në drithna të lamë e të përulën prej shiut të madh dhe me mërzi e zemrim të imadh mendonte: »Profetizoj se do të bje shí, dreqi dhambëprishun! Do të bijë gruni i Kubanit! Sikur me qenë edhe zoti me këtë pushtet të mallkuem! Përpara ishte gjithënji thatësi ose shterpësí, e tash prej njizet e njishit drithnat disi janë thye prej frytit! Krejt natyra âsht për pushtetin sovjetik, edhe si t'ja mbërrijsh fundit të tij? Jo, po qe se nuk ndihmojnë aleatët që të përzihen komunistat, na vetë s'do të mujmë me bâ kurrgjâ. Kurrfarë Pollovcevash nuk do të munden me qëndrue, sa do të mlençëm qofshin. Fuqija s'i luftet zotit, kur mund të shkojsh kundër fuqís? Mandej edhe populli i mallkuem u prish... Njani tjetrin po e tregojnë dhe po i japin pushtetit lloj lloj lajmesh. Biri i qenit, sikur të kishte me jetue vetëm ai, edhe pse të tjerët të mos kenë as bukë të thatë. Kohna të vështira! Dhe deri ku do të shkojë për nji vjet a dy, as dreqi s'e din... Por unë, kisha thanë, se kam lé në ditë të lumtun; përndryshe puna ime me Pollovcevin nuk ishte krye aq me faqe të bardhë. M'i kishin pré petkat! Por, i falem nderës zotit që të gjitha këto duelën kaq bukur dhe për mrekulli. Do të presim ende me pa se shka do të bâhet. Tash s'mujtëm ime u shlirue prej pushtetit sovjetik — ndoshta do të fillojë ndonji gjâ mâ e sigurtë!«

Në këcejt e barit të gjethsuem, në bimlat e drithit të forcuem vizllonte vesa prej diellit si nji rreth margaritarësh. Era perëndimore e shkundte dhe pikat shkëputeshin, shkelqejshin me ngjyrna ylberi, bijshin në tokën e dashtun dhe të butë, së cilës i vinte erë shiu.

Nëpër vijat e rrugës kah kishin kalue qerret, ende kishte ngelë uji i shiut, të cilin edhe s'e kishte thithë toka, por përmbi Gremjaçi Llog ishin çue mjegullat e trandafillta të mëngjezit përmbi plepa dhe në kaltërtín e errtë të qiellit shkelqente Hâna e re e argjentë, si e lame prej shiut të madh dhe e habitùn prej agimit.

Hâna ishte e hollë, si e farkueme, në formë të brinave të ndemë, dhe premtonte shina të mëdha, prandej Jakov Llukiqi, tue këqyrë në tê, mâ në fund e forcoi mendimin: »Do të ketë fryte!«

Kah mesdita mbërrijti në pyll. Kalin e lidhi dhe e lëshoi me kullotë, e ai vetë nxuer prej brezit nji sopatë të vogël druvarësh dhe u nis për të shenue lisat n'atê pjesë, të cilën rojtari i pyllit ia kishte caktue kolhozit të Gremjaçit.

Në skâj të pyllit ai shenoi gjashtë lisa, dhe iu afrue të shtatit. I naltë si shuli i anijes, pa degë, jashtëzakonisht i drejtë për landë ndërtimi, lisi çohej me kryenaltësi përmbi vidhat e bardhë e të zez, t'ultë, të haptë dhe tepër të vjetër. Në maje të majes së tij në gjethet e shkelqyeshëme ngjyrë të gjelbërtë në të mbylltë nxîhej vrugtas çerdhja e laureshës. Tue gjykue simbas trashësís së trungut, lisi ishte moshëtar i Jakov Llukiqit, dhe ky, tue pështy shuplakat këqyrte me dhimbje e mërzi në drunin e dënuem.

E gëdhendi, në trungun e rjepun shkroi me lapës germat »K. G.« dhe, mbassi i shtyni me kambë bujashkat e lagështa, prej të cilave rrjedhte langu si gjaku, u ul për të pí nji cigare. »Sa vjet ke jetue, o vlla! Askush nuk ka mujtë me të zotnue, dhe qe t'erdh koha me vdekë... Do të rrëxojnë, do të rjepin, do t'a presin me sopata zbukurimin tand — degët dhe fijet e reja, dhe do të ngrehin deri te jazi për të ngulë si verigë në pendë... — mendonte Jakov Llukiqi, tue këqyrë së poshtëmi në majen e lisit si çadër. — Dhe do të kalbesh në bllaqukun e kol-

hozit deri sa të shkatërrohesh krejt! E mbasandej ujët e pranverës do të të ngrehë diku në fund të hendukut, — dhe aty do të jetë mbarimi yt!«

— Prej kah s'këthehen... Prej dëbimit... Prej Kotdhimbshëm nji farë mërzije dhe shqetësimi të pakuptueshëm. S'e ndjeu vehten mirë. »Ose ndoshta të të fali, mos me të pre? Kolhozi mundet mos me i shkatërrue të gjithë...« — Dhe ç'lehtësim të gëzueshëm ai vendosi: — »Jeto! Rritu! Krenou për bukurín tande! Pse mos të jetojsh? As nuk paguen tatime, as nuk jep kontribut vullnetar, as që je i detyruem me hy në kolhoz... Jeto si të ka thanë zoti!«

Ai këceu ngutshëm, mblodhi nji grusht baltë argjili, dhe ja leu me kujdes vendin e gëdhendun. U nis i kënaqun dhe i qetësuem pyllit përpjetë...

Jakov Llukiqi, i qetësuem, shenoi të gjashtëdhetë e shtatë lisat, hypi në kali, dhe u nis skâjit të pyllit.

E mbasandej, mbas kaçubës së murrizit u duk nji njeri me nji kallpak të zí lëkurë qingji në krye dhe veshun në nji tabare të shpërthyeme prej stofit të palltave ushtarake. Fëtyrën e kishte të zezë dhe të rrahun prej erës, lëkurën në mollëza e kishte tepër të pime prej dobësís së tepërme, syt i kishin hy fellë në rrashtë, e përmbi buzë të zbardhueme e të shkrumueme, nxijshin qarë, si me qenë të vizatueme me thëngjill, mustaqet e vogla e të buta.

— A s'po më njeh a?

Njeriu e hoqi kësulën; tue këqyrë me kujdes anëve, ai duel në shesh, dhe vetëm atëherë Jakov Llukiqi dalloi në këtê të panjohtun Timofej Rrënjavin.

— Prej kah ti kështu?... — pyeti ai, i habitun prej takimit dhe dukjes së plotë të Timofejit të ndryshuem aq sa s'mund të njihej!

— Prej kah s'këthehen... Prej dëbimit... Prej Kotllasit.

— A âsht e mundun të kesh hikë?

— Kam hikë... A ke ndonji send me vehte, mixha-Jakov? Mos ke bukë?

— Kam.

— Më jep, pash zotin! Ka qe katër ditë... me pemë të kalbta t'egra... dhe filloi me përbî ngurrueshëm.

Buzët i dridhëshin e syt i shkelqejshin si ujkut, tue pa se dora e Jakov Llukiqit po e nxjerr prej gjîve nji rreth bukë.

Ai e kapi bukën me asi tërbimi sa që Jakov Llukiqit thjeshtë iu ndal fryma. E thente koren e fortë e të djegun me dhambë, e coptonte tulin e butë me gishta të shtangun dhe e përbinte ngutshëm, gati tue mos e përtypë, tue e luejtë mezi mollëzën e mprehtë. Dhe vetëm aëherë i çoi syt e dêjun në Jakov Llukiqin, e pa atê shkelqimin e etheve që patën pak mâ përpara kur ai, tue i ngelë në fyt, e përbini kafshatën e fundit.

— Qenke untue djalosh ... — tha dhimbshëm Jakov Llukiqi.

— Po të them se sod âsht e pesta ditë që jam untë: ose e hâ ndonji mollë të kalbët t'egër, ose e gjej ndonji kulumbrí të thatë të vjeme ... Jam untue krejt.

— Po si erdhe këtu?

— Prej stacjoni në kambë. Natën kam hecë, u përgjegj lodhshëm Timofeji.

Ai ishte aq i zbehtë sa binte në sy, sikur ta kishte shpenzue fuqín e fundit tue hangër. Dridhej dhe vrâhej dhimbshëm prej lemzës së padurueshëme.

— E baben, a e ke gjallë? Si âsht familja, a âsht shëndoshë? — vazhdoi Jakov Llukiqi, por s'i zhdrypi kalit, vetëm se kohë mbas kohe këqyrte djathtas e majtas me shqetsim,

— Baba ka vdekë prej ndishkut, nana e motra janë

ende atje. Po si jeni ju në katund? A âsht aty Llukerja Nagulnova?

— Ajo, or djalosh, âsht nda prej burrit ...

— E ku âsht tash? — u ngjall Timofeji.

— Po rrnon te tezja, ajo po e mban.

— A din shka, mixha — Jakov ... Kur të shkojsh, thuej që qysh sod të bje me domos këtu ushqim. Jam dobësue krejt, nuk po muj me hecë, duhet të pushoj tue ndejtë ratë dilën. Mandej edhe jam vrâ shum tue hecë. Njiqind e shtatëdhetë vrsta, edhe natën, e ti e din se sa vështirë âsht me hecë natën nëpër vende të panjohtuna. Hec nëpër tym... Le të bjerë. E po sa të përmirësohem pak do të vij në katund... Më ka marrë malli tmersisht për vendlinjen! — dhe buzëqeshi sikur arsyetohej.

— E si mendon me bâ mâ vonë? — pyette Jakov Llukiqi, i habitun dhe i pakënaqun me këtë takim.

Timofeji u përgjegj me fëtyrë të vrazhdë:

— Po a s'e din ti se si do t'ja bâj? Unë jam tash në gjendjen e bishës s'egër. Po sa të shlodhem pak, do të vij natën në katund dhe do ta nxjerri pushken prej dheut ... E kam gropue në lamë ... Mandej do të filloj me punue! E kemi vetëm nji drejtim. Mbassi më dënojnë mue, edhe unë do të dënoj Dikend do ta dhuroj... e dikush do të më ndijë! Do të rrij në pyll deri në vjeshtë, e ç'me ngricat e para do të shkoj në Kuban ose në ndonji anë tjetër. Bota e bardhë âsht e gjanë, e kësish si unë do të gjinden, mâ se nji qind, të shohosh.

— E Llushka Makarova si me pasë fillue të shoqnohet me kryetarin e kolhozit, — tha pavendosmenisht Jakov Llukiqi, i cili kishte pa shpesh herë se Llushka shkonte në shtëpí te Davidovi.

Timofeji u shtrí nën kaçubë. E rrexoi nji dhimbje e padurueshëme në stomak. Por ai, me gjithatê, filloi me folë, me gjithë se me ndërpremje:

— Davidovit, anmikut të parë ... Le ta shënojnë në listën e të vdekunve... E Llushkën e kam besnike... Dashunija e vjetër nuk harrohet ... Unë do ta gjej gjithëmonë shtegun deri në zemrën e saj ... S'âsht shëndoshë, kujtoj... Më vrave, o plak, me bukën tande... po ma copton barkun ... Kështu thuej Llushkës ... le të më bje vjam derri e bukë. Bukë sa mâ tepër!

Jakov Llukiqi i tha Timofejit se nesër do të fillonin premtja e drujve në pyll, dhe duel prje tij e u drejtue kah arat e brigadës së dytë, për të pa pjesën e mbjellun me grunë Kubani. Në krejt hapsinën e lavrimit që deri para pak kohe kishte qenë e zezë si thëngjilli, shkelqente, si qëndisja mâ e bukur e gjelbërtë, gruni i porsa bimë.

Vetëm me natë Jakov Llukiqi mujti me u këthye në katund. Prej kolhozit shkonte në shtëpí me përshtypjet të mundimshëme të takimit me Timofej Rënjavin, e cila nuk e lëshoi gjithë ditën.

Në shtëpi e priti nji gjâ e papëlqyeshëme dhe pakrahasueshmenisht mâ e idhtë ...

Tue ngajtë prej kuzhinës, qysh në koridor, e reja i tha tue pëshpëritë:

— Babë, na kanë ardh miq ...

— Kush?

— Pollovcevi dhe ai ... i verbti. Erdhen po sa u errësue ... unë e nana qëlluem tue i mjelë lopët ... Janë ulë në dhomën e miqve.. Pollovcevi âsht i pítë si i vdekun, e atê tjetrin nuk mund ta kuptojsh ... Që të dy jan shkye tmersisht! Në ta vlojnë morrat ... gjithënji iu hecin nëpër tesha!

... Prej dhomës së miqve ndíhej biseda; tue u kullë, Laqevski flitte me përbuzje e zemrim:

— Po ta merr mendja! Kush jeni ju, zotni i dashtun? Juve po ju pyes, zotni shum i ndershëmi Pollovcev. Unë do

të ju them kush jeni... A dëshironi Ju lutam! Patriot pa atdhe, prijës ushtarak pa ushtri dhe, po qe se këtë krahasim e zeni për shum të naltë e apstrakt, — pontaxhi pa asnji pare në xhep.

Kur e ndjeu zanin e mbylltë të Pollovcevit, Jakov Llukiqi u mbështet pa fuqi për muri dhe e kapi kryet në dorë ...

E vjetra fillon përsëri.

Fundi i librit të parë.

Përkëthye:
Vehap SHITA
Redaktue:
Hasan VOKSHI dhe
Tajar HATIPI
Shtypë ne Shtypshkrojen »Milladin Popoviq« Prishtine
Nr. 669
Dust nga shtypi ne shtatuer 1951
Tirazhi: 3000 cope